

Vlaanderen
is erfgoed

Onderzoeksrapport

Poperinge, Sint-Janscollege (W.-VI.): een eeuwenlange pottenbakkerijsite

Eindverslag van een toevalsvondst oude regelgeving

Agentschap
Onroerend
Erfgoed

COLOFON

TITEL

Poperinge, Sint-Janscollege (W.-VI.): een eeuwenlange pottenbakkerijsite
Eindverslag van een toevalsvondst oude regelgeving

REEKS

Onderzoeksrapporten agentschap Onroerend Erfgoed nr. 317

AUTEURS

Sofie Vanhoutte, Davy Herremans, Marc Dewilde, Sylvia Mazereel en
An Lentacker

JAAR VAN UITGAVE

2023

Een uitgave van agentschap Onroerend Erfgoed Wetenschappelijke
instelling van de Vlaamse Overheid, Beleidsdomein Omgeving
Published by the Flanders Heritage Agency Scientific Institution of the
Flemish Government, policy area Environment

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

Peter De Wilde

OMSLAGILLUSTRATIE

Boven: artistiek beeld op de zware teilranden uit de 18de eeuw van
context 015. Foto: Kris Vandevorst. Midden: overzichtsfoto van het
aardewerk uit context 021, late 14de – vroege 15de eeuw. Foto: Kris
Vandevorst. Onder: terreinfoto, vogelperspectief op aardewerkdump
vondstcontext 021. Foto: Franky Wyffels. Alle foto's: copyright agentschap
Onroerend Erfgoed.

agentschap Onroerend Erfgoed
Havenlaan 88 bus 5
1000 Brussel
T +32 2 553 16 50
info@onroerenderfgoed.be
www.onroerenderfgoed.be

Dit werk is beschikbaar onder de Modellicentie Gratis Hergebruik v1.0.
This work is licensed under the Free Open Data Licence v.1.0.

Dit werk is beschikbaar onder een Creative Commons Naamsvermelding
4.0 Internationaal-licentie. Bezoek
<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/> om een kopie te zien van
de licentie.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution
4.0 International License. To view a copy of this license, visit
<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

<https://doi.org/10.55465/ECSZ6843>
ISSN 1371-4678
D/2023/3241/461

////////////////////////////////////

**POPERINGE, SINT-
JANSCOLLEGE (W.-VL.):
EEN EEUWENLANGE
POTTENBAKKERISITE**

Eindverslag van een toevalsvondst
oude regelgeving

////////////////////////////////////

SOFIE VANHOUTTE, DAVY HERREMANS,
MARC DEWILDE, SYLVIA MAZEREEL EN AN LENTACKER

INHOUD

1	DE ARCHEOLOGISCHE SITE.....	6
	<i>Sofie Vanhoutte</i>	
	<i>met een bijdrage van An Lentacker</i>	
1.1	INLEIDING.....	6
1.2	ADMINISTRATIEVE GEGEVENS VAN HET ONDERZOEKSPROJECT.....	10
1.3	LANDSCHAPPELIJKE EN BODEMKUNDIGE CONTEXT.....	12
1.4	HISTORISCHE EN ARCHEOLOGISCHE CONTEXT.....	13
1.4.1	De historische situering van de locatie.....	13
1.4.2	De ‘pottenbakkerij Dupont’.....	15
1.4.3	De archeologische context.....	21
1.5	AANPAK VAN HET TOEVALSVONDSTONDERZOEK.....	23
1.5.1	Aanpak op de opgraving.....	23
1.5.2	Noodgedwongen keuzes maken.....	23
1.5.3	Gefundeerde selecties tijdens de verwerking van het vondstmateriaal.....	24
1.6	BESCHRIJVING EN INTERPRETATIE VAN DE VINDPLAATS.....	28
1.6.1	Algemene beschrijving van de vindplaats.....	28
1.6.2	Het aangetroffen muurwerk.....	28
1.6.3	Een zone vol kuilen en afvalpakketten en doorsneden door riolen.....	35
2	DE STUDIE VAN HET AARDEWERK.....	60
	<i>Davy Herremans & Sofie Vanhoutte</i>	
2.1	INTRODUCTIE TOT DE AARDEWERKSTUDIE.....	60
2.1.1	Dataset.....	60
2.1.2	Methodiek.....	62
2.2	HET HUISHOUELIJK GEBRUIKSAARDEWERK.....	64
2.2.1	Contexten oudst aangetroffen fase (fase 1).....	64
2.2.2	Contexten fase 2.....	81
2.2.3	Contexten fase 3.....	103
2.3	DE BOUWKERAMIEK.....	114
2.3.1	Nokversiering.....	114
2.3.2	Ventilatiekoepel.....	114
2.3.3	Afvoerbuizen.....	115
2.3.4	Vloertegels.....	115
2.4	HET PRODUCTIEMATERIEEL.....	117
2.4.1	Proenen en ander stapelgerei.....	117
2.4.2	Ovenonderdelen.....	121
2.4.3	Ambachtelijk gebruiksaardewerk.....	122
2.5	SYNTHESE EN ANALYSE VAN DE AARDEWERKSTUDIE: NIEUWE GEGEVENS OVER LOKALE AARDEWERKPRODUCTIE.....	124
	<i>Davy Herremans</i>	
2.5.1	Contextdateringen en site-chronologie.....	124
2.5.2	Aardewerk van producenten en consumenten.....	125
2.5.3	Poperingse potten en pannen in een vergelijkend perspectief.....	127

2.5.4	Epiloog: 19de eeuw en de relatie met de producties van Dupont	143
3	SAMENVATTING	146
4	BIBLIOGRAFIE	148
5	BIJLAGEN	153
5.1	ASSESSMENTS	153
5.2	LIJST VAN TABELLEN	204
5.3	LIJST VAN FIGUREN	205
5.4	LIJST VAN PLATEN	211
5.5	LIJST VAN SPOREN	213
5.6	LIJST VAN STALEN	215
5.7	LIJST VAN ORIGINELE TEKENINGEN	215
5.8	LIJST VAN FOTO'S	221
5.8.1	Terreinfoto's: overzichten / sporen / structuren	221
5.8.2	Terreinfoto's coupe 1	227
5.8.3	Terreinfoto's coupe 2	229
6	PLATEN	230

1 DE ARCHEOLOGISCHE SITE

Sofie Vanhoutte

met een bijdrage van An Lentacker

1.1 INLEIDING

Voor de uitbreiding van het gebouwenbestand van het Sint-Janscollege aan het Burgemeester Bertenplein in Poperinge kocht de school in 2013 een direct aanpalend perceel aan, waar in het verleden het achtererf van de pottenbakkerij Dupont was gelegen (Figuur 1; Figuur 2). Archeoloog Jan Decorte van de toenmalige intergemeentelijke onroerend erfgoeddienst ARCHEO7, de voorloper van de huidige IOED CO7, adviseerde om vóór de geplande bouwwerken een archeologisch vooronderzoek te laten uitvoeren op het projectterrein. De bouwheer stemde in, waarna het proefsleuvenonderzoek, uitgevoerd door Monument Vandekerckhove nv, plaatsvond in december 2013¹. Dit verkennend onderzoek gaf aan dat sporen van het pottenbakkersbedrijf wel degelijk terug te vinden waren. Omwille van de beperkte oppervlakte van de projectzone was de bodemingreep echter niet vergunningsplichtig en was een archeologische opgraving voorafgaand aan het bouwproject dus niet verplicht; de historische stadskern van Poperinge was op dat moment immers nog geen Vastgestelde Archeologische Zone² (Figuur 1). De bouwheer kon geen archeologisch vervolgonderzoek financieren en besliste de graafwerken onverwijld op te starten. Enkel de toevalsvondstprocedure kon in deze situatie nog redding bieden wanneer archeologisch bodemarchief werd aangesneden.

Jan Decorte volgde de voorbereidende graafwerken voor de nieuwbouw van nabij op. Toen inderdaad op enkele plaatsen duidelijk laat- tot postmiddeleeuwse afvalcontexten werden aangesneden, greep hij onmiddellijk in en werd de toevalsvondstprocedure meteen in werking gezet. Een team van het agentschap Onroerend Erfgoed, onder leiding van Marc Dewilde, toog aan de slag op 6 oktober 2015. De maximale termijn voor toevalsvondstonderzoek moest worden aangewend en noodgedwongen moesten keuzes worden gemaakt op het terrein. De ploeg rondde het terreinonderzoek af op 6 november 2015. Het Sint-Janscollege, bij monde van de directeur, ondersteunde het onderzoek wel volledig door onder meer de kosten voor de graafmachine te dragen, waarvoor onze uitdrukkelijke dank. Met de aannemer konden sluitende afspraken worden gemaakt, die toelieten het archeologisch terreinonderzoek naar behoren te organiseren.

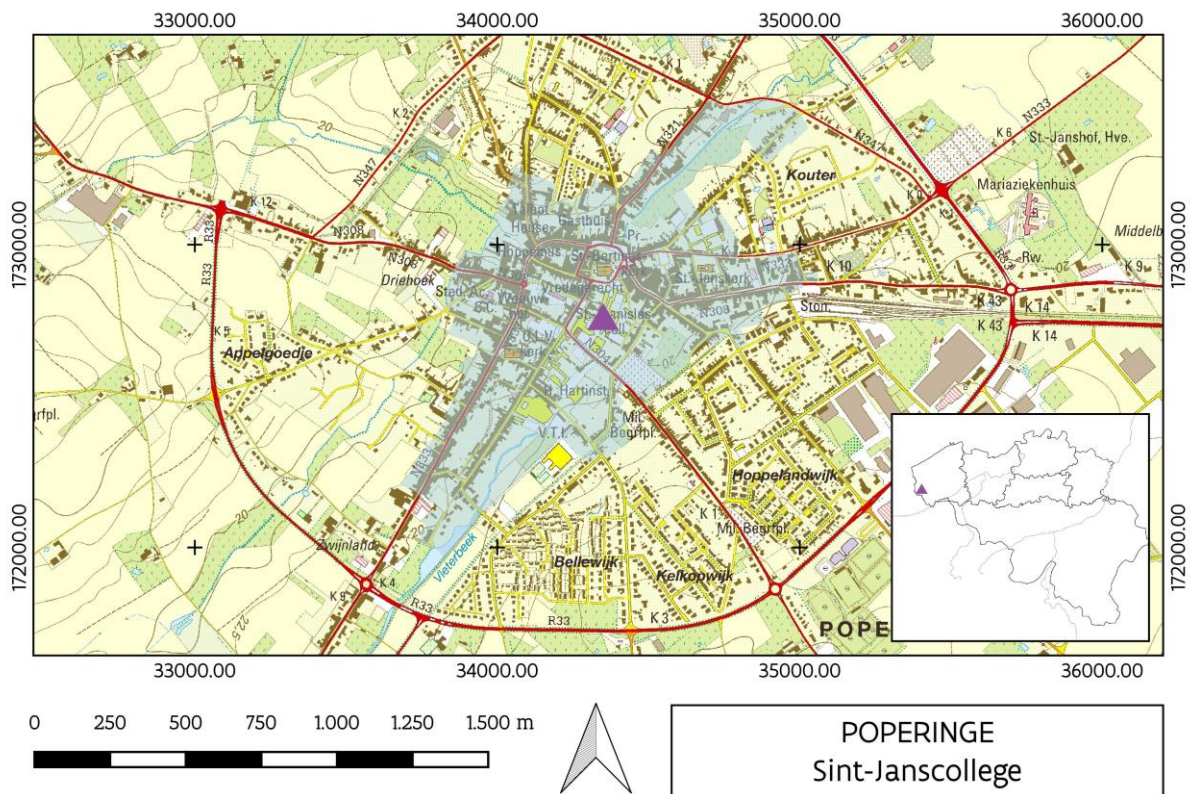
Deze archeologische opgraving leverde een enorme hoeveelheid aardewerk op, waaruit meteen bleek dat het zowel pottenbakkersafval als gebruiksaardewerk betrof. Ook was direct duidelijk dat de aardewerkensembles uit verschillende periodes dateerden, van de late middeleeuwen tot in de vroegmoderne periode. Van de uit literatuuronderzoek gekende pottenbakkerijsite Dupont was dus nog heel wat bodemarchief bewaard gebleven. Bovendien gaven de aardewerkensembles aan dat de studie van het aardewerk veel nieuwe inzichten kon opleveren omtrent de geschiedenis en evolutie van deze pottenbakkerssite. Maar ook algemeen over de evolutie van de aardewerkproductie in deze regio was veel nieuws te weten te komen; veel laat- tot postmiddeleeuwse aardewerkstudies uit de zuidelijke Westhoek zijn er immers niet gekend.

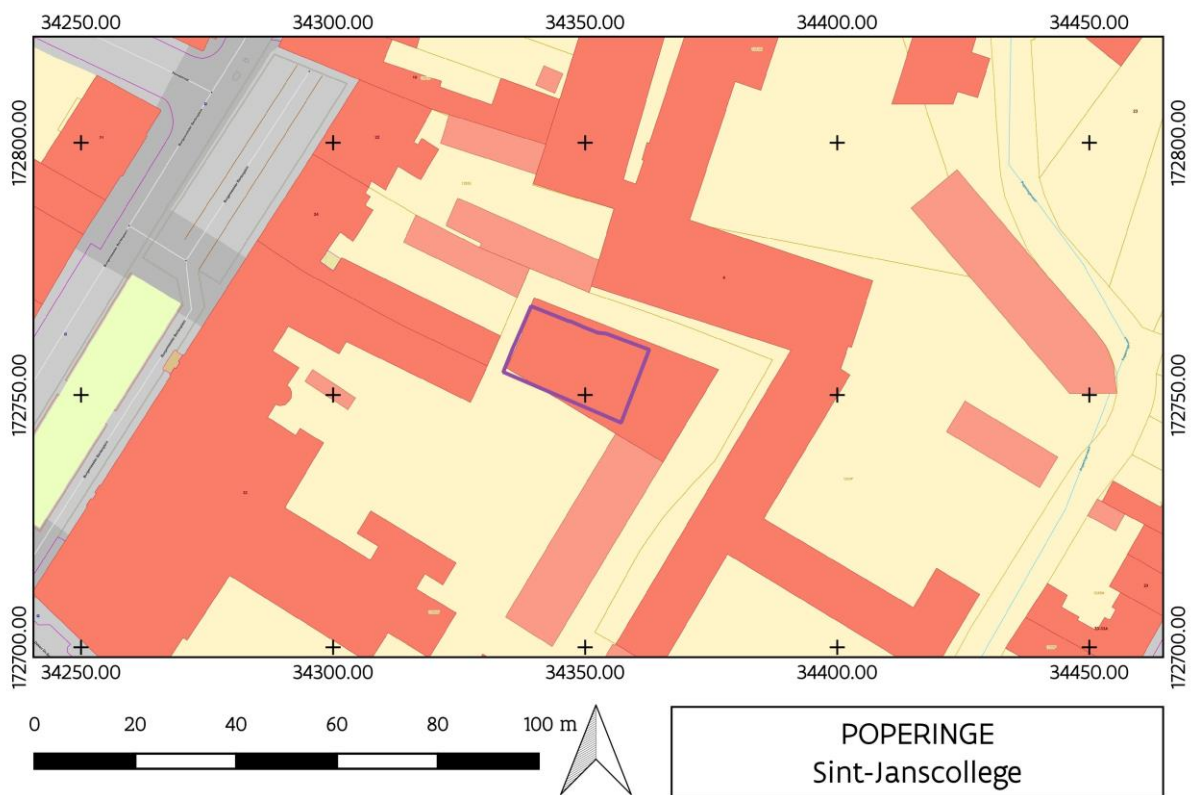
¹ Heyvaert 2014, 5.

² De Archeologische Zone Historische Stadskern Poperinge werd vastgesteld op 19 februari 2016.

Figuur 1: Poperinge en de lokalisatie van de vindplaats in het stadscentrum (paarse driehoek). De blauwgrijze film duidt de vastgestelde archeologische zone ‘Historische stadskern van Poperinge’ aan. Topografische kaart © Digitaal Vlaanderen.

Figuur 2: Huidige GRB (© Digitaal Vlaanderen) met aanduiding contouren opgravingszone. Het perceel grenst in het westen aan het Burgemeester Bertenplein. Het oorspronkelijke perceel liep tot aan de Vleterbeek in het oosten.

Dit rapport behandelt naast de aangetroffen sporen en structuren vooral de aardewerkstudie van deze site. Deze detailstudie kon tot dit resultaat gebracht worden dankzij het grondige uitpuzzelen van de aardewerkensembles en het uitvoerige tekenwerk, met veel dank aan de verschillende helpende handen. Het puzzelwerk gebeurde, onder leiding van Sofie Vanhoutte, vooral door Sylvia Mazereel (archeologisch tekenaar agentschap Onroerend Erfgoed), Sonja en Els Mazereel (beide vrijwilligers) en Yelmer Debouck (toenmalig student Universiteit Gent³). Het vele tekenwerk werd uitgevoerd door Sylvia Mazereel, Shari Eggermont (toenmalig student Universiteit Gent⁴) en Yelmer Debouck. Sylvia nam de volledige digitalisatie en montage voor haar rekening. Aardewerkfoto's werden gemaakt door Kris Vandevorst (fotograaf OE), Franky Wyffels (veldtechnicus OE), Sofie Vanhoutte en Filiep Lagae (technisch assistent OE). Detailinventarisatie en assessment gebeurden door Davy Herremans (Goed in erfgoed) en Sofie Vanhoutte. De verdere uitwerking en detailstudie van het aardewerk werden door Davy Herremans uitgevoerd. Gedurende het aardewerkproject verleende Koen De Groote (OE) wetenschappelijke advisering. Hij nam ook de inhoudelijke redactie van de aardewerkstudie voor zijn rekening, waarvoor grote dank.

Het terreinonderzoek vond plaats in 2015 (Figuur 3; Figuur 4); het betreft dus nog een dossier uit de periode van de oude regelgeving (pre-2016). De uitgewerkte resultaten van het archeologisch onderzoek, de verdere verwerking van de onderzoeksgegevens en vondsten, en de interpretatie van de site binnen de ruimere historische context vormen het onderwerp van dit eindverslag.

Figuur 3: Zicht op het volledige opgravingsterrein, naar het noordwesten richting Burgemeester Bertenplein waaraan een gebouw met appartementen werd opgetrokken in . Links op de foto is nog net een stukje van de speelplaats van het Sint-Janscollege zichtbaar.

³ In het kader van het vak 'Depot-, museum- of labostage' voor Master in de Archeologie.

⁴ In het kader van het vak 'Depot-, museum- of labostage' voor Master in de Archeologie en daarna als jobstudent gedurende één maand.

Figuur 4: Zicht op het zo goed als volledige opgravingsterrein, vanuit het westen en dus naar het oostelijk uiteinde van het perceel. Rechts op de foto is een stukje van de speelplaats van het Sint-Janscollege zichtbaar.

1.2 ADMINISTRATIEVE GEGEVENS VAN HET ONDERZOEKSPROJECT

Poperinge, Sint-Janscollege

Projectcode	2015/468 (oude regelgeving)
Naam en erkenningsnummer erkende archeoloog	Agentschap Onroerend Erfgoed (OE) OE/ERK/Archeoloog/2015/00001
Veldwerkleider	Marc Dewilde
Locatiegegevens van het onderzochte gebied	
Provincie	West-Vlaanderen
Gemeente	Poperinge
Deelgemeente	/
Adres	Burgemeester Bertenplein 30-32
Toponiem	/
Bounding box in Lambertcoördinaten (EPSG:31370)	NW: $x = 34339.27 - y = 172767.62$ NO: $x = 34362.70 - y = 172759.00$ ZW: $x = 34333.75 - y = 172754.55$ ZO: $x = 34357.13 - y = 172744.52$
Kadastrale informatie	Poperinge, Afdeling 1, Sectie F, perceel 1285D
Toevalsvondst	
Datum vondst	05/10/2015
Datum melding	05/10/2015
Dossiernummer	2015/468
Inventaris Onroerend Erfgoed	waarneming ID 988567 https://id.erfgoed.net/waarnemingen/988567
Begin- en einddatum veldwerk	06/10 – 06/11/2015
Oppervlakte van het onderzoeksgebied	ca. 374,5 m ²

Terreinwerk	Marc Dewilde (archeoloog, veldwerkleider) Franky Wyffels (veldtechnicus) Serge Wackenier Norbert Clarysse Nico Beernaert (technisch assistenten), Johan Van Laecke (landmeter-expert) <i>Allen agentschap Onroerend Erfgoed</i>
Terreinfo'ts	Franky Wyffels Marc Dewilde
Puzzelen aardewerk	Sylvia Mazereel (archeologisch tekenaar OE) Sonja Mazereel & Els Mazereel (beiden vrijwilligers) Yelmer Debouck (i.k.v. depotstage UGent)
Tekenwerk	Sylvia Mazereel Shari Eggermont (i.k.v. depotstage UGent en vakantiejob) Yelmer Debouck (i.k.v. depotstage UGent)
Fotografie vondsten	Kris Vandevorst (fotograaf OE) Filiep Lagae (technisch assistent OE) Franky Wyffels Sofie Vanhoutte
Studie aardewerk en andere vondsten	Davy Herremans (Goed in erfgoed) Sofie Vanhoutte (archeoloog OE)
Advies en redactie aardewerkstudie	Koen De Grootte (archeoloog OE)
Studie dierlijk bot	An Lentacker (natuurwetenschapper OE)
Digitalisering en lay-out	Sylvia Mazereel
Rapportage	Sofie Vanhoutte Davy Herremans

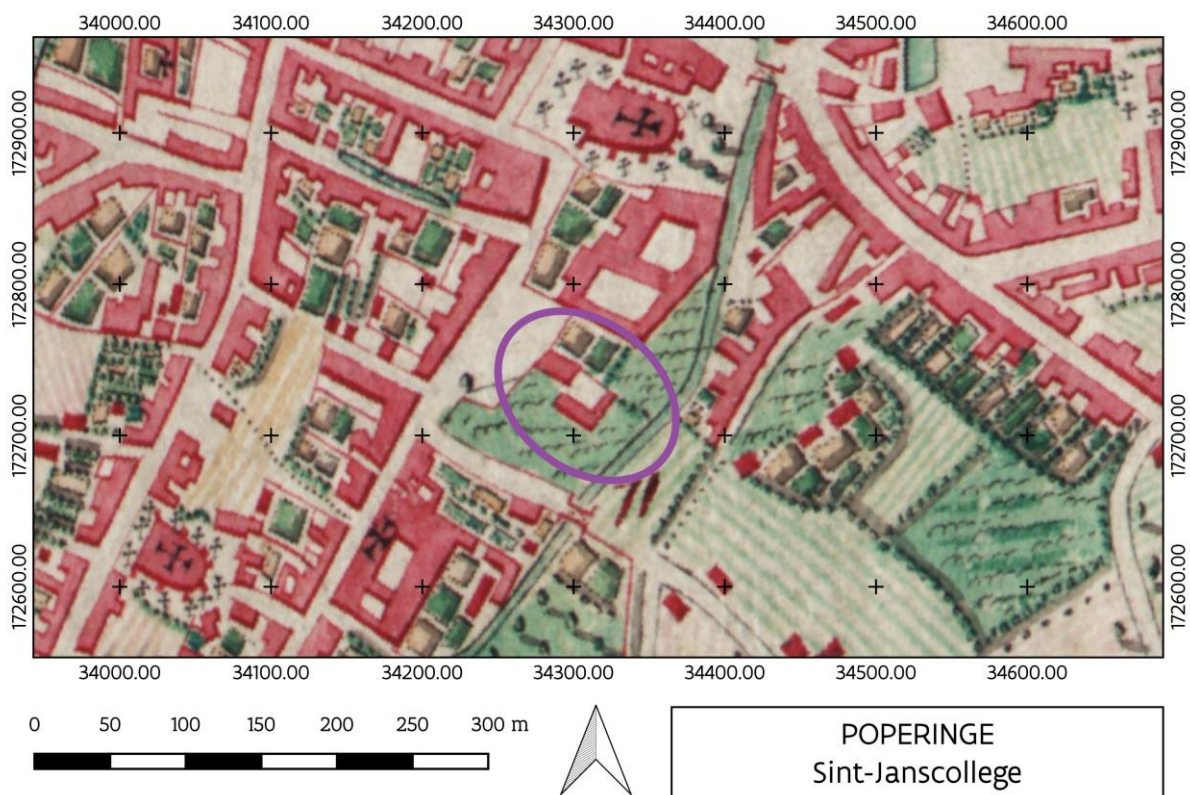

1.3 LANDSCHAPPELIJKE EN BODEMKUNDIGE CONTEXT

Poperinge ligt in het zuidwesten van West-Vlaanderen, vlakbij de grens met Frankrijk, in de zandleemstreek, meer bepaald in de vallei van de Vleterbeek, een uitloper van de IJzervallei, met ten zuiden zicht op de Midden-West-Vlaamse Heuvelrug.

Het onderzoeksterrein bevindt zich in het stadscentrum van Poperinge aan het Burgemeester Bertenplein op ongeveer 100 m ten zuiden van de Grote Markt. Op ca. 50 m ten zuidoosten van het projectterrein stroomt de Vleterbeek, nu overwelfd maar vroeger van groot belang voor de economische bloei van Poperinge en voor de ontwikkeling van de pottenbakkerijsite.

Bodemkundig behoort Poperinge dus tot de zandleemstreek; hier komen meer bepaald matig natte zandleembodems zonder profielontwikkeling voor. Rond de Vleterbeek is op de bodemkaart een zone met sterk gleyige kleibodems zonder profielontwikkeling afgeleid.⁵ Het stadscentrum, inclusief het projectgebied zelf, is niet gekarteerd geweest ('OB' op de Bodemkaart) maar de ligging in de Vleterbeekvallei doet een gelijkaardige bodemgesteldheid vermoeden.

Figuur 5: Aanduiding van de site op de kaart van Ferraris (© Digitaal Vlaanderen), eind 18de eeuw.

⁵ Geopunt Vlaanderen.

1.4 HISTORISCHE EN ARCHEOLOGISCHE CONTEXT

1.4.1 De historische situering van de locatie

Het onderzoeksterrein is onderdeel van de gekende pottenbakkerijsite Dupont. Het perceel paalt in het westen aan het Burgemeester Bertenplein. De oudste vermelding van dit plein gaat terug tot de eerste helft van de 15de eeuw. Het plein werd volgens de gebroeders Adriaen al gecreëerd in de 14de eeuw bij het kanaliseren en bevaarbaar maken van de Vleterbeek, van dan af ‘Poperingevaart’, en het uitgraven van de ‘Singel’, een lusvormige verbinding van de Vleterbeek die het aan- en afvaren van de binnenschepen mogelijk maakte⁶.

De 14de-eeuwse datering voor het kanaliseren van de Vleterbeek, een bijrivier van de IJzer, is een zekerheid op basis van geschreven bronnen. Tussen 1187 en 1366 was al drie maal toegezegd aan de stad dat een kanaal tussen Poperinge en de IJzer gegraven mocht worden, achtereenvolgens door Filips van den Elzas in 1187, gravin Johanna van Constantinopel in 1223 en graaf Gwijde van Dampierre in 1271. Het kwam er echter pas effectief van in 1366 toen eerst de abt van Sint-Bertinus (die in Poperinge het werkelijke wereldlijke gezag had) en vervolgens de graaf van Vlaanderen, Lodewijk van Male, toestemming gaven.⁷

Het Burgemeester Bertenplein werd oorspronkelijk ‘Nieuwe Markt’ genoemd, later ‘Kleine Markt’, en functioneerde als een nieuwe marktplaats ten zuiden van de Grote Markt⁸. Net ten noorden van het plein stond het Vroonhof in de schaduw van de Sint-Bertinuskerk. Het Vroonhof was de residentie van de proost, de vertegenwoordiger van de abt van de Sint-Bertinusabdij van Sint-Omaars.⁹

De Singel was een lus aan de Poperingevaart die op het terrein van de proostdij zou zijn aangelegd om de binnenvaart makkelijker te maken. Deze lus staat aangeduid op de Atlas der Buurtwegen (1841) (Figuur 7), op de Popp-kaart (1842-1879) (Figuur 6) en op de Vandermaelen-kaart (1846-1854). Ze ontbreekt echter op de Ferraris-kaart (1771-1778) (Figuur 5) en staat evenmin op de kaart van Jacob van Deventer uit 1550-1565. De kaart van Ferraris *tout court* en zeker die van Poperinge is echter zeer kritisch te bekijken. De Poperingse Ferraris-kaart blijkt voor verschillende plaatsen volledig andere informatie aan te geven dan kan geconcludeerd worden uit de archivalische bronnen, zowel wat ligging, tracés als bouwvolumes betreft¹⁰. Wat de kaart van Deventer voor Poperinge betreft, is gekend dat deze op meerdere punten onvolledig is. Toch roept het ontbreken in de stadsrekeningen van specifieke aanwijzingen voor dit stukje vaart wel vraagtekens op. Een 14de-eeuwse datering voor de Singel lijkt dus alvast niet bewezen. Wat de functie van dit stukje vaart betreft, moet de Singel wellicht gezien worden als een *bypass*, die ervoor zorgde dat schepen bij de terugtocht niet ter plaatse hoefden te keren, konden doorvaren en in een boog opnieuw op de Vleterbeek konden aansluiten. In het naburige Ieper zijn daarvoor twee parallellen gekend: het Schipleet in het centrum van Ieper¹¹ en de Nieuwe Leye in de Sint-Michielsparochie¹², de buitenparochie ten zuiden van het centrum, die respectievelijk teruggaan tot de volle en de late middeleeuwen. Deze gelijkaardige voorbeelden uit Ieper maken een datering voor de Singel in Poperinge in ten laatste de late middeleeuwen wel plausibel.

---

⁶ Adriaen & Adriaen 2006, 11.

⁷ Gheeraert 2017, 12.

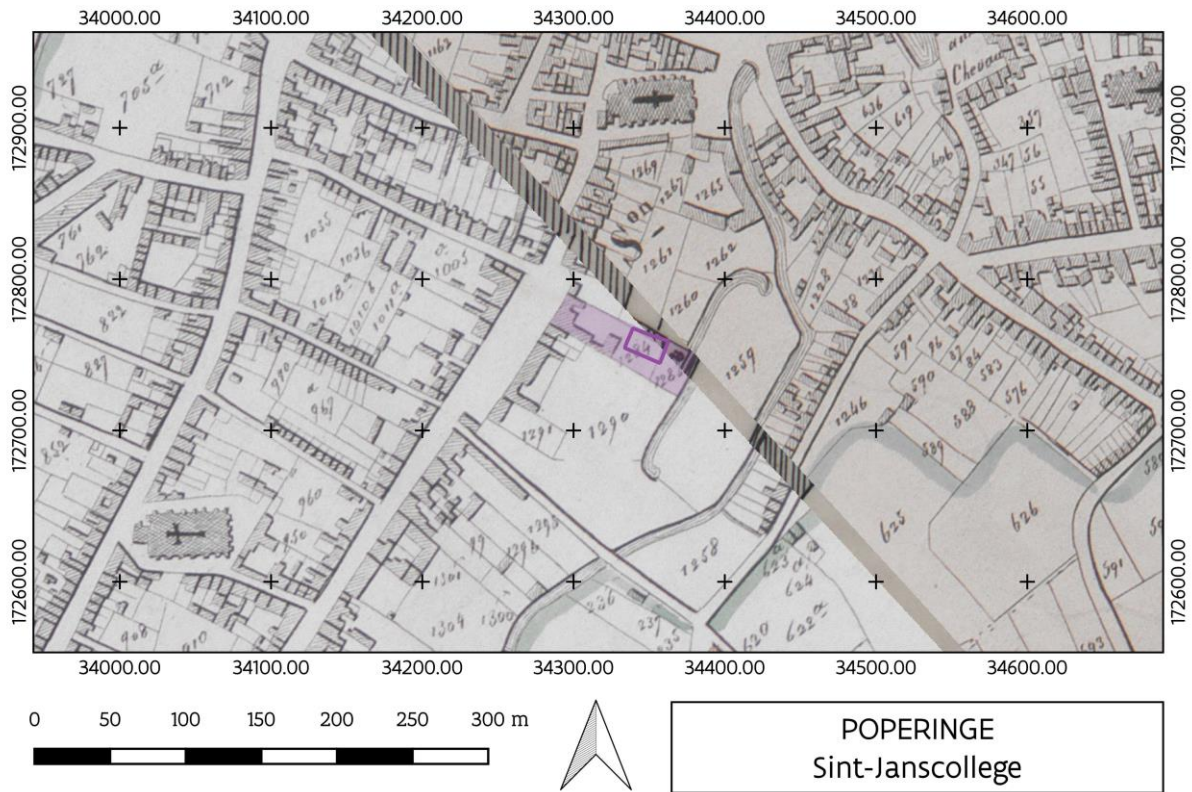
⁸ Agentschap Onroerend Erfgoed 2017a.

⁹ Agentschap Onroerend Erfgoed 2016, 2017a, 2017b.

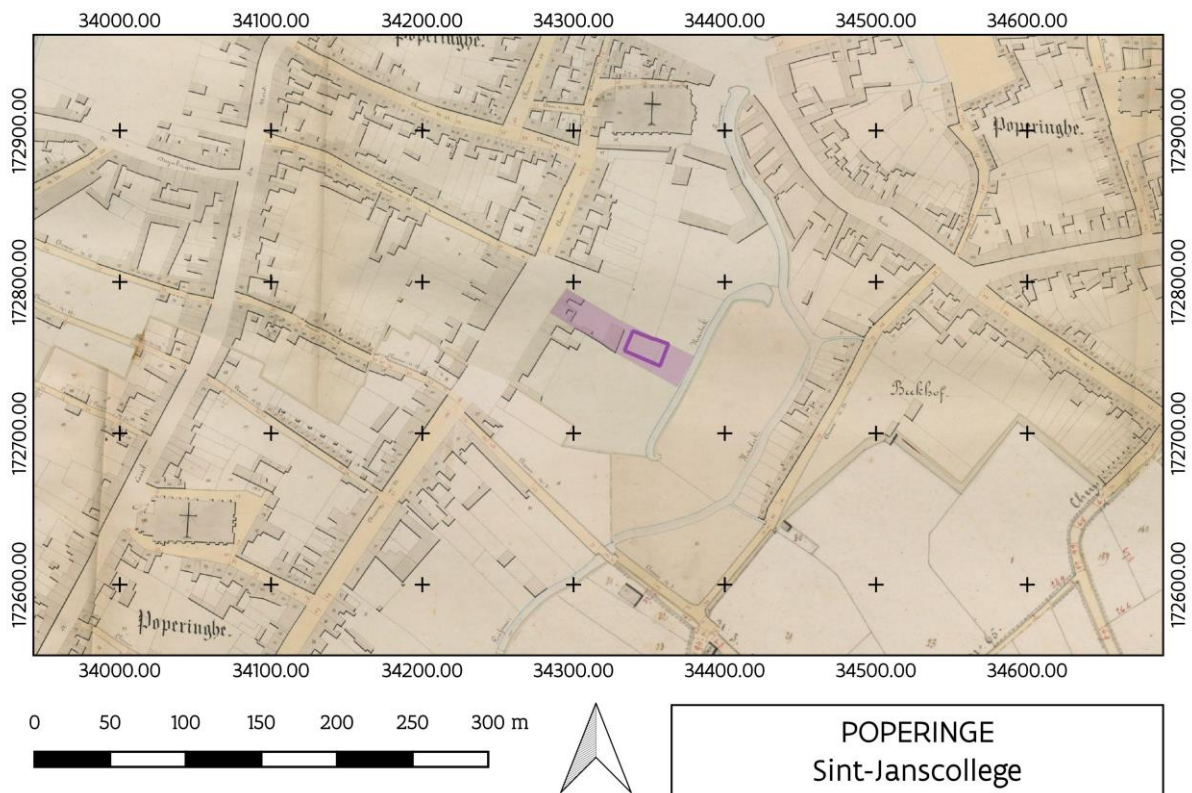
¹⁰ Papin 2018, 6.

¹¹ Mus 2010, 32; Termote 1990.

¹² Haneca *et al.* 2009, 103.

Figuur 6: De aanduiding van het perceel van de pottenbakkerijsite op de Popp-kaart (© Digitaal Vlaanderen), met de georeferenciede locatie van de opgegraven zone. Het perceel grenst aan de Singel, die echter duidelijk niet meer bevaarbaar was; er is immers geen verbinding meer met de Vleterbeek / Poperingevaart.

Figuur 7: Het perceel in kwestie aangeduid op de Atlas der Buurtwegen (© Digitaal Vlaanderen). Ook hier werd de georeferenciede locatie van de onderzochte zone toegevoegd. De begrenzing van het perceel aan de Singel is eveneens zichtbaar op deze kaart, maar ook hier is dit kanaaltje duidelijk niet meer bevaarbaar, aangezien de verbinding met de Vleterbeek ontbreekt.

Feit is wel dat het perceel van de pottenbakkerijsite zich uitstrekte van de Nieuwe Markt / Kleine Markt – het huidige Burgemeester Bertenplein – tot aan deze Singel in oostelijke richting. De Singel moet zeker van belang geweest zijn voor de pottenbakkerij. Deze zou tot in de 17de eeuw gebruik hebben gemaakt van de Vleterbeek voor de aanvoer van grondstoffen en de afvoer van afgewerkte producten¹³. We kunnen ons de vraag stellen of de Singel misschien zelfs niet specifiek aangelegd is voor de pottenbakkerij, voor het transport tot aan de Vleterbeek / Poperingevaart en/of voor een gemakkelijker toevoer van water dat in grote hoeveelheden noodzakelijk was voor de pottenbakkersactiviteiten. Zoals uit de aardewerkstudie zal blijken, gaan de pottenbakkersactiviteiten minstens tot de 14de eeuw terug. Vanaf de 17de eeuw kon de Vleterbeek niet langer bevaarbaar worden gehouden. In de tweede helft van de 19de eeuw werd de afgesloten Singel gedempt waarna het water voor de pottenbakkerij werd aangevoerd vanuit de Vleterbeek via een loden buis onder de tussenliggende weide¹⁴.

1.4.2 De ‘pottenbakkerij Dupont’

De broers Johan en Mark Adriaen brachten in 2006 aan de hand van archivalisch, literatuur- en industrieel-archeologisch onderzoek de, vooral recentere, geschiedenis van deze pottenbakkerij in kaart. In wat volgt, wordt een beknopte historiek gegeven, bedoeld als kader voor de interpretatie van de aangetroffen sporen en vondsten. Voor meer details verwijzen we naar Adriaen & Adriaen 2006.

Figuur 8: De pottenbakkerij C. Dupont – Decorte op de ‘kleine markt’, nu het Burgemeester Bertenplein, met daarnaast een woonhuis en de lagere afdeling van het college, toen nog genaamd Sint-Stanislascollege, een vleugel die er in 1879 was bijgebouwd. Deze prentbriefkaart dateert uit 1900-1904. (© Westhoek Verbeeldt, privé-collectie).

De vroegste vermelding van een ‘Potterie’ in Poperinge dateert uit 1543. Deze duikt op in een lijst van bezittingen van het Gasthuis van Poperinge dat de gebouwen verhuurde. De broers Adriaen

¹³ Adriaen & Adriaen 2006, 11.

¹⁴ Adriaen & Adriaen 2006, 31.

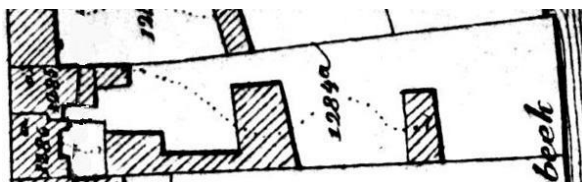
achterhaalden de opeenvolgende eigenaars van de pottenbakkerij sinds 1611.¹⁵ Tijdens de 17de, 18de en eerste helft van de 19de eeuw zou de pottenbakkerij regelmatig van eigenaar veranderen (Tabel 1).

Eigenaar/huurder	Periode
Andries Crousel	1611
Bartholomeus Beaupré	1645-1651
Anthonius Vanbelle-Glorieus	1651-1676
Louis Crousel-Vandenameele	1700-1707
Elisabeth Devos	1743
Pieter Waeyenburg-De Necker-Lava	1758-1785
Jean Baptiste Colley-Berat	1786
Jacobus Ludovicus Van Goestene	1792
Charles Lebbe-Mavaut	1792-1795
Barbara Lebbe-Mavaut	1795-1796
Pieter Mavaut-Mavaut	1796-1821
Barbara Mavaut-Mavaut	1821-1830
Franciscus Mavaut-Walle	1830-1846
Rosalie Mavaut-Walle	1846

Tabel 1: Lijst van eigenaars/huurders van de pottenbakkersterreinen aan het Sint-Janscollege vóór de komst van de familie Dupont in 1846 (naar: Adriaen & Adriaen 2006, 10).

Op de Ferraris-kaart (1771-1778) (Figuur 5) is het L-vormige gebouw mogelijk de 'potterie'. De interpretatie van de achterkant van het perceel is moeilijk. Van de Singel lijkt immers geen sprake zoals hierboven al aangehaald, waardoor de Vleterbeek hier wel heel dichtbij lijkt voorgesteld. Terwijl op het eerste gezicht de achterkant van het perceel in de 18de eeuw nog niet bebouwd en zelfs niet in gebruik was (groenzone met haag), lijkt hier enige voorzichtigheid geboden: gezien het ontbreken van de Singel is de kartering op deze locatie wellicht niet de correcte weergave van hoe het er toen uitzag (zie ook de bedenking over de Ferraris-kaart in 1.4.1).

Zowel op Popp (1842-1879) (Figuur 6) als op Atlas der Buurtwegen (1841) (Figuur 7) kan het perceel van de pottenbakkerijsite aangeduid worden. De voorste helft van het perceel is op dat moment al grotendeels bebouwd. Centraal bevindt zich wellicht al het ovengebouw. Een iets jongere versie of kopie van het Poppkadaster, die door de gebroeders Adriaens wordt aangehaald als omstreeks 1850, toont ook nog een gebouw op de achterzijde van het perceel (Figuur 9). Het kan worden geïdentificeerd als de kleiwerkplaats die kort ervóór moet zijn opgericht.

Figuur 9: Uittreksel uit een Poppkaart-versie van rond 1850 die een nieuw gebouw op de achterzijde van het perceel toont. Dit gebouw werd rond 1955 gesloopt. Uit: Adriaen & Adriaen 2006, 23.

In 1846 komen de terreinen in handen van Benedictus 'Benoit' Dupont en zijn echtgenote (Figuur 10). Ze kopen het goed van Rosalie Walle, weduwe van de overleden pottenbakker Franciscus Mavaut. De aankoop omvatte een huis 'ten dienste van pottery met alle zijne afhankelijkheden'; er was een 'hangaerd' en ongeveer 20 are grond. Een schuur met paardenstallen alsook de woning aan de rechterkant, tussen de pottenbakkerswoning en de college-gebouwen, bleven in handen van Rosalie Walle. Deze werden pas in 1877 door Benoits zoon Eduard Dupont verworven, waardoor de pottenbakkerijsite ferm uitbreidde.¹⁶ De 'hangaerd' waarvan sprake, is mogelijk de houten drogerij op de achterzijde van het perceel.

¹⁵ Adriaen & Adriaen 2006, 10-20.

¹⁶ Adriaen & Adriaen 2006, 10-11.

Figuur 10: Camiel Dupont (centraal, met strikdas) poseert tussen zijn personeel van de pottenbakkerij aan het Burgemeester Bertenplein. In de houten kruiwagen zitten zijn dochters Martha (links) en Adriënne (rechts) Dupont. Op de kruiwagen staat het opschrift *Usine Dupont-Decorte Poperinge 1903* (uit: Adriaen & Adriaen 2006, 194). De foto lijkt getrokken richting oosten, naast het fabricagegebouw (het gebouw rechts) en de houten drogerij (het gebouw links).

Het gebouwenbestand dat was opgetrokken vanaf 1846 kon door de broers Adriaen worden gereconstrueerd (Figuur 11). Het toont welke industriële structuren zich op het terrein bevonden en hoe de ruimte werd gebruikt. Het oostelijk deel van het perceel, tegen de Singel aan, werd vooral gebruikt voor de opslag van klei in open lucht. Iets naar het westen op, tegen de zuidmuur aan die in 1928 gemeenschappelijk werd met het college, bevond zich oorspronkelijk de houten drogerij in twee verdiepingen. Rond 1850 werd deze vervangen door het 'klietekot' (kleiwerkplaats) (9). Deze werd in 1873 uitgebreid naar het westen op (10). Daar stond toen ook de mengmachine (11), het pottenbakkerspaard met kleipers (12) en de smidse met kolenvuur (13). De kleiwerkplaats grensde in het westen aan de fabrieksschouw en de ovens.¹⁷

¹⁷ Adriaen & Adriaen 2006, 23-25.

Figuur 11: Reconstructie door de gebroeders Adriaen van het gebouwenbestand van de pottenbakkerijsite vanaf 1846 en tot en met de eerste helft van de 20ste eeuw. Naar Adriaen & Adriaen 2006, 25, met kleine bewerkingen.

De heren Adriaen reconstrueerden de onderdelen van de pottenbakkerijsite als volgt:

1. Woonhuis van de pottenbakkerij, met achteraan de keuken, de waskeuken en het kolenhok;
2. Toegangspoort;
3. Twee woningen met koer achteraan;
4. 'Zandkot' met zoldertje, berging en garage voor de transportband;
5. 'Kolenkot' onder een afdak, met ernaast de pijpenmakerij;
6. Ovengebouw, met toegang tot de ovens vanuit de kolenbergplaats, met in 1885 uitbreiding aan oostkant met gebouw voor de stoomketel;
7. Liftkooi, met hout beslagen, met elektrisch aangedreven goederenlift;
8. Fabrieksschouw;
9. 'Klietkot' (kleiwerkplaats) vanaf ca. 1850, ervóór houten drogerij;
10. Uitbreiding 'klietkot' in 1873: grote fabricagezaal met ervóór open zone;
11. Mengmachine voor de klei;
12. Pottenbakkerspaard met kleipers;
13. Smidse met kolenvuur;
14. Houten drogerij vanaf ca. 1850, ervóór open zone met betonnen vloer voor opslag van klei in open lucht;
15. Tweede kleiopslagplaats;
16. De vroegere 'Singel' van de Vleterbeek;
17. Loden buizen waarmee Dupont water trok uit de Vleterbeek;
18. De Ver Elst – Dupont rioolbuizen in steengoed lagen hier opgestapeld, uitgesteld voor de klanten;
19. Hier lagen de Ver Elst – Dupont draineerbuizen in rood aardewerk opgestapeld;
20. Hier lagen de opgestapelde Ver Elst – Dupont dakpannen.

De nakomelingen van Benoit Dupont bouwden op de terreinen aan het Sint-Janscollege een bloeiend keramiekbedrijf uit. Doorheen de jaren werd de productiewijze en het bedrijfsassortiment aangepast aan de noden van de tijd. Eduard Dupont zorgde na 1859, en vooral tijdens het laatste kwart van de 19de eeuw, voor de industrialisatie van het ambachtelijk pottenbakkersbedrijf¹⁸. Uit zijn periode dateert nog een catalogus (1890) die inzicht geeft in de toenmalige productie. Het bedrijfsassortiment omvatte toen traditioneel gebruiks aardewerk voor in de keuken, het huis en de tuin, maar ook

¹⁸ Adriaen & Adriaen 2006, 12.

bouwkeramisch materiaal (architecturaal aardewerk, bakstenen, tegels voor vloer en haard, industrieel aardewerk), sieraardewerk en kleipijpen¹⁹.

Sinds het begin van de 20ste eeuw werkte de pottenbakkerij vooral in functie van de productie van dakpannen en nokpannen²⁰. Tijdens de Eerste Wereldoorlog werden de activiteiten stilgelegd; in het woonhuis vooraan waren soldaten ingekwartierd. Na de Eerste Wereldoorlog kon Dupont profiteren van de grote vraag naar bouwmaterialen voor de wederopbouw van de streek waardoor het accent in de productie meer op bouwkeramiek kwam te liggen. Na de Tweede Wereldoorlog werd de aandrijving van de machines overgenomen door een dieselmotor. Tot een volledige modernisatie van de pottenbakkerij kwam het niet meer.²¹

Tot in 1975 bleven de terreinen in handen van nazaten van de familie Dupont. In 1928 was de naam Dupont al wel vervangen door Ver Elst, naar Louis Ver Elst, één van de aangetrouwde familieleden.²² Op 13 juni 1975 kwamen de laatste keramische producten uit de ovens. Het ging om een batch drainagebuizen. In 1975 overleed Michel Ver Elst, wiens moeder een Dupont was; het betekende het einde van de fabriek en hij was meteen ook de laatste bedrijfsleider-pottenbakker op de site.²³ In 1970 was het achterste deel van het perceel – de tuinzone – al verkocht aan het college. Nadat het fabricagegebouw verzakte en instortte in 1977 werd een deel van de fabriek gesloopt, in 1997 het resterende deel wegens mogelijke leegstandsheffing.²⁴

Figuur 12: De voorgevel van de pottenbakkerij in de vroege 20ste eeuw: 'C. Dupont – Decorte. Fabrique de poteries et tuilerie mécanique'. Het echtpaar Camille Dupont – Lucie Decorte runde de fabriek van 1894 tot 1928. Foto genomen in de periode 1919-1940. © Westhoek Verbeeldt; privé-collectie.

---

¹⁹ Adriaen & Adriaen 2006, 12.

²⁰ Adriaen & Adriaen 2006, 18.

²¹ Adriaen & Adriaen 2006, 14-15.

²² Adriaen & Adriaen 2006, 10-12.

²³ Adriaen & Adriaen 2006, 18.

²⁴ Adriaen & Adriaen 2006, 21-22.

Figuur 13: Deze foto uit 1945-1959 toont de voorzijde van de toenmalige 'Fabriek van pannen en draineerbuizen', van L. Ver Elst - Dupont. © Westhoek Verbeeldt; privé-collectie.

Figuur 14: De achterzijde van de hoofdgebouwen van pottenbakkerij Ver Elst – Dupont en zicht op het binnenplein. Foto uit 1951. © Westhoek Verbeeldt; privé-collectie.

Figuur 15: De koer van de pottenbakkerij, situatie jaren 1960-1970. Zicht naar het zuid-zuidwesten, op het zandkot rechts en het kolenkot links (zie eerder). De afgewerkte drainagebuizen liggen klaar op de koer. Foto uit de periode 1960-1979. © Westhoek Verbeeldt; privé-collectie.

Figuur 16: De bedrijfsgebouwen, zicht naar het oosten, naar de achterzijde van het perceel. Links in de achtergrond is een deel van het Sint-Janscollege te zien. © Westhoek Verbeeldt; privé-collectie. Volgens Westhoek Verbeeldt is dit een foto uit de periode 1949-1959. De foto dateert echter wellicht van na 1970, toen het achterste deel van het perceel verkocht werd aan het college.

Figuur 17: De achterzijde van het perceel, zicht naar het westen op. We zien het fabricagegebouw, dat vijf delen omvat, tegen de scheidingsmuur met het college. Tegen de gevel liggen afgewerkte buizen klaar voor transport. Op de achtergrond, net tegen het fabricagegebouw, bevindt zich het gebouw met de ovens. Foto uit de periode 1960-1979. © Westhoek Verbeeldt; privé-collectie. De foto moet dateren van vóór 1977, aangezien het fabricagegebouw dat jaar instort.

1.4.3 De archeologische context

De broers Adriaen hadden hun interesse van geen vreemde. Hun grootvader, veearts Hendrik Adriaen en eveneens verzamelaar, was gefascineerd door de aardewerkvondsten die aan het licht kwamen in 1932 bij het graven van de kelder voor het nieuwbouwdeel van de middelbare school op de achterzijde van het perceel van de pottenbakkerijsite. Het betreft dus de zone net ten oosten van de toevalsvondstzone. Hendrik Adriaen bracht de toenmalige conservator van de Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis in Brussel, Jacques Breuer, op de hoogte. Hun briefwisseling en de aquarellen van Hendrik Adriaen zijn er nog steeds bewaard in het archief.²⁵

In 1955 werd bij de nieuwbouw van suikerbakkerij Verhack aan de noordoosthoek van het Burgemeester Bertenplein een 14de-eeuwse, gedeukte en ongeglazuurde kookpot teruggevonden,

²⁵ Persoonlijke communicatie van de heren Adriaen aan Jan Decorte (CO7).

duidelijk pottenbakkersafval²⁶, wat een veel ruimer, oorspronkelijk pottenbakkerijgebied doet veronderstellen. In 2002 konden de broers Adriaen heel wat 14de-eeuwse misbaksels recupereren tijdens de funderingswerken voor de nieuwbouwresidentie (nieuwbouwappartementen 'Tuilerie') op de voorkant van het perceel²⁷.

Naar aanleiding van de plannen voor de uitbreiding van het Sint-Janscollege werd in december 2013 in opdracht van het Sint-Janscollege door Monument Vandekerckhove nv een vooronderzoek uitgevoerd, om het archeologisch potentieel van de projectzone in te evalueren. Deze zone in het oostelijk deel van het perceel, oftewel het westelijk stuk van de achterste helft van het perceel, was na de afbraak van de bebouwing enkel nog plaatselijk verhard. Drie kijkvensters werden onderzocht waarvoor plaatselijk de verharding werd uitgebroken. De kijkvensters van het vooronderzoek zijn geprojecteerd op het opgravingsplan van Figuur 20.

Uit dit vooronderzoek werd het volgende geconcludeerd. Het niveau van de natuurlijke bodem daalde op het terrein geleidelijk van west naar oost, van 1,17 onder het maaiveld aan de westkant (ca. 17,13 m TAW (sleuf 3)) tot 1,88 m aan de oostkant (ca. 16,42 m TAW (sleuf 1)), waar in de oost-zuidoosthoek de aanzet van de gekanaliseerde Singel werd aangesneden. Het oudste, archeologisch bewaarde niveau op de site bevond zich tussen 0,76 en 1,34 m onder het maaiveld (resp. 15,57 m TAW en 16,91 m TAW), kan herkend worden als een leeflaag uit de 13de-14de eeuw en werd teruggevonden in sleuven 2 en 3. Een tweede archeologisch niveau werd bepaald als de bovenkant van een ophogingspakket, waarop pottenbakkersactiviteiten uit de 16de of het begin van de 17de eeuw werden vastgesteld. Hierbovenop, op slechts 0,10 tot 0,42 m onder het maaiveld (18,20 tot 17,84 m TAW), was de top van een recenter ophogingspakket uit de 18de eeuw te bespeuren, met opnieuw duidelijk bewijs voor pottenbakkersactiviteiten.²⁸

In sleuf 1, de meest oostelijke sleuf, werd een verdere, geleidelijke daling van de natuurlijke lagen in oost-zuidoostelijke richting vastgesteld. Op ongeveer 1 m van de oostelijke sleufwand bevond zich een scherpe overgang van de beekvallei naar een grachtstructuur (Figuur 20). Deze kon herkend worden als de gekanaliseerde loop van de Singel. Daarbij werd mogelijke beekbeschoeiing in hout teruggevonden. De Vleeterbeeksingel gaat minstens terug tot de 16de eeuw, aangezien op hetzelfde niveau zich aan de binnenzijde van de beek heel wat pottenbakkersafval bevond, dat in de 16de tot eerste helft 17de eeuw gedateerd kan worden. Een pakket dat zich hier bovenop bevond, bevatte aardewerk uit de eerste helft van de 17de eeuw. Wellicht werd met dit pakket de natuurlijke helling van de beekvallei op deze plaats grotendeels weggewerkt. Het niveau van de oever werd in de 18de of 19de eeuw nogmaals verhoogd met een pakket klei met bouwmaterialgruis.²⁹ Op dit niveau werd ook een dunne muur aangetroffen die te herkennen is als muur van de houten drogerij. Deze in oorsprong houten drogerij moet dus op een gegeven moment toch een (lichte) stenen ommuring/afscheiding hebben gekregen.

---

²⁶ Adriaen & Adriaen 2006, 10.

²⁷ Adriaen & Adriaen 2006, 10.

²⁸ Heyvaert 2014, 75-76.

²⁹ Heyvaert 2014, 29-30. Hier sloop in het basisrapport een fout in de oriëntatie. Het noordprofiel waarvan sprake betreft het zuidprofiel.

1.5 AANPAK VAN HET TOEVALSVONDSTONDERZOEK

1.5.1 Aanpak op de opgraving

Na het opbreken van de verharding op het terrein, startte de graafmachine meteen met de verdere uitgraving in functie van de nieuwe bouwplannen. Toen hierbij vrij snel muurwerk én sporen met aardewerkdumps werden aangesneden, werden de werken stilgelegd en nam de opgravingsploeg het binnen het kader van het toevalsvondstonderzoek over. Hierbij werden eerst de verschillende muren vrij gelegd. Op een vrij hoog niveau, op ca. 17,50 m TAW, kwamen daarbij al twee aflijnbare aardewerkpakketten (grondplan A: contexten 006 en 009) en een uitbraakspoor (grondplan A: Q) aan het licht (Figuur 19). De rest van het vlak was duidelijk volledig ingenomen door antropogene sporen, die op dat niveau evenwel moeilijk aflijnbaar waren. Daarom werd in zones verder verdiept tot het niveau waarop dit wel het geval was, dat zich op ca. 17,00 m TAW bleek te situeren (grondplan B). Zones I en II werden daarbij eerst verdiept, waarna zones III en IV volgden nadat de muren in deze zones waren afgebroken.

Alle sporen werden afzonderlijk beschreven. Op de verwerkte grondplannen A en B zoals ze hier in dit eindverslag worden gepresenteerd, zijn de spoornummers genoemd naar hun zone (Romeins cijfer) gevolgd door hun volgnummer (bv. I.1) (zie voor de sporenlijst: bijlage 5.5). De vondstensembles kregen een apart nummer bestaande uit drie cijfers (bv. 001). De koppeling tussen deze contexten en de spoornummers is te vinden in Tabel 2.

1.5.2 Noodgedwongen keuzes maken

Het terreinonderzoek van een toevalsvondst kan, zoals decretaal bepaald, maximaal 30 (kalender)dagen in beslag nemen. Deze maximale termijn was hier noodzakelijk om zoveel mogelijk sporen en structuren te documenteren en maximaal vondstmateriaal te recupereren. Deze termijn bleek echter niet voldoende om de vindplaats exhaustief in de diepte te onderzoeken. Noodgedwongen moesten keuzes worden gemaakt. De op het vlak van grondplan B afgelijnde sporen werden maximaal gecoupeerd. In deze coupes (zie coupes 1 tot 9) is duidelijk zichtbaar dat er zich plaatselijk nog oudere lagen en sporen op het terrein bevinden. Een verdieping over het volledige vlak was echter binnen de toevalsvondsttermijn niet haalbaar.

Gegeven de enorme hoeveelheid aan vondstmateriaal, moest daarenboven worden overgegaan tot een selectieve recuperatie van de vondstcontexten. Verschillende vondstcontexten werden dus slechts gedeeltelijk gerecupereerd. Waar besloten werd een segment (bv. de coupehelft of de coupesleuf) van de context te onderzoeken, gebeurde de recuperatie daarbinnen wel maximaal, vanzelfsprekend manueel (Figuur 18). In functie van een gedegen aardewerkstudie is deze manuele, secure recuperatie immers van primordiaal belang. Door de maximale recuperatie van een segment van de context, zonder selectie, mag er van uitgegaan worden dat het vondstensemble representatief is voor de volledige context.

Enkel voor wat betreft het ceramisch bouwmetaal werd bij een deel van de contexten wel selectief ingezameld en werd toegespitst op diagnostisch materiaal; kleinere fragmenten zonder rand of specifiek kenmerk werden daarbij niet gerecupereerd.

Figuur 18: Waar besloten werd de context of een segment van de context te onderzoeken, gebeurde de recuperatie maximaal. Dit kon enkel maar door het nauwgezet manueel inzamelen.

1.5.3 Gefundeerde selecties tijdens de verwerking van het vondstmateriaal

De enorme hoeveelheden aan ingezameld aardewerk noopten ook tijdens de fase van verwerking tot selectie. Logischerwijs gebeurde deze selectie niet binnen een vondstcontext. Het betreft selectie op het vlak van welke ensembles in detail onderzocht werden en welke ensembles niet verder werden uitgewerkt dan het niveau van assessment. Deze keuze werd vanzelfsprekend pas gemaakt na een assessment van het volledige ensemble. Of een vondstcontext in detail zou worden bestudeerd, werd bepaald door de hoeveelheid van het aardewerk en het diagnostisch karakter van het ensemble in functie van chronologie en vormenspectrum.

Tabel 2 geeft een overzicht van de vondstensembles, verduidelijkt welk deel van de context de respectievelijke ensembles vertegenwoordigen, en geeft aan voor welke verdere aanpak – aardewerkstudie, aardewerkassessment of geen verdere aanpak na een snel-assessment – hier gekozen is.

Tabel 2: Oplijsting van de aardewerkensembles met verduidelijking van de recuperatiewijze van de context.

context / ensemble	aard context	vlak / zone	link met spoormr/s	beschrijving / interpretatie	link met coupe	wat gerecupereerd?	verdere aanpak
001	L.V. in zone I, vlak A	A /I		metaaldetectievondst		metaal	
002	L.V. in zone I, vlak A	A /I		metaaldetectievondst		metaal	
003	L.V. in zone I, vlak A	A /I		metaaldetectievondst		metaal	
004	L.V. in zone I, vlak A	A /I		metaaldetectievondst		metaal	
005	L.V. in zone I, vlak A	A /I		metaaldetectievondst		metaal	
006	Kuil	A /II	/	kuilvulling, vol pottenbakkersafval, met vooral dakpan- en tegelfragmenten		- alle vaatwerk - wat het CBM betreft: enkel de diagnostische fragmenten	aardewerkstudie

context / ensemble	aard context	vlak / zone	link met spoorm/s	beschrijving / interpretatie	link met coupe	wat gerecupereerd?	verdere aanpak
007	laag/pakket (veel hoger gelegen dan 014)	A / I	/	zwartbruingrijs, humeus pakket, concentratie aardewerk		volledige concentratie	aardewerkassessment
008	L.V.	A / I		los materiaal gerecupereerd op vlak A			geen verdere aanpak wegens te weinig potentieel / vermengd
009	kuil/strook	A / I	I.8	kuilvulling vol pottenbakkersafval, met vooral dakpan- en tegelfragmenten		- alle vaatwerk - wat het CBM betreft: enkel de diagnostische fragmenten	aardewerkassessment
010	Kuil	B / I	/	kuilvulling	1	alle materiaal uit die kuil bij het maken van coupe 1	aardewerkassessment
011	Kuil	B / I	I.3	kuilvulling	1	alle materiaal uit die kuil bij het maken van coupe 1	aardewerkassessment
012	laag/pakket	B / I	I.1 (bovenste pakket)	zwartbruingrijs, humeus pakket, met puin; bovenste 1,20 m één en zelfde pakket		alle materiaal uit verdiepen zone, 1,20 m diep (één en zelfde pakket)	aardewerkassessment
013	laag onder pakket 012 = top 014	B / I	onder I.1	onderzijde pakket: 20 cm slibbige laag onder pakket 012		alle materiaal uit verdiepen zone, onderste 20 cm	aardewerkassessment
014	Laag	B / I	I.1 (t.h.v. coupe 1)	basislaag zone I		selectief ingezameld materiaal op oppervlak (bij opkuis)	aardewerkassessment
015	kuil/depressie	B / I	I.5-I.6 (in coupe 2)	kuil/depressie, laatste vulling	2	alle materiaal uit die laag bij het maken van coupe 2	aardewerkstudie
016	kuil/depressie	B / I	onder I.5-I.6 (in coupe 2)	kuil/depressie, voorlaatste vulling	2	alle materiaal uit die laag bij het maken van coupe 2	aardewerkstudie
017	kuil/depressie	B / I	onder I.5-I.6 (in coupe 2)	kuil/depressie, tweede vulling	2	alle materiaal uit die laag bij het maken van coupe 2	aardewerkstudie
018	kuil/depressie	B / I	onder I.5-I.6 (in coupe 2)	kuil, eerste vulling	2	alle materiaal uit die laag bij het maken van coupe 2	geen verdere aanpak wegens te weinig potentieel / vermengd
019	kuil	B / I	I.4	vulling ondiepe kuil	1	alle materiaal uit die kuil (= bovenste kuilvulling) bij het maken van coupe 1	aardewerkassessment
020	laag	B / I	I.1 (t.h.v. coupe 1)	basislaag zone I	1	alle materiaal uit die laag (lagen) bij het maken van coupe 1	aardewerkassessment
021	kuil onder 019	B / I	onder I.4	kuilvulling met aardewerkdump	1	alle materiaal uit die kuilvulling bij het maken van coupe 1	aardewerkstudie
022	gemengd	B / I	I.8, I.9 en I.12	gemengd materiaal sporen 8, 9 en 12, bij maken coupe 3	3	alle materiaal bij het maken van coupe 3, eerste spadesteek	aardewerkassessment
023	laag	B / I	/	pakket onder muur A		handverzameld materiaal onder muur (zone)	aardewerkassessment
024	riool zone I	B / I	I.14	riool		alle bewaarde drainagebuizen van die riool	aardewerkassessment

context / ensemble	aard context	vlak / zone	link met spoor1/s	beschrijving / interpretatie	link met coupe	wat gerecupereerd?	verdere aanpak
025	kuil	B /II	II.8 en II.12	kuilvulling	3	alle materiaal uit die kuil bij het maken van coupe 3	aardewerkstudie
026	gemengd	B /II	II.8 + II.9 + II.12	bij maken coupe 3: gemengd materiaal want verschillende kuilen	3	alle materiaal bij het maken van coupe 3, tweede spadesteek	aardewerkassessment, samen met 027
027	gemengd	B /II	II.8 + II.9 + II.12	bij maken coupe 3: gemengd materiaal want verschillende kuilen (idem als 026)	3	alle materiaal bij het maken van coupe 3, tweede spadesteek	aardewerkassessment, samen met 026
028	kuil	B /II		kuilvulling op dieper niveau, -55 tot -70 cm, bij maken coupe 3	3	alle materiaal uit dit spoor bij het maken van coupe 3	aardewerkassessment
029	paalkuil	B /II		vulling paalkuil in coupe 3	3	alle materiaal uit dit spoor bij het maken van coupe 3	aardewerkassessment
030	kuil op dieper niveau	B /II		kuilvulling in coupe 3	3	alle materiaal uit dit spoor bij het maken van coupe 3	aardewerkassessment
031	kuil 025 op dieper niveau	B /II	II.8 en II.12 op dieper niveau	kuilvulling	3	alle materiaal uit dit spoor bij het maken van coupe 3, dieper niveau dan 025	bij context 025 bestudeerd
032	riool	B /II		rioolgreppel		alle bewaarde drainagebuizen	aardewerkassessment
033	kuil	B /II		kuil tussen 028 en 029, in coupe 3	3	alle materiaal uit dit spoor bij het maken van coupe 3	aardewerkassessment
034	kuil	B /II	II.6	laatste kuilvulling	4	alle materiaal uit de coupehelft van deze kuilvulling bij het maken van coupe 4	aardewerkstudie samen met 035
035	kuil	B /II	II.6 op dieper niveau	oudste kuilvulling	4	alle materiaal uit de coupehelft van deze kuilvulling bij het maken van coupe 4	aardewerkstudie samen met 034
036	kuil	B /II	II.7	kuilvulling		volledige helft kuil	aardewerkassessment
037	kuil	B /II	II.10	kuilvulling met aardewerkdump		alle materiaal uit coupehelft bij het maken van coupe 3	aardewerkstudie
038	kuil	B /II	II.14	kuilvulling	5	alle materiaal uit deze kuil bij het maken van coupe 5 (ca. 40 cm breed)	aardewerkassessment
039	kuil	B /II	II.18	kuilvulling	5	enkel materiaal uit rand kuil (bij maken coupe 5)	aardewerkassessment
040	kuil	B /III	III.1	kuilvulling		volledige helft kuil	aardewerkassessment
041	laag	B /III	III.6 + III.7	lagen		alle materiaal uit de zone III.6 en III.7 bij het maken van coupe 6	geen verdere aanpak wegens te weinig potentieel / vermengd
042	kuil	B /III	II.8 + II.12 op iets dieper niveau	kuilvulling context 025		materiaal uit opkuis van deze kuil, na afgraven voor aanleg zone III	bij context 025 bestudeerd
043	kuil	B /III	III.19 + III.20	kuilvullingen		alle materiaal uit kuil na aanleg zone III	aardewerkassessment

context / ensemble	aard context	vlak / zone	link met spoorlijn/s	beschrijving / interpretatie	link met coupe	wat gerecupereerd?	verdere aanpak
044	puntvondst in laag II.1	B /II	II.1	metaaldetectievondst		metaal	
045	kuil	B /III	III.12	kuilvulling		alle materiaal uit kuil na aanleg zone III	aardewerkassessment
046	kuil	B /III	III.5	kuilvulling met aardewerkdump	6	alle materiaal uit coupehelpt kuil bij het maken van coupe 6	aardewerkstudie
047	kuil	B /III	III.17 + III.18	kuilvulling	7	alle materiaal uit coupehelpt kuil bij het maken van coupe 7	aardewerkstudie
048	laag	B /III	onder III.3	laag; wellicht gelijk te stellen aan 050	6	alle materiaal uit laag op dieper niveau bij het maken van coupe 6, buiten 046	aardewerkassessment
049	kuil	B /III	onder III.7	kuilvulling	6	alle materiaal uit coupehelpt kuil bij het maken coupe 6	aardewerkassessment
050	laag	B /III	onder III.7	laag	6	alle materiaal uit laag bij het maken coupe 6	aardewerkassessment
051	kuil	B /IV	IV.1	kuilvulling	9	alle materiaal uit deze kuil bij het maken van coupe 9 (ca. 1/4 van kuil)	aardewerkassessment
052	gemengd	B /III		losse vondsten uit zone III		selectief, losse vondsten	aardewerkassessment
053	zone	B /III	III.9	zone tegels en aardewerk in III.9		zone ingezameld	aardewerkassessment
054	kuil	B /II	II.21	kuilvulling	8	alle materiaal uit deze kuil bij het maken van coupe 8 (ca. 40 cm breed)	aardewerkassessment
055	kuil	B /II	onder II.21	kuilvulling van oudere kuil onder 054	8	alle materiaal uit kuil onder 054 bij het maken van coupe 8 (ca. 40 cm breed)	geen verdere aanpak wegens te weinig potentieel

1.6 BESCHRIJVING EN INTERPRETATIE VAN DE VINDPLAATS

1.6.1 Algemene beschrijving van de vindplaats

De onderzochte zone bevindt zich op de achterzijde van het perceel. Nadat de verharding op het terrein was weggenomen, kwamen meteen heel wat muren aan het licht. Ook was onmiddellijk duidelijk dat het vlak volledig was ingenomen door antropogene sporen, onder en doorsneden door verschillende NNO-ZZW en WNW-OZO gerichte muren. Bij het vrij leggen van de muren werden reeds enkele aardewerkdumps zichtbaar (contexten 006 en 009), op ca. 17,50 à 17,60 m TAW. Samen met het muurwerk worden ze getoond op grondplan A, waarbij de verschillende muren een letterbenaming hebben gekregen (Figuur 19).

De meeste antropogene sporen – een kluwen van kuilen en pakketten – konden pas duidelijk onderscheiden worden na het verdiepen naar een dieper niveau, dat rond de 17,00 m TAW schommelt (Figuur 34; Figuur 35). Bij het couperen van de verschillende sporen bleek duidelijk dat onder dit vlak nog een ouder archeologisch niveau te onderscheiden was, maar dit kon niet systematisch verder in vlak worden vrij gelegd. Een aantal sporen dat tot dit oudste niveau behoorde, kon wel in de coupes onderzocht worden.

1.6.2 Het aangetroffen muurwerk

1.6.2.1 Overzicht van het muurwerk

Alle muurwerk is NNO-ZZW / WNW-OZO georiënteerd. Muurwerk E, F, G, H, I, J, K, L, M en N bestaat uit industrieel gemaakte rode bakstenen en is gemetst met cementmortel (Figuur 19). De lijn E-F is daarbij gefundeerd op een strook rood baksteenpuin. Enkele muren zijn duidelijk ouder. Van deze muren bleven enkel de onderste baksteenlagen bewaard. Het betreft muren A, B, C en D, alle vier gemetst met gele kalkmortel (Figuur 21). Muur A was twee baksteenlengtes breed en omvatte vooral gele (21à21,5 x 10,5à11 x 5à6 cm), maar ook rode en oranje bakstenen. Daarbij vallen enkele grotere baksteenformaten op (30,5 x 12,5 x ? cm (rood), 23,5 x 11 x 5,5 cm (geel, oranje)), die als recuperatiestenen moeten geduid worden. Deze muur A was gefundeerd op bouwpuin (vooral tegels), alsook houten dwarsbalkjes gelegd met onregelmatige intervallen (tussenruimtes van 35, 50, 55, 40 cm zijn opgemeten).

Muur B, anderhalve baksteen dik, was verbonden met muur A en behoorde duidelijk tot dezelfde constructie. Bij muur B betreft het bijna uitsluitend rode baksteen, ook hier met baksteenformaat 21à21,5 x 11 x 5 cm en gele kalkmortel. Tot waar muur B in zuidelijke richting liep, was niet te achterhalen. Het muurtracé liep zuidwaarts over in een tegelniveau, waarbij nog één laagje tegels was bewaard (12,5 x 12,5 x 4 cm; 19 x 10 x 3 cm; ook breedte 11à11,5 cm aanwezig). Op coupe 1 is duidelijk dat ook de onderkant van muur D een dergelijk tegelniveau van drie lagen had; wellicht betreft het bij zowel muur B als muur D dus een funderingsniveau, en is dit dus geen ouder vloerniveau onder muur B. Muur F was deels bovenop de noordelijke verbindingsmuur tussen A en B gebouwd. Muur D was identiek aan muur B, en was nog bewaard onder de latere muur E. Muur C, eveneens anderhalve baksteen dik, ondiep bewaard, bestaande uit rode bakstenen van 21à22 x 10 x 6 cm en gevoegd met gele kalkmortel, lijkt gezien de oriëntatie te linken aan muren A en B (Figuur 22).

Stratigrafisch onder muur C werd op een dieper niveau nog een uitbraakspoor (R) onderscheiden dat slechts over enkele meters te volgen was (Figuur 34; Figuur 35). Het bestond volledig uit fragmenten rode bakstenen.

Figuur 19: Opgravingsplan toevalsvondstonderzoek, niveau 1 met de muren en hoogst gelegen sporen. Opgravingsplan met aanduiding van de foto-zichten (nrs 1-7).

Figuur 20: Opgravingsplan toevalsvondstonderzoek, niveau 1, met hierop de projectie van de drie proefsleuven van het vooronderzoek door Monument Vandekerckhove nv, met de belangrijkste data uit deze kijkvensters aangevuld.

Figuur 21: Oostkant opgravingsterrein: oostkant zone I, naar het noord/noordoosten (grondplan B: foto-nr. 1).

Figuur 22: Zone I, naar westen, met muur C op de voorgrond en met centraal het uitbraakspoor R van GP B (grondplan B: foto-nr. 7).

Figuur 23: Uitbraakspoor, naar het oost/zuidoosten (grondplan B: foto-nr. 8).

1.6.2.2 Interpretatie van het muurwerk

De onderzochte zone situeert zich in het gedeelte van het perceel dat pas in de 19de eeuw permanente bebouwing kreeg. Wanneer de opgegraven zone wordt vergeleken met de inrichting van het perceel in de 19de – eerste helft 20ste eeuw zoals die gekend en gereconstrueerd kan worden op basis van archivalisch onderzoek³⁰, dan situeren de aangetroffen muren en sporen zich in het achterste gebouwenbestand, aan en tussen de ovens en de houten drogerij, waar later vanaf ca. 1850 de kleiwerkplaats kwam (Figuur 24). Wordt hun locatie geconfronteerd met de gebouwonderdelen van de vroegmoderne pottenbakkerssite, dan kan geconcludeerd worden dat de meest westelijk aangetroffen muur paalde aan de fabrieksschouw. De muur werd in de werkput net aangesneden, maar was reeds tijdens het vooronderzoek aangetroffen (sleuf 3): de dikte van deze zeer stevige muur kon niet achterhaald worden. De uitbreiding aan de achterzijde met een ruimte voor een stoomketel vond plaats in 1885³¹.

---

³⁰ Adriaen & Adriaen 2006, 10-28.

³¹ Adriaen & Adriaen 2006, 12.

Figuur 24: Reconstructie van het perceel van het gebouwenbestand op de pottenbakkerijsite vanaf 1846. Naar Adriaen & Adriaen 2006, 25, met toevoegingen. Deze reconstructie lijkt geen precieze momentopname te zijn, maar een synthese van de gebouwen vanaf 1846 tot rond midden 20ste eeuw. De tekening werd hier op schaal gebracht door georeferentie op GRB. Het paarse puntraster duidt de opgegraven zone bij benadering aan.

Aan de hand van 20ste-eeuwse orthofoto's kan de chronologie van het aangetroffen muurwerk gereconstrueerd worden en getoetst worden aan de archivalische kennis.³² Op de 'orthomozaïek zomeropname panchromatisch 1971'³³ zijn op de achterste helft van het perceel twee gebouwen te zien (Figuur 25). Centraal kunnen we het ovengebouw onderscheiden, met drie NW-ZO georiënteerde zadeldaken, een zogenaamd *sheddak* (ook wel zaagdak genoemd), typisch voor fabrieksgebouwen. Dit gebouw werd pas in 1997 gesloopt. Het is dan ook nog duidelijk te herkennen op de 'orthofotomozaïek zomeropnamen 1979-1990'³⁴. Op de orthofoto van 1971 ligt achter het ovengebouw nog een gebouw, ditmaal met een NO-ZW georiënteerd zaagdak (Figuur 26). Het is het fabricagegebouw waarvan we een foto hebben, een zicht op de buitenzijde (Figuur 17). Alhoewel dit van de orthofoto niet af te leiden is, wijst de foto erop dat het hier een vijfdelig zaagdak betrof. In 1977 stortte het fabricagegebouw in en werd het gesloopt, waardoor het natuurlijk ontbreekt op de ortho-opnames van 1979-1990.

De positionering van de opgravingszone op de orthofoto's toont aan dat het onderzoek zich situeert ter hoogte van de achterzijde van het ovengebouw en zo goed als het volledige fabricagegebouw omvat. Het muurwerk E, F, G, H, I, J, K, L, M, N en P bestaat uit industrieel gemaakte rode bakstenen en cementmortel, en moet met deze gebouwen in verband gebracht worden. Zoals reeds beschreven, werd het fabricagegebouw in 1873 opgericht en werd het ovengebouw rond 1885 uitgebreid.

Muur K, stevig gefundeerd met steunberen, kan als de oostelijke buitenmuur van het ovengebouw herkend worden, dat in 1997 gesloopt werd. De twee zuidelijk aangetroffen steunberen geven aan dat deze muur de achtergevel van een gebouw naar het westen op vertegenwoordigt. Meer naar het noorden op is de muur duidelijk extra stevig gebouwd; ook aan de binnenzijde is de muur verstevigd. Wellicht heeft dit te maken met de positie dichtbij de schouw. De muurfunderingen die ten westen van deze muur ermee parallel liggen (muurwerk L) vertegenwoordigen een binnenindeling van dit gebouw. Muurwerk M en N stellen daarbij wellicht de restanten van binneninfrastructuur voor. De achterzijde van het ovengebouw werd in 1885 uitgebreid aan de fabrieksschouw om ruimte te voorzien voor de stoomketel. Wellicht betreft het aangetroffen muurwerk vooral deze uitbreiding uit 1885.

Het uitbraakspoor Q is mogelijk afkomstig van een muur die oorspronkelijk hoorde bij het ovengebouw, maar die uitgebroken werd bij de oprichting van het achterliggende fabricagegebouw in

³² Met dank aan Jan Decorte (CO7) voor de hulp bij de interpretatie.

³³ Geoportaal Onroerend Erfgoed, © Digitaal Vlaanderen.

³⁴ Geoportaal Onroerend Erfgoed, © Digitaal Vlaanderen.

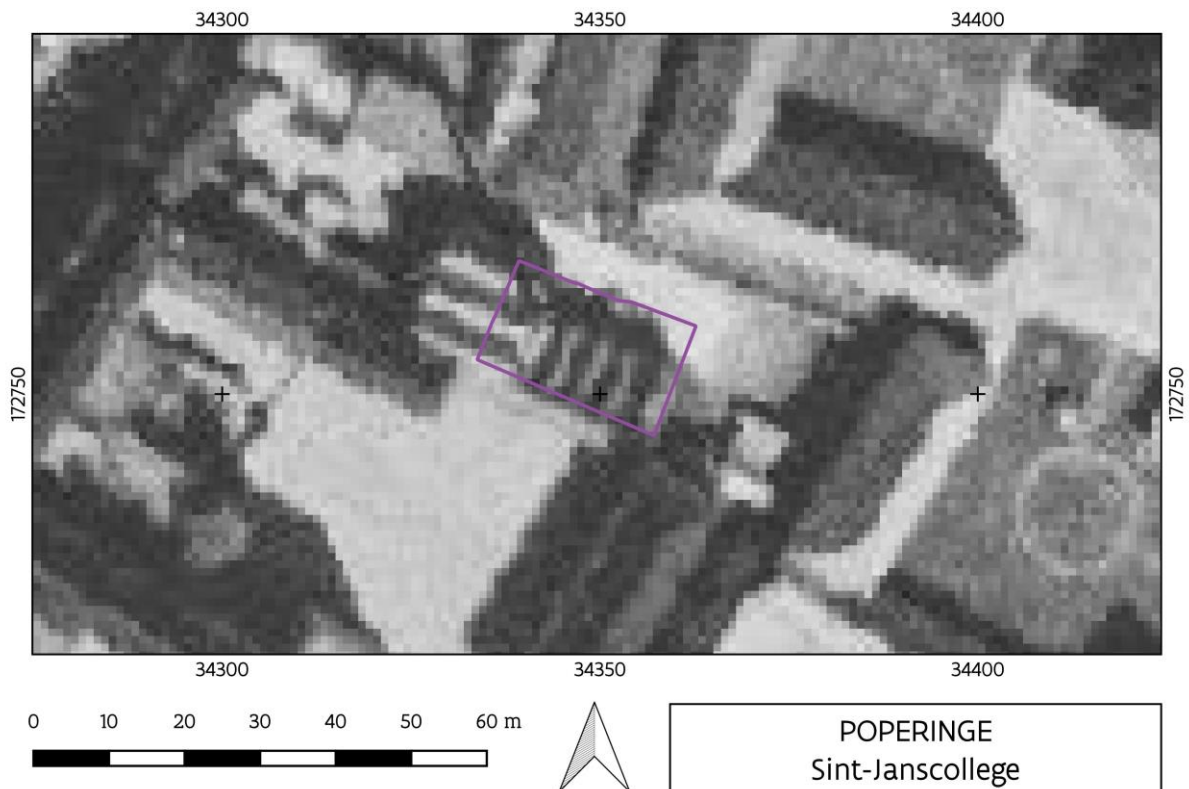
1873. Zoals op Figuur 17 te zien, was het fabricagegebouw gebouwd tegen de achterzijde van het ovengebouw.

Muren E, F, G, H en I vertonen een oriëntatie die een fractie verschilt van de muren die aan het ovengebouw te linken zijn. Ze kunnen toegewezen worden aan het fabricagegebouw dat in 1977 gesloopt werd. De muurfunderingen zijn duidelijk niet meer allemaal bewaard. De binnenindeling is slechts fragmentair bewaard (zie muurfundering E), te partieel om verdere conclusies uit te trekken. Muren P moeten met dit fabricagegebouw in verband hebben gestaan. Wellicht stond bovenop muur A oorspronkelijk nog een muur van het fabricagegebouw, die na de sloop niet bewaard bleef.

Muurrestant O, dat de opgravingszone langs de zuidzijde afluïkt, betreft de muur waartegen beide gebouwen – het ovengebouw en het fabricagegebouw – opgericht werden. Het is de scheidingsmuur met het college die in 1928 gemeenschappelijk werd.

De oudere muren A, B, C en D zijn wellicht de restanten van het 'klietkot' of de kleiwerkplaats die hier vanaf ca. 1850 werd opgericht en die te herkennen is op de Poppkaartversie opgenomen als Figuur 9. Daarvoor was dit de plaats van de houten drogerij. Vanaf ca. 1850 was deze meer naar het noorden gelegen. Het is wellicht van deze houten drogerij dat in de noordoostelijke proefsleuf van het vooronderzoek (sleuf 1) een dunne muur is aangetroffen. De ruimte tussen de kleiwerkplaats en het ovengebouw was van ca. 1850 tot 1873 wellicht een open zone.

Uitbraakspoor R kon pas op een dieper niveau onderscheiden (zie grondplan B) en was slechts over enkele meters te volgen. Zijn positie, stratigrafisch onder muur C en zeer dicht bij muren A, B en D, geeft aan dat het hier wellicht de restant van een oudere muur betreft die wellicht eerder in de late tot postmiddeleeuwen te situeren is.

Figuur 25: Orthofotomosaïek zomeroopname panchromatisch 1971 van de zone (© Digitaal Vlaanderen), met situering van de onderzochte zone.

Figuur 26: Orthofotomozaïek zomeropnamen 1979-1990 van de zone (© Digitaal Vlaanderen), met situering van het onderzoeksgebied. Achter het ovegebouw is geen gebouw meer te herkennen. Wat er wel nog staat, is echter onduidelijk.

1.6.3 Een zone vol kuilen en afvalpakketten en doorsneden door riolen

1.6.3.1 Lagen, kuilen, afvalpakketten en riolen

Stratigrafisch onder de verschillende muren toont de onderzochte zone een veelheid aan kuilen (Figuur 34; Figuur 35). Ze zijn ingegraven in oudere lagen. In de westelijke helft van de onderzochte zone werd de oude, bewerkte bodem op ca. 17,00 m TAW aangesneden (grondplan B). Deze oude bodem helt af naar het oosten. We zitten hier immers op de rand van het alluvium van de vallei van de Vleterbeek. Dit uitte zich duidelijk in de samenstelling van de grond: hoe meer naar het oosten, hoe kleiiger het terrein was. De lichte afhelling van de oude bodem naar het oosten toe uit zich ook in de bewaring van een bovenliggende pakket naar het oosten op. Bovenop de oude bodem lag daar nog een vrij zuiver pakket (laag I.1/II.1), bruine tot bruingrijze zandleem, humeus, met quasi geen tot een weinig puingruis en houtskool. Het kan als een tuinbodem worden geïnterpreteerd.

Figuur 27: Zone I, naar het noordoosten (grondplan B: foto-nr. 3).

Figuur 28: Zone II, naar het noordoosten (grondplan B: foto-nr. 4). Rechts vooraan bevindt zich de bleke, kleiige restant van de bezinkput (spoor II.3).

Figuur 29: Zone IV-II, naar het zuidwesten (grondplan A: foto-nr. 5), reeds verdiept naar grondplan B.

Figuur 30: Zuidkant zone II, naar het oosten/zuidoosten (grondplan B: foto-nr. 6). Op de achtergrond is de bezinkput te zien.

Bij het vrij leggen van het muurwerk kwamen reeds enkele aardewerkdumps aan het licht, vrij hoog in de stratigrafie dus, op ca. 17,50 à 17,60 m TAW (Figuur 19). Vondstcontexten 006 en 009³⁵ bestonden zo goed als volledig uit aardewerkdumps. Op dat niveau was bovendien duidelijk dat de volledige onderzochte zone uit antropogene sporen bestond, waarvan de meeste echter nog niet duidelijk afgeijnd konden worden.

De verschillende sporen konden op ca. 17,50 m TAW wel duidelijk onderscheiden worden (Figuur 27; Figuur 28; Figuur 29; Figuur 30). Er werden zoveel mogelijk coupes uitgezet om de opbouw van de sporen en van het terrein te begrijpen. Zowel diepe als ondiepe kuilen komen voor. Deze kuilen bevatten elk in meerdere of mindere mate afvalpakketten bestaande uit vooral aardewerk, met meestal heel wat pottenbakkersafval. De vorm van de doorsnede van de kuilen varieert enorm: de kuilen waren ofwel diep uitgegraven ofwel eerder opgevulde dieptes. Die variëteit lijkt te bevestigen dat het om gedempte afvalkuilen gaat.

³⁵ Context 009 werd in sleuf 2 van het vooronderzoek ook al aangesneden (als spoor S101).

Figuur 31: Zone III, naar noord/noordoosten (grondplan B: foto-nr. 12).

Figuur 32: Zone III, naar oosten (grondplan B: foto-nr. 13).

Figuur 33: Zone III, naar noordwesten, met riool nog *in situ* (grondplan B: foto-nr. 14).

Doorheen het terrein lopen ook enkele riolen (grondplan B: A, B, C, D, E). Wat aangetroffen werd, zijn de greppels waarin nog (enkele) drainagebuizen of de restanten ervan waren bewaard (Figuur 30; Figuur 33). Riolen A, D en E liggen parallel ten opzichte van elkaar en volgen de langsrichting van het perceel, richting Singel. Riolen B en C leiden naar een kleiig spoor met enkele vlak liggende natuurstenen en op hun kant geplaatste bakstenen, de restant van een bezinkput (Figuur 28; Figuur 30).

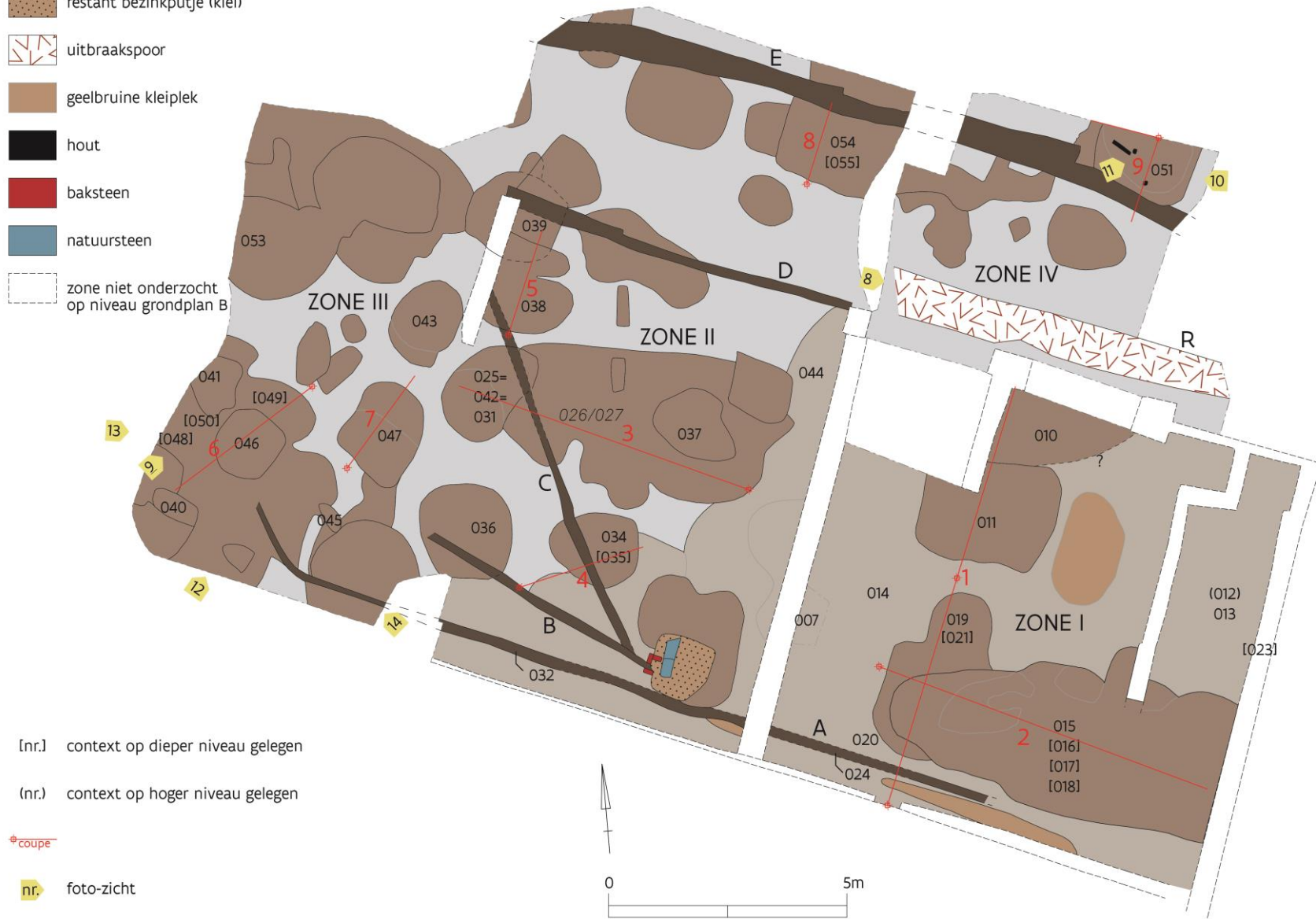
Op hetzelfde niveau kwam nog één uitbraakspoor (R) van een muur aan het licht, bestaande uit fragmenten rode baksteen (Figuur 22; Figuur 23). Baksteenformaten ontbreken. Het kan niet gelinkt worden aan andere structuur binnen de onderzochte zone. Er kan enkel geconcludeerd worden dat dit uitbraakspoor in de laat- tot postmiddeleeuwse periode kan gedateerd worden.

In wat volgt, worden de chronologische conclusies vanuit het aardewerkassessment en de aardewerkstudie reeds geïntegreerd, om de fasering in de onderzochte zone te kunnen verduidelijken. Aan de hand van de verschillende coupes op sporen en doorheen zones van het terrein wordt de opbouw van de site duidelijk.

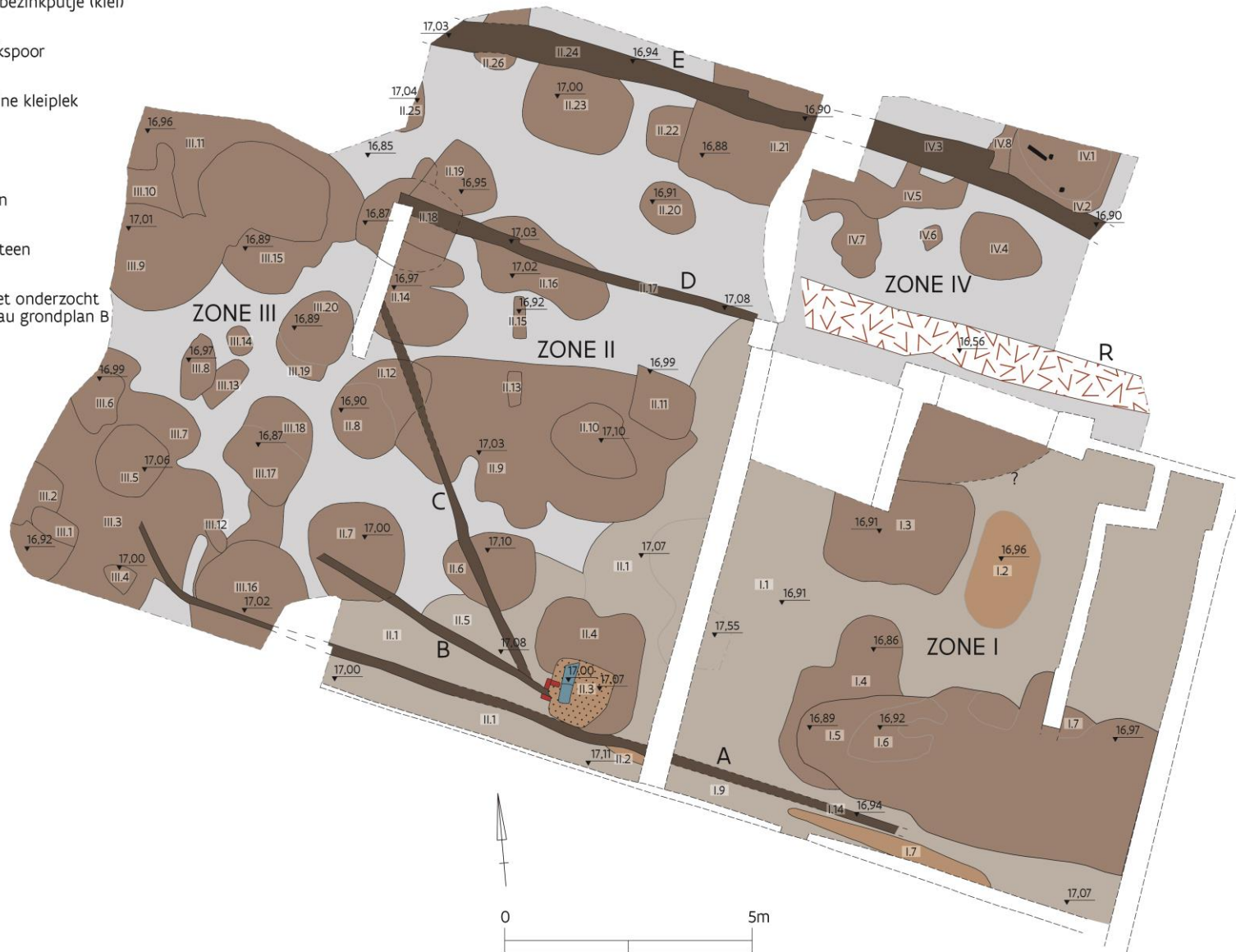
- riool (greppel voor drainagebuis)
- kuil / opgevulde depressie
- restant bezinkputje (klei)
- uitbraakspoor
- geelbruine kleiplek
- hout
- baksteen
- natuursteen
- zone niet onderzocht op niveau grondplan B
- tuinbodembodem
- de oude, bewerkte bodembodem

Figuur 34: Grondplan B: interpretatief opgravingsplan, met aanduiding van de zones, de spoornummers, de verschillende riolen (hoofdletter) en de hoogtes TAW. Voor de beschrijving van de sporen: zie sporenlijst Bijlage 5.5.

- riool (greppel voor drainagebuis)
- tuinbodembodem
- kuil / opgevulde depressie
- de oude, bewerkte bodembodem
- restant bezinkputje (klei)
- uitbraakspoor
- geelbruine kleiplek
- hout
- baksteen
- natuursteen
- zone niet onderzocht op niveau grondplan B

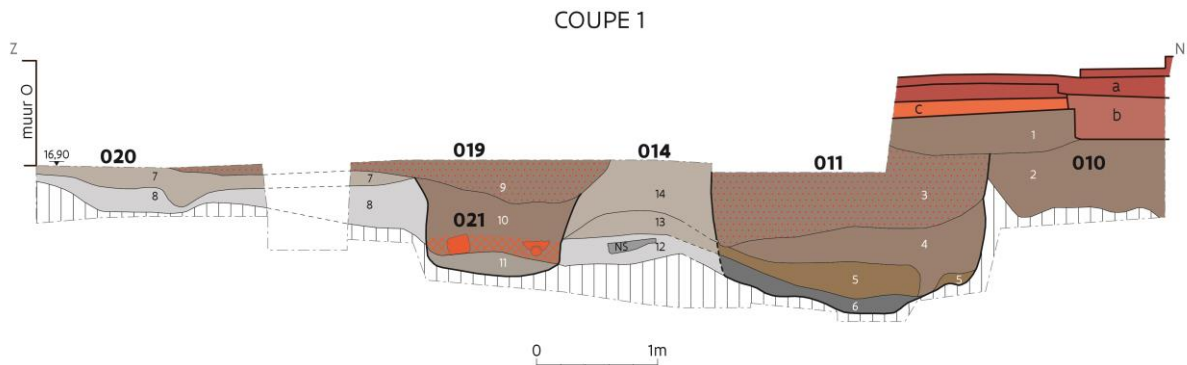
Figuur 35: Grondplan B: interpretatief opgravingsplan, met aanduiding van de vondstcontexten en de hier in het eindverslag weerhouden coupes.

1.6.3.2 Bespreking coupes

Coupe 1, westprofiel

Coupe 1 werd gezet langs muurwerk D en verder naar het zuiden op (Figuur 36; Figuur 37). Contexten 010, 011 en 019 werden daarbij doorsneden. Na verdere opkuis bij de aanleg van deze coupe bleek het uiteinde van context 015 hier niet meer bewaard. Het profiel toont ook de opbouw van muurwerk D en E. Muurwerk D (c) bestaat uit drie lagen van 3 cm hoge bakstenen, of beter tegels genoemd, met daarbovenop twee lagen rode bakstenen. Deze werden doorsneden bij de aanleg van de funderingsstrook (b), gevormd door rood puin en grijze mortel. Daarbovenop werd muurwerk E opgemetst (a), met rode bakstenen (21 x 10 x 5,5 cm) met grijze mortel.

Figuur 36: Coupe 1, westprofiel: 1. zwartbruin humeus, fijn rood puin; 2. zwartbruin gehomogeniseerd, eerder humeus tot bruin lemig, met onderin plaatselijk wat houtskool en wat geel en rood fijn puin; 3. zwartbruin humeus met puin, o.a. rode baksteen ? x 15 x 2,5 cm, rood baksteenpuin, ceramiek, een weinig gele baksteen (kleine formaten); 4. homogeen donkergrijsbruin humeus; 5. heterogeen geelbruin lemig en zwartbruin humeus, met gele baksteen 23 x 11 x 5 cm / 22 x 10,5 x 5,5 cm en wat ijzerzandsteen en grijze zandsteen; 6. homogeen zwart humeus, zeer organisch, met stukken hout; 7. tamelijk homogeen grijsbruin humeus, een weinig geel puin, wat houtskool, cf. 13; 8. lichtbruine zandleem met grijze humeuze tint, quasi geen puin of houtskool, cf. 12; 9. grijs humeus met veel rood en een weinig geel bouwpuin; 10. donkergrijs humeus, wat geel bouwpuin, met dump van aardewerk (context 21); 11. lijkt vervolg van 5 te zijn, maar grijs; 12. lijkt vervolg van 6 te zijn, maar (licht)grijs, met groot stuk grijs-lichtblauwe zandsteen en ook wat ijzerzandsteen, ook gele baksteen: 26 x 13 x 5,5 cm / 39 x 14 x 5,5 cm; 13. cf. 7 en 8 (basispakket).

Bij zowel context 011 als context 019 betreft het duidelijk een kuil die diende voor het dumpen van pottenbakkersafval. Zoals context 010 kan context 011 slechts algemeen in de late middeleeuwen gedateerd worden op basis van het aardewerk (zie verder). In kuil 019 bevond zich een pakket zo goed als enkel bestaande uit aardewerkreceptiënten. Dit pakket werd als vondstcontext 021 gerecupereerd (Figuur 38). De inzameling van context 021 kon enkel gebeuren binnen de aflijning van de coupesleuf. Het vondstensemble bestaat uit 14 MAI (12 kruiken, één grape en één kom/pot) waarvan 13 individuen een volledig profiel vertonen die op hun beurt op één na (archeologisch) compleet zijn. De vooral volledige exemplaren geven aan dat ze als primaire depositie in de kuil werden gegoid. De aardewerkstudie wijst naar de late 14de – vroege 15de eeuw.

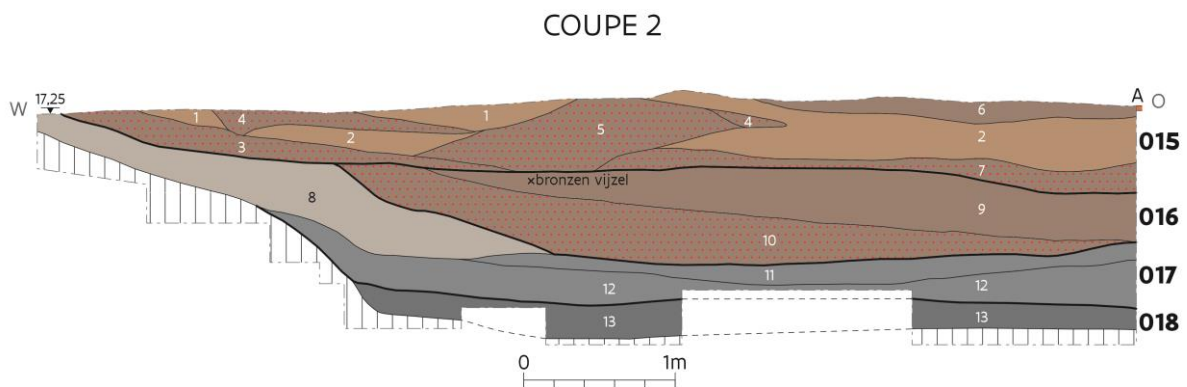
Figuur 37: Zicht vanuit het noordoosten op coupe 1 noordkant, westprofiel, met vooraan context 010 en verderop context 011. De coupe is hier nog niet volledig doorgetrokken naar het zuiden op.

Figuur 38: Aardewerkdump vondstcontext 021. Vogelperspectief op coupesleuf coupe 1, gericht naar het noorden.

Coupe 2, zuidprofiel

Coupe 2 doorsnijdt context 015. Hier blijkt het te gaan om een zeer uitgestrekte vergraving, opgevuld met verschillende pakketten (Figuur 39; Figuur 40). Het vondstmateriaal uit deze lagen werd op het terrein apart ingezameld. Op de coupe staat aangeduid welke lagen de contexten 015, 016, 017 en 018 vertegenwoordigen.

Figuur 39: Coupe 2, noordprofiel: 1. geelbruine klei; 2. geelbruine klei met wat puin; 3. heterogeen donkergrijs humeus met heel wat fijn puin (rode baksteenfragmenten en dakpan); 4. heterogeen donkergrijs humeus, rood puin, veel houtskool; 5. heterogeen donkergrijs, veel rood grof puin; 6. heterogeen bruin humeus, rood grof puin; 7. heterogeen donkergrijs humeus, wat rood puin; 8. homogeen licht tot donkergrijs humeus, wat geel puin; 9. cf. 8, met wat meer geel puin en ook rood puin; 10. vet, korrelig, donkergrijs humeus, met fijn puin, houtskool, oranjegele mortel; 11. homogeen donkergrijs humeus; 12. homogeen donkergrijs met heel wat gele baksteen; 13. cf. 11, slibbodem.

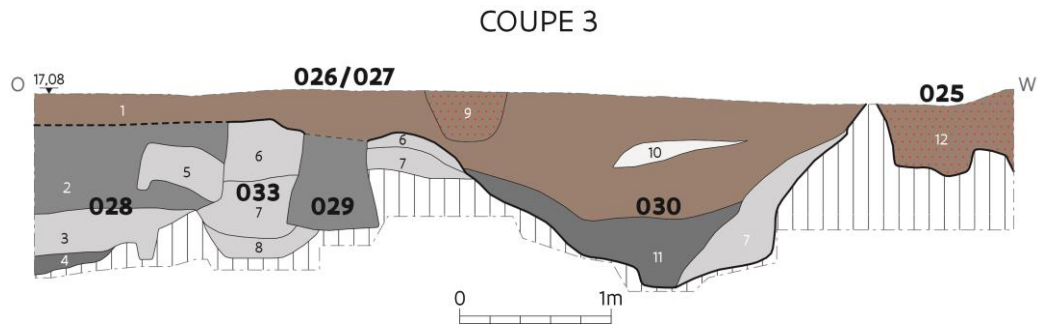
Figuur 40: Coupe 2, noordprofiel. Zicht naar oosten.

Het aardewerk (zie verder) leert dat deze kuil al werd gegraven in de late middeleeuwen en daarna lange tijd als depressie open lag. De oudst dateerbare laag (context 017) kan immers in de tweede helft van de 14de eeuw gedateerd worden, het jongste pakket (context 015) pas in de 18de eeuw. Het tussenliggende pakket – context 016 – kan op basis van het aardewerk in de late 14de – vroege 15de eeuw gesitueerd worden. Toch omvat het vondstensemble ook een munt die pas rond het midden van de 16de eeuw kan gedateerd worden (zie verder). Dit bevestigt dat deze depressie lange tijd open lag, tot wanneer ze verder gedempt werd in de 18de eeuw.

Coupe 3

Coupe 3 leert dat de sporen van grondplan B plaatselijk nog oudere – laatmiddeleeuwse – sporen verbergen die verschillende fasen vertegenwoordigen. Kuilen context 028 en context 033 zijn hier immers duidelijk van een verschillende fase (Figuur 41; Figuur 42). Op basis van het aardewerk kan context 033 in de 14de eeuw geplaatst worden, context 028 iets later aangezien hier 15de-eeuws materiaal was bijgemengd. Ook context 030 bevatte aardewerk uit de 14de en 15de eeuw. Context 029 toont een forse paalkuil, die op basis van het aardewerk eveneens in de 14de eeuw kan gedateerd worden. Deze kan echter niet aan een constructie worden gelinkt. Het aardewerk van context 025 dateert uit een latere fase, namelijk tweede helft 15de – eerste helft 16de eeuw.

Figuur 41: Coupe 3, zuidprofiel: 1. tamelijk homogeen donkergrijsbruin humeus, wat fijn geel en rood baksteengruis en gele kalkmortel, wat houtskool; 2. cf. 1 maar eerder heterogeen donkergrijs met lichtbruine lemige plekken; 3. heterogeen gevlekt, groengrijs lemig en grijs humeus, plaatselijk volledig grijsgroen, wat rood en geel puin; 4. homogeen zwartgrijs humeus, met houten plankje; 5. tamelijk homogeen groengrijs lemig; 6. cf. 5; 7. tamelijk bruingrijs gevlekte zandleem; 8. homogeen lichtgrijs humeus; 9. cf. 6; 10. cf. 7; 11. heterogeen zwartgrijs humeus, grijze leemslerten, wat rood en geel baksteenpuin; 12. tamelijk homogeen grijs kleiig-zandig, wat grijs humeus getint; 13. homogeen zwart vetting humeus, wat geel baksteenpuin, onderin cf. 6/9; 14. cf. 7/10; 15. donkergrijs humeus, vol rood bouwpuin.

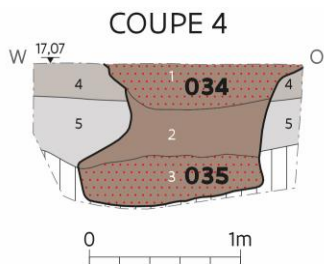

Figuur 42: Coupe 3, zuidprofiel.

Coupe 4

Coupe 4 doorsnijdt context 034 (Figuur 43; Figuur 44). Buiten de kuil is de oude bodem duidelijk afgedekt door laag II.1/II.5 die als tuinbodem kan geïdentificeerd worden. De kuil omvatte twee afvalpakketten, gescheiden door een zo goed als vondstloze laag (zie coupe: 2). Het bovenste pakket werd als vondstcontext 034 ingezameld, het onderste als vondstcontext 035. Een aantal passende fragmenten tussen beide contexten maken duidelijk dat het echter om eenzelfde depositie gaat, die tijdens het dempen werd afgewisseld met een laag 'zuivere' grond. Het aardewerk werd dan ook verder als geheel (vondstcontext 034-035) bestudeerd. Het kan gedateerd worden in de tweede helft 15de – eerste helft 16de eeuw.

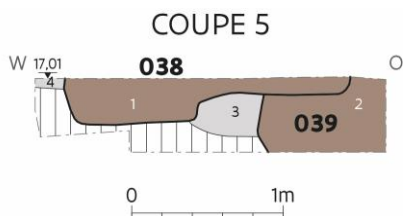
Figuur 43: Coupe doorheen context 034-035, noordprofiel: 1. dump van aardewerkscherven vervat in lichtgrijze-bruingelige klei; 2. homogeen donkergrijs humeus, quasi geen puin; 3. dump van aardewerkscherven vervat in een weinig grijze humeuze grond; 4. gemengd grijs humeus en geelbruin zandlemig, gebioturbeerd; 5. lichtbruine zandleem, grijs gevlekt door bioturbatie, bruine vlekjes.

Figuur 44: Context 034-035, coupe: noordprofiel.

Coupe 5

Coupe 5 toont aan dat context 038 context 039 oversnijdt en dat deze laatste een veel diepere vergraving kent (Figuur 45; Figuur 46). Terwijl context 038 geen dump bevat, is dit duidelijk wel het geval bij context 039. Context 039 leverde weinig nauw dateerbaar aardewerk op, maar kan mogelijk in de late 16de eeuw gedateerd worden. Context 038 bevatte gemengd aardewerk, van de 14de tot de 17de eeuw, en moet dus wellicht in deze laatste eeuw gesitueerd worden.

Figuur 45: Coupe doorheen contexten 038 en 039, westprofiel: 1. homogeen zwartgrijs humeus, met grijze lemige vlekjes, met wat fijn rood puin; 2. rood bouwpuin en aardewerkscherven vervat in heterogeen zwartgrijs humeus; 3. heterogeen grijs - donkergrijs humeus, wat rood en geel fijn puin; 4. cf. 3.

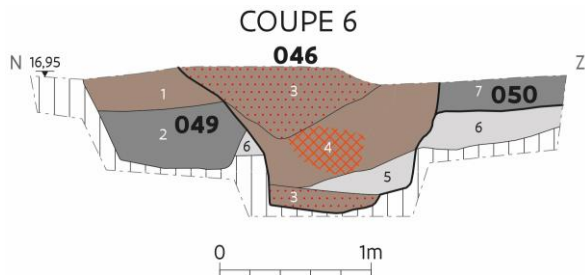

Figuur 46: Coupe op contexten 038 (links) en 039 (rechts), naar west/noordwesten.

Coupe 6

Coupe 6, van noordoost naar zuidwest, toont context 046 die een oudere kuil en lagen doorsnijdt (Figuur 47; Figuur 48). Op een iets dieper niveau aangelegd dan grondplan B, toont coupe 6 aan dat spoor III.3/III.7 toch meerdere kuilen en lagen blijkt te omvatten. Dit bleek ook bij het systematisch verdiepen bij het couperen van sporen III.5 en III.6 (Figuur 49). Kuil context 046 bevat duidelijk deposities van pottenbakkersafval, die in verschillende bewegingen in de uitgraving zijn beland. Ze kunnen op basis van het aardewerk in de tweede helft van de 15de – eerste helft van de 16de eeuw gedateerd worden.

Figuur 47: Coupe door context 046, zuidoostprofiel: 1. iets bruiner dan 2, met wat rood puin; 2. homogeen grijs humeus, met wat houtskool en fijn puin; 3. dump van bouwpuin en aardewerkscherven; 4. homogeen grijs humeus, cf. 2, met dump van volledige potten en aardewerkscherven erin; 5. lichtbruin lemig met lichtgrijze humeuze tint; 6. cf. 5, bewerkte bodem; 7. iets donkerder dan 4, donkergrijs humeus, met wat lichtgrijze leemplekjes, beetje puin.

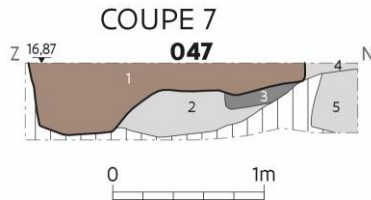
Figuur 48: Context 046 met coupe doorheen aardewerkdump, zicht naar het zuidoosten.

Figuur 49: Verdiept niveau bij couperen van sporen 041 en 046, zicht naar het noordoosten (grondplan B: foto-nr. 9).

Coupe 7

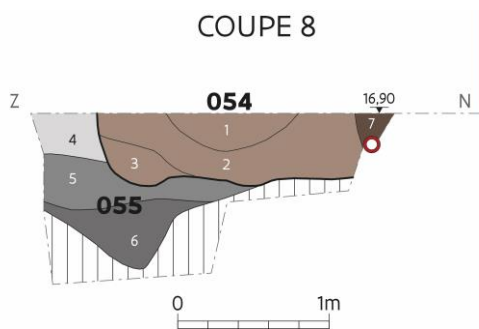
Ook context 047 leverde heel wat aardewerk op. Het kan gedateerd worden in de 14de eeuw, en is daarmee één van de oudst gedateerde kuilen. De coupe maakt echter duidelijk dat ook hier sprake is van nog oudere sporen (Figuur 50).

Figuur 50: Coupe op context 047, westprofiel : 1. homogeen donker/zwartgrijs humeus, lichter naar onder toe, wat fijn geel en rood baksteenpuin, ijzerzandsteenfragment; 2. zandleem met humeuze schijn; 3. grijs, zandlemig, wat houtskool; 4. cf. 2; 5. cf. 2, maar homogeen grijs.

Coupe 8

Coupe 8 doorheen context 054, riool E en de omliggende laag bewijst dat zich ook onder de laag die als de oude, bewerkte bodem is herkend, nog sporen bevinden (Figuur 51; Figuur 52). Of context 055 een kuil dan wel een gracht is, kon niet achterhaald worden. De context leverde ook te weinig aardewerk op om over de datering uitspraken te kunnen doen. De fragmenten rode baksteen in deze context lijken wel een datering in de late middeleeuwen aan te geven. Ook context 054 kon niet gedateerd worden; de aardewerkcontext bleek vermengd materiaal te bevatten.

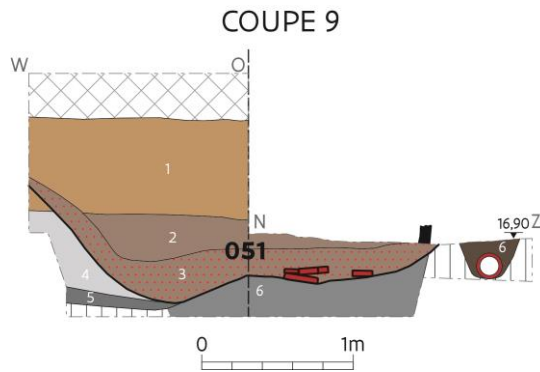
Figuur 51: Coupe op spoor 054 en ruimere context, westprofiel: 1. tamelijk homogeen bruin humeus en bruin lemig gevlekt, wat houtskool; 2. tamelijk homogeen donkergrijs humeus, wat geel en rood puin, wat houtskool; 3. cf. 1 maar met wat rood puin; 4. lichtbruine leem met plaatselijk humeuze vlekken, wat houtskool; 5. lichtbruine leem met rode baksteenfragmenten en rood baksteenpuin; 6. homogeen grijs humeus, met wat donkerder vlekken en wat houtskool; 7. homogeen zwart humeus, vermengde grond van 2.

Figuur 52: Coupe doorheen spoor 054, naar oosten (oostprofiel), met eronder zicht op oudere pakketten en sporen.

Coupe 9

De coupe op context 051 toont eenzelfde beeld (Figuur 53; Figuur 54). Ook hier is een ouder spoor te onderscheiden. Met context 051 bevinden we ons, afgaande op het aardewerk, wel al in de 18de eeuw. De kuil bevatte heel wat dakpan- en tegelfragmenten. Ook werden in deze context enkele houten paalfragmenten gevonden, waaronder twee *in situ*: één aan de rand (zie coupe 9) en één centraal (zie grondplan B). Een verband kon niet vastgesteld worden; over de functie van de kuil blijven we in het duister tasten. In vlak kon wel bepaald worden dat deze kuil de riool oversnijdt.

Figuur 53: Coupe W-O en N-Z op context 51 : 1. heterogeen, zwartbruin humeus – lichtbruin lemig (gelaagd), met wat fijn puin ; 2. tamelijk homogeen grijs lemig, gespikkeld met houtskoolinclusies ; 3. zwartbruin humeus, vol fragmenten dakpannen en tegels; 4. homogeen grijs lemig, met wat rood puin; 5. homogeen grijsbruin humeus; 6. cf. 4, met veel houtskoolinclusies en met enkele houten paaltjes; 7. homogeen zwart humeus.

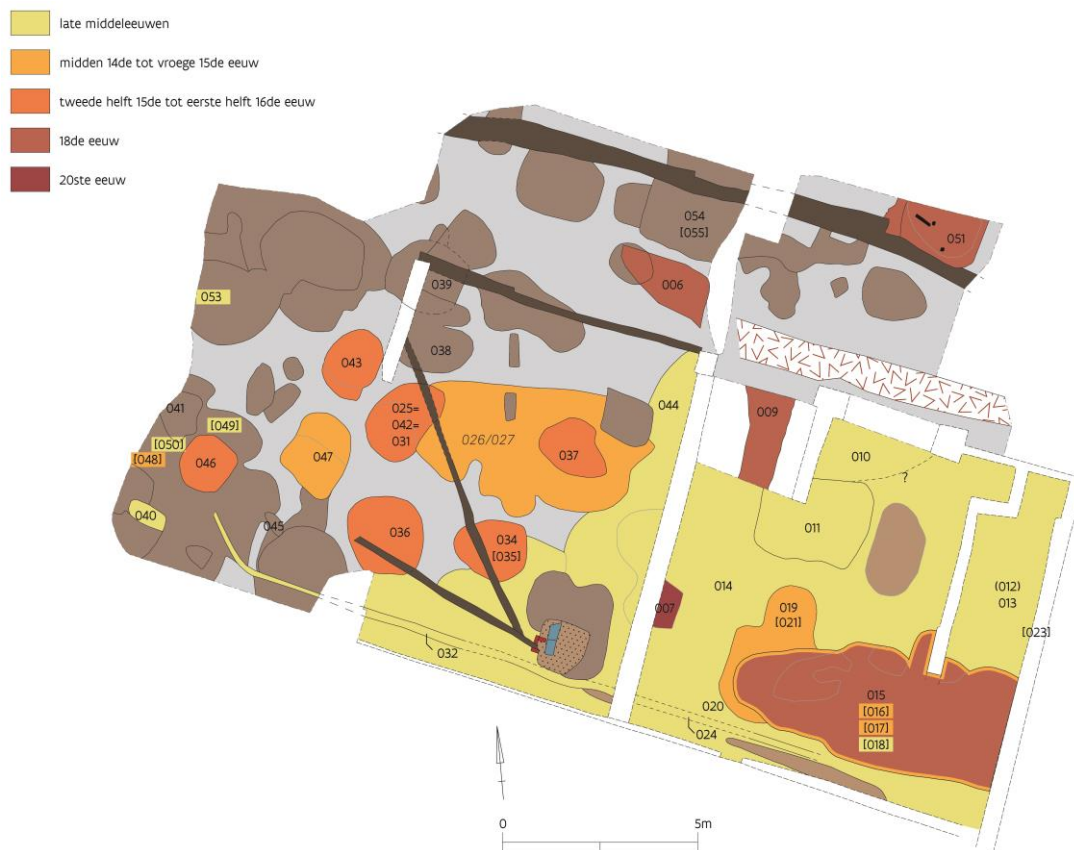
Figuur 54: Coupe op spoor 051 en riool, zicht naar noordoosten (grondplan B: foto-nr. 11).

1.6.3.3 Interpretatie van deze zone

Na het assessment van alle aardewerk dat deze onderzochte zone heeft opgeleverd, is duidelijk dat alle sporen vanaf de late middeleeuwen en later te dateren zijn. Zoals zal blijken, omvat het oudste diagnostische aardewerk enkele fragmenten hoogversierd aardewerk dat algemeen in de periode ca. 1200-1325 te dateren is. De bewerkte oude bodem helt af naar het oosten op, door het alluvium van de vallei van de Vleterbeek. Bovenop deze bewerkte laag bevindt zich een laag die als tuinbodem wordt geïnterpreteerd. Doordat de bewerkte oude bodem afhelt naar het oosten, is deze tuinbodem naar het westen op niet bewaard.

Het terrein is vooral ingenomen door kuilen met pakketten met pottenbakkersafval. De veelheid aan kuilen toont aan dat deze zone vóór de 19de eeuw, wanneer het muurwerk verschijnt, een open zone moet zijn geweest waar afval van de pottenbakkerssite werd gestort. Wanneer de zekere dateringen van de contexten voortkomend uit de aardewerkassessments en -studies worden gevisualiseerd op het plan, dan is de verspreiding doorheen de tijd van de verschillende kuilen, en dus van de

afvaldeposities, meteen duidelijk (Figuur 55). Deze zone is doorheen de late en postmiddeleeuwse periode steeds voor dezelfde functie gebruikt: het dumpen van pottenbakkersafval. Naast de veelheid aan kuilen duidt ook de aanwezigheid van riolen en de restant van een bezinkput – altijd buiten een gebouw – erop dat de zone zich in open lucht bevond.

Figuur 55: Grondplan B met aanduiding van de fasering van de contexten, op basis van de datering van het aangetroffen aardewerk. De sporen zonder nieuwe kleur konden niet met zekerheid gedateerd worden.

De riolen, die aflopen naar de Singel en/of Vleterbeek toe, wijzen bovendien op de nabijheid van een activiteit die veel afvalwater veroorzaakt, bv. de kleimenging. De riolen oversnijden de meeste kuilen. Enkel riool E wordt zelf oversneden door context 051 die in de 18de eeuw kan gedateerd worden. De riolen kunnen dus vóór of ten laatste in de 18de eeuw gesitueerd worden.

De coupes tonen aan dat onder de kuilen van grondplan B vaak nog oudere sporen schuilgaan. Ze maken duidelijk dat het terrein ook al in de laatmiddeleeuwse periode in grote mate vergraven is geweest. Het was binnen de toevalsvondsttermijn echter niet mogelijk een systematische verdieping over het volledige vlak uit te voeren om dit verder in detail te onderzoeken. De vele latere kuilen zouden dit beeld ook sterk verstoord hebben.

1.6.3.4 Overzicht van het vondstmateriaal

De verschillende sporen leverden een enorme hoeveelheid vondstmateriaal op, in hoofdzaak aardewerk. Alle aardewerk werd aan een assessment onderwerpen. Op basis van het assessment werd een selectie aardewerkensembles verder in detail bestudeerd. Deze aardewerkstudie wordt uitvoerig besproken in hoofdstuk 2.

Hierna volgt een overzicht van de niet-aardewerkvondsten. Ze leveren enkele bijkomende inzichten op, niet alleen over de pottenbakkerijsite, maar ook uit een veel verder verleden.

1.6.3.4.1 Dierlijk bot

An Lentacker

Op de site zijn uit 26 sporen met de hand dierlijke resten verzameld. Het gaat echter vaak om weinig elementen. Ook is de vulling van een aantal sporen duidelijk gemengd. Dit blijkt uit de studie van het aardewerk (cf. *infra*) maar werd ook duidelijk aan de hand van de botresten, die binnen eenzelfde spoor soms sterk verschillend van kleur waren. In één spoor werden ook forse beenderen van schaaap teruggevonden, die eerder wijzen op de skeletresten van een recent dier. De botfragmenten en tanden die werden gerecupereerd verkeren meestal in goede staat. Op het dierlijk bot van de 22 niet-gemengde contexten werd een eerste assessment uitgevoerd, naar aantal determineerbaar bot en aantal soorten (Tabel 3).

context	n determineerbaar bot	aantal soorten	soort spoor
009	3	1	kuil/zone
010	1	1	Kuil
011	5	2	Kuil
013	2	1	Laag
014	9	2	Laag
015	16	3	Kuilvulling
016	23	5	Kuilvulling
017	10	3	Kuilvulling
018	1	1	Kuilvulling
019	4	2	kuil/zone
025	2	1	Kuil
028	1	1	Kuilvulling
030	4	1	Kuilvulling
034	2	2	Kuil
038	1	1	Kuil
043	-	-	Kuil
046	15	2	Kuil
047	29	2	Kuil
048	6	3	Kuil
049	2	2	Kuil
050	2	1	kuil?
054	2	2	Kuil

Tabel 3: Overzicht ingezamelde dierlijke resten uit niet-gemengde contexten

Deze bespreking wordt beperkt tot drie sporen, die voldoende materiaal hebben opgeleverd om enige bespreking toe te laten (zie Tabel 4). Deze geldt als assessment voor het dierlijk bot van de site.

Het gaat om **kuil a**, waarin vier verschillende vullingslagen werden onderscheiden:

- een bovenste vullingslaag, context 015, die wordt gedateerd in de 18de eeuw,
- drie onderliggende lagen (contexten 016-017-018) die in de tweede helft van de 14de eeuw – begin 15de eeuw te dateren zijn.

Een tweede ensemble – context 047 – komt uit **kuil b**, die gevuld werd in de 14de eeuw. **Kuil c**, oftewel context 046, dateert volgens het aardewerk uit de tweede helft van de 15de – eerste helft van de 16de eeuw.

Kuil a (contexten 015-016-017-018)

Context 015, 18de eeuw:

Hier werden wat runder- (*Bos primigenius* f. *taurus*) en kleinveeresten (schaap (*Ovis ammon* f. *aries*) en geit (*Capra aegagrus* f. *hircus*)) teruggevonden, naast een botfragment van een middelgrote hond

(*Canis lupus f. familiaris*)³⁶. Ook een tand uit de onderkaak van een volwassen paard (*Equus ferus f. caballus*) werd ingezameld.

Contexten 016-017-018, tweede helft 14de – eerste helft 15de eeuw:

Deze lagen bevatten de enige resten van een schelpdier (een oester, *Ostrea edulis*) en een bot van een vogel, dat niet te determineren was. Onder de zoogdieren bevinden zich enkel botfragmenten van het trio consumptiedieren, namelijk runderen, kleinvee en enkele varkens (*Sus scrofa f. domestica*).

Kuil b (context 047), 14de eeuw

Deze kuil bevatte naast een drietal resten van volwassen runderen het bijna volledig postcraniaal skelet van een kalf³⁷. Van het *cranium* ontbreken alle tanden en onderkaken; slechts één fragment van de schedel was aanwezig. Dit skelet is in Tabel 4 opgenomen als één vondst. Onder de kleinveeresten kon in deze structuur twee maal een schaap onderscheiden worden.

Kuil c (context 046), tweede helft 15de – eerste helft 16de eeuw

In deze kuil zaten vijf resten van rund en vier van kleinvee. Twee vondsten uit deze laatste groep behoren tot schapen. Het zijn volledige kanonbeenderen uit de achterpoten (*metatarsi*) van twee verschillende, volwassen dieren. De meting van de grootste lengte van deze botten laat een groottereconstructie toe. De schapen hadden een schofthoogte van respectievelijk 55 en 60 cm.

Het is duidelijk dat in de boven besproken sporen het aantal opgegraven resten te beperkt is om uitgebreide besluiten te trekken. Een chronologische vergelijking tussen de vondstensembles van dit site is uitgesloten. Daarom volgt hierna slechts een korte tafonomische bespreking voor alle resten samen.

Tafonomisch zijn de meeste resten als voedselafval te klasseren (oester, vogel, varken, rund, kleinvee). De zoogdierbotten vertonen soms hak- of snijsporen, aangebracht bij de verwerking van het karkas. Eén kanonbeen uit de voorpoot van een schaap (*metacarpus*) werd in de lengterichting gesplitst, waarschijnlijk om het merg te bereiken. Twee zoogdierbotten waren bekauwd, wat aantoont dat de consumptieresten niet direct werden begraven maar nog een tijd bereikbaar waren voor loslopende honden of varkens. De skeletresten van het aangetroffen kalf vertonen geen sporen. Het zal hier dus niet om consumptieafval maar om de resten van een begraven kreng gaan. Ook op de beenderen van hond en paard werden geen sporen aangetroffen. Deze dieren werden in de postmiddeleeuwse periode niet geconsumeerd en hun resten worden dus ook als afkomstig van krengen beschouwd. Artisaan afval of resten van intrusieve dieren ontbreken in het opgegraven dierlijke materiaal.

---

³⁶ Dit dier had een schouderhoogte van ongeveer 45 cm.

³⁷ Het dier is zeker jonger dan 10 maand.

Tabel 4: Overzicht van de dierlijke resten uit de bestudeerde contexten kuilen a, b en c.

PO-SJC-15	kuil a				kuil b	kuil c
Context	015	016	017	018	047	046
mariene mollusken						
oester (<i>Ostrea edulis</i>)		1				
Vogels						
ongedetermineerde vogels		1				
Zoogdieren						
hond (<i>Canis lupus</i> f. familiaris)	1					
paard (<i>Equus ferus</i> f. caballus)	1					
varken (<i>Sus scrofa</i> f. domestica)		2	2			
rund (<i>Bos primigenius</i> f. taurus)	5	7	3	1	4	5
schaap (<i>Ovis ammon</i> f. aries)					2	2
schaap (<i>Ovis ammon</i> f. aries) /						
geit (<i>Capra aegagrus</i> f. hircus)		5	3		6	2
rib – groot	5	4			8	2
rib – middel	1	2	2		7	2
wervel – groot	3				2	2
wervel – middel		1				
ongedetermineerde (zoogdier)resten	4	6	2		50	3
TOTAAL	20	29	12	1	79	18

1.6.3.4.2 Metaalvondsten

In totaal werden 126 metaalvondsten ingezameld. Het betreft zowel vondsten uit ijzer, koperlegering als lood. Tabel 5 lijst deze metaalvondsten per context op. De meer diagnostische vondsten worden hieronder verder besproken.

Tabel 5: Overzicht van de ingezamelde metaalvondsten, per context.

context	aantal	materiaal	Determinatie
z.nr.	1	koperlegering	Lusknoopje
001	1	koperlegering	volledig afgesleten munt 2,1 cm diameter, 19de eeuw?
002	2	koperlegering	twee eenvoudige mantelgespen
003	1	lood	loodknipsel/sliert ca. 7 cm lang, ca. 4 cm breed maximaal
004	1	koperlegering	nestel ca. 3 cm lang
005	1	lood	lakenloodje met op de voorzijde figuratief motief en op de keerzijde kruis
009	1	ijzer	dik plat stuk, gecorrodeerd, met aardewerk aan vastgekoekt
011	1	ijzer	ijzerslak
012	3	ijzer	Nagels
012	2	ijzer	ijzerslak
014	1	ijzer	nagel, gecorrodeerd
014	2	ijzer	nagel, grote onduidelijke brok zwaar gecorrodeerd
014	3	ijzer	twee grote ijzerslakken; één gecorrodeerde brok met twee nagelschachten
016	1	brons	Vijzel
016	1	koperlegering	penning, 3,1 cm diameter
016	5	ijzer	vier slakken; één plaatvormig fragment zwaar gecorrodeerd
016	1	ijzer	Meslemmet
016	2	ijzer	Nagels
017	4	ijzer	ijzerslak; drie nagelfragmenten, zwaar gecorrodeerd
019	2	ijzer	ijzerslak
020	2	ijzer	nagel; langwerpige onduidelijk stuk
022	7	ijzer	zes nagels; één hoekkram
022	3	ijzer	ijzerslak
025	3	ijzer	één nagel; één u-vormige kram; één bout
025	1	ijzer	ijzerslak

context	aantal	materiaal	Determinatie
026	5	ijzer	Ijzerslakken
027	7	ijzer	zes nagels; één beslagplaatje met bloemachtig siermotief
027	1	ijzer	Schaartje
027	15	ijzer	13 fragmenten van zeer lang staafvormig stuk, licht gebogen, allemaal mogelijk van zelfde individ; één vermoedelijke nagel; één onbepaald stuk met duidelijke rand; alles zwaar gecorrodeerd
030	4	ijzer	Ijzerslakken
042	2	ijzer	kleine nagels
044	2	koperlegering	één ring/schakel, ca. 2,8 cm buitendiameter 0,4 cm breed; randscherf recipiënt (?) grote diameter
045	1	koperlegering	fragment beslagplaatje
046	3	ijzer	drie onduidelijke brokjes, zwaar gecorrodeerd
046	4	ijzer	vier brokken (waaronder één grote) slakkig materiaal; zes nagels; één plat staafje (in twee gebroken)
047	1	koperlegering	halve, fijne ring, vernauwend aan ene zijde: fragment cirkelvormige gesp?
049	1	ijzer	Ijzerslak
050	4	ijzer	Ijzerslakken
046?	24	ijzer	vier brokjes slakkig materiaal; vier onduidelijke brokjes; 16 nagels; alles zwaar gecorrodeerd

Rekenpenning uit context 016

Uit context 016, de opvulling van de grote uitgraving in de zuidoosthoek van de onderzochte zone, kwam een rekenpenning aan het licht (Figuur 56). Het betreft een rekenpenning uit koperlegering, met een diameter van ca. 31 mm. De rekenpenning kan gedetermineerd worden als het type 'Venuspenning'. Deze is gemaakt in Nürenberg en is in de periode 1540-1560 te plaatsen³⁸. Het aardewerk van context 016 geeft echter een datering van de late 14de – vroege 15de eeuw aan. Het hierop volgende pakket is pas in de 18de eeuw te dateren. De rekenpenning geeft aan dat na de demping met pakket 016 de depressie lange tijd heeft opengelegen, waardoor deze in het pakket verzeild kon geraken.

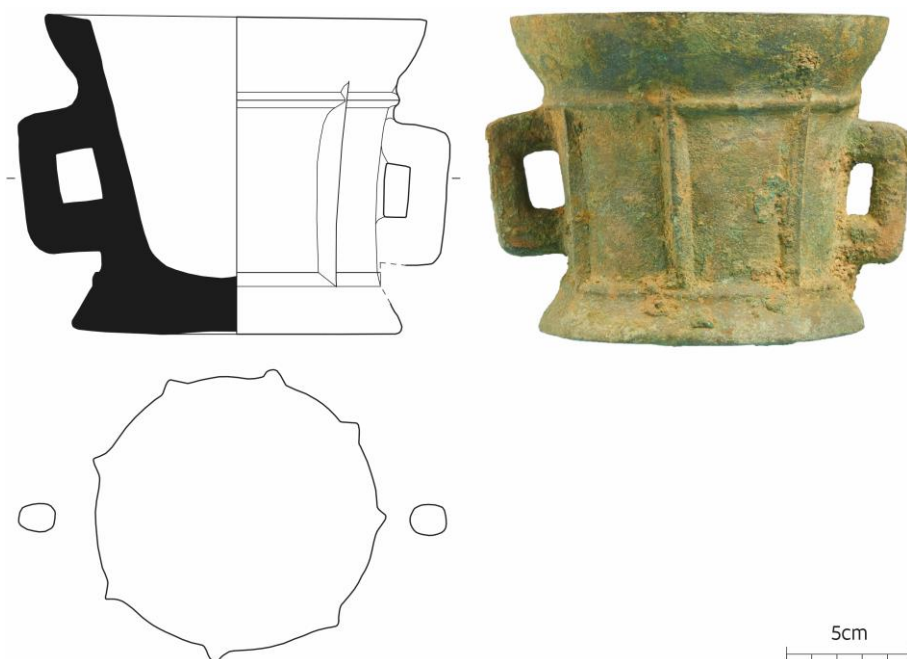

Figuur 56: De rekenpenning uit context 016.

Vijzel uit context 016

Context 016 leverde naast heel wat aardewerk ook een intacte vijzel of mortier uit brons/koperlegering op (Figuur 57). De vijzel bevond zich aan de top van het pakket (Figuur 39). Het stuk heeft een randdiameter van 15,1 cm, een bodemdiameter van 13,1 cm en een hoogte van 12,6 cm. De vijzel weegt maar liefst 5,750 kg. Deze mortier met gedrongen vorm draagt twee verticale rechthoekige oren en kent enkel een decoratie van verticale spitse ribben die zich bevinden tussen een horizontale ronde rib aan de overgang met het randdeel en één boven het bodemdeel.

³⁸ Met dank aan Roland Decock voor de determinatie. Referentie: Mitchiner i, 387: nr. 1287, variant.

Figuur 57: De mortier uit brons/koperlegering uit context 016.

Bronzen vijzels zijn bovenal gekend voor hun farmaceutisch gebruik, maar werden ook – en wellicht vooral – aangewend in de keuken.³⁹ Crellin & Hutton (2012) wijzen voor hun studie van Engelse mortieren op de moeilijkheid om de vroegste ontwikkeling, vanaf *ca.* 1300, in kaart te brengen, door een gebrek aan gedateerde vondsten.⁴⁰ Voor de Poperingse vijzel kon tot nog toe geen parallel worden gevonden in de literatuur. Context 016, waarin de vijzel werd aangetroffen, is op basis van het aardewerk wel te dateren in de tweede helft van de 14de – vroege 15de eeuw.

Twee kledinghaken

Metaaldetectie op vlak A leverde onder andere twee kledinghaken in koperlegering op (Figuur 58). Dergelijke kledinghaken werden gebruikt als sluiting van een kledingstuk; ze dienden ook als verbindingsstuk tussen meerdere kledingstukken. Het betreft in beide gevallen een kledinghaak met eenvoudig, plat middenstuk en twee haakvormige uiteinden.

Figuur 58: De twee kledinghaken die via metaaldetectie op vlak A werden aangetroffen. Links: bovenzijde, zicht op de beugel; centraal: zicht op de zijkanten; rechts: de onderzijde van beide kledinghaken.

³⁹ Crellin & Hutton 2012, 266.

⁴⁰ Crellin & Hutton 2012, 274.

Bij beide vondsten is op het middenstuk nog vaag een ingedrukte, zigzaggende spiraalversiering te zien. Door Read (2008) werd dit type geklasseerd als Class D type 1, een type dat op basis van archeologische contexten door hem in de 16de eeuw wordt gedateerd⁴¹.

Nestel

Ook een nestel werd via metaaldetectie ingezameld op vlak A (Figuur 59). Een nestel is een smal licht toelopend metaal kokertje dat het veteruiteinde beschermt tegen uitrafelen. Het maakte het rijden doorheen de vetergaten meteen ook makkelijker. De leren veters van schoenen hadden dergelijke nestels niet nodig. Nestels werden wel gebruikt bij de uiteinden van veters uit textiel of touw voor kledij.⁴² De hier aangetroffen nestel is ca. 3 cm lang.

Figuur 59: De nestel uit koperlegering, ingezameld via metaaldetectie op vlak A.

Lakenloodje

Eveneens via metaaldetectie werd op vlak A nog een lakenloodje ingezameld (Figuur 60). Het betreft een pinneloodje in toegeplooide vorm⁴³. Op de ene zijde is nog deels de afbeelding van een dubbelkoppige adelaar te herkennen, op de andere zijde een kruis. Of het hier om een patriarchaal kruis gaat, typisch voor de Ieperse lakenproductie, is niet duidelijk⁴⁴.

Figuur 60: Lakenloodje gevonden via metaaldetectie. Links: zijde met dubbelkoppige adelaar, koppen naar beneden; rechts: zijde met kruis.

Twee bijzondere ijzeren vondsten

Context 016 leverde ook nog een mes op, van het type met versmalde angel⁴⁵ (Figuur 61). Volgens Cowgill *et al.* (1987) is dit het enige mestype voor de vroege 14de eeuw en blijft het het meest voorkomende type tot de vroege 15de eeuw⁴⁶. Het aardewerk van context 016 geeft een datering van de late 14de – vroege 15de eeuw aan, wat perfect bij deze datering aansluit.

Het aangetroffen schartje is van het type knijpschaar (Figuur 62). De schaarbladen zijn slechts gedeeltelijk bewaard. De kleine schaar is afkomstig uit ensemble 027 dat aardewerk uit zowel de 14de als de 15de eeuw omvat.

⁴¹ Read 2008, 143.

⁴² Cf. Moens & De Groote 2023, 61.

⁴³ Nijhof 2007, 232-239.

⁴⁴ Cf. Moens & De Groote 2023, 79.

⁴⁵ Cf. Moens & De Groote 2023, 62-63.

⁴⁶ Cowgill *et al.* 1987, 25-26.

Figuur 61: Mes gevonden in context 016.

Figuur 62: Schaartje uit context 027.

1.6.3.4.3 Fragmenten van kleipijpen

De opgraving leverde in totaal zes fragmenten van kleipijpen op (Figuur 63; Tabel 6). Uit context 015 is een fragment afkomstig dat verder gedetermineerd kan worden. Het betreft de basis van het kopje, met hiel, en de overgang naar de steel. Het stuk is niet heel mooi afgewerkt; de vormnaad is nog zichtbaar ter hoogte van de hiel. De pijpewkop is van het type 'kromkop' dat voorkomt vanaf 1830. Op de zijkant van de hiel staat een bijmerk 'TD'. Het is wellicht te koppelen aan Pierre Chrétien Guison⁴⁷, die als pijpenbakker werkzaam was in Poperinge in het laatste kwart van de 19de eeuw⁴⁸. Context 015 leverde aardewerk op dat gedateerd kan worden in de 18de eeuw. Deze laag lag wellicht lange tijd open, wat de vondst van dit kleipijpfragment kan verklaren.

Uit context 020 komt een kleipijpfragment dat herkend kan worden als van een lokaal type. Het type staat gekend als een '*pipe borraine*' of gewoon '*borraine*'. Dergelijke pijpen werden gemaakt in een mal met reliëf en zijn gekenmerkt door een lobversiering die doorloopt van het begin van de ovaalvormige ketel naar de aanzet van de steel. Dit type pijp bleef in productie tot diep in de 20ste eeuw.⁴⁹ Het ensemble 020 bleek gemengd materiaal uit de 14de en 16de eeuw te bevatten. Dit kleipijpfragment bevestigt het vermengd karakter van het ensemble.

Figuur 63: De kleipijpfragmenten gevonden in de onderzochte zone.

Tabel 6: Overzicht van de kleipijpfragmenten, per context.

context	aantal	Determinatie
009	2	steelfragmenten van twee verschillende kleipijpjes
015	2	basis van kopje met stuk steel, met hiel; fragment steel met brede diameter van ander kleipijpje
020	1	basis van kopje met stuk steel, met lobversiering
046	1	stukje steel

⁴⁷ Identificatie door Davy Herremans.

⁴⁸ Tillie 1983, 44-45; Herremans & Van Thienen 2022, 139.

⁴⁹ Herremans & Van Thienen 2022, 252.

1.6.3.4.4 Vondsten uit natuursteen

Drie vondsten uit natuursteen kunnen als object worden gecatalogiseerd (Tabel 7).

Tabel 7: De natuurstenen objecten aangetroffen in de onderzochte zone, per context.

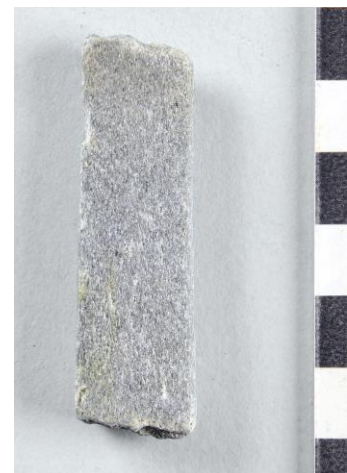
context	aantal	Materiaal	Determinatie
012	1	Leisteen	vermoedelijk gewicht: smallere top met doorboring, aan bredere basis afgebroken
012	1	Zandsteen	fragment dikke wetsteen, met ovale tot ruitvormige doorsnede, beide uiteinden afgebroken
014	1	Zandsteen	fragment fijn wetsteentje, beide uiteinden afgebroken

Twée wetstenen

De opgraving leverde twee wetstenen op. Beide zijn vervaardigd uit een zandsteen. De wetsteen uit context 012 heeft een bewaarde maximale lengte van 9,5 cm en een maximale dikte van 2,5 cm (Figuur 64). De doorsnede is ovaal tot ruitvormig. Op basis van het aardewerkassessment kan de context van deze wetsteen slechts algemeen in de late middeleeuwen gedateerd worden, mogelijk 14de-15de eeuw.

Figuur 64: De wetsteen uit context 012, montage van de voor- en keerzijde.

Figuur 65: De fijne wetsteen uit context 014.

De tweede wetsteen is een fijn exemplaar, met een maximaal bewaarde lengte van 5,5 cm (Figuur 65). Deze wetsteen heeft een rechthoekige doorsnede van 1,5 x 0,6 cm. Het stuk is afkomstig uit context 014 dat slechts algemeen in de late middeleeuwen kan gedateerd worden.

Leistenen gewicht?

Een plat stuk uit leisteen met doorboring door de versmalde, afgewerkte top moet wellicht als gewicht geïdentificeerd worden (Figuur 66). De bewaarde lengte is 8 cm; de breedte waar het stuk is afgebroken is 4,3 cm. De afgeronde top heeft een breedte van ca. 3 cm. Dit object is afkomstig uit context 012, dat slechts algemeen in de late middeleeuwen kan gedateerd worden.

Figuur 66: Het vermoedelijke gewicht, uit leisteen, uit context 012.

Leistenen dakbedekking

Meerdere platte leisteenfragmentjes werden aangetroffen op de opgraving. De diagnostische stukken, zes in totaal, allen met (indicatie van) doorboring, werden gerecupereerd (Figuur 67; Tabel 8). Enkele stukken vertonen een doorboring, anderen zijn duidelijk afgebroken aan een doorboring. Ze kunnen herkend worden als fragmenten van leistenen dakbedekking, waarbij de leien werden vastgenageld aan het dakgebinte. De contexten waaruit ze afkomstig zijn, geven op basis van hun aardewerkdatering aan in welke periode ze thuishoren. Zowel context 009 als context 015 zijn in de 18de eeuw te dateren. Context 025 dateert uit de periode tweede helft 15de – eerste helft 16de eeuw. De leisteenfragmenten lijken aan te geven dat in die periodes leistenen de daken van de pottenbakkerssite bekleedden.

Figuur 67: De leisteenfragmenten met doorboring of afgebroken op de doorboring.

Tabel 8: Fragmenten van leistenen dakbedekking, aangetroffen in de onderzochte zone, per context.

context	aantal	Materiaal	Determinatie
009	1	Leisteen	fragment leisteen, afgebroken aan doorboring
015	2	Leisteen	fragmenten leisteen, allebei met doorboring
025	3	Leisteen	fragmenten leisteen, telkens met breuk aan doorboring

1.6.3.4.5 Opgespitte silex artefacten uit de steentijd

Tijdens de opgraving werden drie silexvondsten ontdekt die als artefact kunnen herkend worden (Tabel 9). Deze natuurstenen vondsten worden hier apart behandeld. Bij alle drie de stukken betreft

het fijnkorrelige silex. Het spreekt voor zich dat het hier om opgespit materiaal gaat dat niets te maken heeft met de pottenbakkerssite, maar dat afkomstig is uit een ver verleden van het terrein. Twee volledige stukken kunnen als iets bredere kling met gebruiksretouches herkend worden. Eén fijne kling met gebruiksretouches is bijzonder (Figuur 68). Het stuk is bijna volledig; enkel het puntje is afgebroken. Het kan gedateerd worden in het laat/finaal-Paleolithicum of iets jonger.⁵⁰

Figuur 68: De silexkling uit context 047 die als laat/finaal-Paleolithicum of iets jonger kan geïdentificeerd worden.

Tabel 9: De drie silexvondsten van de onderzochte zone.

Context	aantal	materiaal	Determinatie
014	1	silex	iets bredere kling; volledig; in fijnkorrelige silex; met gebruiksretouches
022	1	silex	iets bredere kling; volledig; in fijnkorrelige silex; met gebruiksretouches
047	1	silex	fijne kling; bijna volledig, enkel puntje afgebroken; in fijnkorrelige silex; met gebruiksretouches

1.6.3.4.6 Andere vondsten

Uit het pakket context 012 werd verder nog een stukje verbrand hout – vermoedelijk een plankfragmentje – gerecupereerd, met kleine doorboring. De houtsoort kan als eik herkend worden. Meer informatie lijkt deze ook niet op te leveren.

Context 015, dat in de 18de eeuw kan gedateerd worden op basis van het aardewerk, leverde nog twee glasfragmenten op (Figuur 69). Het betreft twee maal zwart glas: een bodem op ronde punt en een wandfragment.

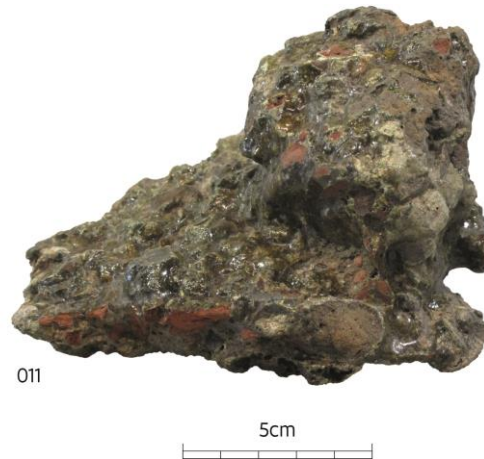
Twee vondsten kunnen met het pottenbakkersproces in verband worden gebracht. Een groot amorf stuk, dat op de breuk fragmenten rode baksteen vertoont, kan als afval uit de oven herkend worden (Figuur 70). Het stuk is aan de bovenzijde volledig verglaasd en draagt op de onderzijde restanten mortel. Het stuk zat onderaan dus wellicht vastgehecht op een mortelniveau. Het stuk werd gevonden in context 011 en kan zo algemeen in de late middeleeuwen gedateerd worden. Een klein, oranje, massief gebakken kleibolletje (Figuur 71) kan misschien als een knikker herkend worden, maar is wellicht toch eerder in verband te brengen met de pottenbakkerijsite. Het is gevonden in context 015 en kan zo wellicht gedateerd worden in de 18de eeuw.

⁵⁰ Met dank aan Erwin Meylemans voor de determinaties.

Figuur 69: De twee glasfragmenten uit context 015.

Figuur 70: Amorf stuk ovenmateriaal uit context 011.

Figuur 71: Kleibolletje gevonden in context 015.

1.6.3.5 Interpretatie van de vondsten op deze site

Zoals duidelijk zal blijken uit de uitvoerige aardewerkstudie die hierna volgt, omvat het aangetroffen aardewerk zowel pottenbakkersafval als consumptieafval. De dierlijke resten die op de site werden ingezameld, stellen voornamelijk voedselafval voor. Daarnaast lijken enkele botfragmenten afkomstig van krenge. De andere vondsten kunnen grotendeels als verloren voorwerpen herkend worden. De rekenpenning, de twee kledinghaken, het lakenloodje, de kleipijpen, het mesje, het schachtje en de twee wetstenen zijn hier duidelijke voorbeelden van. Ze kunnen gemakkelijk door de ambachtstlui verloren zijn tijdens het dumpen van het pottenbakkersafval. Ook de fragmenten van het glazen vaatwerk kunnen in dezelfde context verklaard worden.

Het verglaasde, amorse aardewerkstuk, het kleibolletje, en mogelijk ook het leistenen gewicht, kunnen wellicht met het pottenbakkersproces in verband worden gebracht. Hoe de verschillende ijzerslakken op deze site moeten verklaard worden, is niet duidelijk.

Dat een vijzel uit koperlegering – zo'n groot, zwaar en volledig stuk – op deze plaats kon belanden, is evenzeer onduidelijk. Werd een dergelijk kostbaar stuk gebruikt om de verschalingsselementen voor de magering van de klei fijn te malen?

De leistenen plaatfragmenten met doorboring geven aan dat – althans rond 1500 en in de 18de eeuw – minstens een deel van het gebouwenbestand van de pottenbakkerijsite een leistenen dakbedekking had.

Drie silex artefacten zijn getuigen van een veel verder verleden. Eén van de stukken, een fijne kling, kan preciezer gedetermineerd worden en dateert uit het laat/finaal-Paleolithicum of is iets jonger.

2 DE STUDIE VAN HET AARDEWERK

Davy Herremans & Sofie Vanhoutte

2.1 INTRODUCTIE TOT DE AARDEWERKSTUDIE

2.1.1 Dataset

De collectie van site PO-SJC-15 omvat 48 ensembles die keramische objecten bevatten als vondstmateriaal. Na een eerste assessment werden tien contexten geselecteerd voor detailonderzoek. Van 31 contexten werd in het kader van dit eindrapport een bijkomend assessment uitgevoerd om het potentieel voor eventueel verder onderzoek in de toekomst aan te geven (zie Bijlage 5.1).

Figuur 72: Overzicht van archeologisch complete vormen in contextensemble 021. Het gaat om misbaksels en halffabricaat kruiken uit de 14de eeuw.

De geselecteerde contexten voor detailonderzoek betreffen telkens vondstensembles die een homogene samenstelling vertonen op vlak van chronologie, en die van voldoende omvang zijn om kwantitatieve analyse op uit te voeren (Tabel 10). Uit het eerste assessment bleek er tussen de verschillende contextnummers wel sprake van chronologische variatie: de oudste vondstensembles dateren uit het begin van de 14de eeuw; de jongste contexten zijn in de 18de eeuw te dateren.

contextnummer	n	MAE
006	684	204
015	1109	143
016	480	37
017	130	28
021	374	14
025	311	49
034-035	1607	241
037	325	41
046	3036	423
047	438	40
TOTAAL	8494	1220

Tabel 10: Overzicht van het huishoudelijk gebruiks aardewerk volgens context.

Opvallend is dat er in verschillende contexten objecten aanwezig zijn die wijzen op de productie van aardewerk. Het gaat om slecht afgewerkte producten (zie bv. Figuur 72), complete misbaksels en pottenbakkersmateriaal uit keramiek (o.a. proenen) (Figuur 73). Geen enkel ensemble bevat echter enkel en alleen productieafval of -materiaal. Steeds is er ook een fractie aardewerk aanwezig dat een huishoudelijk gebruik heeft gekend. Daarnaast is er in een aantal ensembles ook bouwkeramiek aanwezig. In dit rapport worden de keramische producten behandeld volgens drie aparte categorieën: (i) huishoudelijk gebruiks aardewerk, (ii) bouwkeramiek en (iii) productiemateriaal.

Figuur 73: Selectie van 18de-eeuwse proenen uit ensemble 015.

De 11 ensembles die in detail werden onderzocht, omvatten samen in totaal 8494 fragmenten gebruiks aardewerk, goed voor een minimum aantal individuen (MAE) van 1220 (Tabel 10). Daarnaast omvat de studiecollectie 119 fragmenten die werden geïnterpreteerd als pottenbakkersmateriaal, naast ook 20 fragmenten bouwkeramiek.

2.1.2 Methodiek

2.1.2.1 Beschrijving technologische en morfologische kenmerken

De beschrijving gebeurde op niveau van het individuele aardewerkfragment. De aandacht ging hierbij in het bijzonder naar

- (i) de technische kenmerken, onder andere de bakwijze, de magering, de bakselkleur en de wijze van vervaardigen en afwerken;
- (ii) de vormsoort en morfologische kenmerken van de onderdelen van de vorm;
- (iii) de versiering.

Als leidraad voor het beschrijven van de technische en morfologische kenmerken werd gebruik gemaakt van de methodologische en terminologische onderbouw uit de studie 'Middeleeuws aardewerk in Vlaanderen'⁵¹ dat een aantal basisprincipes ontleent aan de Duitse *Rahmenterminologie*⁵².

Voor de definitie van de vormsoorten werd gekeken naar de vormenlijst van De Grootte (2008) voor de periode 10de-16de eeuw. Voor de definitie van de recentere vormsoorten werd gebruik gemaakt van de terminologie van Bartels (1999).

2.1.2.2 Kwantificatie

Om een analyse op contextniveau en over de verschillende contexten heen mogelijk te maken, werd het aardewerk systematisch geteld. Bij de kwantificatie van het gebruiksaardewerk werden er twee systemen toegepast: de telling van het aantal scherven vóór het puzzelen (zogenaamde telling van het schervenaantal, verder ook aangeduid met 'n') en het tellen van het aantal randen na het aaneenpassen van de individuele fragmenten⁵³. Deze laatste telwijze wordt in de literatuur doorgaans aangeduid met Minimum Aantal Exemplaren of kortweg MAE⁵⁴. Met de keuze voor deze twee kwantificatiemethoden sluiten we ons aan bij de gevestigde onderzoekstraditie in Vlaanderen wat betreft onderzoek naar middeleeuws en vroegmodern aardewerk⁵⁵. Dit heeft het voordeel dat de gekwantificeerde data uit deze studie kunnen gebruikt worden in het kader van toekomstig vergelijkend syntheseonderzoek op ruimere schaal.

We halen hier kort de methodologische argumenten aan die de keuze voor net deze twee telwijzen verantwoorden in het kader van de studie van middeleeuws en vroegmodern aardewerk. Bepaalde kwantificatietechnieken zoals gewicht, *Estimated Vessel-Equivalent* (EVE) en Minimum Aantal Individuen (MAI) zijn voor het onderzoek van aardewerk uit de middeleeuwen of post-middeleeuwen praktisch vaak moeilijk toe te passen omwille van de grote hoeveelheid materiaal waaruit vondstensembles uit deze tijdsvakken zijn samengesteld⁵⁶. Met het systeem van MAI bestaat bovendien het gevaar van 'overwaarden' wanneer verschillende contexten samen worden beschouwd en geteld. Er is de kans op het missen van *crossfits* en bijgevolg het dubbel tellen van individuen. Het is zoals Orton stelt: *'the MNI of two assemblages taken together is not necessarily the sum of their individual MNIs'*⁵⁷. Het gevaar op dubbel tellen wordt bovendien reëler naarmate de hoeveelheid te bestuderen materiaal groter is en moeilijker als geheel te overzien.

---

⁵¹ De Grootte 2008.

⁵² Erdmann *et al.* 1984.

⁵³ Enkele concrete voorbeelden: een rand- en schouderfragment aaneen passen, worden geteld als twee scherven en één MAE. Vijf verschillende randen vormen vijf MAE; indien vier van de vijf randen aan elkaar zouden passen, gaat het om twee MAE. Indien er slechts twee zouden passen, gaat het om vier MAE. Een volledige pot bestaande uit 50 gepuzzelde scherven, wordt geteld als 50 scherven en één MAE.

⁵⁴ Desbat 1990.

⁵⁵ De Grootte 2008; De Grootte 2016.

⁵⁶ Poulain 2013.

⁵⁷ Orton *et al.* 1993.

Bij de bouwkeramiek en het pottenbakkersmaterieel werd enkel het aantal fragmenten bepaald. Een telling van het MAE werd niet consequent uitgevoerd.

2.1.2.3 Datamanagement, analyse en presentatie

De registratie, het gegevensbeheer en de analyse gebeurden in Microsoft Excel. Voor de verdere verwerking en interpretatie werd een uitvoerig literatuuronderzoek uitgevoerd.

Gezien het unieke karakter van de aardewerkensembles van de Poperingse pottenbakkerijsite, nog enig voor de streek, is een uitvoerige visuele presentatie van het aardewerk noodzakelijk. De aardewerkensembles worden getoond op de platen achteraan dit eindverslag, per context. De tekeningen staan daarbij op schaal 1:3. De aardewerkcontexten worden gepresenteerd per aardewerkcategorie (eerst het grijs aardewerk, daarna het rood, om af te sluiten met de importen), vervolgens per vorm (zoveel mogelijk achtereenvolgens bord, deksel, grape, pot, kan/kruik, kom, pan, teil, voorraadpot, vuurklok).

In een eerste tekenfase werden de glazuren niet aangeduid op de tekening (zie contexten 047, 017, 016, 021, 025, deel van 034-035, 037, 046 en 015). Enkele aardewerkensembles die later werden bijgetekend, kregen wel deze aanduiding (zie context 034-035 deels en context 006). Corresponderende zichten worden weergegeven met een bol- en/of driehoekicoontje.

In de aardewerkstudie die hierna volgt, wordt eerst het huishoudelijk gebruiks aardewerk voorgesteld, waarna respectievelijk de bouwkeramiek en het productiematerieel worden besproken. Vervolgens komen deze analyses samen in een synthese-hoofdstuk, waarin de site-chronologie en verdere aardewerkinterpretaties hun plaats krijgen. Binnen het huishoudelijk gebruiks aardewerk is ervoor gekozen de contexten reeds te bespreken van oud naar jonger, om het overzicht te bewaren en gemakkelijker linken te kunnen leggen. Bij de respectievelijke hoofdstukken wordt telkens verwezen naar de platen achteraan dit eindverslag. Zeer betekenisvolle stukken worden doorheen de tekst nog extra met foto's gedocumenteerd.

2.2 HET HUISHOUELIJK GEBRUIKSARDEWERK

2.2.1 Contexten oudst aangetroffen fase (fase 1)

2.2.1.1 Context 047

2.2.1.1.1 Techniek

Het aardewerkensemble van context 047 bestaat uit 438 fragmenten en 40 MAE (Tabel 11).

Bij het gebruiksaardewerk herkennen we vier aardewerkcategorieën: het reducerend gebakken grijs aardewerk is dominant met 56,2%, gevolgd door rood, oxiderend gebakken, aardewerk (36,3%). In mindere mate zit er witbakkend aardewerk (1,6%) en steengoed (5,9%) in het ensemble.

Tabel 11: Samenstelling context 047: aardewerkcategorieën.

aardewerkcategorie	n	n %	MAE	MAE %
grijs	246	56,2%	12	41,4%
rood	159	36,3%	14	48,3%
wit	7	1,6%	1	3,4%
steengoed	26	5,9%	2	6,9%
Totaal	438	100,0%	40	100,0%

In totaal werden er 246 scherven grijs aardewerk (1,6%) aangetroffen. Er werden 12 MAE geteld. De scherven kennen een baksel met een fijne kwartsmagering. Op de oppervlakte is het aardewerk egaal grijs tot bruingrijs. De kern verschilt doorgaans van kleur. Er komen fragmenten voor met eerder een donkergrijze tot zwarte kern, bij een aantal anderen is er sprake van een lichtgrijze kern. Bij een groot aantal scherven is er sprake van een bruingrijze tot rode kern wat wijst op een gedeeltelijke oxiderende bakking. Het aardewerk is hard tot zeer hard gebakken.

Het rood aardewerk omvat 159 scherven, goed voor 14 exemplaren. Alle bakfels kennen een fijne kwartsmagering. Het bakfel is doorgaans hard gebakken. Aan de oppervlakte is het aardewerk doorgaans oranje van kleur. Een gereduceerde grijze kern komt veelvuldig voor. Bij minder goed gebakken vormen is het bakfel vaak eerder beige. Het bakfel is dan dikwijls ook wat zachter. Onder het minder goed gebakken aardewerk zitten ook grovere bakfels met grotere kwartskorrels en steenpartikels. Vaak is het oppervlak van deze bakfels ook ruwer en korrelig. Bij één enkele scherf werd chamotte als inclusie herkend.

Het witbakkend aardewerk omvat in totaal zeven scherven behorend tot één exemplaar. Het betreft een veldfles waarvoor we in de literatuur moeilijk vergelijkingsmateriaal vinden. Het harde oranje tot roze bakfel met rode ijzerinclusies lijkt te wijzen op een Maastrandse herkomst⁵⁸, al is een herkomst in het Rijnland of Noord-Frankrijk niet uit te sluiten (zie ook *infra* bij typologie).

Het steengoed omvat 26 scherven, goed voor twee exemplaren (2 MAE). Het betreft allemaal steengoed van Rijnlandse herkomst. Enkele stukken kunnen op basis van techniek en technologie toegewezen worden aan een specifiek productiecentrum. Een deel van het steengoed met volgrijs goed gesinterd bakfel en paarsbruine engobe met zoutglazuur kan toegewezen worden aan de productie van Langerwehe⁵⁹. Een ander deel met beigebruine engobe, lichte oranjeblauw en zoutglazuur kan worden toegewezen aan het productiecentrum van Siegburg⁶⁰.

⁵⁸ De Groot 2008, 340.

⁵⁹ Hurst 1977; Hurst 1988.

⁶⁰ Gaimster 1997.

2.2.1.1.2 Typologie

Grijs aardewerk

Drie exemplaren (MAE) behoren tot een **kan of kruik**, waarbij twee randtypes te onderscheiden zijn. Het eerste is een bandvormige kruikrand. Daarbij is een afgeronde rand naar buiten geduwd. Een doorn accentueert de bandvorm (Plaat II: 1). Daarnaast komen er ook S-vormige randen voor, al dan niet gedecoreerd met nadrukkelijke draairibbels (Plaat II: 2-3). Deze randvorm wordt eerder geassocieerd met kanvormen. Randdiameters situeren zich allemaal rond 10 cm. Twee grote bodemfragmenten verwijzen ook naar beide vormsoorten. Een vlakke gedraaide bodem (Plaat II: 4) behoort tot een slanke kan met hoge schouder (diameter 10 cm). Een bodem op zes meerledige standvinnen (diameter 14 cm) is onderdeel van een grote kruik met bol lichaam en hoge schouder (Plaat II: 5).

Het ensemble omvat één **kom** (1 MAE). Het gaat om een kom met halfbolvormig lichaam en hoge ingesnoerde hals (Plaat II: 6). De rand is blokvormig. De kom heeft een randdiameter van 32 cm.

vorm	MAE	MAE%
kan/Kruik	3	25,0%
kom	1	8,3%
voorraadpot	3	25,0%
vuurklok	4	33,3%
niet te determineren	1	8,3%
Totaal	12	100,0%

Tabel 12: Samenstelling context 047: vormsoorten grijs aardewerk.

Eén bodemfragment met aanzet van een rand werd geïnterpreteerd als **schoteltje**. Het gaat om een kleine open vorm op standring.

Figuur 74: Voorraadpot uit context 047 (Plaat II: 7).

Het grijs aardewerk telt ten slotte ook drie **voorraadpotten** (3 MAE). Verschillende randtypes komen voor. Een eerste randtype betreft een korte bandvormige rand met driehoekig profiel. De binnenlip is een weinig geaccentueerd en naar binnen geplooid (Plaat II: 9). Een tweede randtype is een wat verdikte rand die naar binnen werd geduwd. Door de verdikking en subtiele doorn ontstaat er een bandvorm (Plaat II: 7) (Figuur 74). Het laatste randtype is een haaks uitstaande rand met puntige top. De bovenzijde is afgevlakt (Plaat II: 8). De beter bewaarde exemplaren (Plaat II: 7-8) tonen aan dat het gaat om kogelpotvormige types voorraadpot. Eén pot toont groeflijnen op de schouder ter decoratie (Plaat II: 7).

Vier MAE worden geteld als **vuurklok** (Plaat I: 1-4). Wat randtypes betreft, is er weinig variatie. Steeds gaat het om een extern verdikte rand, door een geaccentueerde buitenlip eerder blokvormig (Plaat I: 1 en 3). Als handgreep is er een worstoor. De randdiameters variëren tussen 34 en 38 cm. Wat versiering betreft, komen er op de koepel duimindrukken voor (Plaat I: 2) en ook een decoratie in *Kerbschnitt* (Plaat I: 1).

Rood aardewerk

Eén exemplaar werd gedetermineerd als **dekselvorm**. Het gaat om een fragment van een klein plat deksel (Plaat IV: 1). De rand is afgerond en de top wat opgetrokken. De buitenzijde is voorzien van een transparant loodglazuur. Als handvat is er een knop die puntig werd afgewerkt.

vorm	MAE	MAE%
deksel	1	7,1%
grape	6	43,0%
pan	3	21,4%
steelkom	2	14,3%
teil	1	7,1%
vuurklok	1	7,1%
Totaal	14	100,0%

Tabel 13: Samenstelling context 047: vormsoorten rood aardewerk

In totaal werden er zes MAE geteld als **grape**. Morfologisch zijn alle grappen in het ensemble sterk aan elkaar verwant. Het lijkt te gaan om een vroege vorm in de evolutie van kogelpot naar grape. Het lichaam is nog sterk kogelpotvormig. Bij één exemplaar zijn er op de overgang naar de lensbodem subtiele éénledige standvinnen zichtbaar, vormgegeven door duimdrukken (Plaat IV: 2). We kunnen uitgaan van één worstoor als handgreep, maar die zijn niet bewaard en hieromtrent blijven er dus twijfels. Een aantal vaststellingen wijzen op een misgelopen productieproces. Zo zijn er stukken met aankeksel van een slakachtig materiaal, sporen van slechte stapeling in de oven met afdrukken van proenen of andere potten. Bij één van de grappen komen beide verschijnsels voor; alsook is de rand duidelijk verzakt (Plaat IV: 3) (Figuur 75). De grappen dragen glazuur maar die is niet naar behoren aangebracht. Meestal blijft het glazuur beperkt tot enkele zones of vlekken op de buitenzijde, meestal veroorzaakt door het afdruppen van glazuur van andere geglazuurde objecten die hoger in de oven gestapeld waren (Plaat IV: 2). Slechts bij twee grappen is de volledige binnenzijde voorzien van een groene (eigenlijk transparant maar groen door reductie) glazuur (Plaat IV: 2-3). De aanwezige randen zijn doorgaans kort bandvormig. Sommige hebben een driehoekig profiel met doorn en afgeronde top (Plaat IV: 2-7). Soms zijn ze licht ondersneden (Plaat IV: 3). Andere zijn niet ondersneden en zonder doorn uitgevoerd (Plaat IV: 2). Randdiameters variëren tussen 14 en 20 cm. Een geheel ander randtype betreft een eenvoudig opstaande rand met afgeronde top. De rand is naar buiten geduwd (Plaat IV: 7). Het gaat om een klein fragment. Het is niet duidelijk in welke mate de morfologie van het lichaam overeenstemt met het hierboven beschreven 'vroege' type grappen.

Figuur 75: Kogelpotvormig type grape uit context 047 (Plaat IV: 3).

Drie MAE werden geteld als **pan**. De randtypologie is vrij eenvoudig. Steeds gaat het om een wat verdikte en afgeronde rechte rand (Plaat V: 1-3). Randdiameters situeren zich steeds rond 28 cm. Het gaat om dieper uitgewerkte pannen met een knik op de overgang tussen wand- en bodemgedeelte. Deze knik kan geaccentueerd zijn door een doorn (Plaat V: 1). De pannen staan op een lensvormige bodem en zijn voorzien van een volle steel (Figuur 76). Aan de binnenzijde is bodem en de aanzet van de wanden afgewerkt met een transparant loodglazuur. Roetsporen op de onderzijde wijzen op gebruik.

Figuur 76: Diepe pan met steel uit context 047.

Twee MAE werden gedetermineerd als **steelkom**, al is het niet helemaal uit te sluiten dat het om komtypes gaat. Het roet op de onderzijde doet alleszins een gebruik op het vuur vermoeden. Twee verschillende randtypes werden geassocieerd met deze mogelijk vroege steelkommen. Een eerste betreft een verdikte rand met spitse lip en afgeschuinde binnenzijde. De rand is lichtjes ondersneden (Plaat V: 4). Het lichaam heeft een halfronde vorm. De wand vertoont decoratieve draairibbels. De binnenzijde is voorzien van een transparant loodglazuur. De diameter van de rand meet 29 cm. Het andere randtype betreft een wat verdikte afgeronde rand (Plaat V: 5). Ook deze rand is ondersneden en lichtjes ingesnoerd. Er is sprake van een subtiele gietsneb. De diameter situeert zich rond 18 cm. Ook hier is de binnenkant geglazuurd.

Eén MAE betreft een **teil** (Plaat V: 6). Het gaat om een typische teilvorm met conisch lichaam, geen halspartij en een bandvormige rand met brede gietopening. De band wordt afgeboord door een

subtiële doorn die licht is ondersneden. De binnenzijde is voorzien van een transparant loodglazuur. De teil heeft een lensvormige bodem en vermoedelijk ook standvinnen maar die bleven niet bewaard. De randdiameter meet 20,5 cm. De hoogte van de teil is bij benadering 5 cm.

De **vuurklok** in rood aardewerk is vertegenwoordigd door een kwartbolvormig type voor de muurhaard (Plaat III) (Figuur 77). Het randtype is eenvoudig blokvormig met geaccentueerde buitenlip. De buitenzijde is voorzien van een transparant loodglazuur. Wat betreft decoratie is er sprake van slibversiering in witte klei. Het gaat om een plantmotief, waarbij enkele vruchten of zaden gesuggereerd worden door kleibolletjes met groen, koperhoudend glazuur. Verder is er sprake van een aantal puntige appliques in roodbakkerende klei waarvan er een aantal de twee verluchtingsgaten afboorden. Centraal wordt er een gezicht weergegeven, met twee ogen en wenkbrauwen, een (grotendeels afgebroken) puntige neus, wat bolle kaken en een open mond en geaccentueerde boven- en onderlip. Als handvat is er sprake van een worstoor. Soortgelijke vuurklokken met gezichtsversiering werden ook aangetroffen in vondstensembles uit de tweede helft van de 14de en begin van de 15de eeuw uit Valenciennes⁶¹.

Figuur 77: Vuurklok uit context 047 met slibversiering voor gebruik tegen de haardwand (Plaat III).

Wit aardewerk

Al het wit aardewerk (n = 7) behoort tot één MAE (Plaat VI: 1). Het betreft een zogenaamde **veldfles** (Figuur 78). Het object kenmerkt zich door een smalle Hals en schijfvormig lichaam. Twee worstoren verbinden schouder en rand. De rand is eenvoudig met afgeronde top die lichtjes naar buiten staat geplooid. Een forse doorn accentueert de overgang van wand naar schouder. De buitenzijde is voorzien van een koperrijk loodglazuur dat groen kleurt. De rand heeft een diameter van 2,6 cm. Op het breedste punt meet deze fles 13,5 cm. De hoogte is 16,5 cm. Dit type veldflessen kon niet worden

⁶¹ Korpiun 2010, 104–105 en plaat 6.

teruggevonden in de literatuur. Veldflessen zijn gekend uit de producties uit het Maasland (zogenaamde Andenne-waar) maar de late 13de-eeuwse voorbeelden (periode IIIa) zijn eerder tonvormig⁶². Ook in het Rijnland en met name in Brül en Langerwehe zijn er veldflessen in wit aardewerk gekend, maar die kenmerken zich dan weer door bandvormige oren⁶³. Een morfologisch sterk gelijkend stuk werd aangetroffen in een 14de-eeuws vondstensemble uit Valenciennes. Het stuk heeft ook een schijfvormig lichaam maar is wel gemaakt uit rood aardewerk met wit slib⁶⁴.

Figuur 78: Veldfles in witbakkend aardewerk uit context 047 (Plaat VI: 1).

Steengoed

Bij het steengoed tellen we twee MAE. Eén betreft een mooi bewaarde **kan** uit Siegburg (Plaat VI: 3) (Figuur 80). Het gaat om een buikige kan met cilindrische hals die doorgaans in de tweede helft van de 14de eeuw wordt gedateerd⁶⁵. Het tweede exemplaar betreft een randfragment van een **kruik** uit Langerwehe. Het stuk is aan de buitenzijde voorzien van een paarsbruine ijzerrijke engobe (Plaat VI: 2) (Figuur 79). Op de rand zien we de aanzet van een bandoor richting schouder. De bandvormige rand met doorn heeft een opening van 8 cm. Onderaan de rand zit een radstempeldecoratie met chevronmotief; op de overgang met de schouder is nog net een geprononceerde ribbel met radstempeldecoratie zichtbaar.

⁶² Borremans & Warginaire 1966, fig. 13.

⁶³ Info verstrekt door Koen De Grootte.

⁶⁴ Korpiun 2010.

⁶⁵ Janssen 1983, 199–201; Janssen 1988, fig. 12.

Figuur 79: Langerwehe kruik met radstempel uit context 047 (Plaat VI: 2).

Figuur 80: Drinkkan uit Siegburg uit context 047 (Plaat VI: 3).

2.2.1.1.3 Chronologie

Context 047 lijkt homogeen in samenstelling. Op basis van de aanwezige aardewerkcategorieën en vormsoorten kan het ensemble gedateerd worden in het tweede tot laatste kwart van de 14de eeuw. Naar samenstelling van aardewerkcategorieën valt de dominantie van het grijze aardewerk op. Op basis van de scherventelling zien we een verhouding van 56,2% (n = 246) voor het grijze aardewerk en 36,3% (n = 159) voor het rood. Het witbakkend aardewerk – het zogenaamd Maaslands aardewerk – maakt 1,6% (n = 7) uit van het geheel. Steengoed is goed voor een percentage van 5,9% (n = 26). Het aanwezige steengoed bevat een gidsfossiel voor datering, met name een 14de-eeuwse rand van een kruik uit Langerwehe met op de rand de kenmerkende radstempeldecoratie. Het gaat om een zogenaamd Langerwehe Type I⁶⁶. Het buikige kantype uit Siegburg verschijnt in de loop van het tweede kwart van de 14de eeuw en wordt vooral in contexten uit de tweede helft van de 14de eeuw aangetroffen. Bij het lokale aardewerk zijn het vooral de kruiken met bandvormige randen op gladde hals die wijzen op een datering in de 14de eeuw. De S-vormige randen bij de kruiken kennen we vooral uit het leperse, waar ze in 14de- tot begin 15de-eeuwse contexten frequent voorkomen⁶⁷. Ook de aanwezigheid van de vuurklok bevestigt een datering in de 14de eeuw. Deze vorm verdwijnt immers snel in de 15de eeuw⁶⁸. Ten slotte wijzen we ook op de aanwezigheid van een aantal vermoedelijk éénorige grappen die morfologisch erg verwant lijken aan de kogelpot. Ze lijken bewust gemaakt in rood aardewerk en dragen sporen van loodglazuur maar het lichaam is bol en nog echt kogelpotvormig. Op de lensvormige bodem zien we erg subtiele standvinnen. Mogelijk gaat het om een vroege vorm van

⁶⁶ Hurst 1977.

⁶⁷ Pype 1999; Degryse *et al.* 2020, 121.

⁶⁸ De Groote 2008, 292.

de grape. De kogelpot komt voor tot diep in de 13de eeuw en verdwijnt volledig na het eerste kwart van de 14de eeuw. De eerste gekende grappen in Vlaanderen dateren uit de 13de eeuw, maar de vorm wint pas echt terrein begin 14de eeuw⁶⁹.

2.2.1.2 Context 017

2.2.1.2.1 Techniek

Het aardewerkensemble van context 017 bestaat uit 130 scherven, goed voor een totaal van 28 MAE (Tabel 14).

Tabel 14: Samenstelling context 017: aardewerkcategorieën.

aardewerkcategorie	n	n %	MAE	MAE %
grijs	57	43,8%	7	25,0%
rood	72	55,4%	21	75,0%
steengoed	1	0,8%	1	0,0%
Totaal	130	100,0%	28	100,0%

Bij het gebruiksaardewerk herkennen we drie aardewerksoorten: grijs (43,8%), rood (55,4%) en steengoed (0,8%).

Het grijs aardewerk telt in totaal 57 scherven, goed voor zeven MAE (Tabel 15). Wat techniek betreft, kenmerken alle grijze scherven zich door een fijne kwartsverschraling. De bakselkleur gaat van lichtgrijs tot beigegrijs. Vaak is er een lichtgrijze tot rozige kern. De rand is soms donkergrijs tot zwart.

Het rood aardewerk is aanwezig met 72 scherven en 21 MAE (Tabel 15). Ook hier is er weinig variatie op vlak van techniek. Steeds gaat het om fijne bakfels met kwartsmagering. Bij een goede bakking is het baksel oranje-rood. Soms is de kern gereduceerd grijs. Bij minder goed gebakken vormen is het baksel beige tot rozig.

Er is één fragment steengoed aanwezig in het ensemble. Het gaat om een enkele randscherf in goed gesinterd steengoed met grijze kern. De oppervlakte is voorzien van een bruine zoutglazuur. De herkomst van dit steengoed moet gezocht worden in het Duitse Rijnland⁷⁰. Het fragment steengoed behoort tot een kan of kruik maar is dermate klein dat er op vlak van typologie geen bijkomende info kon gewonnen worden. Het stuk wordt hieronder daarom niet verder behandeld.

aardewerkcategorie - vorm	MAE	MAE %
GRIJS	7	25,9%
kan/kruik	6	22,2%
kom	1	3,7%
ROOD	21	74,1%
bord	1	3,7%
deksel	9	25,9%
kan/kruik	1	3,7%
kom	2	7,4%
pan	2	7,4%
teil	3	11,1%
vuurklok	1	3,7%
niet te determineren	4	11,1%
Totaal	28	100,0%

Tabel 15: Samenstelling context 017: vormsoorten grijs en rood aardewerk.

⁶⁹ De Grootte 2008, 164 en 240.

⁷⁰ Gaimster 1997.

2.2.1.2.2 Typologie

Grijs aardewerk

In totaal kunnen zes MAE worden geassocieerd met een **kan of kruik**. De bandvormige rand met geprononceerde doorn op gladde cilindrische hals is dominant. Een eerste type bandvormige rand is afgerond en licht naar binnen geplooid (Plaat VII: 3). Een tweede type is door een prominente doorn eerder manchetvormig. De top is afgeplat (Plaat VII: 1). Een gelijkaardige manchetvormige rand heeft een afgeronde top (Plaat VII: 2). Een laatste randtype betreft een rechtopstaande rand met verdikte, afgeschuinde binnenzijde op een convexe, geribbelde hals (Plaat VII: 4). De randdiameters variëren tussen 10 en 11 cm. De kruiken in het ensemble waren vermoedelijk voorzien van een worstoor waarvan er verschillende losse voorbeelden bewaard bleven in het ensemble. Eén vlakke bodem betreft vermoedelijk een onderdeel van één van de kannen met bandvormige rand. Vrijwel alle randen van de aanwezige exemplaren wijzen op een productie in de 14de eeuw. De rechtopstaande rand met verdikte, afgeschuinde binnenzijde op een convexe, geribbelde hals (Plaat IV: 4) is wel een ouder type dat vooral in de 13de eeuw voorkomt en begin 14de eeuw verdwijnt⁷¹. Mogelijk gaat het om een residueel fragment.

Eén grijs exemplaar werd gedetermineerd als **halfronde kom** met ingesnoerde hals. De rand heeft een diameter van 26 cm en is eenvoudig van opbouw. Het gaat om een eenvoudig uitstaande rand met afgeplatte top en ingesnoerde hals (Plaat VII: 5).

Rood aardewerk

Eén randfragment behoort tot een **bord** met randdiameter van 22 cm. Het gaat om een uitstaande rand die de vlag afbakent (Plaat VII: 6). De binnenzijde en randtop zijn geglazuurd.

Zeven MAE worden beschreven als **deksel**. In zeven gevallen gaat het om koepelvormige deksels, aan de buitenzijde voorzien van een transparant loodglazuur al dan niet op een onderliggende sliblaag. Verschillende randtypes komen voor maar de bandvormige rand is dominant. Het materiaal is dermate gefragmenteerd dat een aantal kleinere exemplaren weinig in detail kunnen worden besproken. Daarnaast zijn er nog twee platte deksels aanwezig. Een deksel is goed bewaard. Het betreft een deksel met diameter 14 cm en afgeschuinde rand (Plaat VII: 7) (Figuur 81). Als handgreep was er een verticaal worstoor. Het deksel is beroet.

Figuur 81: Plat deksel met worstoor uit context 017 (Plaat VII: 7).

Eén erg klein randfragment behoort tot een **kan**. Het gaat om een rand met afgeronde top die lichtjes naar binnen staat. De binnenzijde heeft een transparant loodglazuur terwijl er aan de buitenkant een sliblaag aanwezig is.

In totaal werd één randfragment gedetermineerd als **komvorm**. Typologisch gaat het om een halfronde kom met ingesnoerde hals. De rand is hamervormig met subtiele onderlip en dekselgeul (Plaat VIII: 1). De randdiameter meet ca. 18,5 cm. De binnenzijde is integraal voorzien van een transparant loodglazuur. Een moeilijk te determineren randfragment behoort mogelijk tot een meer conische komvorm. Kenmerkend is de blokvormige rand met geprononceerde onderlip (Plaat VIII: 2).

⁷¹ De Groote 2008.

In totaal werden twee MAE toegeschreven aan een **pan**. Het gaat telkens om fragmenten van hetzelfde type pan: een eerder ondiepe open vorm met een licht uitstaande wand en convexe bodem. Een doorn accentueert de overgang van wand naar bodem. Het randtype is eenvoudig opstaand, beetje verdikt en afgerond (Plaat VIII: 3). Een volle platte steel is op de rand gemonteerd (Plaat VIII: 3-4). De randdiameter bedraagt 28,5 cm. De binnenzijde is voorzien van een transparant loodglazuur, dat door de bodemomstandigheden op meerdere plaatsen donkerbruin verkleurd is.

Twee randfragmenten behoren tot **teilen**. Kenmerkend is een bandvormige rand met een subtiele doorn. De ene rand heeft nog een centrale ribbel (Plaat VIII: 6); de andere rand staat wat naar buiten geduwd (Plaat VIII: 5). De randdiameters zijn respectievelijk 27,5 en 35,5 cm. De binnenzijde en de buitenzijde van de rand zijn voorzien van een transparant glazuur.

Een aan de binnenzijde beroete koepelvorm moet met zekerheid gedetermineerd worden als **vuurklok**. De rand is decoratief gewelfd en de stomp heeft twee kleine geknepen worstoren als handgreep. Er is ook de aanzet van een ventilatieopening. De rand is recht met een wat verdikte en afgeronde top (Plaat VII: 8). De vuurklok heeft een randdiameter van 29 cm.

2.2.1.2.3 Chronologie

Context 017 lijkt homogeen in samenstelling. Op basis van de aanwezige aardewerkcategorieën en vormsoorten wordt het ensemble gedateerd in de tweede helft van de 14de eeuw. Op basis van de scherventelling zien we een evenwichtige verhouding tussen grijs en rood aardewerk met 43,8% (n = 57) voor het grijze aardewerk en 55,4% (n = 72) voor het rode aardewerk. Deze verhoudingen zijn kenmerkend voor vondstensembles uit de tweede helft van de 14de eeuw en vroege 15de eeuw⁷². De vormenschat maakt een datering in deze periode mogelijk. De randtypes bij de kruiken wijzen eerder naar een datering in de tweede helft van de 14de eeuw. Enkel de intern verdikte kanrand (Plaat VII: 4) behoort tot een ouder type. Ook de aanwezigheid van meerdere fragmenten van een vuurklok geeft een voorkeur aan een datering in de 14de eeuw. Deze vormsoort verdwijnt immers al snel in de 15de eeuw⁷³.

2.2.1.3 Context 016

2.2.1.3.1 Techniek

Het aardewerkensemble van context 016 bestaat uit 480 scherven, goed voor een totaal van 37 MAE (Tabel 16).

Tabel 16: Samenstelling context 016: aardewerkcategorieën.

aardewerkcategorie	n	n %	MAE	MAE %
grijs	339	70,6%	19	52,8%
rood	138	28,8%	17	44,4%
steengoed	3	0,6%	1	2,8%
Totaal	480	100,0%	37	100,0%

Bij het gebruiksaardewerk herkennen we drie aardewerksoorten: grijs (70,6%), rood (28,8%) en steengoed (0,6%).

Het grijs aardewerk is dominant. In totaal zijn er 339 scherven grijs aardewerk geteld, goed voor 19 MAE. Wat techniek betreft, kenmerken alle grijze scherven zich door een fijne kwartsverschraling. De bakselkleur gaat van lichtgrijs tot donkergrijs. Vaak is er een donkergrijze tot bruingrijze rand.

Het rood aardewerk is vertegenwoordigd met 138 scherven en 16 MAE. Ook hier is er weinig variatie op vlak van techniek. Steeds gaat het om fijne baksels met kwartsmagering. Bij een goede bakking is

⁷² De Groote 2008, 284.

⁷³ De Groote 2008, 290–309.

het baksel orangerood tot beige rood. Soms is de kern gereduceerd grijs. Bij andere scherven is het oppervlakte gesmoekt. Dit gebeurde vermoedelijk incidenteel.

Het ensemble bevat daarnaast nog drie scherven steengoed met slechts één MAE. Eén fragment kenmerkt zich door een donkergrijze kern en beperkte ongesinterde zones. Het oppervlak is bedekt met een paarse ijzerengobe. Deze producties worden doorgaans met Langerwehe in verband gebracht⁷⁴. De andere scherven hebben een grijze kern en zoutglazuur zoals veel producties in het Rijnland⁷⁵.

2.2.1.3.2 Typologie

Grijs aardewerk

In totaal twee MAE worden geassocieerd met een **dekselvorm**. Een eenvoudige afgeronde rand behoort vermoedelijk tot een koepelvormig deksel van een grape of andere potvorm (Plaat IX: 1). Het stuk is te klein om meer informatie uit te halen.

Slechts één MAE wordt geassocieerd met een **grape**. Het gaat om een klein randfragment: een hoge sikkelerand met doorn; de top is afgeplat. Het ensemble omvat geen pootjes maar wel verschillende lensbodems met standvinnen. Geen van deze bodems past fysiek aan de randen die werden gedetermineerd als grape, maar we mogen ervan uitgaan dat tenminste een aantal van deze bodems bij deze vormsoort moet worden gerekend. Roetsporen bevestigen een gebruik op het vuur. De standvinnen tonen sterke slijtage wat een lang gebruik suggereert. In historisch Vlaanderen kennen we de grape op standvinnen vooral uit de regio Brugge en de Kustvlakte⁷⁶. Over de grepen hebben we weinig concrete informatie. Een aantal losse worstoren lijkt deel uit te maken van een grape.

vorm	MAE	MAE %
deksel	1	5,6%
grape	1	5,6%
kan/Kruik	8	44,4%
teel	3	16,6%
voorraadpot	4	22,2%
vuurklok	1	5,6
Totaal	18	100,0%

Tabel 17: Samenstelling context 016: vormsoorten grijs aardewerk.

Best vertegenwoordigd zijn de **kannen en kruiken** met acht MAE (Tabel 17). Onder de kannen zijn twee gelijkaardige types met S-vormige rand en hoge schouder te onderscheiden (Plaat IX: 9-11). Een worstoor verbindt hals en schouder. Dit slanke type kannen stond vermoedelijk op een smalle (7-8 cm diameter) vlakke bodem zoals er een aantal in het ensemble voorkomt (Plaat IX: 17-19). Dit type is ook gekend uit leperse vondstensembles uit de 14de en vroege 15de eeuw⁷⁷. Vervormingen ter hoogte van de bodem kunnen wijzen op een misbaksel. Drie exemplaren werden gedetermineerd als kruik (Plaat IX: 13-14; Plaat X). Het gaat om een bolle kruikvorm met hoge schouder wat de voorbeelden typologisch net als bovenvermelde kannen in de 14de eeuw plaatst⁷⁸. Een verticaal worstoor loopt van rand naar schouder en de bodem staat op zes standvinnen (Plaat IX: 15-16; Plaat X). Onder de randen zien we een licht naar binnen geplooid bandvormige rand met afgeronde top en een uitgeduwde doorn. Bij één archeologisch volledig profiel (Plaat X; Figuur 82) is het mogelijk de volledige dimensies van de kruik te bepalen: de kruik heeft een randdiameter van 12 cm en de bodem meet 14 cm. De totale hoogte is +/- 32 cm. Opmerkelijk zijn ook de mogelijke sporen van herstelling bij een van de bolle kruiken (Plaat X; Figuur 82). Eén standvin lijkt afgebroken, de andere vijf intentioneel bijgevoegd zodat er een standring ontstaat. De lensbodem biedt niet echt een stabiele steun waardoor we kunnen

⁷⁴ De Groote 2008.

⁷⁵ Gaimster 1997.

⁷⁶ De Groote 2008, 420.

⁷⁷ Pype 1999.

⁷⁸ De Groote 2008, 178–180.

vermoeden dat de kruik ergens werd in geplaatst. Mogelijk verklaart dit ook de slijtsproen aan de rand van de lens. Gelijkaardige slijtagesproen zijn ook zichtbaar op een andere kruik (Plaat IX: 16).

Figuur 82: Buikige kruik uit context 016 met bandvormige rand en standvinnen (Plaat X).

Drie MAE konden met zekerheid als **teil** worden gedetermineerd. Telkens gaat het om een weinig geprofileerde bandvormige rand met een subtiele onderlip (Plaat XI: 1-3). De randdiameters variëren tussen de 30 en 36 cm.

Vier exemplaren werden gedetermineerd als **voorraadpot**. Bij de randen is een weinig geprofileerde, hoge sikkelrand (Plaat IX: 4-5) best vertegenwoordigd. In sommige gevallen is er sprake van een doorn (Plaat IX: 7). In een enkel geval is de top afgeplat (Plaat IX: 8). Een ander randtype kenmerkt zich door een bandvorm en afgeronde top (Plaat IX: 6). Randdiameters variëren tussen de 18 en 20 cm. Mogelijk kan een aantal lensbodems met standvinnen in het ensemble ook in verband worden gebracht met deze voorraadpotten. Onder de voorraadpotten zit ook pottenbakkersafval: een aantal stukken lijkt te zijn gebarsten tijdens het bakken met glazuur op de breuk tot gevolg, bij sommige stukken is er sprake van aankoesel van glazuur en lood, ander stukken lijken dan weer verbrand in de pottenbakkersoven. Ook zijn er twee fragmenten die wel erg opvallende vingerafdrukken van de pottenbakker dragen en daarom mogelijk aan de kant werden geschoven.

Twee fragmenten, waaronder een randfragment, behoren tot een **vuurklok**. Het gaat om een koepelvormig object met bandvormige rand en een decoratieve ribbel met vingerafdrukken die een knik in de koepel accentueert. De vuurklok is zo'n 30 tot 32 cm in diameter (Plaat IX: 2-3).

Rood aardewerk

Eén MAE wordt geassocieerd met een **bord** (Plaat XI: 4). Het gaat om een groot bord met een randdiameter van zo'n 21 cm. De rand is lang blokvormig waardoor er sprake is van een duidelijke horizontale vlag. De binnenzijde is voorzien van een witte sliplaag met een dik en egaal groen loodglazuur.

Het ensemble bevat ten minste drie exemplaren (3 MAE) die gedetermineerd kunnen worden als **dekselvorm**. De basisvorm is steeds een platte volle schijf. De rand is bandvormig uitgewerkt (Plaat XI: 7) of afgeschuind met geprononceerde bovenlip (Plaat XI: 6). Deze deksels hebben respectievelijk een diameter van 22 en 16 cm. Het deksel met bandvormige rand is aan de buitenzijde egaal geglazuurd met transparant loodglazuur. Het andere deksel vertoont wat glazuurspatten op het exterieur.

Onder het rood aardewerk werd één MAE gedetermineerd als **grape**. Net als bij het grijze aardewerk sluiten de graperen aan bij de vormgeving van de tweede helft van de 14de eeuw met een bol lichaam en korte hals⁷⁹. Het ensemble omvat geen pootjes maar wel verschillende lensbodems met standvinnen (Plaat XI: 11). Meerdere bodems die omwille van de morfologie en roetsporen lijken te behoren tot graperen beschikken over vier standvinnen. De rand is verdikt en eenvoudig naar buiten geduwd (Plaat XI: 10). Verschillende worstoren in het ensemble wijzen op de aanwezigheid van vermoedelijk twee handvatten. Deze verticale worstoren werden gemonteerd op rand en schouder, en lichtjes opgetrokken. De aanwezige grape werd aan de binnenzijde voorzien van een transparant loodglazuur. Aan de buitenzijde zien we hier en daar een aantal glazuurspatten.

vorm	MAE	MAE %
bord	1	5,9%
deksel	3	11,7%
grape	1	5,9%
kom	2	11,8%
kookkan	4	23,5%
olielampje?	1	5,9%
pan	2	11,8%
teil	1	5,9%
voorraadpot	3	17,6%
vuurklok	1	5,9%
Totaal	17	100,0%

Tabel 18: Samenstelling context 016: vormsoorten rood aardewerk.

Eén exemplaar werd gedetermineerd als een **halfbolvormige kom** met ingesnoerde hals (Plaat XI: 12). Dit type komen zit in de vormtraditie uit de 14de eeuw, waarvan de oorsprong terug te vinden is in het 13de-eeuwse grijze aardewerk⁸⁰. De kom heeft een randdiameter van 16 cm en een licht ondersneden bandvormige rand met dekselgeul. Het interieur is geglazuurd. Eén fragment behoort tot een **teilvervormige kom** met randdiameter van 20,5 cm (Plaat XII: 7). Deze teil heeft een korte bandvormige rand met afgeronde top en licht naar buiten gebogen bovenlip. De onderlip is geaccentueerd met een doorn. De binnenzijde is voorzien van een transparant loodglazuur.

In het ensemble zitten vier MAE die geassocieerd kunnen worden met een **kookkan** (Plaat XII: 1-4). De aanwezige exemplaren kenmerken zich door een eerder peervormige morfologie met laag zwaartepunt. Eén randtype is dominant: het gaat om een rechte rand die naar buiten werd geduwd en waarvan de top werd afgerond (Plaat XII: 1-3). De randdiameter is 13 cm. Er is een gietsneb aanwezig (Plaat XII: 4). De vormen hebben zowel aan de buiten- als binnenzijde glazuurvlekken en geglazuurde zones. Vermoedelijk gaat het om misbaksels en slecht afgewerkte producten van de lokale pottenbakker.

⁷⁹ De Grootte 2008, 420.

⁸⁰ De Grootte 2008.

Figuur 83: Pan met volle steel uit context 016 (Plaat XII: 6).

Van de **pan** zijn er twee MAE aanwezig. De exemplaren in het ensemble kenmerken zich door een typische rechte en wat verdikte rand met geprononceerde buitenlip (Plaat XII: 5-6). De steel is vol en plat, en gemonteerd op de rand (Figuur 83). Een doorn accentueert de overgang van wand naar convexe bodem. De binnenzijde is voorzien van een transparant loodglazuur met reductiegroene vlekken. De aanwezige pannen hebben een randdiameter van 28 cm.

Het ensemble bevat ook drie randfragmenten van een **voorraadpot** in rood aardewerk. Kenmerkend is een rand die bijna haaks op de hoge schouder staat (Plaat XI: 8). Het gaat daarbij om een recht opstaande rand met verdikte buitenlip en afgeplatte top met een diameter van 16,5 cm. Opvallend zijn zwart geblakerde zones die niet het resultaat lijken van gebruik of misbakken tijdens het productieproces. Het stuk lijkt secundair verbrand. Een ander randtype betreft een weinig geprofileerde, hoge bandvormige rand (Plaat XI: 9).

Eén exemplaar werd geregistreerd als **vuurklok** (Plaat XI: 5). Kenmerkend zijn een blokvormige rand met er net boven enkele decoratieve draairibbels. De diameter is zo'n 23 cm. Op de buitenzijde zijn wat glazuurvlekken merkbaar. De zware roetsporen aan de binnenzijde duiden op een effectief gebruik.

Eén exemplaar behoort tot een kleine open ovale vorm (Plaat XII: 9) (Figuur 84). De bodem heeft een maximale doorsnede van 3 cm. Het **potje** is 3,5 cm hoog en is aan de binnenzijde voorzien van een transparant loodglazuur. De functie van dit object ontgaat ons momenteel nog. Misschien hebben we te maken met een olielampje met de gietsneb als plaats om de wick te leggen⁸¹.

---

⁸¹ Met dank aan Koen De Grootte voor deze hypothese.

Figuur 84: Klein ovaal potje, misschien een olielampje?, uit context 016 (Plaat XII: 9).

Steengoed

Het ensemble bevat drie fragmenten Rijnlands steengoed. Het enige randfragment betreft een **bekervorm** uit Langerwehe. Het gaat om een zogenaamde biconische bekervorm gekenmerkt door een gewelfde standring en twee korte, lusvormige bandoortjes. Enkel de rand is bewaard en die is recht en naar binnen geplooid met een licht geprononceerde buitenlip (Plaat XII: 10). De randdiameter is 12 cm. De buitenzijde van de beker is gekenmerkt door decoratieve draairibbels. Binnen- en buitenzijde zijn voorzien van een paarsbruine engobe en zoutglazuur. Dit type bekervorm werd al in de 14de eeuw geproduceerd in Langerwehe, maar komt tot in de eerste helft van de 16de eeuw nog voor⁸².

2.2.1.3.3 Chronologie

Context 016 lijkt homogeen in samenstelling. Op basis van de aanwezige aardewerkcategorieën en vormsoorten werd het ensemble gedateerd in de 14de eeuw. Naar samenstelling van aardewerksoorten valt de dominantie van het grijze aardewerk op. Op basis van de scherventelling zien we een verhouding van 70,6% (n = 339) voor het grijze aardewerk en 28,8% (n = 138). Deze verhoudingen zijn kenmerkend voor vondstensembles uit de 14de eeuw of vroege 15de eeuw. Gaandeweg richting 15de eeuw komt er een evenwicht in de aanwezigheid van rood en grijs. Pas in de tweede helft van de 15de eeuw gaat rood definitief de overhand krijgen onder het lokale aardewerk⁸³. De vormenschat lijkt een datering in de tweede helft 14de eeuw of vroege 15de eeuw te bevestigen. De grape en ook de kookkan komen immers pas vanaf deze 14de eeuw voor in rood. In het ensemble zijn er ook al enkele teilen en teilvermige kommen met bandvormige rand. Ook de introductie van deze bandvorm wordt geassocieerd met de 14de eeuw⁸⁴. De slanke kantypes op vlakke bodem en kenmerkende S-vormige rand zijn bovendien gekend uit Ieperse vondstensembles uit de 14de en vroege 15de eeuw⁸⁵.

2.2.1.4 Context 021

2.2.1.4.1 Techniek

Het aardewerkensemble van context 021 bestaat uit 374 scherven, goed voor een totaal van 14 MAE (Tabel 19). Op één na zijn alle exemplaren in de context volledig of archeologisch volledig (Figuur 86).

⁸² De Groote 2008; Hurst 1977.

⁸³ De Groote 2008, 284.

⁸⁴ De Groote 2008, 290–309.

⁸⁵ Pype 1999.

Het ensemble bevat enkel oxiderend gebakken aardewerk met rode kleur. Er is weinig variatie op vlak van techniek. Steeds gaat het om baksels met fijne kwartsmagering. Bij een goede bakking is het baksel oranje-rood tot rood. Tijdens het onderzoek werd wel vastgesteld dat een deel van het rode aardewerk (*in casu* een aantal kannen) mogelijk accidenteel oxiderend werd gebakken. Vermoedelijk gaat het om misbaksels van grijze kruiken. Niet enkel het bakken moet mis zijn gegaan: de baksels vertonen ook sporen van een weinig secuur mengen van de klei. De baksels bevatten immers opvallend veel slecht gemengde klei en grove inclusies.

vorm	MAE	MAE %
grape	2	14,3%
kan/kruik	12	85,7%
Totaal	14	100,0%

Tabel 19: Samenstelling context 021: vormsoorten rood aardewerk.

2.2.1.4.2 Typologie

Er zijn slechts twee vormen aanwezig: de grape en de kruik. Die laatste vorm is met 286 scherven en 12 MAE dominant aanwezig. De grape is vertegenwoordigd door 68 fragmenten en slechts twee MAE.

Bij de **grape** is er maar één randtype aanwezig. Het gaat om een wat uitstaande en afgeschuinde rand met dekselgeul. Eén van de twee exemplaren is archeologisch compleet en laat toe morfologie en dimensies nauwkeurig te beschrijven (Plaat XIII; Figuur 85). Het gaat om een grape met een relatief wijde randopening van 22 cm. De schouder zit hoog wat de vorm ietwat peervormig maakt. De bodem rust op drie éénledige standvinnen. De bodem meet 13 cm in diameter en de totale hoogte is 19,5 cm. De grape is voorzien van twee worstoren die van rand naar schouder lopen, en lichtjes geknepen en opgetrokken zijn. De binnenzijde is voorzien van een transparant loodglazuur.

Figuur 85: Tweeorige grape op standvinnen uit context 021 (Plaat XIII).

Bij de **kannen en kruiken** onderscheiden we twee morfologische groepen (Figuur 86). Een eerste groep betreft bolvormige kruiken met bandvormige rand, hoge schouder, relatief korte hals en een bodem op vier zware standvinnen. De rand met afgeronde top heeft een doorn. Een worstoor verbindt schouder en rand. Wat betreft de dimensies: de rand is steeds rond de 9 à 10 cm in diameter; de bodem meet *ca.* 12,5 cm. De totale hoogte is 25 cm. De maximale diameter is 24-25 cm. In een aantal gevallen is de binnenzijde en de schouder voorzien van een transparant loodglazuur met reductiegroene vlekken (Plaat XXI). Soms lijkt het glazuur te zijn misgelopen (Plaat XIV) en in andere gevallen werden de kruiken niet geglazuurd (Plaat XVII). Van die laatste kunnen we denken dat het om accidenteel oxiderend gebakken objecten gaat die eigenlijk bedoeld waren als grijze exemplaren.

Een tweede morfologische groep betreft een slanker kruiktype (verhouding tussen maximale diameter en totale hoogte steeds rond de 1:1,4) (Plaat XV, XVI, XVIII-XX, XXII, XXIII-XXV). Kenmerkend zijn ook

hier dezelfde bandvormige rand en hoge schouder, maar het lichaam is veel slanker. Allemaal hebben ze ook een verticaal worstoor. Twee type bodems komen voor: die op vier standvinnen (Plaat XV, XVI, XVIII-XX, XXIV, XXV) en die op een vlakke bodem (Plaat XXIII). De standvinnen zijn doorgaans éénledig behalve bij één buikige kruik die brede tweeledige standvinnen heeft (Plaat XVII). De dimensies van de randopening (rond de 10 cm) en bodemdiameter (rond de 12 cm) zijn gelijkaardig aan die van de aanwezige. De totale hoogte situeert steeds rond de 23 cm. De maximale diameter is wel anders en meet tussen de 15 en 16 cm. Ook bij de slankere kannen zien we enkele exemplaren met sporen van onzorgvuldig glazuren (Plaat XVIII, XXII). Het merendeel vertoont echter geen sporen van glazuren wat ook hier doet vermoeden dat de pottenbakker eigenlijk liever grijze kannen uit de oven had zien komen. Bovendien valt het op dat de gebruikte klei soms erg slecht gemengd is en er grote inclusies voorkomen. Veel van de kannen zijn ook schots en scheef gedraaid of zelfs gebarsten in de oven. Dit alles lijkt te wijzen op een experimentele fase in de productie of eventueel een minder ervaren pottenbakker of leerling aan het werk.

Figuur 86: Overzicht van vondstensemble 021.

2.2.1.4.3 Chronologie

Context 021 lijkt homogeen in samenstelling en datering. De samenstelling van aardewerksoorten biedt weinig daterende waarde. Er is enkel oxiderend rood gebakken aardewerk aanwezig in het ensemble (n = 374). Pas in de tweede helft van de 15de eeuw gaat rood definitief de overhand krijgen onder het lokale aardewerk. Grijs aardewerk blijft evenwel geproduceerd worden tot in de eerste helft van de 16de eeuw⁸⁶. Randtypologie en algemene morfologie van de kan- en kruiktypes wijst op een datering in de 14de of 15de eeuw. Bij de buikige kruiken valt vooral de korte halspartij op en ook het ontbreken van een centrale doorn bij de bandvormige rand. Dit type kruiken is gekend uit vondstcontexten uit de 15de tot vroege 16de eeuw⁸⁷. Een contextdatering late 14de – vroege 15de eeuw lijkt aannemelijk.

---

⁸⁶ De Grootte 2008, 284.

⁸⁷ De Grootte *et al.* 1992; De Grootte *et al.* 2019; De Grootte 2018.

2.2.2 Contexten fase 2

2.2.2.1 Context 025

2.2.2.1.1 Techniek

Het aardewerkensemble van context 025 bestaat uit 311 scherven, goed voor een totaal van 49 MAE (Tabel 20).

Tabel 20: Samenstelling context 025: aardewerkcategorieën.

aardewerkcategorie	n	n %	MAE	MAE %
grijs	5	1,6%	0	0,0%
rood	303	97,4%	49	100,0%
wit	3	1,0%	0	0,0%
Totaal	311	100,0%	49	100,0%

Bij het gebruiksaardewerk herkennen we drie aardewerksoorten: grijs (1.6%), rood (97,4%) en witbakkend aardewerk (1,0%). Hierbij valt vooral de dominantie op van het oxiderend gebakken rood aardewerk.

In totaal werden er vijf scherven grijs aardewerk aangetroffen. Het gaat om wandfragmenten die weinig bijkomende informatie verschaffen en niet toe te wijzen zijn aan één of andere vormsoort. Mogelijk gaat het om residueel materiaal. Gezien het potentieel residueel karakter en de beperkte informatiewaarde wordt het grijs aardewerk niet verder behandeld.

Bij het rood aardewerk gaat het steeds om baksels met een kwartsmagering. Bij een goede bakking is het baksel oranje tot rood. Het materiaal is overwegend hard gebakken. Een gereduceerd grijze kern komt voor. Bij minder goed gebakken vormen is het baksel vaak lichter oranje tot beige en de scherf wat zachter. Een aantal stukken wijzen op het gebruik van geïmporteerde kleien. Ook hier is er sprake van een kwartsmagering maar is er ook sprake van kalkhoudende inclusies, vermoedelijk schelpengruis, en slecht gemengde kleipartikels. Het is niet duidelijk of dit een toevoeging betreft of eerder vervuilde klei. De baksels hier zijn eerder beige tot licht oranje van kleur.

Er is een zeer beperkte hoeveelheid witbakkend aardewerk (1,0%) aanwezig in het ensemble. Het gaat om drie wandscherven die aan de binnenzijde een kopergroen loodglazuur dragen. Ook hier is het moeilijk te bepalen van welke vormsoort deze scherven onderdeel uit maken. Het baksel kenmerkt zich tot een erg fijne kwartsvershraling met kalksteeninclusies en kleine rode inclusies. Het baksel doet denken aan de producties uit het Maasland⁸⁸ en het Duitse Rijnland⁸⁹. Gezien de beperkte informatiewaarde op vlak van typologie wordt het witbakkend aardewerk hieronder niet verder behandeld.

2.2.2.1.2 Typologie

In het ensemble zitten er drie randfragmenten (3 MAE) van een **bord** (Plaat XXVI: 1-2). De rand is telkens bandvormig met spitse top. De binnenzijde is voorzien van een loodglazuur. Bij één rand kon de diameter worden bepaald. Die meet 26 cm.

Drie randfragmenten worden geassocieerd met een **dekselvorm**. De eerste dekselvorm (2 MAE) lijkt koepelvormig en heeft een verdikte rand met afgeplatte top en geprononceerde buitenlip. De diameter is 32 cm. De buitenzijde is versierd met een transparant glazuur en een slibdecoratie in bloemenpatroon (Plaat XXVI: 3). Een ander deksel kenmerkt zich door een verwant randtype. Alleen is

⁸⁸ Borremans & Warginaire 1966; De Groote 2016.

⁸⁹ Gaimster 1988a; Unger 1999.

de buitenlip hier sterk verlengd en aangepunt (Plaat XXVI: 4). Het gaat om een koepelvorm met een grote diameter (+/- 40 cm).

vorm	MAE	MAE %
bord	3	6,5%
deksel	3	6,5%
grape	24	52,2%
steelkom	2	4,3%
teil	14	30,4%
Totaal	46	100,0%

Tabel 21: Samenstelling context 025: vormsoorten rood aardewerk.

In totaal werden er 17 MAE geregistreerd als **grape**. Morfologisch komen er twee basistypes voor.

Bij het eerste type gaat het om kookpotten met een bolvormige lichaam en korte uitstaande ingesnoerde hals met een naar buiten geduwde rand (Plaat XXVI: 5). De halsopening is opvallend breed ten opzichte van de maximale diameter. De grappen zijn voorzien van twee worstoren met een rond tot soms licht geknepen, eerder driehoekig profiel. Deze zijn gemonteerd op de rand en lopen naar de schouder. Vaak zijn ze wat opgetrokken. Een bodemfragment toont een platte bodem (Plaat XXVI: 13). We weten niet of dit type bodem voorzien was van pootjes, dan wel van standvinnen. De binnenzijde is steeds voorzien van een transparant loodglazuur dat vaak ook op de bovenste delen van de buitenkant is aangebracht. Onder de randtypes is er enige variatie: de meest eenvoudige rand is een rechte rand die naar buiten is geduwd. De top is afgeplat (Plaat XXVI: 5). Een bandvormig randtype wordt gekenmerkt door een doorn en geprononceerde bovenlip. De rand is lichtjes ondersneden en voorzien van een dekselgeul (Plaat XXVI: 7). Soms is de band wat geribbeld (Plaat XXVI: 6). Een ander randtype heeft een afgeronde top en staat naar buiten geduwd. Aan de binnenzijde is de rand wat afgeschuind. Ook hier is er sprake van een dekselgeul (Plaat XXVI: 8-9). Een vierde randtype heeft een driehoekige doorsnede met een afgeplatte top (Plaat XXVI: 10; Figuur 87). Een laatste type heeft een bandvormige rand met driehoekig profiel (Plaat XXVI: 11). De grape met deze rand heeft een gietsneb en een schubbenversiering onder de rand. De randdiameters situeren zich tussen de 20 en 23 cm. Ook onder de grappen zitten er stukken die overbakken en zelfs verbrand lijken. Het glazuur kleurt dan respectievelijk wit of zwart (Plaat XXVI: 7; 10). Andere grappen die wijzen op ovenmateriaal vertonen barsten waarin glazuurpapier is gelopen (Plaat XXVI: 6). Een enkele grape toont een bijgeschraapte wand en bodem (Plaat XXVI: 13).

Een tweede basistype betreft een lager type grape met wijde randdiameter. Hiervan zijn er zeven MAE in het ensemble. De hals is ingesnoerd en de pot heeft een lensbodem op drie pootjes. Vermoedelijk is er sprake van twee worstoren. Deze staan gemonteerd op de rand en lopen naar de schouder. Soms is er ook een gietsneb aanwezig (Plaat XXVI: 11). De binnenzijde is voorzien van een transparant loodglazuur met reductiegroene vlekken. Een mooi bewaard exemplaar geeft inzicht in de dimensies van dit type (Plaat XXVII: 1): aan de rand meet de grape zo'n 24 cm. De bodem heeft een diameter van 14 cm (ter hoogte van de aanzet van de lens). De totale hoogte van de grape is eveneens zo'n 14 cm. Er is enige variatie in aanwezige randtypes. Een eerste type is wat verdikt en afgerond. Doordat de rand naar buiten is geduwd, ontstaat er een dekselgeul (Plaat XXVII: 1; Figuur 88). Een tweede randtype is gelijkaardig, alleen de top is afgeplat (Plaat XXVI: 12). De reeds vermelde mooi bewaarde grape wijst ons ook op de aanwezigheid van productieafval (Plaat XXVII: 1). De rand toont vervorming, en restjes klei en andere aankoeksels sluiten uit dat het om een volwaardig product gaat. Op andere stukken zien we het slecht hechten van glazuur door overbakking (Plaat XXVI: 12).

Figuur 87: Fragmenten van een grape uit context 025 (Plaat XXVI: 10).

Figuur 88: Wijde grape op drie pootjes uit context 025 (Plaat XXVII: 1).

Elf scherven behoren tot een **kan** of een **kruik**. Hieronder bevinden zich geen randfragmenten maar wel drie bodems met geknepen standring. Tenminste één ervan behoort tot een kan met hoge schouder en een wat gedrongen lichaam (Plaat XXVII: 2). De diameter van de bodem is 12,5 cm. Het glazuur is zwart door verbranding. Het is niet duidelijk of dit in de pottenbakkersoven is gebeurd of tijdens het gebruik.

Twee fragmenten behoren toe aan een **spreeuwenpot** (Plaat XXVII: 3). Het betreft het deeltje van de pot met invliegopening. Die is rechthoekig of vierkant van vorm en uitgesneden met een mes in de natte klei. Een uitgeknepen vin met perforatie dient om de pot op de hangen⁹⁰.

De **steelkom** is aanwezig met twee MAE. De aanwezige steelkommen zijn beide halfrond van vorm. De steel is vol, rond van profiel en gekromd. De steel is gemonteerd op de schouder van de steelkom. De

---

⁹⁰ Groeneweg 1992, 196–213.

rand is eenvoudig. Het gaat om een wat verdikte rand die naar buiten werd geduwd zodat er een dekselgeul ontstaat. De hals is licht ingesnoerd. De diameter is 23 cm (Plaat XXVIII: 1). De aanwezige steelkommen zijn aan de binnenzijde voorzien van een transparant loodglazuur. Eén exemplaar lijkt overbakken met verbrande glazuur (Plaat XXVIII: 1). Er lijkt ook een deel van een pot aangebakken.

Figuur 89: Teil, vermoedelijk misbaksel of halfproduct, uit context 025 (Plaat XXVIII: 7).

In totaal werden 14 MAE geregistreerd als **teil**. De basisvorm is steeds dezelfde: een wijde, open vorm zonder halspartij en een gietsneb (Plaat XXVIII: 8). De wat convexe bodem rust op drie éénledige standvinnen (Plaat XXVIII: 3; 7) (Figuur 89). Het interieur is voorzien van een loodglazuur. De randen zijn sterk gelijkend: gedeeld kenmerk is de bandvorm, vaak met gepronceerde buitenlip en doorn (Plaat XXVIII: 2-5, 8). Soms wordt de top een beetje naar binnen gedrukt (Plaat XXVIII: 7), soms is de doorn erg subtiel uitgevoerd (Plaat XXVIII: 9). In andere gevallen is ook de binnenlip wat geaccentueerd (Plaat XXVIII: 6). De randdiameters variëren tussen de 28 en 34 cm. Verschillende delen lijken misbakfels of minder verzorgde producten. De rand staat scheef, delen van de vorm zijn niet geglazuurd of het draaien gebeurde met weinig zorg. Niet egale delen lijken nagewreven om een gladder resultaat te bekomen (Plaat XXVIII: 2, 7). In sommige gevallen is het glazuur gevlekt groenig (reductie) en plaatselijk van slechte kwaliteit. Een witte afzetting wijst op overbakking. Opvallend is dat één teil (Plaat XXVIII: 7) wijst op het gebruik van geïmporteerde klei met een verschraling van rode kleibrokjes en een kalkverschraling (vermoedelijk schelpengruis).

2.2.2.1.3 Chronologie

Context 025 lijkt homogeen in samenstelling en datering. Naar samenstelling van aardewerk-categorieën valt de dominantie van het rood aardewerk op. Op basis van de scherventelling zien we een verhouding van 97,4% (n = 303) voor het rood aardewerk en 1,6% (n = 5) voor het grijs. Daarnaast is er een kleine fractie witbakkend aardewerk aanwezig (n = 3). Deze verhoudingen zijn kenmerkend voor vondstensembles vanaf de tweede helft van de 15de eeuw⁹¹. Dit lijkt te stroken met de aanwezige vormenschat die te dateren is in de periode tweede helft 15de eeuw tot eerste helft 16de eeuw. Grijsbakkend aardewerk blijft in productie tot de eerste helft 16de eeuw⁹². Het is daarom niet geheel duidelijk of het weinige grijs in het ensemble al dan niet residueel is.

2.2.2.2 Context 034+035

2.2.2.2.1 Techniek

Het aardewerkensemble van context 034-035 bestaat uit 1607 scherven, goed voor een totaal van 241 MAE (Tabel 22).

Bij het gebruiksaardewerk herkennen we drie aardewerkcategorieën: grijs (0,8%), rood (98,8%) en steengoed (0,4%). Hierbij valt vooral de grote dominantie op van het oxiderend gebakken rood aardewerk.

⁹¹ De Grootte 2008, 284.

⁹² *Idem*.

Tabel 22: Samenstelling context 034-035: aardewerkcategorieën.

aardewerkcategorie	n	n %	MAE	MAE %
grijs	14	0,9%	2	0,8%
rood	1587	98,8%	238	98,8%
steengoed	6	0,4%	1	0,4%
Totaal	1607	100,0%	241	100,0%

In totaal werden er 14 scherven grijs aardewerk (0,9%) aangetroffen. De scherven kennen een baksel met kwartsmagering. De kleur is egaal grijs. Het oppervlak lijkt gesmookt, maar dit kunnen ook gebruikssporen betreffen.

Het rood aardewerk omvat 1587 scherven, goed voor 238 exemplaren. Steeds gaat het om fijne bakfels met kwartsmagering. Bij een goede bakking is het bakfel orangerood en hard. Een gereduceerd grijze kern komt voor. Bij minder goed gebakken vormen is het bakfel vaak lichter oranje tot beige. Het bakfel is dan dikwijls ook wat zachter. Onder het minder goed gebakken aardewerk zitten ook grovere bakfels met grotere kwartskorrels en steenpartikels. Vaak is het oppervlak van deze bakfels ook ruwer en korrelig.

Er is een zeer beperkte hoeveelheid steengoed (0,4%) aanwezig in het ensemble. Het gaat om goed gesinterd steengoed met lichtgrijs bakfel. De oppervlakte is voorzien van een donkerbruine engobe en een zoutglazuur. Dit type aardewerk werd geproduceerd in Raeren en Aken⁹³.

2.2.2.2.2 Typologie

Grijs aardewerk

Onder het grijze aardewerk vinden we in feite maar twee scherven waarvan we kunnen bepalen van welke vormsoort zij ooit onderdeel uitmaakten. Het gaat om sterk gefragmenteerde randen van een grape met een beperkte informatiewaarde die bovendien moeilijk te illustreren is. In beide gevallen gaat het om een rand met afgeplatte top die haaks naar buiten is geplooid.

Rood aardewerk

Twee randen lijken te behoren tot een **bord**. Het gaat om korte bandvormige randen met doorn (Plaat XXX: 2), éénmaal uitgewerkt met spitse top waardoor een uitgesproken driehoekig profiel ontstaat (Plaat XXX: 1).

vorm	MAE	MAE %
bord	2	0,8%
deksel	3	1,3%
grape	136	57,1%
kamerpot	4	1,7%
kan/kruik	33	13,8%
kom	12	5,0%
steelkom	16	6,7%
teil	31	13,0%
vergiet	1	0,4%
Totaal	238	100,0%

Tabel 23: Samenstelling context 034-035: vormsoorten rood aardewerk.

Drie MAE rekenen we tot de **dekselvormen**. Door de sterke fragmentatiegraad is de informatiewaarde van de meeste stukken eerder beperkt. Eén rand is blokvormig; een andere rand is wat afgeschuind bovenaan. De buitenzijde van beide deksels is transparant geglazuurd. Eén goed bewaard exemplaar betreft een bijzonder deksel met een diameter van 34 cm (Plaat XXX: 3) (Figuur 90). Het gaat om een deksel met licht uitstaande bandvormige rand. De top is afgerond en licht naar binnen geplooid. De binnenlip is puntig uitgewerkt. De buitenzijde is voorzien van een transparant loodglazuur met

⁹³ Gaimster 1997.

reductiegroene vlekken. Het deksel is geperforeerd in decoratief patroon. Als handgreep is er een worstoor dat met de duim werd aangedrukt. Ook deze duimdruk heeft ook een decoratieve betekenis. Verder is er nog een vegetaal motief in sgraffito aanwezig. Het eerder lage deksel heeft een hoogte van 5 cm. Dit type deksel is gekend van wasbekkens⁹⁴.

Figuur 90: Deksel van wasbekken, uit context 034-035, met sgraffito-versiering en perforaties (Plaat XXX: 3).

In totaal zijn 134 MAE geteld als **grape**. De basisvorm van de aanwezige grappen is dezelfde. Het gaat om een grape met bolle vorm op een lensbodem met drie meerledige standvinnen (Plaat XXXI: 1) (Figuur 91). Twee worstoren dienen als handgreep. De worstoren zijn geknepen en wat opgetrokken. Ze verbinden rand en schouder. De binnenzijde van de grape is voorzien van een transparant loodglazuur met groene zones (reductie). De buitenzijde van de pot is ongeglazuurd en doet vaak grof aan door de brede draairingen en het korrelig oppervlak. Onder de randen zit er een zekere variatie in vormgeving, met drie algemene randtypes.

Het best vertegenwoordigd is een haaks naar buiten geplooid rand met geprononceerde buitenlip (Plaat XXXI: 1-9; Plaat XXXII: 1-5). Deze rand heeft een dekselgeul. De rand Plaat XXXI: 2 toont een variant met schuin afgevlakte buitenlip en ribbel. De naar buiten geplooid rand kan ook een geprononceerde binnenlip hebben (Plaat XXXII: 6-12). Een tweede randtype is verdikt met een uitgesproken doorn (Plaat XXXII: 13). Ten slotte zijn er een reeks grappen met sikkelvormige rand. Deze rand is ondersneden en heeft ook een dekselgeul. Meestal is er sprake van een doorn en soms is ook de top afgeplat (Plaat XXXIII: 1-14).

Verschillende formaten van grappen zijn aanwezig. Randdiameters variëren van 16 tot 30 cm. Eén mooi bewaard exemplaar met haaks uitstaande afgeplatte rand laat toe de complete dimensies te bepalen: de randdiameter van het stuk meet 22 cm, de bodem 10 cm (ter hoogte van de aanzet van de lens) en de totale hoogte van de pot is 20 cm. Onder de grappen zitten er tal van stukken die wijzen op productieafval. Vaak is het oppervlak erg ruw en korrelig. Gerolde kleiklonters en steentjes hebben zelfs gezorgd voor striemen bij het draaien. Op vele stukken ontbreekt ook de glazuur.

⁹⁴ De Groote 2008; De Groote *et al.* 2019, 300–301.

Figuur 91: Tweeorige grape uit context 034-035, misbaksel of halfproduct (Plaat XXXI: 1).

Onder het aanwezige materiaal behoren vier MAE tot de vormsoort van de **kamerpot**. Eén van de aanwezige exemplaren is goed bewaard. Het gaat om een kamerpot met een peervormig lichaam en een wat verdikte en afgeronde rand die naar buiten werd geduwd (Plaat XXXIV: 1). De pot heeft een randdiameter van 20 cm. Een meer gedrongen exemplaar staat op een lensbodem met vier meerledige standvinnen. Het stuk is aan de binnen- en buitenzijde voorzien van een transparant loodglazuur met reductiegroene vlekken (Plaat XXXIV: 3) (Figuur 92). De rand is hier 16 cm. Vergelijkbare types zijn bijvoorbeeld gekend uit 16de-eeuwse ensembles uit Aalst⁹⁵. Een andere peervormige pot heeft een haaks uitstaande rand met afgeronde top en geprononceerde dekselgeul (Plaat XXXIV: 2). Deze kamerpot heeft een randdiameter van 22 cm. Ook hier wijst er een exemplaar op lokale productie (Plaat XXXIV: 3). Het stuk is duidelijk vervormd en hier en daar gebarsten tijdens het bakken. Glazuur lijkt in de breuk te zijn gelopen in de oven.

Figuur 92: Kamerpot uit context 034-035 (Plaat XXXIV: 3).

Kannen en kruiken zijn sterk vertegenwoordigd in het ensemble. In totaal behoren 33 MAE tot een kruik. Alle aanwezige exemplaren zijn voorzien van een rand die in bandvorm is geplaatst. Het gaat

⁹⁵ De Groote *et al.* 2004, 322.

naar een licht naar binnen geplooid rand met een uitgeduwde, sterk geprononceerde doorn. Dit randtype komt afgerond voor (Plaat XXXIV: 4), maar ook wat verdikt en afgeplat (Plaat XXXV). Op basis van een aantal goed bewaarde stukken kunnen we kijken welk type kannen en kruiken er voorkomen in het ensemble. Een eerste type is een kleine kanvorm met lage schouder en bolle buik (Plaat XXXIV: 4) (Figuur 93). Een worstoor is gemonteerd op rand en schouder. De kan staat op een standvoet. De randdiameter hier is 9 cm, de bodem meet 8,5 cm in doormeter, en de kan is 20,5 cm hoog. Een tweede type betreft een kruik met hoge schouder en een bodem op vermoedelijk vier meerledige standvinnen (Plaat XXXV). Een worstoor verbindt rand en schouder. De rand is subtiel geribbeld. Het lijkt om een misbaksel te gaan. Het stuk heeft glazuurvlekken maar een egale glazuurlaag ontbreekt. De kruik heeft een randdiameter van 11 cm. Een derde type kruik betreft een flesvorm met een randdiameter van 10 cm en twee worstoren (Plaat XXXIV: 5). De worstoren verbinden de rand en hoge schouder. De bandrand is decoratief uitgewerkt met ribbels. De binnenzijde is voorzien van een transparant glazuur.

Figuur 93: Kleine kanvorm met lage schouder en bolle buik uit context 034-035 (Plaat XXXIV: 4).

In totaal bevat het ensemble 12 MAE die werden gedetermineerd als **kom**vorm. Zeven ervan zijn diepe conische kommen. De kommen hebben een ingesnoerde rand. De kommen zijn voorzien van een sikkelvormige rand met afgeplatte top (Plaat XXXVI: 1). Deze rand wordt ook zwaarder uitgevoerd met een ribbel (Plaat XXXVI: 2). De kommen hebben een diepe dekselgeul. De binnenzijde is afgewerkt met transparant tot donkerbruin loodglazuur. Gezien op bepaalde stukken het glazuur geheel ontbreekt, lijkt er ook hier productieafval tussen te zitten. Twee exemplaren vertegenwoordigen een kleiner conisch gevormd komtype met opstaande en licht naar buiten geduwde rand met afgeronde top (Plaat XXXVI: 4 en 5). De overgang van wand naar bodem gebeurt met een scherpe knik. De randdiameter betreft 15 cm. De binnenzijde van de kom is afgewerkt met een witte sliblaag en een groenig koperrijk glazuur. De zone onder de rand is vrijgelaten van slib waardoor er sprake is van een kleurschakering.

In totaal zijn drie exemplaren geteld als **teilvermige kom of papkom**. Kenmerkend is de conische open vorm en bandvormige rand (Plaat XXXVI: 6). Eén exemplaar draagt op de rand een radstempeldecoratie. Het stuk is aan binnen- en buitenzijde afgewerkt met een kopergroen glazuur op wit slib. Vergelijkbare stukken zijn gekend uit het 16de-eeuws materiaal van het kasteel van Middelburg⁹⁶.

⁹⁶ De Clercq *et al.* 2007, 43–44.

In totaal zijn 14 MAE gedetermineerd als **steelkom**. Verschillende exemplaren kenmerken zich door een cilindrisch lichaam met een abrupte overgang tussen wand en bodem (Plaat XXXVI: 8). Onder de randen zien we een zekere variatie in vormgeving: het meest eenvoudige randtype is recht en voorzien van een doorn (Plaat XXXVI: 8). Zo ontstaat er een korte bandvorm. De band is geribbeld. De randdiameter van het bewaarde exemplaar is 14 cm. Over de vormgeving van de steel hebben we geen zekerheid. Een ander type steelkom kenmerkt zich door een halfronde vorm en ingesnoerde hals (Plaat XXXVI: 9). Ook hier is de binnenzijde geglaazuurd. Op de schouder zit een volle steel gemonteerd die eindigt op een holle knop (Plaat XXXVI: 10). In het ensemble komen alleszins ook een aantal volle gekromde stelen voor.

In totaal zijn 31 MAE geteld als **teil**. Kenmerkend voor alle aanwezige teilen is de open, conische vorm en de brede bandvormige rand. De binnenzijde is afgewerkt met een transparant tot bruin loodglazuur. Ook komen er reductiegroene vlekken voor. Het meest prominent aanwezige randtype is een brede manchetvormige rand met geprononceerde boven- en onderlip (Plaat XXXVII: 1-3). Randdiameters van de teilen variëren tussen 23 en 34 cm. Ook hier zijn een aantal misbaksels of halffabricaten te onderscheiden waarop het glazuur compleet ontbreekt (Figuur 94).

Figuur 94: Misbaksels van teilen uit context 034-035.

Een lensbodemp op vier meerledige standvinnen is onderdeel van een **voorraadpot** (Plaat XXXVI: 3).

Eén randfragment is onderdeel van een **vergiet** (Plaat XXXVII: 4). Morfologisch doet dit vergiet denken aan een teil. Het gaat om een wijde, open vorm zonder halspartij en een brede bandvormige rand (met geprononceerde boven- en onderlip). In de wand zijn perforaties aangebracht. De binnenzijde is geglaazuurd met transparant tot donkerbruin loodglazuur. De randdiameter is 32 cm.

Steengoed

Het steengoed omvat zes scherven van éénzelfde kan (Plaat XXXVII: 5). Het aanwezige randfragment betreft een opstaande en wat afgeschuinde rand met subtiele doorn. Het gaat om de rand van een gekend type drinkkan dat werd geproduceerd in Raeren en Aken tussen 1475 en 1550. Deze kannetjes

hadden verder een bol lichaam, een bodem op een gewelfde standring en een klein worstoortje als handvat⁹⁷.

2.2.2.2.3 Chronologie

Context 034-035 lijkt homogeen en als geheel te dateren in de tweede helft van de 15de eeuw - eerste helft van de 16de eeuw. Naar samenstelling van aardewerkcategorieën valt de dominantie van het rood aardewerk op. Op basis van de scherventelling zien we een verhouding van 98,8% (n = 1587) voor het rood aardewerk en 0,9% (n = 14) voor het grijs. Daarnaast is er een kleine fractie witbakkend aardewerk aanwezig (n = 3). Deze verhoudingen zijn kenmerkend voor vondstensembles vanaf de tweede helft van de 15de eeuw⁹⁸. Grijsbakkend aardewerk blijft in productie tot de eerste helft van de 16de eeuw⁹⁹. Mogelijk is het weinige grijs in het ensemble intrusief. Onder de vormenschat zijn er een aantal typische vormsoorten aanwezig die hun intrede doen tijdens de tweede helft van de 15de eeuw of in deze periode echt populair worden. Het gaat onder andere om het vergiet, de steelkom en de kamerpot in rood aardewerk¹⁰⁰. Het deksel van het wasbekken met sgraffito- en perforatie-versiering lijkt op basis van het weinige Vlaamse vergelijkingsmateriaal ook in deze periode te dateren¹⁰¹.

2.2.2.3 Context 037

2.2.2.3.1 Techniek

Het aardewerkensemble van context 037 bestaat uit 325 scherven, goed voor een totaal van 41 MAE (Tabel 24).

Tabel 24: Samenstelling context 037: aardewerkcategorieën.

aardewerkcategorie	n	n %	MAE	MAE %
grijs	4	1,2%	1	2,4%
rood	319	98,2%	40	97,6%
wit	1	0,3%	0	0,0%
steengoed	1	0,3%	0	0,0%
Totaal	325	100,0%	41	100,0%

Bij het gebruiksaardewerk herkennen we drie aardewerkcategorieën: grijs (1,2%), rood (98,2%), witbakkend (0,3%) en steengoed (0,3%). Hierbij valt opnieuw de grote dominantie op van het oxiderend gebakken rood aardewerk.

In totaal werden er slechts vier scherven grijs aardewerk (0,9%) aangetroffen. De scherven kennen een baksel met kwartsmagering. De kleur is grijs, vaak met donkergrijze tot zwarte randen. Het aardewerk is zeer hard gebakken. Soms zijn er zelfs delen wat gesinterd.

Het rood aardewerk omvat 319 scherven, goed voor 40 exemplaren. Steeds gaat het om fijne bakfels met kwartsmagering. Bij een goede bakking is het baksel oranje en hard, doorgaans met een grijze, gereduceerde kern. Bij minder goed gebakken vormen is het baksel vaak lichter oranje tot vuilwit. Mogelijk is dit te danken aan een gedeeltelijke reducerende bakking. Het baksel is dan dikwijls ook wat zachter.

Het witbakkend aardewerk betreft slechts één enkele wandscherf die aan de binnenzijde een lichtgroen koperrijk loodglazuur draagt. Het is niet te bepalen van welke vormsoort deze scherv onderdeel uitmaakt. Het baksel kenmerkt zich door een erg fijne kwartsvershraling met kalksteeninclusies en kleine rode inclusies. Het baksel doet denken aan de producties uit het

⁹⁷ Gaimster 1997; Hurst 1988.

⁹⁸ De Groote 2008, 284.

⁹⁹ Idem.

¹⁰⁰ Idem, 292.

¹⁰¹ De Groote *et al.* 1992; De Groote 2018, 153–154; De Groote *et al.* 2019, 287.

Maasland¹⁰² en het Duitse Rijnland¹⁰³. Gezien de beperkte informatiewaarde op vlak van typologie wordt het witbakkend aardewerk hieronder niet verder behandeld.

Er is ook een zeer beperkt hoeveelheid steengoed aanwezig in het ensemble, namelijk een enkele wandscherf goed gesinterd steengoed met grijze kern. De oppervlakte is voorzien van een bruine zoutglazuur. De oorsprong van dit steengoed moet gezocht worden in het Duitse Rijnland¹⁰⁴. Het fragment steengoed behoort tot een kan of kruik maar is dermate klein dat er op vlak van typologie weinig bijkomende info kon gewonnen worden. Dit stuk wordt daarom ook niet verder behandeld.

2.2.2.3.2 Typologie

Grijs aardewerk

Het enige randfragment behoort tot een **kleine teil of teilvormige kom** (Plaat XXXVIII: 1). Het gaat om een brede rand met afgeronde top en doorn die de onderlip accentueert. De wijde open vorm heeft een diameter van *ca.* 22 cm.

Rood aardewerk

Eén MAE behoort tot een **bord**. De fragmenten zijn allemaal erg klein. Het randfragment toont een naar buiten geknikte, korte sikkelvormige rand met afgeplatte top en geprononceerde spitse buitenlip (Plaat XXXVIII: 2). Er is sprake van een duidelijke vlag. De randidiameter is 29 cm. Het stuk is transparant geglaazuurd en voorzien van een abstracte slijbdecoratie. Een enkele perforatie op de vlag heeft vermoedelijk te maken met het ophangen van het bord. Door de hoge fragmentatiegraad is de informatiewaarde van de andere fragmenten klein. Een fragment betreft de overgang van vlag naar spiegel en toont eveneens een slijbdecoratie op transparant loodglazuur (Plaat XXXVIII: 3). Een ander fragment is onderdeel van de spiegel. Hier is een transparant loodglazuur aangebracht op een dikke slijblaag (geel effect). Er is sprake van een onduidelijk sgraffito-motief (Plaat XXXVIII: 4).

vorm	MAE	MAE %
bord	1	2,5%
deksel	1	2,5%
grape	18	45%
kan/kruik	5	12,5%
kom	5	12,5%
pan	1	2,5%
teil	7	17,5%
niet te determineren	2	5,0%
Totaal	40	100,0%

Tabel 25: Samenstelling context 037: vormsoorten rood aardewerk.

Een blokvormige rand wordt geassocieerd met een koepelvormig **deksel**. Het stuk werd niet geglaazuurd (Plaat XXXVIII: 5).

In totaal werden er 18 MAE gedetermineerd als **grape**. We herkennen twee basisvormen: een bol tot peervormig type en een lager type met wijde randopening.

In het eerste geval gaat het om een gesloten potvorm met bol tot peervormig lichaam. De schouder zit relatief hoog. De rand is steeds ingesnoerd. Twee worstoren fungeren als handgreep. Doorgaans zijn deze oren wat geknepen en in sommige gevallen opgetrokken. Een lensbodem rust op drie éénledige standvinnen. De binnenzijde is voorzien van een dik en egaal loodglazuur, transparant of groen (reductie) van kleur. Sommige grappen zijn erg scheef gedraaid (Plaat XXXVIII: 6; Plaat XXXIX: 2; Plaat XXXIX: 1). Het glazuur vertoont vaak ook sporen van bakken aan te hoge temperaturen (Plaat XXXVIII: 6; Plaat XL: 2). Glazuur op de breuk wijst erop dat bepaalde stukken al moeten gebarsten zijn

¹⁰² Borremans & Warginaire 1966; De Grootte 2016.

¹⁰³ Gaimster 1988a; Unger 1999.

¹⁰⁴ Gaimster 1988a.

in de pottenbakkersoven (Plaat XL: 3). Er zit evenwel zeker ook gebruikt aardewerk tussen. Roetsporen wijzen immers op een gebruik in de keuken. Onder de randen zijn een aantal verschillende types te onderscheiden. Een eerste randtype is een rechte rand met afgeplatte top die naar buiten werd geduwd (Plaat XL: 2); soms zijn boven- en onderlip wat geaccentueerd (Plaat XL: 3). Deze eenvoudige randen komen ook voor met afgeronde top (Plaat XL: 1). Een verwant randtype betreft een wat verdikte uitstaande rand met afgeplatte top en geprononceerde binnenlip. Er is sprake van een dekselgeul (Plaat XXXVIII: 6). Een ander voorkomend randtype is eveneens een wat verdikte uitstaande rand. Alleen is hier de top wat afgeschuind (Plaat XXXVIII: 7; Plaat XXXIX: 1-2). Meetbare randdiameters bij de grappen variëren tussen 20 en 24 cm. Twee mooi bewaarde exemplaren laten toe de afmetingen van de grappe in zijn geheel te reconstrueren. De grootste grappe (Plaat XXXVIII: 6) heeft een randdiameter van 20 cm en een bodem met doormeter van 12 cm (ter hoogte van aanzet lens). De totale hoogte van deze grappe is 24 cm. Bij de kleinste grappe (Plaat XXXIX: 1; Figuur 95) meten rand en bodem 18 cm in diameter. Ook de hoogte van de pot situeert zich rond de 18 cm.

Figuur 95: Tweeorige grappe op standvinnen, vermoedelijk misbaksel, uit context 037 (Plaat XXXIX: 1).

De tweede basisvorm is een grappe met wijde randopening. Het gaat om grappen met halfrond lichaam en twee worstoren (Plaat XL: 4-5) (Figuur 96). De grappe rust op drie pootjes. De rand is steeds uitstaand en ingesnoerd. De randvormgeving kan verschillen. Eén exemplaar heeft een wat verdikte uitstaande rand met afgeplatte top (Plaat XL: 4), bij een ander voorbeeld is de verdikte rand bovenaan afgeplat en wat schuin gezet (Plaat XL: 5). De buitenlip is wat verlengd. De binnenzijde van deze kommen was voorzien van een loodglazuur. Het gaat echter om een misbaksel. Het glazuur is verbrand en gedesintegreerd door oververhitting tijdens het bakken. Wat dimensies betreft: bij de grootste komt de rand zo'n 28 cm in doormeter en is de totale hoogte 14,5 cm. Het kleinere exemplaar heeft een randdiameter van 21 cm en eveneens een totale hoogte van 14,5 cm.

Figuur 96: Wijde grape op pootjes uit context 037 (Plaat XL: 4).

In totaal werden zeven MAE geteld die behoren tot **een kan of een kruik**. Onder de kannen is er een rank model met hoge schouder en trechtervormige halspartij. De kan staat op een vlakke bodem en heeft een worstoor gemonteerd op rand en schouder (Plaat XLI: 1-2). Deze kannen hebben een korte bandvormige rand met doorn. De rand is wat naar buiten geduwd zodat een dekselgeul werd gevormd. De grootste kan heeft een randdiameter van 10 cm en een bodem van 11 cm. Een wat kleiner exemplaar heeft een randdiameter van 8 cm en een bodem van 8,5 cm. De totale hoogte van deze kan is 21 cm. De kleinste kan is aan de binnenzijde voorzien van een transparant loodglazuur. Het grotere exemplaar is niet geglaazuurd. Enkel op de buitenzijde zien we enkele glazuurspatten. Het gaat om een halffabricaat. Eén van de kruiken vertoont ook schraapsporen op de bodem waarbij het lijkt dat men een stuk van mindere kwaliteit heeft geprobeerd bij te werken (Plaat XLI: 1). Verder bevat het ensemble een aantal kleinere randfragmenten die niet in relatie kunnen geplaatst worden met een hals- en schouderpartij. Een sikkelvormige rand kenmerkt zich door een geprononceerde boven- en onderlip. We herkennen nog de aanzet van een worstoor (diameter 13 cm) (Plaat XLI: 2). Een ander randtype betreft een geribbelde bandvormige rand met een diameter van 11 cm (Plaat XLI: 4). Een laatste randtype is wat verdikt en naar buiten geduwd (Plaat XLI: 5). De binnenzijde van deze kannen of kruiken is voorzien van een transparant loodglazuur.

Vier MAE behoren tot een **kom** vorm. Er kan onderscheid gemaakt worden tussen een aantal komtypes. Een diep komtype vertoont een eerder conisch lichaam (Plaat XLI: 6; Plaat XLII: 1). Over de bodem van deze kommen zijn we niet ingelicht. De rand vertoont telkens een dekselgeul. Te onderscheiden is een korte bandvormige rand met driehoekige doorsnede (Plaat XLI: 6). Een andere voorkomende rand is naar buiten geplooid met een gerekte opstaande lip (Plaat XLII: 1). In beide gevallen is de rand ondersneden. De randdiameters situeren zich rond de 30 cm. De binnenzijde is telkens voorzien van een transparant tot groen (reductie) loodglazuur. Drie exemplaren werden gedetermineerd als teilvormige kommen of papkommen. Twee kommetjes hebben een hoge bandvormige rand met afgeronde top en duidelijk doorn (Plaat XLII: 2-3). Bij één van de kommen is de doorn uitgewerkt als een decoratieve golvende guirlande (Plaat XLII: 3; Figuur 97). Het interieur van de kommen is voorzien van een groen loodglazuur op een sliblaag. Het derde kommetje heeft een aangepunte rand met doorn (Plaat XLII: 4). De binnenzijde is egaal bruin geglaazuurd. Op de buitenzijde herkennen we een aantal glazuurvlekken. Het kommetje met de guirlande heeft een randdiameter van 16 cm en standvoet van 7 cm. De totale hoogte meet 8 cm. Bij de andere kommetjes is de randdiameter met 13 tot 14 cm net iets kleiner.

Figuur 97: Papkommetje met guirlandeversiering uit context 037 (Plaat XLII: 3).

Onder het materiaal bevinden zich twee fragmenten van een **pan**, waaronder één randfragment met steel. Het betreft een korte bandvormige rand die door een prominente doorn een typisch driehoekig profiel kent. De steel is hol en gemonteerd op de rand. De steel eindigt in een knop. Het stuk is zwaar beroet door gebruik (Plaat XLII: 5).

In totaal werden er zeven MAE geregistreerd als behorende tot een **teil**. Morfologisch voldoen ze aan de klassieke basisvorm van de teil: een wijde, open vorm zonder halspartij met een bandvormige rand met gietsneb. Het gaat vrijwel allemaal om manchetvormige randen met geprononceerde boven- en onderlip (doorn). Soms is de rand afgeplat (Plaat XLII: 7-9), soms is die afgerond (Plaat XLII: 10). In een aantal gevallen is de rand ook ondersneden (Plaat XLII: 7-9). Randdiameters variëren van 30 tot 34 cm. Een ander randtype is meer eenvoudig uitgewerkt. Door de rand wat te verdikken en te ondersnijden ontstaat er een bandvorm (Plaat XLII: 6). De diameter van deze teil is 22 cm. Geen enkele bodem kon worden gepast, maar een aantal kleine losse fragmenten wijzen op een bodem op standvinnen. De meeste van de teilen werden aan de binnenkant geglazuurd. Een aantal stukken werden in het geheel niet geglazuurd (Plaat XLII: 7-9). Het lijkt om misbaksels of halffabricaten te gaan. Bij één van de teilen (Plaat XLII: 10) lijkt de klei ook slecht voorbereid of gekneed gezien de concentraties van grote inclusies.

2.2.2.3.3 Chronologie

Context 037 lijkt homogeen te dateren in de tweede helft van de 15de eeuw - eerste helft van de 16de eeuw. Wat de samenstelling van aardewerkcategorieën betreft, valt de dominantie van het rood aardewerk op met een percentage van 98,2% (n = 319). Grijs ontbreekt. Witbakkend en steengoed zijn amper aanwezig met elk slechts één scherf. Deze verhoudingen zijn kenmerkend voor vondstensembles vanaf de tweede helft van de 15de eeuw. Grijsbakkend aardewerk verdwijnt uit productie in het midden van de 16de eeuw¹⁰⁵. Bijkomend daterend element is het bordfragment met sgraffito. Dit type versiering lijkt op borden voor te komen vanaf de tweede helft van de 15de eeuw¹⁰⁶.

2.2.2.4 Context 046

2.2.2.4.1 Techniek

Het aardewerkensemble van context 046 bestaat uit 3036 scherven, goed voor een totaal van 423 MAE (Tabel 1).

Bij het gebruiksaardewerk herkennen we twee aardewerkcategorieën: grijs (1,6%) en rood (98,4%). Hierbij valt de grote dominantie op van het oxiderend gebakken rood aardewerk.

¹⁰⁵ De Groote 2008, 284.

¹⁰⁶ *Idem*, 150.

Tabel 26: Samenstelling context 046: aardewerkcategorieën.

aardewerkcategorie	n	n %	MAE	MAE %
grijs	48	1,6%	11	2,6%
rood	2989	98,4%	412	97,4%
Totaal	3036	100,0%	423	100,0%

In totaal werden er 48 scherven grijs aardewerk (1,6%) aangetroffen. De scherven kennen een baksel met kwartsmagering. De kleur is egaal grijs tot bruingrijs. Het aardewerk is hard tot zeer hard gebakken.

Het rood aardewerk omvat 2989 scherven, goed voor 412 exemplaren. Alle baksels kennen een fijne kwartsmagering. Het baksel is doorgaans hard gebakken en oranje van kleur. Een gereduceerd grijze kern komt voor. Bij minder goed gebakken vormen is het baksel vaak lichter oranje tot beige. Het baksel is dan dikwijls ook wat zachter. Onder het minder goed gebakken aardewerk zitten ook grovere baksels met grotere kwartskorrels en steenpartikels. Vaak is het oppervlak van deze baksels ook ruwer en korrelig.

2.2.2.4.2 Typologie

Grijs aardewerk

Twee MAE werden geteld als **kannen of kruiken**. Een eerste randtype is erg eenvoudig. Het gaat om een opstaande rand. De rand is wat verdikt en de geaccentueerde buitenlip is licht ondersneden. De top is afgerond (Plaat XLIII: 1). Het andere randtype is enigszins verwant. De verdikte rand is wat uitgerekt waardoor een korte bandvorm met driehoekig profiel ontstaat. De rand is niet ondersneden (Plaat XLIII: 2).

vorm	MAE	MAE %
kan/kruik	2	18,2%
kom	1	9,1%
teil	1	9,1%
voorraadpot	7	63,6%
Totaal	11	100,0%

Tabel 27: Samenstelling contextnummer 046: vormsoorten grijs aardewerk.

Eén MAE betreft een **kom**. Het gaat om een halfbolvormig komtype (Plaat XLIII: 3). De rand is blokvormig, de binnenlip geaccentueerd en de buitenlip verlengd. Door het indrukken van deze buitenlip met duim of vinger ontstond er een golvende decoratie.

Eén rand (1 MAE) behoort tot een **teil** (Plaat XLIII: 4). Het gaat om een kenmerkende bandvormige rand. De bandvorm ontstaat door de rand lichtjes naar buiten te duwen op de overgang van randgedeelte naar wandgedeelte. De top is afgerond; de band is geribbeld.

In totaal zijn zeven MAE toe te wijzen aan de vormsoort van de **voorraadpot**. Morfologisch delen deze potten een korte rand en hals, die vrijwel haaks op de schouder staat. Verschillende randtypes komen voor. De bandvormige randen zijn het meest prominent aanwezig. Soms gaat het om niet ondersneden randen met afgeronde en lichtjes afgeschuinde top (Plaat XLIII: 7). Soms staat daarbij de rand lichtjes naar buiten (Plaat XLIII: 5). Een ander bandvormig randtype kenmerkt zich door een manchetvorm en afgeplatte top (Plaat XLIII: 6). De manchetvorm wordt verkregen door een uitgesproken scherpe doorn. Naast de voorraadpotten met bandvormige rand zijn er exemplaren met een blokvormige rand met wat aangescherpte buitenlip (Plaat XLIII: 9) en een eenvoudig opstaande rand (Plaat XLIII: 8). Verdere morfologische kenmerken zijn moeilijk te bepalen omwille van de hoge graad van fragmentatie. Een enkel beter bewaard exemplaar toont een eerder kogelpotvormig lichaam (Plaat XLIII: 5).

Rood aardewerk

Eén randfragment werd geregistreerd als **bord**. Het gaat om een naar buiten geknikte rand met afgeplatte top en licht opstaande lip. Het bord heeft een diameter van 28 cm. De binnenzijde is afgewerkt met een transparant loodglazuur (Plaat XLIV: 1).

vorm	MAE	MAE %
bord	1	0,2%
deksel	5	1,2%
grape	96	23,3%
kan/kruik	14	3,4%
kom	247	60,0%
pan	5	1,2%
steelkom	6	1,5%
teil	35	8,5%
wasbekken	2	0,5%
water- of voederkan kippen (?)	1	0,2%
Totaal	412	100,0%

Tabel 28: Samenstelling context 046: vormsoorten rood aardewerk.

Een vlakke bodem met decoratieve draairibbels heeft een diameter van 4 cm en wordt gezien als bodemfragment van een cilindervormig **bekertype**. We herkennen ook de aanzet van een worstoor. Het gaat vermoedelijk om een soort pint of bierpul (Plaat XLIV: 2).

Vijf randfragmenten behoren tot een **dekselvorm**. Een ongeglazuurd hoog koepelvormig deksel heeft een schuin naar buiten geplooid en verdikte blokvormige rand (Plaat XLIV: 4). Het deksel heeft een randdiameter van +/- 20 cm. Een gelijkaardig deksel heeft een éénvoudige afgeronde en wat verdikte rand. De buitenzijde is transparant geglazuurd (Plaat XLIV: 5). Drie niet te passen randen behoren tot platte deksels. Eén goed bewaard exemplaar laat toe de dimensies en vormgeving te bepalen. Het gaat om een klein deksel met een diameter van zo'n 16 cm. De rand heeft een afgeronde top en is wat opgetrokken. Als handgreep is er een worstoor dat werd vastgedrukt met de duim. De duimindrukken hebben ook een decoratieve bedoeling (Plaat XLIV: 3). Het deksel is niet geglazuurd.

Figuur 98: Misbaksel van een grape op standvinnen uit context 046 (Plaat XLIV: 6).

In totaal zijn er 96 MAE geregistreerd als **grape**. Bij de grappen in het vondstensemble herkennen we twee basistypes. De meest dominante betreft een gesloten potvorm met bolvormig tot biconisch lichaam en nauw ingesnoerde hals. Deze diepe grappen hebben doorgaans twee worstoren als handvat.

De schouder zit relatief hoog (Plaat XLIV: 6-7; Figuur 98¹⁰⁷). Eén exemplaar betreft een steelgrape (Plaat XLVI: 1; Figuur 99). Het tweede type is lager en ondieper. De hals is ook hier ingesnoerd (Plaat XLV: 1; Plaat XLVI: 1). De ene lage grape is een steelgrape (Plaat XLV: 1; Figuur 99). Sommige grappen zijn voorzien van een gietsneb (bv. Plaat XLV: 6; Plaat XLVI: 2). De grote hoeveelheid bodems op standvinnen doet vermoeden dat dit het meest voorkomend bodemtype is (Plaat XLIV: 6-7). Een enkel bodemfragment heeft drie pootjes (Plaat XLVI: 3). Het lijkt te behoren tot een steelgrape. De grootste grappen (Plaat XLIV: 7) hebben een randdiameter van zo'n 34 cm en een bodemdiameter (ter hoogte van aanzet lens) van zo'n 12 cm. De totale hoogte is 20 cm. Het kleinere exemplaar is ook lager. De randdiameter hier is 20 cm en de bodem op standvinnen meet 9 cm. De totale hoogte is 21,5 cm. Een mooi bewaarde grape met worstoren heeft een randdiameter van 16 cm en een bodemdiameter van 11 cm; de totale hoogte is 16 cm. Verschillende randtypes komen voor. Veel voorkomend zijn uitstaande randen. Soms zijn die wat verdikt en afgeplat (Plaat XLIV: 7), in ander gevallen eerder afgerond (Plaat XLIV: 6). Vaak is de rand voorzien van een geprononceerde buiten- (Plaat XLV: 4 en 8) of binnenlip (Plaat XLV: 10-13; Plaat XLVI: 1). In een enkel geval is zowel de binnen- als buitenlip erg uitgesproken (Plaat XLV: 5). Dit randtype staat ook iets rechter op de schouder. Bij een verwant randtype is de binnenlip spits uitgewerkt en de buitenzijde van de rand vlak afgewerkt (Plaat XLV: 7). Een helemaal ander vormgegeven randtype is ondersneden en heeft een driehoekige doorsnede (dankzij doorn) op een uitstaande hals (Plaat XLVI: 4-8, 10). Soms is de top wat verlengd waardoor een breder randtype ontstaat (Plaat XLVI: 11). De diameters van de losse randen variëren tussen de 15 en 20 cm.

Figuur 99: Steelgrape uit context 046 (Plaat XLV: 1).

Kannen en kruiken zijn ruim vertegenwoordigd in het ensemble. In totaal zijn 155 scherven en 14 MAE toegeschreven aan deze vormsoort. Een aantal types kunnen worden onderscheiden. Een eerste type betreft een kruik met peervormig lichaam en hoge schouder. Eveneens kenmerkend is de hoge hals. Een worstoor verbindt rand en schouder. De bodem rust op een standing (Plaat XLVIII: 1; Figuur 100) of op standvinnen (Plaat XLVII: 1). Veel voorkomend is de bandvormige rand (Plaat XLVII: 3; Plaat XLVIII: 2), en rand met manchetprofiel en een duidelijk geprononceerde boven- en onderlip (Plaat XLVII: 4-7). Een ander randtype is wat eenvoudiger van vormgeving. Het gaat om een afgeronde rand die naar buiten werd gezet (Plaat XLVII: 1). Naar dimensies situeert de randopening van de aanwezige stukken zich meestal rond de 10 cm. Bij twee vrijwel compleet bewaarde stukken (Plaat XLVII: 1; Plaat XLVIII: 1) konden bijkomende afmetingen worden opgenomen. De kruik op standvinnen (Plaat XLVII: 1) is de kleinste met een hoogte van 26 cm en een bodemdiameter van 10 cm. De kruik op standing (Plaat XLVIII: 1) is iets groter met 30 cm in hoogte en een bodem van 13 cm. Een aantal bodemfragmenten wijst op de aanwezigheid van grotere kruikvormen met een meer bolvormig lichaam en lagere schouder. De aanwezige bodemfragmenten met drie tot vijf éénledige standvinnen hebben een

¹⁰⁷ Na de eerste fotografie van dit exemplaar – deze foto werd geïntegreerd in de montage (Plaat XLIV: 6) – kwam toch nog een passend randfragment aan het licht (Figuur 98). Dit verklaart het verschil tussen het beeld op de plaat en deze op Figuur 98.

diameter van 18 tot 20 cm (Plaat XLVIII: 4-5). Het merendeel van deze kruiken betreft halffabricaten of misbaksels. Een aantal stukken hebben aan de binnenzijde een egale glazuurlaag (bv. Plaat XLVIII: 2). Bij de meeste kruiken is er evenwel enkel sprake van slordig geglazuurde zones en/of glazuurspatten. Het lijkt erop dat het glazuur niet naar behoren is gehecht tijdens de bakking.

Figuur 100: Kruik met hoge schouder uit context 046 (Plaat XLVIII: 1).

Er werden 247 MAE geregistreerd als **kom**vorm. Onder de kommen is er wel wat variatie in typologie en vormgeving. Een aantal fragmenten behoort tot kommen met halfbolvormig lichaam en ingesnoerde hals. De enige rand van dit type kommen kenmerkt zich door een korte bandvormige rand en afgeronde top (Plaat XLIX: 1-4). Een aantal exemplaren is aan de binnenzijde voorzien van een kopergroen glazuur op slib (Plaat XLIX: 5). Eén ervan (Plaat XLIX: 6) is voorzien van één (of misschien twee) handgreepje(s) op de rand in de vorm van een drielobbig klaverblad.

Daarnaast bevat het ensemble ook zogenaamde **teilvermige kommen of papkommen**. Korte bandvormige randen komen voor maar ook het bredere type dat ontegensprekelijk doet denken aan de teil. De kommen met bredere bandvormige rand (Plaat XLIX: 7-10) zijn voorzien van twee horizontaal geplaatste worstoortjes als handgreep en rusten op vier éénledige standvinnen. De bandvorm van de rand wordt hier meestal verkregen door de aanwezigheid van een doorn op de rand. Meestal wordt daarbij de top van de rand ook lichtjes naar buiten geduwd waardoor de band een wat concave doorsnede krijgt. Alle exemplaren vertonen een uitgeduwde gietsneb. Het glazuur op de binnenzijde is niet enkel functioneel, maar ook decoratief. Het centrale deel heeft een groen koperhoudend glazuur op een witte sibliag. Aan de randen en op de handgrepen ontbreekt de sibliag waardoor er sprake is van een kleurschakering. Wat afmetingen betreft zijn deze kleinere kommen vrij uniform. De randdiameter is steeds 18 cm op een bodem van +/- 8 cm. De hoogte varieert tussen de 6 en 6,5 cm. Een gelijkaardig komtype onderscheidt zich door de afwerking van de bandvormige rand, waarbij de uitstekende doorn met duimdrukken opgeduwd is waardoor een guirlandeversiering ontstaat (Plaat XLIX: 10). De randdiameter van deze kom is 20 cm. Een andere reeks papkommen van hetzelfde type is langs de binnenzijde afgewerkt met een transparant glazuur op witte sibliag. Het resultaat is een gele kleur (Plaat L: 1-3). Eén exemplaar heeft een sgrafitto-versiering (Figuur 101). Het

motief van de versiering is een uil op een tak (Plaat L: 1). Opvallend is dat één van deze kommen geen bodem op standvinnen heeft, maar op een geknepen standring rust (Plaat L: 3). De papkommetjes hebben een randopening tussen de 18 en 20 cm. De bodem meet doorgaans zo'n 9 cm in doorsnede; de totale hoogte situeert zich tussen de 6,7 en 7,5 cm.

Figuur 101: Papkom met sgraffito-versiering uit context 046 (Plaat L: 1).

We eindigen met een bijzondere komvorm die met 210 MAE erg dominant is in het ensemble. Het gaat om een **klein conisch gevormd komtype** met opstaande en licht naar buitengeduwde rand met afgeronde top (Plaat LI: 1-11; Plaat LII: 1-12). De overgang van wand naar bodem gebeurt met een scherpe knik. Er is duidelijk sprake van een aantal verschillende formaattypes. Randdiameters variëren tussen de 18 en 24 centimeter. De binnenzijde van deze kommen is in de meeste gevallen afgewerkt met een sliblaag en een groenig koperrijk glazuur. De zone onder de rand is vrijgelaten van slib waardoor er sprake is van een kleurschakering met twee tinten groen. Dezelfde decoratieve techniek werd ook al vastgesteld bij de papkommen in het ensemble. De buitenzijde is doorgaans niet geglazuurd. Een variatie bij deze decoratietechniek is de afwerking zonder toevoeging van koper in het glazuur. Hierdoor ontstaat er een kleurschakering met twee tinten bruin (Plaat LI: 2, 4, 10; Plaat LII: 1, 3-5). Opvallend is dat er drie verschillende types bodem voorkomen: een eenvoudige convexe bodem (bv. Plaat LI: 1-4; Figuur 102), een bodem op éénledige standvinnen (Plaat LI: 5) en een bodem met standring (Plaat XLIX: 9). Vermoedelijk betreft ten minste een deel van deze kommen productieafval. Argumenten hiervoor zijn de grote aantallen, de aanwezigheid van halffabricaten (niet geglazuurde of

deels niet geglazuurde exemplaren) en afdrukken van het stapelen of gebruik van proenen. Een enkel exemplaar is ook accidenteel grijs gebakken (Plaat LII: 12).

Figuur 102: Conische komvorm uit context 046. Van links naar rechts: voorbeeld van bolle bodem, van standvinnen en van standing (cf. Plaat LI).

De **pan** is aanwezig met vijf MAE. Meest voorkomend is een lage panvorm met steel en convexe bodem. De binnenzijde is afgewerkt met een transparant loodglazuur. Een doorn accentueert de overgang van wand naar bodem. De steel is vol en staat wat opgetrokken op de rand. De meeste pannen hebben een gietsneb. De randvormen zijn eerder eenvoudig. De meeste randen zijn verdikt. Vaak wordt de top eenvoudigweg afgerond (Plaat LIII: 4), soms ondersneden (Plaat LIII: 3, 5). Andere zijn eerder bandvormig uitgewerkt (Plaat LIII: 1; Figuur 103). Daarnaast zijn er ook wat diepere pannen aanwezig die – behalve de diepgang – weinig anders zijn wat morfologie betreft (Plaat LIII: 2). De lage pannen hebben een randdiameter van zo'n 28-30 cm. De hoogte beperkt zich tot zo'n 5,5 cm. De diepere pannen zijn zo'n 7,5 cm hoog.

Figuur 103: Ondiepe pan met volle steel uit context 046 (Plaat LIII: 1).

Zes MAE werden gedetermineerd als **steelkom**. De aanwezige steelkommen kenmerken zich door een eerder conisch lichaam en een duidelijke knip op de overgang van wand naar bodem. De steel is vol en dichtgeplooid (zogenaamde zwaluwstaart) en staat gemonteerd op de rand. De rand heeft een korte bandvorm en een driehoekig profiel. De steelkommen in het ensemble rusten op standvinnen. De binnenzijde is voorzien van een transparant loodglazuur (Plaat LIII: 6; 7) (Figuur 104). De randdiameters situeren zich tussen 18 en 20 cm. De hoogte is doorgaans zo'n 8 cm.

Figuur 104: Conische steelkom met volle steel (zwaluwstaart) uit context 046 (Plaat LIII: 6).

De **teilen** zijn vertegenwoordigd met 35 MAE (Plaat LIV: 1-7; Plaat LV: 1-13; Plaat LVI: 1-3; Plaat LVII: 1-2). Morfologisch voldoen ze aan de klassieke teilvorm: een wijde en open vorm zonder halspartij. De binnenzijde is steeds voorzien van een transparant loodglazuur. Bij twee stukken ontbreekt glazuur in het geheel (Plaat LIV: 3-4; Plaat LV: 1). Mogelijk gaat het om misbaksels of halffabricaten. De bodem staat steeds doorgaans op drie éénledige standvinnen (Plaat LIV: 1). Twee bodemfragmenten met geknepen standring (Plaat LVII: 1-2) en diameter van 18 cm lijken echter te wijzen op de aanwezigheid van andere bodemtypes. Kenmerkend voor de teilen is de bandvormige rand met brede gietsneb. Verschillende variaties van de bandrand komen voor: met afgeplatte top (Plaat LIV: 1-5), met gefacetteerde top (Plaat LV: 1-2; Plaat LVI: 3), met afgeschuinde binnenzijde (Plaat LV: 3) of met eenvoudig afgeronde top (Plaat LIV: 6-7; Plaat LV: 3-8, 10-12). Deze types bandvormige rand hebben al dan niet een doorn onderaan de rand. Bij sommige randen is ook de bovenlip geprononceerd waardoor eerder een manchetvormige rand (Plaat LV: 9, 13) ontstaat. De randdiameters variëren tussen 22 en 32 cm.

Eén goed bewaard fragment behoort tot een grote **voorraadpot** met conisch lichaam en hoge schouder (Plaat LVI: 4). De bodem is lensvormig en rust op drie zware standvinnen. Ter hoogte van de aanzet van de lens meet de bodem zo'n 18 cm. Op de buitenzijde zitten er een aantal spatten loodglazuur. Het is niet duidelijk of het om een halffabricaat gaat of de pot bewust niet geglazuurd werd.

Het ensemble bevat ook twee exemplaren (2 MAE) die als **wasbekken** werden geïnterpreteerd. Een ervan is voldoende bewaard om een beeld te krijgen van de morfologie van deze vormsoort. Het gaat om een wijde en open komvorm met Y-vormige rand. De randvorm suggereert het gebruik van een deksel. De randdiameter is +/- 34 cm. De binnenzijde van het bekken is voorzien van een dik transparant loodglazuur met reductiegroene vlekken (Plaat LVIII: 1).

Figuur 105: Mogelijke water- of voederbak voor dieren uit context 046 (Plaat LIX).

Ten slotte maken we nog melding van een uitzonderlijke vormsoort in het ensemble. Het gaat om een **flesvormig object** met bolvormig lichaam en nauwe halspartij (Plaat LIX; Figuur 105). De rand is rechtopstaand – licht gefacetteerd – en wat naar buiten geduwd. De vorm staat op een standring. Meest opvallend is echter de wijde gietsneb. Naar analogie met 19de- en 20ste-eeuwse voorbeelden werd de vorm gedetermineerd als een waterkan voor kippen. Het stuk is maar deels bewaard, maar het lijkt erop dat de wand achter de gietsneb doorloopt. Wanneer de vorm gevuld is met water of voeder zal – volgens het principe van de communicerende vaten – ook in de snob altijd wat water of voeder staan. Deze interpretatie blijft eerder hypothetisch. Indien we de pot bekijken met de opening naar boven, doet hij ook denken aan een alambiek¹⁰⁸. Uit de literatuur zijn deze gekend uit aardewerk. De aanwezigheid van een open gietsneb in plaats van een gesloten uitlaat maakt deze interpretatie echter minder waarschijnlijk.

2.2.2.4.3 Chronologie

Context 046 lijkt homogeen in samenstelling en is te dateren in de tweede helft van de 15de eeuw - vroege 16de eeuw. Naar samenstelling van aardewerkcategorieën valt de dominantie van het rood aardewerk op met een percentage van 98,4% (n = 2989). Grijs is slechts erg beperkt vertegenwoordigd met 1,6% (n = 48). Grijsbakkend aardewerk verdwijnt uit productie tijdens de eerste helft van de 16de eeuw, maar al in de 15de eeuw krijgt het rood de overhand bij het lokaal aardewerk¹⁰⁹. Op vlak van vormsoorten wijzen we op de aanwezigheid van grote hoeveelheden papkommen. Sommige zijn versierd met sgraffito. Dit type versiering lijkt voor te komen vanaf de tweede helft van de 15de eeuw¹¹⁰. Ook het wasbekken wordt op basis van vergelijkingsmateriaal¹¹¹ doorgaans in deze periode gedateerd.

¹⁰⁸ Moorhouse *et al.* 1972, 90.

¹⁰⁹ De Groote 2008, 284.

¹¹⁰ *Idem*, 150.

¹¹¹ De Groote *et al.* 1992; De Groote 2018, 153–154; De Groote *et al.* 2019, 287.

2.2.3 Contexten fase 3

2.2.3.1 Context 006

2.2.3.1.1 Techniek

Het aardewerkensemble van context 006 bestaat uit 684 scherven, goed voor een totaal van 205 MAE (Figuur 106; Tabel 29).

Op een enkel fragment steengoed na bestaat het volledige ensemble uit rood aardewerk. Binnen deze categorie is er weinig variatie op vlak van techniek. Steeds gaat het om fijne baksels met een fijne kwartsmagering. Doorgaans is er mica herkend. Sporadisch komen iets grotere witte kwartskorrels voor. Soms is de kern gereduceerd grijs.

Het steengoedfragment heeft een homogeen gesinterde donkergrijze kern. De buitenzijde is bedekt met een bruinbeige gevlekte engobe. Dit type afwerking wordt doorgaans geassocieerd met de productieplaatsen Frechen en Raeren¹¹².

Figuur 106: Overzichtsfoto van het aardewerkensemble van context 006.

Tabel 29: Samenstelling context 006: aardewerkcategorieën.

aardewerkcategorie	n	n %	MAE	MAE %
rood	694	99,9%	215	100,0%
steengoed	1	0,1%	0,0	0,0%
Totaal	684	100,0%	204	100,0%

¹¹² Gaimster 1997; Hellebrandt 1977; Kohnemann 1982.

2.2.3.1.2 Typologie

Rood aardewerk

In totaal werden er 12 verschillende vormsoorten gedetermineerd (Tabel 30). Drie ervan zijn samen goed voor meer dan 80% van de gedetermineerde exemplaren: de kachelpan (MAE 78), de kom (MAE 36) en de teil (MAE 49). Verder zijn er enkel van de bloempot (MAE 9) en de hengselpot (MAE 7) meer dan vijf exemplaren aanwezig. Acht randen en 324 wandscherven konden niet met zekerheid aan één of andere vormsoort worden toegewezen.

vorm	MAE	MAE %
bloempot	9	4,5%
bord	1	0,5%
deksel	5	2,5%
grape	3	1,5%
hengselpot	9	4,4%
kachelpan	79	39,1%
kamerpot	2	1,0%
kan/kruik	2	1,0%
kom	35	17,3%
pan	2	1,0%
teil	49	24,3%
niet te determineren	8	3,9%
Totaal	204	100,0%

Tabel 30: Samenstelling context 006: vormsoorten rood aardewerk.

De **bloempotten** in het ensemble kennen een eerder eenvoudige vormgeving. Het gaat om ongeglazuurde conische potten met een eenvoudig opstaande en afgeronde rand. De robuuste vlakke bodem heeft een diameter van 5 tot 7 cm (Plaat LX: 1-2) en ietwat uit het midden een klein gaatje om overtollig water te laten weglopen.

Een enkel randfragment behoort tot een **bord** met een rand met afgeronde top en verdikte onderlip (Plaat LX: 3). Het interieur is voorzien van een transparant loodglazuur met reductiegroene vlekken.

Acht fragmenten behoren tot een **dekselvorm**. Er zijn tenminste vijf exemplaren aanwezig. De fragmenten tonen steeds een loodglazuur aan de buitenzijde. Die is transparant met reductiegroene vlekken en zones. De aanwezige deksels hebben allemaal een licht naar binnen staande rand met verdikte bovenlip (Plaat LX: 6-8), en waar die bewaard is, blijken de deksels voorzien van een knop als handgreep (Plaat LX: 4-5).

De **grape** is vertegenwoordigd met zeven fragmenten en 3 MAE. Bij twee exemplaren is de rand voldoende bewaard om te beschrijven (Plaat LXII: 8). Het gaat telkens om een zware naar buiten geplooid rand, wat verdikt, met dekselgeul. De randdiameter varieert tussen de 22 en 24 cm. Twee verticale worstoren zijn op de rand gemonteerd. De binnenzijde is voorzien van transparant loodglazuur met reductiegroene vlekken. Accidenteel zitten er ook vlekken van dit glazuur op de oren van de pot. Eén bodem op standring kan vermoedelijk geassocieerd worden met een grape (Plaat LXII: 9). De bodem heeft een diameter van 12 cm.

In totaal zijn 14 fragmenten in het ensemble gedetermineerd als **hengselpot of lollepot**, een vuurkorf die vrouwen in vooral de 17de en de 18de eeuw onder hun rokken plaatsten om zich op te warmen. De beter bewaarde exemplaren wijzen op hengselpotten met conische vorm (Plaat LX: 9-12). Er zit enige variëteit in de randvormen. Zo is er een exemplaar met zware blokvormige rand met doorn (Plaat LX: 9). Daarnaast vermelden we een zware naar buiten gebogen en verdikte rand (Plaat LX: 10). Drie andere potten hebben een rechtopstaande rand, eveneens met doorn (Plaat LX: 11, 13, 14). Een laatste rand is afgerond en naar buiten gebogen. De laatste twee randtypes wijzen op een dekselgeul (Plaat LX: 12). Bij twee exemplaren is het hengsel nog bewaard (Plaat LX: 13-14). Het gaat om een worstoor dat op de rand werd geknepen. De vingerafdruk heeft ook een decoratieve functie. De buitenzijde van

de potten is telkens afgewerkt met een opvallende zwarte loodglazuur waarmee men vermoedelijk metaalglans poogde na te bootsen. Bij slechts één van de potten was het mogelijk de randdiameter te bepalen die 20 cm meet. Slechts één bodemfragment kon in relatie worden gebracht met een lollepot (Plaat LX: 15). Het gaat om een platte bodem met een ribbel op de overgang naar het vlakke deel van de bodem. De diameter is 10 cm. Het ontbreken van een dekkend glazuur (wel enkele spatten) doet vermoeden dat de hengselpotten enkel aan de bovenkant werden geglaazuurd.

In totaal werden er 79 MAE gedetermineerd als **kachelpan**. De kachelpannen in het ensemble zijn op te delen in twee types. Het eerste type betreft een kachelpan met bol lichaam, geprononceerde dekselgeul en twee worstoren die horizontaal onder de rand werden geplaatst (Plaat LXI: 6-8, 9-11). De randdiameter van de halfronde vorm situeert zich tussen de 20 en 24 cm. Het andere type betreft een geheel ander type kachelpan. Randen en wanden zijn iets fijner uitgevoerd en er zitten ook kleinere versies tussen: de standvoet heeft doorgaans een diameter van zo'n 7 cm terwijl de opening aan de rand tussen de 18 en 20 cm meet. Deze kachelpannen hebben op overgang van buik naar bodem doorgaans een ribbel (Plaat LXI: 14-16) en zijn eerder conisch van vormgeving. Als handgreep hebben ze een volle en wat gekromde steel die op de rand is vastgezet (Plaat LXI: 1-5). Ook twee geknepen horizontale worstoren komen voor (Plaat LX: 21). Alle kachelpannen zijn van glazuur voorzien. Doorgaans is enkel de binnenzijde afgewerkt met een transparant loodglazuur met reductiegroene vlekken. Twee kleinere kachelpannen hebben ook een paarsbruin tot zwart loodglazuur aan de buitenzijde (Plaat LXI: 3; Figuur 107). Bij de halfronde kachelpan komt vooral een sikkelvormige rand met dekselgeul voor (Plaat LXI: 6-8, 9-11). Bij de conische versie is de randvariatie groter, maar ook hier komt een sikkelvormige rand met dekselgeul voor (MAE 1) (Plaat LXI: 2-3). Meest voorkomend is echter een opstaande en afgeronde rand aan de buitenzijde voorzien van een doorn die in de meeste gevallen geribbeld is (MAE 53) (Plaat LX: 16-22; Plaat LXI: 1). Eén exemplaar heeft een eenvoudige, rechte, gepunte rand die licht ondersneden is (Plaat LXI: 12). De gietsneb werd gevormd door de rand naar buiten te drukken (Plaat LX: 19-20). Verschillende stukken vertonen blaasvorming en loodafzetting wat vermoedelijk te maken heeft met slecht gemengde glazuurpap of overbakking.

Figuur 107: Fragmenten van een kachelpan met steel, uit context 006. Binnen- en buitenzijde zijn afgewerkt met een loodglazuur.

Twee randfragmenten kunnen worden toegeschreven aan een **kamerpot**. In beide gevallen gaat het om een eenvoudige rand die naar buiten werd geplooid (Plaat LXI: 19-20). De binnenzijde van de kamerpot is voorzien van een transparant loodglazuur met reductiegroene vlekken.

Twee fragmenten zijn gedetermineerd als randfragment van een **kan** of een **kruik**. De randfragmenten zijn klein en niet optimaal bewaard wat uitgebreide beschrijving en analyse moeilijk maakt. Bij één fragment gaat het om een eenvoudig opstaande rand (Plaat LXI: 21) met aan de binnenzijde een transparant loodglazuur. De tweede rand staat iets meer naar buiten geduwd en heeft een doorn. De binnenzijde is eveneens geglaazuurd (Plaat LXI: 22).

Het ensemble bevat 76 fragmenten die behoren tot een **kom**vorm. In totaal konden 35 exemplaren van deze open vorm worden onderscheiden. Daarbij gaat het telkens om eenzelfde basistype, namelijk de **teilvermige kom**, ook wel gekend als **papkom**. Dit type kommen met wijde open vorm en doorgaans bandvormige rand, zijn morfologisch sterk verwant aan de teil. Enkel in dimensies is de teilvermige kom beduidend kleiner. Vier exemplaren hebben een brede manchetvormige rand met geprononceerde boven- en onderlip (Plaat LXI: 23-28). In sommige gevallen is er een incisie op de top van de rand (Plaat LXI: 26-27). De randdiameter varieert tussen de 10 en 16 cm. Op een aantal fragmenten zien we nog de aanzet van een horizontaal worstoor. De kommetjes hebben ook een gietsneb. Enkele losse bodemfragmenten wijzen op een variëteit aan bodems binnen hetzelfde vormtype: zowel bodems op vlakke bodem, op standring als met standvinnen (Plaat LXII: 5-6) komen voor. De vastgestelde bodemdiameters variëren tussen de 6 en 8 cm (Plaat LXII: 2-4). Aan de binnenzijde en op de rand hebben de papkometjes een transparant loodglazuur met vaak groene gereduceerde zones. Ook onder de kommen zitten verschillende exemplaren waarvan het glazuur was overbakken, te herkennen aan blaasvorming en loodafzetting op het oppervlak.

Een opvallend oor is deze op Plaat LXII: 7. Het is een geknepen bandoor waarvan niet helemaal duidelijk is tot welke vorm ze behoort. Literatuuronderzoek leverde tot nog toe geen vergelijkbaar materiaal op. Een diepe kom of eventueel een kruik lijkt aannemelijk als vorm waartoe het oor behoort.

Een zware rand, aan de buitenzijde verdikt en ondersneden, behoort toe aan een grote ondiepe **pan** (Plaat LXII: 10). De pan is aan de binnenzijde voorzien van een transparant loodglazuur. Ook een tweede fragmentaire rand werd gedetermineerd als pan (Plaat LXII: 11). Het gaat om een opstaande en verdikte rand met doorn. De binnenzijde is geglazuurd. Het gaat om een transparant loodglazuur met hier en daar reductiegroene vlekken.

Figuur 108. Teilrand uit context 006 met afdrucken van ander aardewerk in de oven.

In totaal werden 49 MAE gedetermineerd als **teil**. Kenmerkend voor de teil is de wijde, open vorm zonder halspartij en de aanwezigheid van een gietsneb. De teilen uit het ensemble kenmerken zich door een zware manchetvormige rand. Twee randvormen kunnen worden onderscheiden: een eerste type (MAE 37) met geprononceerde bovenlip met incisie en afgevlakte onderlip (Plaat LXII: 12-16); een tweede type (MAE 12) met geprononceerde boven- en onderlip en een centrale ribbel (Plaat LXII: 17-18). De randdiameters variëren tussen 28 en 30 cm. Bodemfragmenten zijn niet aanwezig in het ensemble. De binnenzijde en de rand zijn geglazuurd. Soms zijn er glazuurspatten merkbaar op de buitenzijde. Het gaat bij alle teilen om loodglazuur, transparant uitgevoerd met reductiegroene vlekken. Bij de teilen zit ook een aandeel misbaksel en halffabricaten. We zien dit onder meer aan de aanwezigheid van erg opvallende afdrucken van proenen (Figuur 108).

Steengoed

Het ensemble bevat slechts één fragment steengoed. Het gaat om een wandfragment van een kan. De kan wordt doorgaans gezien als attribuut om dranken te serveren. Kannen zijn doorgaans kleiner dan kruiken. Het gaat om een klein fragment dat weinig analyse toelaat. De bruine engobe met pantermotief en zoutglazuur doen een herkomst in Raeren of Frechen vermoeden.

2.2.3.1.3 Chronologie

Het ensemble van context 006 lijkt op basis van de aanwezige aardewerkcategorieën en vormsoorten homogeen in datering. Het ensemble wordt gedateerd in de ruime 18de eeuw. We wijzen dan vooral op de dominantie van de kachelpan als kookvorm. Deze open kookvorm kenmerkt zich door een vlakke bodem in functie van het gebruik op het fornuis. Rond 1700 wordt het fornuis geïntroduceerd in de keuken¹¹³. Andere dateringsargumenten zijn de vaak zware en decoratief (met ribbels) uitgewerkte randen van onder andere de teilen en de kommen. Het zwaarder worden van onder andere de teileranden werd ook al vastgesteld op de productiesite van Aalst-Peperstraat¹¹⁴.

2.2.3.2 Context 015

2.2.3.2.1 Techniek

Het aardewerkensemble van context 015 bestaat uit 1113 scherven, goed voor een totaal van 145 MAE (Tabel 31).

Tabel 31: Samenstelling context 015: aardewerkcategorieën.

aardewerkcategorie	n	n %	MAE	MAE %
grijs	32	2,9%	0	0,0%
rood	1068	96,3%	140	97,9%
faience	9	0,8%	3	2,1%
Totaal	1109	100,0%	143	100,0%

Bij het gebruiksaardewerk zijn drie aardewerksoorten te herkennen: grijs (2,9%), rood (96,3%) en faience (0,8%).

In totaal zijn er 32 scherven grijs aardewerk aangetroffen. Het gaat om residueel materiaal. Het gaat voornamelijk om wandfragmenten en enkele weinig zeggende bodemfragmenten. Randen ontbreken. Een worstoor lijkt te behoren tot een kom, een ander oor tot een kan of kruik. Gezien het residueel karakter wordt het grijs aardewerk niet verder behandeld.

Onder het rood aardewerk dat dominant is in het ensemble (1068 scherven en 140 MAE) is er weinig variatie op vlak van techniek. Steeds gaat het om fijne baksels met kwartsmagering. Doorgaans is er mica herkend. Sporadisch komen iets grotere witte kwartskorrels voor. Bij een goede bakking is het baksel oranje tot rood. Soms is de kern gereduceerd grijs. Bij de aanwezige misbaksels is het baksel vaak wat bleker van kleur door een te lage baktemperatuur. Bij andere scherven is het oppervlakte gesmookt. Dit gebeurde vermoedelijk incidenteel.

Het ensemble bevat daarnaast nog negen scherven faience, goed voor 3 MAE. Het gaat steeds om een erg fijn baksel met kwartsmagering en kalkinclusies. Het baksel is vuilwit tot rozig. Op één randfragment na betreft het biscuit. De halffabricaten zijn nog maar één keer gebakken en nog niet afgewerkt met glazuur en decoratie.

¹¹³ Bartels 1999.

¹¹⁴ Bracke & Van Hove 2014.

2.2.3.2.2 Typologie

Rood aardewerk

In totaal zes exemplaren worden geassocieerd met aardewerkvormen om planten en bloemen in te potten. Een naar buiten geduwde rand vertoont een getande decoratie aangebracht door indrukken. Enkel de buitenzijde is geglaazuurd met een transparant glazuur (Plaat LXIV: 2). De randdiameter van +/- 24 cm wijst op een grote open vorm. Vermoedelijk gaat het om een komvormige **hangbloempot** die ook al elders in 19de-eeuwse vindplaatsen werd aangetroffen¹¹⁵. Vier andere randen zijn erg klein en verweerd, en laten daardoor weinig analyse toe. Het gaat om gelijkaardige randtypes: rechtopstaand met driehoekig profiel en licht ondersneden. Er is geen glazuur aanwezig. Vermoedelijk gaat het om randen van grote vaasvormige **bloempotten** voor de tuin gekend uit de 18de-19de eeuw¹¹⁶. Mogelijk waren deze potten versierd. Een wandfragment toont een floraal motief uit een mal (Plaat LXIV: 3). Ook een vrijwel archeologisch compleet exemplaar werd bij de bloempotten gerekend. Het gaat om een conische potvorm (Plaat LXIV: 1; Figuur 109). Op de rand zijn er twee kleine verticale worstoren met incisies. De bodem is vlak en de wand geribbeld. De binnenzijde is voorzien van een transparant loodglazuur op slib wat een geel effect gaf. De buitenzijde was voorzien van een transparant glazuur met groene accenten. Het gaat om een imitatie van een houten emmer. De groene accenten beelden de koperen hoepels uit die de houten duigen samenhouden. De incisies op de worstoren scheppen de illusie alsof het om koorden gaat die de emmer dragen. De rand is eenvoudig opstaand en afgerond met een diameter van 18 cm. De bodem heeft een diameter van 8 cm en de pot heeft een totale hoogte van 12,5 cm. De precieze functie van deze vormsoort kon niet achterhaald worden. Omwille van de decoratie en afwerking lijkt een gebruik als bloempot of andere sierfunctie aannemelijk. Mogelijk gaat het om een cache-pot waarin een meer eenvoudige bloempot kon worden geplaatst. Conische cache-pots werden eind 19de eeuw nog geproduceerd door Dupont in Poperinge. Argument tegen deze interpretatie is het glazuur aan de binnenzijde dat bij een gebruik als cache-pot grotendeels onzichtbaar is¹¹⁷.

Figuur 109: Mogelijke cache-pot, imitatie van een houten emmer, uit context 015 (Plaat LXIV: 1).

Het ensemble bevat 14 fragmenten van een **bord**, goed voor zeven exemplaren. In het ensemble komen een aantal randtypes voor. Een eerste randtype is verdikt en ondersneden, en heeft een geprononceerde bovenlip. De zijkant is bol uitgewerkt (Plaat LXIV: 4). De binnenzijde van het bord is

¹¹⁵ Bartels 1999.

¹¹⁶ Clevis & Kottman 1989; Bartels 1999.

¹¹⁷ Adriaen & Adriaen 2006, 69.

voorzien van een transparant loodglazuur op een wit slib, wat uiteindelijk een gele kleur geeft. De diameter van het bord is zo'n 32 cm. Een tweede randtype heeft een korte bandvorm met afgeronde top en geprononceerde onderlip (doorn) (Plaat LXIV: 5). Het gaat om de rand van een kleiner bordtype met een diameter van zo'n 18 cm. Het interieur is voorzien van een transparant loodglazuur met een onduidelijk motief in een geelgekleurde slibdecoratie. Het lijkt om een golfmotief te gaan. Een eenvoudige rand met afgeronde top is naar buiten geplooid (Plaat LXIV: 6). De binnenzijde van het bord is voorzien van een transparant loodglazuur. De randdiameter bedraagt 21 cm. Onder het bordmateriaal bevinden zich zeker enkele misbaksels gezien de aanwezigheid van afdrukken van proenen en slecht hechtend glazuur.

aardewerkcategorie - vorm	MAE	MAE %
rood	140	97,9%
bloempot	6	4,2%
bord	4	2,8%
grape	20	14,0%
kan / Kruik	2	2,8%
kom	24	16,9%
pan	4	2,8%
schotel	12	8,4%
steelkom / kachelpan	16	11,2%
teil	52	36,4%
faience	2	1,4%
bord	2	1,4%
Totaal	143	100,0%

Tabel 32: Samenstelling context 015: vormsoorten rood aardewerk en faience.

Twee fragmenten horen toe aan een **deksel**. Het betreft twee gedraaide knoppen die dienden als handgreep voor het deksel. De deksels werden enkel aan de buitenzijde voorzien van een transparant loodglazuur (Plaat LXIV: 7).

Figuur 110: Bolvormige grape met eenvoudig uitstaande rand met dekselgeul uit context 015 (Plaat LXIV: 10).

In totaal werden 20 MAE gedetermineerd als **grape**. Een enkele bodem op standvinnen komt voor. Deze maakt deel uit van een grote bolvormige grape met een ruime randdiameter van 18 cm (Plaat LXIV: 9). De binnenzijde is voorzien van een transparant loodglazuur. Opvallend bij deze grape is de manchetvormige rand. De pot is zeker gebruikt op het vuur, te zien aan de roetsporen op de buitenzijde van de bodem. Het gaat dus alvast niet om pottenbakkersafval. Op basis van de manchetvormige rand lijkt het om een grape te gaan die eerder in de 15de-16de eeuw te dateren valt¹¹⁸. Mogelijk gaat het om intrusief materiaal. Grapepootjes en standvinnen ontbreken verder in het ensemble. De basisvorm van de aanwezige grapes is vrijwel dezelfde voor alle aanwezige exemplaren. Een bolvormige pot met bolle buik en korte uitstaande en ingesnoerde hals. In het ensemble is één

¹¹⁸ De Grootte 2008; Berkers *et al.* 2020.

randtype dominant: een eenvoudig uitstaande en soms wat verdikte rand met dekselgeul. De top is doorgaans afgerond (Plaat LXIV: 10-13; bv. Figuur 110). De randdiameters variëren tussen de 12 en 16 cm. Als handgreep hadden de potten verticale worstoren die op de rand werden vastgezet. Gezien de fragmentaire staat van het aardewerk is niet met zekerheid te stellen of de potten van één, dan wel van twee worstoren waren voorzien. In de 18de- en 19de-eeuwse aardewerkateliers werden beiden geproduceerd¹¹⁹. In Poperinge werden eind 19de eeuw nog gelijkaardige potten geproduceerd met twee oren¹²⁰. Enkele grappen lijken misbaksels of halffabrikaten. Soms is het glazuur van slechte kwaliteit of slecht aangebracht door de pottenbakker (Plaat LXIV: 11). In andere gevallen lijken de potten niet al te zorgvuldig gedraaid met klodders klei aan de binnenzijde en slordig gezette oren (Plaat LXIV: 13). Er zitten ook stukken tussen waarbij de klei wijst op het bakken aan te lage temperaturen (Plaat LXIV: 10). Naast deze grote bolvormige grappen bevat het ensemble ook nog een kleiner potje (randdiameter 9 cm) met één of twee worstoren. Het enige bewaarde worstoor is wat dichtgeknepen. De binnenzijde is net als bij de andere potten voorzien van een transparant loodglazuur. Anders is de slijbversiering op de rand. De rand werd wat naar buiten geplooid en aan de top afgerond. Er is sprake van een dekselgeul (Plaat LXIV: 8). Het is niet geheel duidelijk of dit potje daadwerkelijk een kookfunctie heeft gehad en tot de grappen moet gerekend worden.

Maar liefst 50 MAE behoren tot de vormsoort van de **teilen**. In het ensemble is één randtype dominant: een zware bandvormige rand met driehoekig profiel door de wat puntige geprononceerde onderlip. Doorgaans was de rand geribbeld en in sommige gevallen ook ondersneden. Soms is de top wat afgeplat (Plaat LXV: 1-12; Plaat LXVI: 1-4). De diameters variëren tussen de 32 en 36 cm. Een ander randtype – vertegenwoordigd door twee exemplaren – is fijner vormgegeven. De rand is ook bandvormig doordat de top naar binnen is geduwd en een lichte doorn de onderlip benadrukt (Plaat LXVI: 5-6). Deze teilen zijn ook wat groter, met diameters van meer dan 38 cm. Alle teilen in het ensemble zijn aan de binnenzijde voorzien van een transparant loodglazuur, vaak met reductiegroene vlekken. Een aantal misbaksels onder de teilen wijzen op een productie ter plaatse. Zo zijn er een aantal teilen waar het glazuur erg onzorgvuldig werd uitgevoerd of de aangebrachte glazuurpap van een slechte kwaliteit is. Er is ook een reeks stukken met aankoesel van glazuur of lood. Andere stukken zijn simpelweg niet geglazuurd; van andere teilen lijken de baksels overbakken.

Opmerkelijk is dat een aantal teilen vóór de bakking werden geritst en gebruikt als hulpstukken bij het stapelen van de ovenlading (Plaat LXV: 4, 8, 10). Deze stukken werden niet meegenomen in de tellingen van het gebruiksaardewerk. Ze komen uitgebreid aan bod bij de bespreking van het productiematerieel (zie *infra*).

In totaal werden er twee MAE gedetermineerd als **kan of kruik**. De aanwezige scherven zijn erg gefragmenteerd waardoor er moeilijk onderscheid te maken is tussen beide vormsoorten. Het gaat om een eenvoudige uitstaande rand met afgeronde top. De hals van de kruik is glad. Er is een aanzet van een gietsneb. Een andere rand is bandvormig en staat op een geribbelde hals. Een aantal bodems op standing (diameter +/- 12 cm) – aan de binnen- en buitenzijde transparant geglazuurd – behoren vermoedelijk ook toe aan een grote kruik (Plaat LXVI: 7).

In totaal werden 24 MAE geteld als **kom**. De open komvorm wordt doorgaans geassocieerd met het (koud) bereiden en serveren van voedsel. In het ensemble konden verschillende komtypes worden onderscheiden. Prominent aanwezig is de zogenaamde **teilvermige kom**. Deze kommen, ook wel **papkommen** genoemd, vertonen veel morfologische gelijkenissen met de teil maar hebben andere dimensies: ze zijn opvallend kleiner. Ze hebben ook de kenmerkende bandvormige rand van de teil. Bij de aanwezige exemplaren komt onder andere een fijne manchetvormige rand voor met geprononceerde boven- en onderlip (Plaat LXVII: 3) en een eenvoudig naar binnen geplooid rand met doorn (Plaat LXVII: 4). Randdiameters variëren tussen 11 en 16 cm. De kommetjes zijn steeds voorzien

---

¹¹⁹ Groeneweg 1992; Van der Meulen & Smeele 1989; Mars 1991; Van der Meulen 1989; Van der Meulen & Smeele 1986; 2000; 2001.

¹²⁰ Adriaen & Adriaen 2006, 47-49.

van een transparant loodglazuur op de binnenzijde. Een bodem op standring (diameter 9 cm) met transparant glazuur en slibversiering behoort vermoedelijk eveneens toe aan een papkom (Plaat LXVII: 5). Een ander komtype is die van de **ondiepe halfronde kom**. Kenmerkend voor die in het ensemble zijn twee puntige worstoren op de rand die lichtjes zijn opgetrokken. Dit type oren kennen we vooral van de Noord-Brabantse producties uit de 18de en 19de eeuw, maar we moeten er daarbij rekening mee houden dat de 'Bergse stijl' ook elders werd nagebootst¹²¹. De rand heeft een dekselgeul en is ondersneden. Twee randtypes komen daarbij voor: een wat verdikte rand met geprononceerde bovenlip en afgeronde top (Plaat LXVII: 1); een randtype met eveneens een geprononceerde bovenlip maar afgeplatte top (Plaat LXVII: 2). De bodem van de kommen is vlak tot licht concaaf. Zowel aan de binnen- als de buitenkant is er een dikke transparante glazuurlaag aangebracht. De grootste geoorde kom heeft aan de rand een diameter van 29 cm en aan de bodem één van 11 cm. Het kleinste exemplaar heeft een randdiameter van zo'n 16 cm. Tenminste een aantal kommen betreft misbaksel. Zo zijn er stukken die gebarsten zijn tijdens het bakken (Plaat LXVII: 2).

Vier MAE worden geassocieerd met een wat **diepere pan**. De pannen in het ensemble hebben een wat verdikte afgeronde top die wat naar buiten stond gebogen (Plaat LXVII: 6). De binnenzijde van de pannen is voorzien van een dik transparant loodglazuur, in sommige gevallen met reductiegroene vlekken. Enkele losse stelen worden geassocieerd met de panvorm. Het gaat om dichtgevouwen volle stelen van het zogenaamde zwaluwstaarttype. Een deel van de pannen werd effectief gebruikt en vertoont roetsporen op de bodem. Bij een ander deel lijkt het om misbaksel te gaan met mankementen aan het glazuur door de plaatsing van proenen. Een enkel stuk lijkt ook overbakken.

Figuur 111: Boven- en onderzijde van de schotel met gemarmerd slibmotief, vermoedelijk een misbaksel, uit context 015 (Plaat LXVIII: 1).

In totaal behoren 12 MAE tot een **schotel**. Eén randtype lijkt dominant: een verdikte en ondersneden rand, met licht geprononceerde bovenlip. De zijkant is vlak of bol uitgewerkt (Plaat LXVIII: 1-3, 5). In het ensemble behoort deze rand toe aan een aantal kleinere schotels met een randdiameter tussen 14 en 16 cm. Een verwant randtype heeft een wat bollere afgewerkte zijkant (Plaat LXVIII: 4). De diameter van deze schotel zit rond 16 cm. Een ander verwant randtype heeft een iets sterker geprononceerde bovenlip (Plaat LXVIII: 8). Dit gaat om een grotere schotel met een randdiameter van 31 cm. De binnenzijde van de aanwezige schaal is doorgaans voorzien van een transparant loodglazuur, soms ook de bovenste delen van de buitenzijde. Twee schotels zijn voorzien van een donkerbruin tot zwart glazuur aan de binnenzijde (Plaat LXVIII: 1, 8). Een van deze schotels is voorzien van een gemarmerd slibmotief (Plaat LXVIII: 1; Figuur 111). Dit type decoratie wordt in de literatuur gesitueerd in de eerste helft tot derde kwart van de 18de eeuw en wordt vaak geassocieerd met een productie in het Rijnland¹²². Het baksel dat weinig verschillend is van de rest van het aardewerk suggereert echter een lokale of regionale productie. Dit is zeker niet uit te sluiten. Ook in Nederland werden dit type

¹²¹ Groeneweg 1992; Van der Meulen & Smeele 1989.

¹²² Gaimster 1988b; Hackspiel 1993.

'Rijnlandse borden' gekopieerd¹²³. Loskomende slibversiering en aankoeksels van klei doen vermoeden dat zeker één van de schotels een misbaksel betreft uit een Poperingse oven. Een laatste reeks schotels heeft een uitstaande blokvormige rand (Plaat LXVIII: 6-7), al dan niet afgeplat aan de zijkant (Plaat LXVIII: 9). Eén van deze schotels heeft een transparant loodglazuur op de binnenzijde maar vertoont ook een reeks slordig gezette sliblijnen op de rand en de binnenzijde. Een andere schotel heeft op het centrale binnengedeelte ook een marmermotief, uitgevoerd in wit slib. De grootste schotel (Plaat LXVIII: 9) heeft een randdiameter van 34 cm. Van een kleiner exemplaar meet de rand 22 cm (Plaat LXVIII: 7). Een ander exemplaar is voorzien van een transparant glazuur. De randdiameter hier is 19 cm.

Figuur 112: Kachelpan met steel uit context 015 (Plaat LXIX: 1).

In totaal werden er 16 MAE geteld als **steelkom of kachelpan**. Beide vormsoorten zijn morfologisch sterk aan elkaar verwant met ook sterk gelijkaardige randvormen. Het verschil tussen beiden zit enkel in de bodem. Onder de vondsten zijn er twee bodemfragmenten met zwaar uitgevoerde pootjes die vermoedelijk onderdeel zijn van een steelkom. Gezien het de enige bodemfragmenten met pootjes zijn, kunnen we ervan uitgaan dat een groot deel van de aanwezige exemplaren eerder kachelpannen betreft. Tenminste een deel van de aanwezige steelkommen en kachelpannen lijkt lokaal geproduceerd. Bij verschillende stukken betreft het immers misbakfels. Veel voorkomend zijn: ruwe en slecht aangebrachte glazuur, verbrand materiaal, glazuur met loodaanslag, en stukken die wijzen op breuk vóór de bakking (onder andere met glazuur op de breuk). Wat morfologie betreft, doen de Poperingse producten denken aan die van hun Noord-Brabantse collega's. De cilindrische vormgeving en ook de abrupte overgang tussen wand en bodem (vaak geprononceerd met een doorn) doen denken aan producten uit Bergen-op-Zoom¹²⁴ en Oosterhout¹²⁵ (bv. Plaat LXVIII: 10; Plaat LXIX: 1). Onder de randen in het ensemble is een blokvormige, licht ingesnoerde rand met dekselgeul sterk vertegenwoordigd (Plaat LXIX: 1-3; Figuur 112). Soms is de bovenlip wat geprononceerd uitgewerkt (Plaat LXIX: 1, 6-7). Van een gelijkaardige blokvormige rand, eveneens met dekselgeul, is de top spits afgewerkt (Plaat LXVIII: 10; Plaat LXIX: 8). Een ander dominant randtype is voorzien van een doorn waardoor er een driehoekig profiel wordt gecreëerd. Een aantal draairibbels op de rand zorgen voor een decoratief effect (Plaat LXX: 1; Plaat LXX: 2-4, 6). Wat handgrepen betreft, is de steel dominant. Die wordt aangebracht onder de rand. Zowel holle (Plaat LXIX: 2, 4, 5) als volle (Plaat LXIX: 1, 3) stelen komen voor. Daarnaast zijn er ook kachelpannen aanwezig met twee horizontaal geplaatste worstoren (Plaat LXVIII: 10; Plaat LXX: 5; Figuur 113). Van een aantal exemplaren is de gietsneb bewaard (Plaat LXX: 1). De kachelpan komt voor in verschillende formaten. Zo zijn er kleinere exemplaren met een randdiameter van zo'n 10 cm (Plaat LXX: 1). De grootste voorbeelden hebben een randdiameter van 34 cm (Plaat LXIX: 8). Meest frequent is echter een randdiameter van rond de 20 cm (o.a. Plaat LXIX: 1-3, 7). Alle steelkommen en kachelpannen in het ensemble zijn voorzien van een transparant loodglazuur. Deze is aangebracht aan de binnenzijde en de bovenste delen van de buitenzijde. Eind

¹²³ Mars 1991.

¹²⁴ Groeneweg 1992.

¹²⁵ Van der Meulen & Smeele 1989.

19de eeuw werden er bij pottenbakkerij Dupont nog steeds gelijkaardige kachelpannen geproduceerd voorzien van een steel of twee worstoren¹²⁶.

Figuur 113: Kachelpan met twee worstoren uit context 015 (Plaat LXVIII: 10).

Eén fragmentje met perforatie in de wand behoort toe aan een **vergiet**. Het stuk was aan de binnenzijde voorzien van een transparant loodglazuur met slibversiering. Het fragment is te klein voor verdere analyse.

Faience

Het ensemble bevat slechts negen fragmenten faience, goed voor twee MAE. Twee randen behoren toe aan een bord. Het randtype is eenvoudig recht met afgeronde top. De randdiameter van de bordes meet 24 cm. De bordes hebben een duidelijke vlag en spiegel (Plaat LXX: 7). Het gaat om misbaksels gezien de faience nog maar een enkele bakking heeft gekend – we kunnen daardoor spreken van biscuit – en geen tweede bakking met tinglazuur zoals gebruikelijk. Een erg klein randfragment vertoont een kobaltblauwe versiering met een drieledig bloemmotiefje op dikke lijn. De rechtopstaande rand doet vermoeden dat het om een fragment van een kop gaat.

2.2.3.2.3 Chronologie

Context 015 dateert homogeen in de 18de eeuw. Argumenten voor deze datering is de dominantie van kookvormen voor een gebruik op het fornuis (na 1700)¹²⁷. We hebben het dan over de kachelpan en grape die beide zijn voorzien van een platte bodem. Andere argumenten zijn vooral stilistisch van aard: de open kachelpannen kenmerken zich door een conische vorm met duidelijke knik tussen wand- en bodemgedeelte. Deze vormgeving kennen we onder andere uit de contemporaine en goed gekende productie uit Bergen-op-Zoom¹²⁸. Ook de zware kruikbodem op standring en de zware en geprofileerde teilranden plaatsen dit ensemble in de 18de eeuw. Dit type randen kennen we onder andere uit de 18de-eeuwse productie van de site Aalst Peperstraat¹²⁹. Ook de florale maldecoratie op één van de bloempotfragmenten situeert zich stilistisch in de 18de eeuw. Het ensemble bevat ten slotte ook enkele fragmenten van schotels met gemarmerd slibmotief. Deze decoratie kennen we uit producties in de Noordelijke Nederlanden en Duitsland uit het eerste tot derde kwart van de 18de eeuw¹³⁰.

---

¹²⁶ Adriaen & Adriaen 2006.

¹²⁷ Bartels 1999.

¹²⁸ Groeneweg 1992.

¹²⁹ Bracke & Van Hove 2014.

¹³⁰ Mars 1991; Gaimster 1988b; Hackspiel 1993.

2.3 DE BOUWKERAMIEK

2.3.1 Nokversiering

Context 006 – op basis van het gebruiksaardewerk en de stratigrafie te dateren in de 18de eeuw – bevat een ornament uit keramiek (Plaat LXIII; Figuur 114). Het gaat om een hol en wat gekromd conisch object dat slechts gedeeltelijk is bewaard. De min of meer vierkante basis van de kegel meet zo'n 7 cm. Het lijkt erop dat het stuk onderdeel uitmaakt van een groter (halfcirkelvormig) geheel. Aan de zijkant is het ornament versierd met brede groeflijnen die de vormgeving van het stuk volgen. Er is geen sprake van glazuur of een andere afwerkingslaag wat doet vermoeden dat we te maken hebben met een halffabricaat. De precieze functie van het object is niet met zekerheid te achterhalen. Mogelijk hebben we te doen met een nokversiering, een onderdeel van een kraag van een nokpan (dakvorst). Dit type nokversieringen werden sinds de middeleeuwen geproduceerd door de Vlaamse pottenbakkers. Voorbeelden zijn gekend uit de laatmiddeleeuwse producties van Brugge¹³¹. Nok(pan)versieringen zijn ook gekend uit de 19de-eeuwse catalogus van pottenbakkerij Dupont in Poperinge¹³².

Figuur 114: Nokversiering uit context 006 uit de 18de eeuw (Plaat LXIII).

2.3.2 Ventilatiekoepel

Context 046 – op basis van de stratigrafie en het ander vondstmateriaal te dateren in de tweede helft van de 15de eeuw - begin 16de eeuw – bevat een drietal fragmenten van een ventilatiekoepel. De stukken konden niet worden gepast maar behoren mogelijk tot hetzelfde object (Plaat LVIII: 2-3). Twee scherven betreffen een onderdeel van een ventilatieopening. De rand van de opening is eenvoudig recht met afgeplatte top. Langs de rand is er een versiering van duimindrukken. De aanwezige fragmenten zijn uitgevoerd in grijsbakkend aardewerk: egaal grijs, hard van bakking en met een fijne kwartsverschraling. Soortgelijke ventilatiekoepels zijn gekend van diverse vindplaatsen in Vlaanderen. Het meest treffende voorbeeld is misschien wel het 13de-14de-eeuwse exemplaar uit Moorsele¹³³, eveneens uitgevoerd in grijsbakkend aardewerk. De gekende 15de- en 16de-eeuwse exemplaren zijn doorgaans oxiderend gebakken en voorzien van een loodglazuur. Voorbeelden van dergelijke ventilatiekoepels werden aangetroffen tussen het productieafval van Oudenaarde-Lalaing¹³⁴. Ook uit

¹³¹ Verhaeghe 1988.

¹³² Adriaen & Adriaen 2006, 87-88.

¹³³ Pieters *et al.* 1996.

¹³⁴ De Groot 2008, 290.

Brugge weten we dat tijdens de late middeleeuwen gelijkaardige ventilatiekoepels werden gemaakt door de lokale pottenbakkers¹³⁵.

2.3.3 Afvoerbuizen

In totaal werden er 16 fragmenten geteld van een buisvorm. Allemaal werden ze aangetroffen in contexten die gedateerd worden in de tweede helft van de 15de eeuw - vroege 16de eeuw (contexten 025, 034-035 en 046). Vermoedelijk gaat het om drainagebuizen hoewel ook een andere functie zoals rookafvoer niet kunnen uitgesloten worden. Alle aanwezige fragmenten zijn uitgevoerd in oxiderend gebakken aardewerk. De baksels ogen kwalitatief, met een verzorgde kleimenging en een fijne kwartsverschraling. Het uiteinde van de buis is trechtervormig (Plaat XXIX: 4; Plaat XXXVII: 6; Plaat LVIII: 5). Hierin paste een versmalde opening aan het begin van de buis. Uit de literatuur weten we dat dit versmald uiteinde al dan niet kon voorzien zijn van een doorn¹³⁶. Uit context 046 is er een voorbeeld bewaard van een dergelijke rand met doorn (Plaat LVIII: 4). De randopening hier is zo'n 8 cm. De diameter van het trechtervormige uiteinde van de buizen in de collectie situeert zich steeds rond 19 à 20 cm. Op de wand van de buis uit context 034-035 zien we op regelmatige afstand groeflijnen (Figuur 115). Het is niet duidelijk of hiermee een decoratief effect werd beoogd of deze groeven eerder functioneel waren. Mogelijk waren ze bedoeld om cement of pleister beter te doen hechten. Op basis van de productiewijze op de draaischijf, het baksel en de bakkingswijze wordt verondersteld dat deze buizen ook eerder door de pottenbakkers dan door de pannemaker werden gemaakt¹³⁷.

Figuur 115: Afvoerbuis uit context 034-035 uit de tweede helft van de 15de eeuw-vroege 16de eeuw (Plaat XXXVII: 6).

2.3.4 Vloertegels

Context 015 bevat acht fragmenten van vloertegels uit de 18de eeuw. Het gaat om roodbakkende plavuizen van 3 cm dik. Ze zijn vierkant van vorm en meten 15 bij 15 cm. Onder het vondstmateriaal bevindt zich ook een reeks van misbaksels waaronder vervormde exemplaren en ook tegels die onzorgvuldig uit de mal werden gelicht (Figuur 116). Verder lijken ook een aantal fragmenten overbakken en zelfs verbrand. Sommige tegels vertonen aan de bovenzijde een witte afzetting.

---

¹³⁵ Verhaeghe 1988.

¹³⁶ De Grootte 2008, 290.

¹³⁷ *Idem*.

Mogelijk gaat het om een laag ter voorbereiding van het aanbrengen van een definitieve sliblaag of glazuur.

Figuur 116: Misbaksels van vloertegels uit de 18de eeuw, uit context 015.

2.4 HET PRODUCTIEMATERIEEL

2.4.1 Proenen en ander stapelgerei

2.4.1.1 Proenen

Proenen komen voor in contexten 006 en 015 die beiden op basis van het gebruiks aardewerk in de 18de eeuw worden gesitueerd. Drie verschillende types proenen kunnen worden onderscheiden.

Figuur 117: Selectie van drievoetige proenen uit de 18de eeuw (context 015) (Plaat LXV).

Type 1: drievoetige proenen

Context 015 bevat 29 fragmenten die behoren tot drievoetige proenen. Dit type proen werd gebruikt om diverse vormen in aardewerk te stapelen in de oven. De drievoetige proenen bestaan in feite uit twee verschillende onderdelen. Een driehoekig of drielobbig plaatje (met zijden van 10 tot 12 cm) met op elke hoek of lob een gaatje (Plaat LXXI: 1-5; Figuur 117). Hiervan zijn er elf geteld. In elk van deze doorboringen werd een kegeltje (4,5 à 5 cm hoog) geplaatst (Plaat LXXI: 6-19) (n = 18). Een schijfje centraal op de kegeltjes houdt ze op hun plaats op het plaatje. De kegeltjes zijn puntig afgewerkt aan de kant waarop de aardewerken objecten werden gepositioneerd in de oven.

Type 2: stervormige proenen

De stervormige proenen (n = 5) bestaan uit drie aan elkaar gemonteerde ribben met driehoekig profiel. De ribben komen centraal samen waardoor er een stervorm ontstaat. De ribben zijn ca. 5 cm lang (Plaat LXXI: 24; Figuur 118). Deze proenen werden tussen het aardewerk in de oven geplaatst om het aan elkaar bakken te voorkomen.

Type 3: kegelvormige proenen

De kegelvormige proenen (n = 5) hebben een puntig conisch lichaam met driehoekig profiel. Dit kegeltje is op een schijfje gemonteerd (Plaat LXXI: 20-23; Figuur 118). De kegeltjes zijn tot 7 cm lang. Dit type proen wordt doorgaans geassocieerd met de productie van tingeglazuurd aardewerk. Deze

elementen worden gebruikt samen met een *cazette*, een koker waarin faience bordes worden gestapeld in de oven. De wanden van deze kokers hebben driehoekige gaatjes waardoor de proenen konden gestoken worden. Dit type proenen wordt onder meer afgebeeld in de encyclopedie van Diderot en d'Alembert (1751-1772) in het hoofdstuk over de faienceproductie.

Figuur 118: Selectie van ster- en kegelvormige proenen uit context 015 (Plaat LXXI).

Zoals gezegd is het laatste type proen ontegensprekelijk verbonden met de productie van faience waarvan we bij het gebruiksaardewerk, op negen fragmenten na in context 015, weinig sporen terugvinden. Wat wel opvalt is dat bij de aanwezige proenen verschillende kleisoorten door elkaar werden gebruikt: de ijzerrijke oxiderende klei die gebruikt wordt bij de productie van het gewone gebruiksaardewerk, maar ook de beige tot witte kaoline kleien die we onder andere kennen uit de productie van kleijpijpen en tingeglazuurd aardewerk.

2.4.1.2 Versneden teilen

Daarnaast werden er 56 fragmenten aangetroffen van teilranden die versneden werden voor een gebruik als steun bij het stapelen (Plaat LXII: 19-20; Figuur 119; Figuur 120). Door de rand van een teil te versnijden op een breedte van telkens 2 à 3 cm, en deze ook onderaan bij te snijden, ontstaat een fragment dat kan gebruikt worden als hulpstuk en steuntje bij het stapelen van de ovenlading (cf. Figuur 121). De stukken werden blijkbaar voorgesneden vóór het bakken. Steeds is het snijvlak aan de zijkanten en ook de onderkant erg glad en egaal. De teilen werden bewust niet volledig doorgesneden zodat ze op die snijlijnen (de spleetgroef) makkelijk gebroken konden worden na de bakking: een principe dat ook gekend is bij vloertegels, de zogenaamde ritstegels¹³⁸. Het aanwezige glazuur is accidenteel en het gevolg van het afdruipen van gestapeld aardewerk in de oven. Het lijkt er sterk op dat er voor de aanmaak van deze proenen gebruik werd gemaakt van teilen die een eerste kwaliteitscontrole na het draaien niet hadden doorstaan. Dat deze teilen specifiek voor het maken van proenen werden gedraaid, lijkt onwaarschijnlijk gezien de toch wel complexe randtypes. Vaak gaat het om randen met decoratieve bandrand. Zo zien we de aanwezigheid van randtypes met een opvallende doorn, bijkomende draairibbels of incisies.

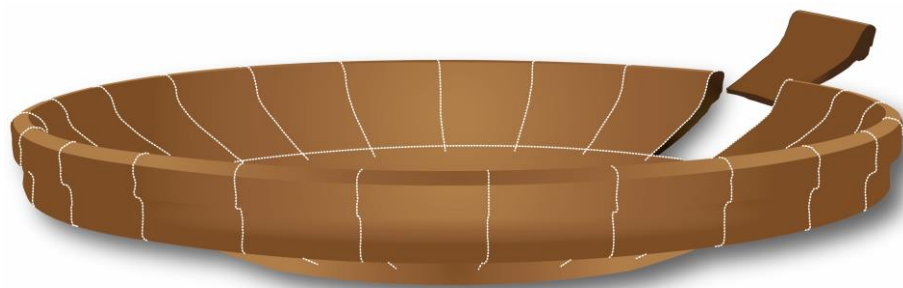
¹³⁸ Met dank aan Koen De Groote voor deze vaststelling.

Figuur 119: Teilen versneden voor gebruik als hulpstuk bij het stapelen, 18de eeuw (context 017).

Figuur 120: De zijdes van een aantal teilstukken versneden voor gebruik als hulpstuk bij het stapelen, 18de eeuw (context 017). Bemerkt de duidelijke afsnijding en het glazuur op de breuken.

Figuur 121: Grafische weergave van een teil waaruit de randstukken werden versneden om te dienen als hulpstuk bij het stapelen in de oven.

Het merendeel (n = 5) van deze versneden teileranden komen uit de contexten die dateren in de 18de eeuw (contexten 006 en 015) (Tabel 33. Daarnaast werden er twee versneden teileranden geteld in context 017 die in de 14de eeuw wordt gesitueerd. Mogelijk hebben we hier te maken met intrusief materiaal.

context	n	illustratie
006	12	Plaat LXII: 17-20
015	42	Plaat LXV: 8-10
017	2	Figuren 119 en 120
Totaal	56	

Tabel 33: Het voorkomen van teileranden als hulpstuk bij het stapelen.

Samen met de 'klassieke' proenen vormden deze hulpstukken het onderwerp van een artikel voor *Archaeologia Medievalis* 46¹³⁹.

¹³⁹ Herremans & Vanhoutte 2023.

2.4.1.3 Buisklem

Een bijzondere vorm uit context 034-035 wordt ook bij het stapelgerei geteld. Het gaat om een open bakje met vlakke bodem en een concave bovenzijde met achteraan een opstaande rand (Plaat XXXVII: 7; Figuur 122). Mogelijk werd deze vorm uit oxiderend gebakken aardewerk gebruikt om aardewerken buizen te stapelen of te ondersteunen in de oven bij het bakken. Dit type buizen werd aangetroffen tussen het vondstmateriaal (Plaat XXXVII: 6). Een wit tot beige aancoeksel op de concave bovenzijde van het bakje kan mogelijk een restant zijn van een kleipap of ander middel dat moest voorkomen dat buis en steun niet aan elkaar gingen klitten.

Figuur 122: Stuk uit context 034-035 (Plaat XXXVII: 7): steun om buizen in de oven te fixeren?

2.4.1.4 Opvulmateriaal

In drie contexten kwam er keramisch bouw materiaal aan het licht dat afdrucken vertoont van het stapelen van aardewerk. Mogelijk werd deze bouwkeramiek gebruikt om lege ruimtes in de oven op te vullen en keramische objecten stabiel vast te zetten in de bakruimte. Het gebruik van bakstenen en tegels is gekend uit andere archeologisch onderzochte pottenbakkerssites uit de middeleeuwen en vroegmoderne tijd¹⁴⁰. Uit Bergen-op-Zoom weten we dat tegels een specifiek gebruik kenden om graven in de oven te fixeren. Eén of meerdere tegels werden dan tussen de drie pootjes geplaatst¹⁴¹.

In context 015 zijn er vijf tegelfragmenten aanwezig die afdrucken dragen van gestapelde aardewerkvormen (Figuur 123). Op de tegels zien we stroken angekoekte klei, een reflectie van het verloop van de rand van de gestapelde vormen. Vermoedelijk gaat het hier om afdrucken van misbaksels: de keramische objecten zijn weinig voorzichtig losgemaakt van de tegel wat resulteert in een grove breuk en een deel van de rand die achterblijft. Aan één exemplaar lijken er stukken van misbaksels vastgebakken. Het loodglazuur op de tegels is accidenteel en lijkt afgelopen van de gestapelde objecten in de hogere niveaus van de oven. De complete dimensies van deze tegels zijn moeilijk te bepalen gezien de fragmentaire aard van het materiaal. De tegels hebben een dikte van +/- 2 cm. Ook in context 006 zitten er diverse van deze tegels (n = 7). Aan één ervan zit er een volledige bodem van een bloempot vastgebakken (Figuur 124).

In context 025 vinden we een gelijkaardig tegelfragment (Plaat XXIX: 1) en ook een wat zwaarder uitgevoerd tegeltype (plavuis) (Plaat XXIX: 2) met gelijkaardige afdrucken. Het lijkt hier om afdrucken van dakpannen te gaan. Het formaat van de tegel is 22 x 10 x 3 cm.

¹⁴⁰ Mars 1991, 70–73.

¹⁴¹ Groeneweg 1992, 97–97.

Figuur 123: Diverse bouwkeramische elementen uit de 18de eeuw met afdrukken van keramische producten (context 015).

Figuur 124: 18de-eeuwse tegel met aangebakken bodem van een bloempot (context 006).

2.4.2 Ovenonderdelen

Mogelijk behoort een deel van de bouwkeramische elementen die hierboven bij het opvulmateriaal werden beschreven tot de 'vaste' onderdelen van de ovenstructuur. Deze ovenonderdelen zijn niet altijd te onderscheiden van de rest van het keramisch bouw materiaal.

Context 034-035 bevat in totaal 18 fragmenten die werden geteld als onderdeel van een ovenvloer (Figuur 125). Het gaat om een reeks van zware (dikte +/- 3 cm) ongeglazuurde plavuizen. Ze kenmerken zich door een fijn kwartsverschraald baksel dat evenwel ook grotere fracties chamotte, kalk en steen bevat. De klei lijkt minder zorgvuldig geselecteerd of gezuiverd. De glazuurspatten zijn vermoedelijk afkomstig van het aflekken van glazuur van de objecten in de ovenlading. Een aantal fragmenten is beroet.

Figuur 125: Vermoedelijke onderdelen van een laat 15de - vroeg 16de-eeuwse ovenvloer, uit context 034-035.

2.4.3 Ambachtelijk gebruiksaardewerk

In de bestudeerde vondstcollectie vinden we tenminste drie exemplaren die geassocieerd worden met vaatwerk dat werd gebruikt tijdens het proces van de aardewerkproductie. Deze vondsten werden allemaal aangetroffen in context 025. We sluiten niet uit dat andere hypothetisch gedetermineerde objecten – bijvoorbeeld de voederkan (Plaat LIX) uit context 046 of het ovale potje uit context 016 (Plaat XII: 9) – ook in het rijtje van pottenbakkersmaterieel thuishoren.

In context 025 vinden we twee dekselvormen die mogelijk een ambachtelijk gebruik kenden (Plaat XXIX: 5; 6. Een functie in het atelier van de pottenbakker lijkt aannemelijk. Van één ervan is enkel de rand bewaard. Dit deksel lijkt koepelvormig en kenmerkt zich door een zware blokvormige rand. De onderkant en zijkant van de rand lijkt te zijn bijgesneden (Plaat XXIX: 5). Het gaat om een erg ruw en grof afgewerkte vorm zonder sporen van glazuur. Hier en daar merken we roetresten. Het tweede deksel is completer bewaard (Plaat XXIX: 6; Figuur 126). Het gaat om een handgevormd (nagedraaid?) deksel. Het betreft een koepelvorm met onregelmatige ovale doorsnede (+/- 12 cm). De rand is eenvoudig recht en afgeplat. We herkennen de aanzet van een worstoor dat als handgreep diende. Beide deksels hebben een gelijkaardig baksel. Kenmerkend is een grijze tot lichtgrijze kern. De rest van de kern is oranje tot zalmroze. Het oppervlak is eerder beige. Wat betreft magering is er sprake van kwarts met toevoeging van een vrij grove chamotte.

Figuur 126: Rechthoekig deksel uit de late 15de - vroege 16de eeuw, uit context 025 (Plaat XXIX: 6).

In context 025 is er eveneens een steelkom die opvalt omwille van het baksel en de weinig verfijnde afwerking (Plaat XXIX: 7). Het baksel is egaal beige. Aan het oppervlak kleurt dit haast wit. Ook hier is er sprake van een grovere verschraling met toevoeging van grote chamotte-fragmenten. Morfologisch is er sprake van een half rond lichaam met een ingesnoerde en uitstaande rand met afgeronde top. Van de steel is enkel nog de aanzet aanwezig. De steelkom heeft een randdiameter van 16 cm.

2.5.2 Aardewerk van producenten en consumenten

Uit de eerste assessments werd al duidelijk dat het keramisch vondstmateriaal een aandeel productieafval bevat. Concreet gaat het daarbij om misbaksels onder het huishoudelijk gebruiks aardewerk en om keramische objecten die deel uitmaken van het materieel van de potten- of pannenbakker.

De detailstudie van de keramische objecten maakt duidelijk dat er productieafval aanwezig is uit de verschillende tijdsblokken. Misbaksels en productiematerieel komen voor in contexten uit de 14de eeuw – begin 15de eeuw, tweede helft 15de - vroege 16de eeuw, en de 18de eeuw (Tabel 35).

Tabel 35: Overzicht van misbaksels en pottenbakkersmateriaal per context en datering.

context	gebruiks aardewerk			Pottenbakkersmaterieel	datering (eeuw)
	misbaksel n	misbaksel %	totaal n		
006	344	50,3%	684	proenen, ovenonderdelen	18
015	159	14,3%	1109	proenen, ovenonderdelen	18
016	0	0,0%	480	-	14d-15a
017	13	10,0%	130	Proenen	14c-d
021	257	68,7%	374	-	14d-15a
025	83	26,7%	311	ovenonderdelen, ambachtelijk aardewerk	15B-16A
034+035	262	16,3%	1607	Stapelgerei	15A-16B
037	169	52,0%	325	-	15A-16B
046	115	3,8%	3036	-	15A-16B
047	40	9,1%	438	-	14b-d
Totaal	1442	17,0%	8494		

Geen enkele context bestaat enkel en alleen uit productieafval. Een groot deel van het huishoudelijk gebruiks aardewerk vertoont daarenboven geen productiefouten en een deel daarvan draagt bovendien sporen van huishoudelijk gebruik.

Op basis van een reeks van uiterlijke kenmerken werd binnen de categorie van het huishoudelijk gebruiks aardewerk geprobeerd de misbaksels te determineren en vervolgens te tellen. Deze uiterlijke kenmerken zijn:

- slecht doorbakken klei; overbakken klei;
- slecht gemengde of gezuiverde klei (zie bv. Figuur 127);
- vervormingen; barsten;
- inferieure kwaliteit van glazuur; ontbreken van glazuur;
- aankeksels van klei, metaal of andere dingen die niets te maken hebben met consumptiegebruik;
- afdrukken van proenen (althoewel dit ook bij niet-misbaksels kan voorkomen).

Globaal genomen over de verschillende contexten heen is het aandeel aan misbaksels slechts 17%. Als we de contexten afzonderlijk in oenschouw nemen, vallen vooral de ensembles 006, 021 en 037 op omwille van de grote hoeveelheid misbaksels, goed voor meer dan de helft van het schervenmateriaal. Ook in context 025 werd meer dan een kwart van het materiaal geteld als pottenbakkersafval. In de andere contexten is het aantal misbaksels lager. Tussen het gebruiks aardewerk uit context 016 werden geen misbaksels herkend. We moeten hierbij realiseren – en dat geldt ook voor de andere contexten – dat mogelijk niet alle productieafval als dusdanig met het blote oog te herkennen is.

Figuur 127: Bodem van een laat 15de - vroeg 16de-eeuwse kruik met striemen die wijzen op slecht gemengde of gezuiverde klei. Steentjes of kleiklodders werden uitgewreven bij het draaien (context 034-035).

In het kader van deze synthese komen we ook even terug op de aanwezigheid van divers stapelmateriaal voor in de oven. Het gebruik van drievetige¹⁴² en stervormige proenen¹⁴³ is gekend uit het atelier van de pottenbakker. De versneden teillranden brengen een weinig gekend gebruik aan het licht. Het maken van stapelsteunen uit afgedankte teilen lijkt zich vooral te situeren in de 18de eeuw, al komen er ook enkele exemplaren voor tussen het 14de-eeuws vondstmateriaal uit context 017. Het is niet geheel duidelijk of we hier te maken hebben met een unicum eigen aan de Poperingse productie of een breder verspreid gebruik. De literatuur zwijgt hier voorlopig over. Opvallend is ook de aanwezigheid van een type proen dat we vooral kennen uit het atelier van de faiencebakker: het gaat om kegelvormige elementen waarbij een puntig lichaam met driehoekig profiel op een schijfje is gemonteerd (Plaat LXXI: 1-19). Deze elementen worden gebruikt samen met een *cazette*, een koker waarin faience borden worden gestapeld om in de oven te plaatsen. Dergelijk gebruik van kegelvormige proenen in de faiencerie wordt geïllustreerd in de encyclopedie van Diderot en d'Alembert (1751-1772)¹⁴⁴ (Figuur 128). Werd er in de 18de eeuw faience gemaakt in Poperinge? Het biscuit uit context 015 lijkt dit te bevestigen. Later in de 19de eeuw gebeurde dit ook nog. Hierover zijn we ingelicht door een bedrijfscatalogus van Dupont uit 1890¹⁴⁵. Uit deze periode stamt ook een gipsen mal voor het maken van kegelvormige proenen¹⁴⁶.

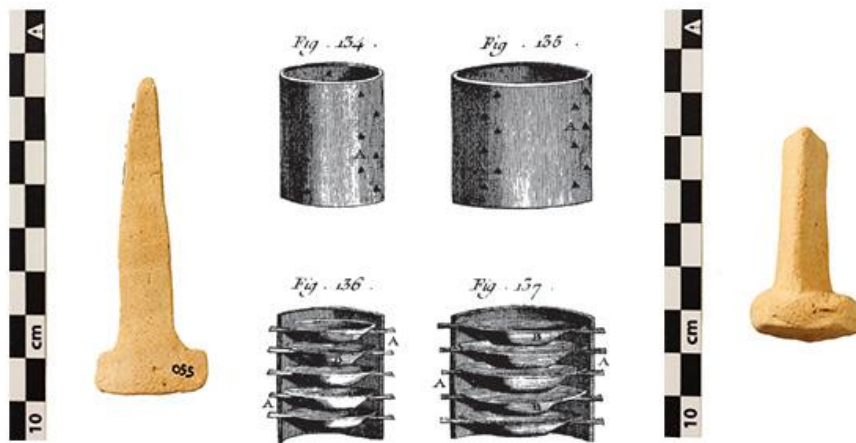
¹⁴² Mars 1991, 71.

¹⁴³ Groeneweg 1992, 99.

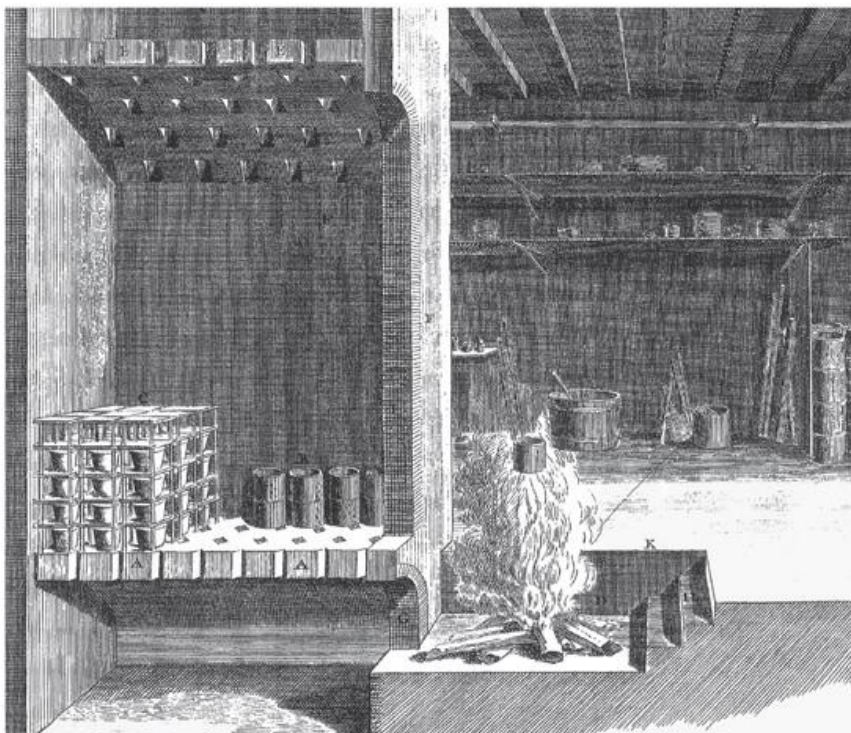
¹⁴⁴ Vaiana & Debs 2017.

¹⁴⁵ Adriaen & Adriaen 2006.

¹⁴⁶ Dus niet voor het maken van Segerkegels zoals vermeld in Adriaen & Adriaen 2006, 38.

Figuur 128: Het gebruik van kegelvormige proenen in de faiencerie naar de encyclopedie van Diderot en d'Alembert (1751-1772) (© ENCCRE). Met integratie in de montage van twee kegelvormige proenen van de site (context 015).

2.5.3 Poperingse potten en pannen in een vergelijkend perspectief

In dit hoofdstuk bieden we een overzicht van de aanwezige aardewerkcategorieën en -vormen binnen het huishoudelijk gebruiksaardewerk. We doen dit volgens de tijdsblokken afgebakend in 2.5.1. Het overzicht focust vooral op het gebruiksaardewerk van lokale of regionale herkomst, met andere woorden het gebruiksaardewerk uit grijsbakkend en roodbakkend aardewerk. In de eerste plaats wordt gekeken hoe het aanwezige vormengamma zich verhoudt tot de gekende typo-chronologische evolutie binnen het middeleeuwse en vroegmoderne aardewerk in Vlaanderen. In de mate van het mogelijke is ook geprobeerd de keramische producten van de Poperingse pottenbakkers eruit te lichten.

2.5.3.1 Periode I: 14de - vroege 15de eeuw

Qua aardewerkcategorieën domineren het grijze en rode aardewerk de 14de- en vroege 15de-eeuwse vondstcontexten (Tabel 36). Importaardewerk is in geringe mate aanwezig. Steengoed is dominant

onder de importen. Dit zien we ook elders in Vlaanderen voor de 14de eeuw¹⁴⁷. Vooral de Rijnlandse kannen, kruiken en drinkwaar worden in die periode bijzonder populair in Vlaanderen. In context 047 – te dateren in de 14de eeuw – zit er ook een veldfles uit witbakkend aardewerk met loodglazuur.

Tabel 36: Overzicht van de aardewerkcategorieën (op basis van n), per context, in periode I.

Context	016	017	021	047
Aardewerkcategorie	n = 480	n = 130	n = 374	n = 438
grijs	70,6%	43,8%	0,0%	56,2%
rood	28,8%	55,4%	100,0%	36,3%
wit	0,0%	0,0%	0,0%	1,6%
steengoed	0,6%	0,8%	0,0%	5,9%
Totaal	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Als we naar de verhoudingen binnen het lokale of regionale aardewerk kijken, zien we verschillen in de verhoudingen in grijs en rood tussen de verschillende contexten. Bij context 047 die we dateren midden of tweede helft van de 14de eeuw, valt de dominantie van grijs op. Bij context 017 die wordt gedateerd in de tweede helft van de 14de eeuw, valt dan weer de dominantie van rood op. Dit kunnen we verklaren gezien de evolutie op Vlaamse schaal. Tot diep in de 14de eeuw is grijs dominant onder het lokale aardewerk. Gaandeweg richting 15de eeuw komt er een evenwicht in de aanwezigheid van rood en grijs. Tweede helft 15de eeuw gaat rood de overhand krijgen onder het lokale aardewerk. Tegen het midden van de 16de eeuw lijkt het grijs definitief uit productie te gaan¹⁴⁸.

Bij het grijs en rood onderscheiden we in totaal twaalf verschillende vormsoorten: het bord, het deksel, de grape, de kan, de kruik, de kom, de kookkan, de pan, de steelkom, de teil, de voorraadpot en de vuurklok (Tabel 37). Deze samenstelling ligt in lijn met de vormenschat die we kennen uit andere 14de-eeuwse ensembles in Vlaanderen¹⁴⁹.

Tabel 37: Overzicht van het volledige vormgamma van de aardewerkensembles uit periode I (op basis van MAE).

vorm/context	016	017	021	047	Totaal
bord	1	1	-	-	2
deksel	4	9	-	1	14
grape	2	-	2	6	10
kan/Kruik	8	7	12	3	30
kom	2	3	-	1	6
kookkan	4	-	-	-	4
olielampje	1	-	-	-	1
pan	2	2	-	3	7
steelkom	-	-	-	2	2
teil	4	3	-	1	8
voorraadpot	7	-	-	3	10
vuurklok	2	1	-	5	8

Op basis van de aanwezige misbaksels kunnen we stellen dat het productieassortiment van de Poperingse pottenbakkers in de periode 14de – vroege 15de eeuw tenminste volgende vormen omvat (Figuur 129):

- een **kogelpotvormige grape** met korte bandvormige rand en ingesnoerde hals; de lensbodemplaat rust in sommige gevallen op subtiele standvinnen (Figuur 129: 1)

¹⁴⁷ De Groote 2008, 287.

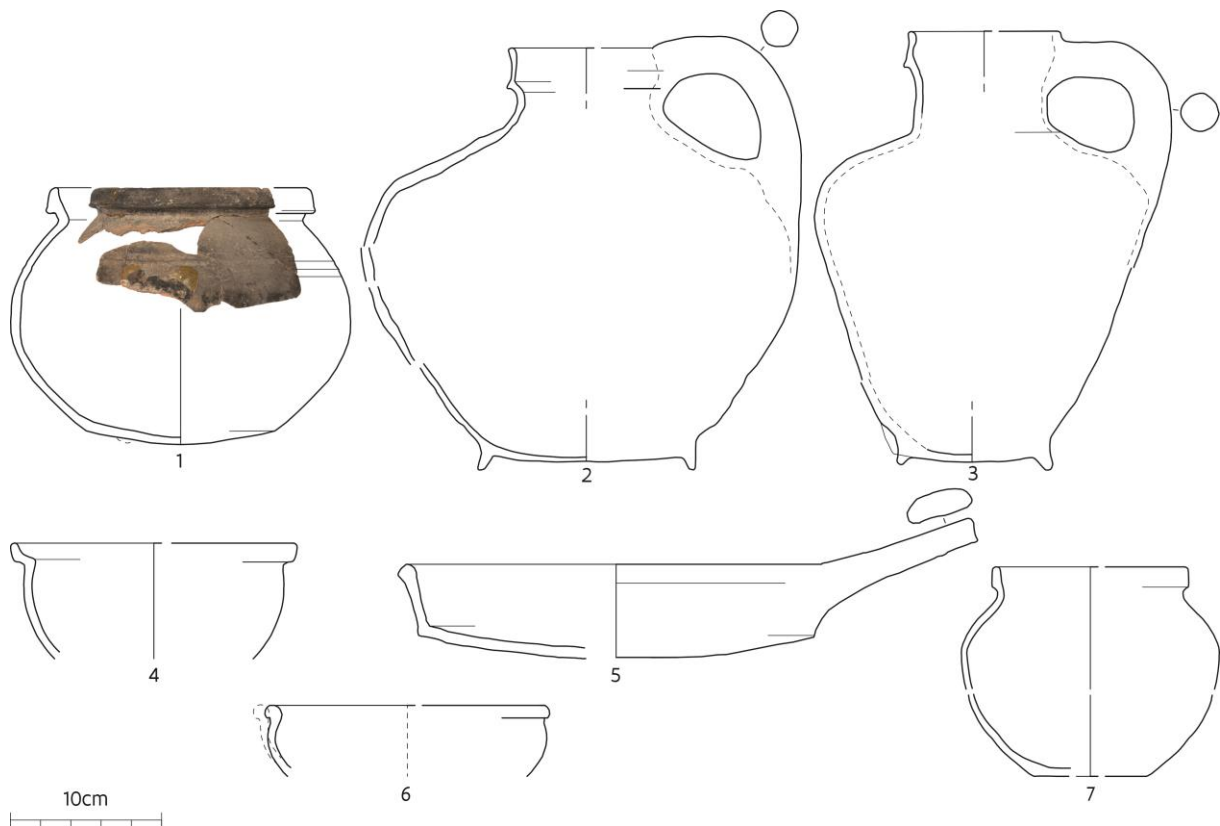
¹⁴⁸ De Groote 2008, 298–299.

¹⁴⁹ De Groote 2008, 233.

- een **zware bolvormige kruik** met bandvormige rand, hoge schouder, relatief korte gladde hals en een bodem op vier zware standvinnen; de rand is afgerond, heeft een doorn en staat doorgaans lichtjes naar binnen; een worstoor verbindt schouder en rand (Figuur 129: 2)
- een **iets slankere bolvormige kan of kruik** met bandvormige rand, hoge schouder en korte gladde halspartij; de bodem rust op vier standvinnen; ook hier is er sprake van een worstoor tussen rand en schouder (Figuur 129: 3)
- een **halfbolvormige kom** met ingesnoerde hals (Figuur 129: 4)
- een **eerder ondiepe pan** met convexe lensvormige bodem en volle steel; er is sprake van een duidelijke knik en doorn op de overgang van bodem naar wandgedeelte (Figuur 129: 5)
- een **halfbolvormige steelkom** met ingesnoerde hals (Figuur 129: 6)
- een **voorraadpot** met bandvormige rand op lensbodem (Figuur 129: 7).

Bovenvermelde lokale producten werden allemaal gemaakt in rood aardewerk.

Figuur 129: Overzicht van de met zekerheid in Poperinge geproduceerde vormen tijdens de 14de eeuw tot vroege 15de eeuw.

Voor een groot aantal vormen lijkt het Poperingse aardewerk op vlak van morfologie, technologie en stijl de algemene evoluties op Vlaamse schaal te volgen. De aanwezige kruiken en kommen onderscheiden zich weinig van bijvoorbeeld 14de-eeuwse voorbeelden uit andere productieregio's¹⁵⁰. Bij de kannen en kruiken is de bandrand met doorn dominant, iets wat we in Vlaanderen vrijwel overal zien behalve in de Denderstreek en westelijk Brabant¹⁵¹.

¹⁵⁰ Verhaeghe 1997; Verhaeghe 2003; De Grootte 2008.

¹⁵¹ De Grootte 2008, 418.

Figuur 130: Links: vroeg 14de-eeuwse grape zonder standvinnen, met sporen aan aangebakken proenen (Plaat IV: 3); rechts: vroeg 14de-eeuwse grape met subtiele standvinnen (Plaat IV: 2). Beide afkomstig uit context 047.

Op zoek naar vormsoorten met eventuele lokale of regionale kenmerken komen we uit bij de grape, pan en steelkom. In context 047, dat rond het midden van de 14de eeuw lijkt te dateren, vinden we tenminste vijf graperen die worden beschouwd als een vroeg type in de evolutie van kogelpot naar grape. Het lichaam is nog sterk kogelpotvormig en bij één exemplaar werden er op de overgang met de lensbodem subtiele standvinnen vastgesteld (Figuur 130: links). Het lijkt erop dat we een worstoor als handgreep kunnen verwachten, maar geen enkel voorbeeld bleef bewaard. De graperen zijn uitgevoerd in rood aardewerk en dragen sporen van loodglazuur. De aanwezige randen zijn allemaal kort bandvormig. Naast het feit dat dit een vroeg voorkomen betekent voor de grape als vormsoort zien we hier ook al een morfologische ontwikkeling die ook in de latere periodes aan bod komt: de aanwezige grape is niet voorzien van voetjes maar van standvinnen, een ontwikkeling die we vanaf de 14de eeuw kennen voor bepaalde regio's zoals leper¹⁵², de kustvlakte en het Brugse¹⁵³, op bepaalde locaties op de aangrenzende cuesta van het Meetjesland¹⁵⁴ en in Gent¹⁵⁵. Bij de aanwezige pannen valt dan weer de platte volle steel op (Plaat VIII: 3). Hiermee sluiten de Poperingse producten ook aan bij leper¹⁵⁶, het Brugse en het ruimere kustgebied¹⁵⁷. In het ensemble werden er twee MAE gedetermineerd als steelkom (Plaat V: 4-5). Eén ervan wordt als misbaksel en lokaal geproduceerd beschouwd (Plaat V: 5). Deze toewijzing gebeurde voornamelijk op basis van morfologie, randtype en gebruikssporen. De steel ontbreekt bij beide fragmentaire stukken. Het roet op de onderzijde doet alleszins een gebruik op het vuur vermoeden. Het Poperingse product heeft een wat verdikte afgeronde rand die lichtjes ondersneden is. Hierdoor is het lichaam halfronnd of eerder biconisch van vorm. Er is sprake van een subtiele gietsneb. Het bijzondere is de vroege datering. Deze steelkom zit in context 047, een ensemble dat midden tot tweede helft van de 14de eeuw lijkt te dateren. Algemeen wordt aangenomen dat de steelkom als vormsoort pas in de loop van de 15de eeuw verschijnt. Onze kennis is echter in grote mate bepaald door onderzoek in de Denderstreek en het Midden-Scheldegebied¹⁵⁸. In andere regio's zoals het Brabantse zijn er wel aanwijzingen dat de steelkom al in de 14de eeuw voorkwam. Hiervan getuigen vondsten op de pottenbakkersite van het Arresthuis in

¹⁵² Pype 1999.

¹⁵³ Verhaeghe 1997; Verhaeghe 1988.

¹⁵⁴ De Grootte *et al.* 2019; De Clercq *et al.* 2007.

¹⁵⁵ Berkens *et al.* 2020.

¹⁵⁶ Pype 1999.

¹⁵⁷ Verhaeghe 1988, 92; Verhaeghe 1983, 77.

¹⁵⁸ De Grootte 2008, 258.

Mechelen¹⁵⁹. Ook op de site Ieper - De Meersen lijkt de steelkom in de 14de eeuw al sporadisch voor te komen¹⁶⁰.

2.5.3.2 Periode II: tweede helft 15de eeuw - eerste helft 16de eeuw

Als we de verhoudingen tussen de verschillende aardewerkcategorieën in ogenschouw nemen, valt de grote dominantie van het rood aardewerk op (Tabel 38). In alle contexten (025; 034-035; 037; 046) situeert het aandeel rood zich rond de 98% van het scherventotaal. De fractie grijs betreft maximaal 1,6%. De afname van grijs strookt met het gekende beeld voor de tweede helft van de 15de en de eerste helft van de 16de eeuw¹⁶¹. Het valt wel op dat het aandeel grijs al bijzonder klein is in vergelijking met andere omliggende regio's (Doornik en Oudenaardse tot +/-35%; Zuid-Brabant en Denderstreek tot +/-15%; Brusselse tot 30%). Daarmee sluit Poperinge aan bij het gekende beeld voor de kustvlakte dat met percentages grijs die 5% niet overschrijden, aansluit bij het Waasland en het Antwerpse¹⁶². We moeten er evenwel rekening mee houden dat de Poperingse cijfers ten dele zijn gebaseerd op productieafval terwijl het vergelijkingsmateriaal in grote mate consumptieafval betreft.

In de studiecollectie is het import aardewerk ook in deze periode weinig aanwezig. Het gaat om een beperkt aandeel Rijnlands steengoed en witbakkend aardewerk. Voor die laatste is een herkomst in het Maasland mogelijk maar ook uit Duitsland (o.a. regio Keulen) kwam in deze periode witbakkend aardewerk naar onze gewesten¹⁶³. De aanwezigheid van steengoed en witbakkend aardewerk als voornaamste importen tijdens de tweede helft van de 15de en eerste helft van de 16de eeuw merken we ook elders in Vlaanderen op¹⁶⁴.

Tabel 38: Overzicht van de aardewerkcategorieën in periode II (op basis van n).

context	025	034-035	037	046
aardewerkcategorie	n = 311	n = 1607	n = 325	n = 3036
grijs	1,6%	0,9%	1,2%	1,6%
rood	97,4%	98,8%	98,2%	98,4%
wit	1,0%	0,0%	0,3%	0,0%
steengoed	0,0%	0,4%	0,3%	0,0%
Totaal	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Als we verder kijken naar het grijs en rood aardewerk, zien we 13 vormen die we kunnen rekenen tot het standaard huishoudelijk vormengamma (Tabel 39). Een bijzondere vorm die hypothetisch als water- of voederbak voor kippen werd gedetermineerd, rekenen we hier niet bij. Als voornaamste huishoudelijke vormen kunnen we aanhalen: het bord, het deksel, de grape, de kamerpot, de kruik, de kom, de steelkom, de teil, het vergiet, de voorraadpot en het wasbekken. Dit gamma ligt in lijn met de algemene vormontwikkeling in Vlaanderen tijdens de tweede helft van de 15de eeuw en eerste helft van de 16de eeuw¹⁶⁵. Vergeleken met de 14de eeuw zien we dat het gebruiksgoed in geglazuurd aardewerk erg dominant wordt. Slechts enkele vormen komen in beperkte mate nog voor in grijs waaronder de kruik, de kom, de teil, de voorraadpot en de grape. Die laatste blijft belangrijk als kookvorm, maar dan vooral in rood geglazuurd aardewerk. De steelkom in rood wordt ook belangrijker in de keuken. De kookkan komt dan weer niet meer voor. Op Vlaamse schaal verdwijnt bij het tafelgerei de schenkan in lokaal aardewerk. In de plaats daarvan komen er meer en meer kannen in steengoed. Hetzelfde geldt voor bekervormen. Dit zien we enigszins gereflecteerd in het beperkte aandeel steengoed in de studiecollectie. We merken wel op dat in het Poperingse ensemble nog wel degelijk

¹⁵⁹ O.a. in pottenbakkerskuil C11-C14-C18A-C18B: zie Vanholme *et al.* 2010.

¹⁶⁰ Persoonlijke mededeling Koen De Grootte.

¹⁶¹ De Grootte 2008, fig. 284.

¹⁶² De Grootte 2008, 421.

¹⁶³ Gaimster 1988a; Unger 1999.

¹⁶⁴ De Grootte 2008, 287.

¹⁶⁵ De Grootte 2008, 293–294.

kannen in rood aardewerk aanwezig zijn (Plaat XXXIV: 4; Plaat XLI: 1-2). Op vlak van hygiëne wint de kamerpot in rood geglazuurd aardewerk aan belang. Als compleet nieuwe vormen in het huishouden gelden het vergiet in rood aardewerk en ook het wasbekken, een eerder uitzonderlijke vorm geassocieerd met een elite of monastieke levensstijl¹⁶⁶.

Tabel 39: Overzicht van het volledige vormgamma van de aardewerkensembles uit periode II (op basis van MAE).

vorm/context	025	034-035	037	46	Totaal
bord	3	2	1	1	7
deksel	3	3	1	5	12
grape	24	138	1	96	258
kamerpot	-	4	-	-	4
kan/kruik	-	33	5	16	54
kom	-	12	6	247	265
pan	-	-	1	5	6
steelkom	2	16	-	6	24
teil	14	31	7	36	88
vergiet	-	1	-	-	1
voorraadpot	-	-	-	7	7
wasbekken	-	-	-	2	2

Figuur 131: Misbaksel van een laat 15de-eeuwse - eerste helft 16de-eeuwse tweeorige grape op standvinnen (context 034-035) (Plaat XXXI: 1).

¹⁶⁶ De Grootte 2008, 242, 282.

Figuur 132: Overzicht van de met zekerheid in Poperinge geproduceerde vormen tijdens de tweede helft 15de eeuw - eerste helft 16de eeuw.

Op basis van de aanwezige misbaksels kunnen we stellen dat het productieassortiment van de Poperingse pottenbakkers in de periode tweede helft 15de eeuw – eerste helft 16de eeuw bestond uit louter roodbakkende producten en tenminste volgende vormen omvat:

- een **grape**, gekenmerkt door een **bolvormig tot biconisch lichaam** en korte uitstaande hals gevormd door een naar buiten geduwde en ingesnoerde rand. Onder de randtypes rechte randen (vaak verdikt met geprononceerde buitenlip en een top die afgerond, afgeplat of geschuind kan zijn) maar ook bandvormige randen. De grappen zijn voorzien van twee

worstoren met rond tot driehoekig profiel. Deze worden gemonteerd op de rand en lopen naar de schouder. Vaak zijn ze wat opgetrokken. Ook komen er grappen voor met een steel als handgreep, zogenaamde steelgrappen. De bodem was voorzien van standvinnen en niet van pootjes. De binnenzijde is steeds bekleed met een transparant loodglazuur dat vaak ook op de bovenste delen van de buitenkant is aangebracht (Figuur 131: 1-2);

- een **lage grape met wijde randopening** en ingesnoerde hals, een dubbel worstoor en een lensbodem op drie pootjes. Het oor staat gemonteerd op de rand en loopt naar de schouder. Soms is er ook een gietsneb aanwezig. De binnenzijde is voorzien van een transparant loodglazuur (Figuur 131: 3);
- een **kamerpot** met gedrongen peervormig lichaam en naar buiten geduwde rand. Doorgaans is er een dekselgeul. De bodem is lensvormig en voorzien van vier standvinnen. De kamerpotten zijn aan de binnen- en buitenzijde voorzien van een transparant loodglazuur (Figuur 131: 4);
- een **ranke kan** met eerder peervormig lichaam en hoge schouder. De halspartij is conisch tot trechtervormig en glad. De kan staat op een standvoet en heeft een licht opgetrokken worstoor gemonteerd op rand en schouder. Deze kannen hebben een korte bandvormige rand met doorn. De rand is wat naar buiten geduwd. De binnenzijde is geglazuurd (Figuur 131: 5);
- een **bolvormige kruik** met hoge schouder en een bodem op standvinnen. Een worstoor verbindt rand en schouder. De hals is hoog en glad, de rand is bandvormig. De binnenzijde is geglazuurd (Figuur 131: 6);
- een **grote en diepe conische kom**. Deze kommen zijn voorzien van een sikkelvormige rand met afgeplatte top. De kommen hebben een diepe dekselgeul. Er konden geen bodemfragmenten worden gepast, maar een aantal losse bodems wijzen op een bodem op drie pootjes. De binnenzijde is afgewerkt met transparant tot donker bruin loodglazuur (Figuur 131: 7);
- een **bijzondere kleine en ondiepe conische kom** met opstaande en licht naar buiten geduwde rand met afgeronde top. De overgang van wand naar bodem gebeurt met een scherpe knik. Er is duidelijk sprake van een aantal verschillende formaattypes. De binnenzijde van deze kommen is afgewerkt met een sliblaag en een groenig koperrijk glazuur of een transparant glazuur. De zone onder de rand is vrijgelaten van slib waardoor er sprake is van een kleurschakering in tinten groen of bruin. Opvallend is dat er drie verschillende types bodem voorkomen: een eenvoudige convexe bodem (Figuur 131: 8) een bodem op standvinnen (Figuur 131: 9) en een bodem met standring (Figuur 131: 10) (zie ook Figuur 133);
- een **kleine halfbolvormige kom** met ingesnoerde hals en korte bandvormige rand. De kommen zijn voorzien van een handgreepje op de rand in de vorm van een drielobbig klaverblad. Ze rusten op een bodem met standvinnen. Het glazuur op de binnenzijde is niet enkel functioneel, maar ook decoratief. Het centrale deel heeft een groen glazuur op een witte sliblaag. Aan de randen ontbreekt de sliblaag waardoor er sprake is van een kleurschakering (Figuur 131: 11);
- een **teilvervormige kom of papkom**. Kenmerkend is het conische lichaam, een gietsneb en een bodem op standvinnen. De kommen hebben een bandvormige rand, soms met doorn. Ze zijn voorzien van een worstoortje als handgreep. Het glazuur op de binnenzijde is niet enkel functioneel, maar ook decoratief. Het centrale deel heeft een groene glazuur op een witte sliblaag. Aan de randen en op de handgrepen ontbreekt de sliblaag waardoor er sprake is van een kleurschakering (Figuur 131: 12);
- een **halfronde steelkom**. De steel is vol, rond van profiel en gekromd. De steel is gemonteerd op de schouder van de steelkom. De rand wordt naar buiten geduwd om een dekselgeul te bekomen. De hals is licht ingesnoerd. De aanwezige steelkommen zijn aan de binnenzijde voorzien van een transparant loodglazuur (Figuur 131: 13);

- een **teil** met een weinig originele vormgeving: een wijde, open vorm zonder halspartij, vaak brede bandvormige rand en een gietsneb. De binnenzijde is voorzien van een loodglazuur. De wat convexe bodem rust op drie standvinnen (Figuur 131: 14).

Figuur 133: Drie bodemvarianties bij het conische komtype, context 046. Van links naar rechts: lensbodem, standvinnen en standring (zie Platen LI en LII).

Op zoek naar lokale of regionale kenmerken onder het Poperings productieafval komen we ook hier opnieuw bij de grape terecht. Ook voor deze periode vinden we in het ensemble de grape op standvinnen terug. Zoals eerder al aangegeven vinden we de grape op standvinnen ook elders terug in de kustvlakte maar ook in Gent en Brugge¹⁶⁷ en tijdens de 15de en 16de eeuw ook in het Waasland¹⁶⁸. Onder het productiemateriaal komen er ook grappen voor op pootjes. Deze kookpotten met twee verticale worstoren kenmerken zich door een bijzonder wijde randopening. Vergelijkbare maar wat jongere voorbeelden uit het midden en de tweede helft van de 16de eeuw vinden we ook in Noord-Frankrijk en in gebruiksafval uit Tourcoing¹⁶⁹. De wijde randopening is in Vlaanderen vooral gekend van de latere 17de-eeuwse grappen¹⁷⁰. Ook de kamerpot lijkt op basis van het (weinig) aanwezige vondstmateriaal in Poperinge enkel voor te komen op standvinnen. Bodems op standvoet zoals we kennen uit het Antwerpse of het Waasland werden niet aangetroffen¹⁷¹. Bij het schenkgerei werd al vermeld dat in Poperinge de kan in rood geglazuurd aardewerk ook in de 15de en 16de eeuw nog werd geproduceerd. In het Oudenaardse zien we bijvoorbeeld dat de kanvorm in rood aardewerk erg zeldzaam wordt vanaf de 15de eeuw en enkel nog sporadisch in kleine tot zeer kleine exemplaren voorkomt¹⁷². Ten slotte vermelden we ook nog de kleine en conische kom die veelvuldig voorkomt tussen het productieafval en dan in het bijzonder in context 046. Opvallend is de eenvoudige opstaande rand, de duidelijke knik in de overgang tussen wand- en bodemgedeelte en de decoratieve afwerking met groenig glazuur op witte slib. Ander opvallend gegeven zijn de drie types van bodemafwerking met een eenvoudige convexe bodem, een bodem op standvinnen en een bodem op standring. In de omliggende regio's werden weinig vergelijkbare komvormen teruggevonden. Met de conische vormgeving en knik tussen wand en bodem doen deze kommen denken aan steelkommen die bijvoorbeeld ook in het Oudenaardse¹⁷³ werden aangetroffen. Het compleet ontbreken van steelfragmenten of gietsnebben maakt een determinatie als steelkom in geval van de Poperingse stukken erg onwaarschijnlijk, evenals de aanwezigheid van slibafwerking aan de binnenzijde. Dit werd nooit toegepast bij kookvormen. Soortgelijke kommen vinden we ook in Noord-Frankrijk terug onder het gebruiksafval uit het midden en de tweede helft van de 16de eeuw. Voorbeelden uit Tourcoing

¹⁶⁷ Verhaeghe 1983; Berkers *et al.* 2020.

¹⁶⁸ De Smet 1988; De Smet 1989.

¹⁶⁹ Gomes *et al.* 2019, 202.

¹⁷⁰ Poulain 2016.

¹⁷¹ Veeckman *et al.* 1992; De Smet 1988; De Smet 1989; De Mets 1982.

¹⁷² De Groote 2008, 195.

¹⁷³ De Groote 2008, 206: 2.

hebben wel een wat complexer bandvormig randtype en op de knik tussen wand en bodem ook vaak een doorn¹⁷⁴.

2.5.3.3 Periode III: 18de eeuw

De contexten 006 en 015 bieden een inkijk in het 18de-eeuws aardewerk uit Poperinge (Tabel 40). Het Poperings vondstmateriaal in vergelijkend perspectief plaatsen is voor de 18de eeuw moeilijker dan voor de voorgaande tijdvakken. Goed gedateerd en bestudeerd referentiemateriaal voor Vlaanderen ontbreekt. Onder andere in Aalst op de pottenbakkerssite van de Peperstraat kwam 18de-eeuws productieafval aan het licht, alsook in Zottegem maar dit werd slechts in beperkte mate uitgewerkt¹⁷⁵. Voor Gent wordt er in kader van een publicatie rond de laatmiddeleeuwse pottenbakkers in de stad enige aandacht geschonken aan hun 18de-eeuwse nazaten en hun producten¹⁷⁶. Ook werden er in het verleden weinig mooi gedateerde gebruikscontexten uit deze periode uitgewerkt¹⁷⁷. Vaak is het zoeken naar enkele verdwaalde 18de-eeuwse stukken in een pakket met een veel ruimere datering¹⁷⁸. Daarom kunnen we niet anders dan het Vlaams materiaal te spiegelen aan producties uit omliggende gebieden, en dan vooral Nederland waar een aantal 18de-eeuwse productiecentra archeologisch zijn gedocumenteerd¹⁷⁹. De huidige stand van zaken maakt het vanzelfsprekend erg moeilijk om lokale of regionale kenmerken te herkennen of definiëren. In deze paragraaf beperken we ons daarom noodgedwongen tot het situeren van het Poperings vondstmateriaal – en dan in het bijzonder het productieafval – binnen een aantal algemene en gekende tendensen in de aardewerkproductie in de Lage Landen van de 18de eeuw.

context	006	015
aardewerkcategorie	n = 684	n = 1109
grijs	0,0%	2,9%
rood	99,9%	96,3%
steengoed	0,1%	0,0%
faience	0,0%	0,8%
Totaal	100,0%	100,0%

Tabel 40: Overzicht van de aardewerkcategorieën in periode III (op basis van n).

Context 015 bevat nog een fractie grijs, maar zoals werd geargumenteed, gaat het om residueel materiaal. Het grijs aardewerk verdwijnt overal in Vlaanderen uit productie rond het midden van de 16de eeuw¹⁸⁰. Dominant onder het 18de-eeuws gebruiksaardewerk is het oxiderend gebakken aardewerk met kenmerkende rode kleur en afhankelijk van de vormsoort doorgaans voorzien van loodglazuur. Er is een zeer kleine fractie tingeglazuurd aardewerk of faience aanwezig. In de 18de eeuw komen er zowel Duitse, Franse als Nederlandse producten onze gewesten binnen¹⁸¹. Ook in Vlaanderen werd tingeglazuurd aardewerk gemaakt, onder andere in Gent¹⁸².

We wijzen ook op de veelheid aan proenen in het Poperings vondstmateriaal waaronder ook een aantal types die wijzen op de productie van plateelwerk. Het aanwezige tingeglazuurd schervenmateriaal is echter dermate gering en fragmentair dat verdere analyse, laat staan herkomstbepaling, onmogelijk is. Ook de informatiewaarde van het enkele steengoedfragment is beperkt. Het gaat alleszins om een Rijnlandse import¹⁸³.

¹⁷⁴ Gomes *et al.* 2019, 180.

¹⁷⁵ Bracke & Van Hove 2014; Deschieter & De Wandel 2009.

¹⁷⁶ Berkens *et al.* 2011.

¹⁷⁷ Hillewaert & Verhaeghe 1991.

¹⁷⁸ Poulain 2016, bv. kookpotten met vlakke bodem op fig. 48: 6-11; Van Eenhooge 1996.

¹⁷⁹ Mars 1991; Groeneweg 1992; Van der Meulen & Smeele 1989; Van der Meulen & Smeele 2001; Koopman 2006; Koopman 2007.

¹⁸⁰ De Groote 2008.

¹⁸¹ Poulain 2016.

¹⁸² Laleman *et al.* 1996; Berkens *et al.* 2011.

¹⁸³ Gaimster 1997; Hellebrandt 1977; Kohnemann 1982.

vorm/context	006	015	Totaal
bloempot	9	6	15
bord	1	4	5
deksel	5	-	5
grape	3	20	23
hengselpot	9	-	9
steelkom / kachelpan	79	16	95
kamerpot	2	1	3
kan / kruik	2	2	4
kom	35	24	59
pan	2	4	6
schotel	-	12	12
teil	49	52	101

Tabel 41: Overzicht van het volledige vormengamma van de aardewerkensembles uit periode III (op basis van MAE).

Als we kijken bij het rood aardewerk, onderscheiden we 13 verschillende vormsoorten die we kunnen rekenen bij het huishoudelijk gebruiksaardewerk (Tabel 41). Het gaat om de bloempot, het bord, het deksel, de grape, de hengselpot, de steelkom en de kachelpan, de kamerpot, de kruik, de kom, de pan, de schotel en de teil.

Het vondstmateriaal laat toe de vinger te leggen op een aantal vormevoluties. Door het groeiende belang van de kachel in de keuken verschijnt er bij een aantal eeuwenoude middeleeuwse kookvormen voor het eerst een vlakke bodem of een bodem op standring of standvoet. Door niet langer te koken op open vuur wordt een bodem op drie pootjes of standvinnen overbodig en zelfs hinderlijk. Wanneer de eerste kookvormen met platte bodem verschijnen is nog onder discussie. Sommige auteurs dateren het verschijnen van de platte bodem al uitzonderlijk in de 17de eeuw¹⁸⁴, maar dit lijkt vroeg en dit verschijnen is moeilijk te relateren aan de introductie van de keukenkachel. Andere herkennen een groeiende populariteit rond 1700¹⁸⁵. De kachel zou op dat moment vooral in stedelijke en beter gegoede milieus snel terrein winnen. Rond 1750 was het fornuis een algemene verschijning¹⁸⁶. De diachrone studie van productie-ensembles in Bergen-op-Zoom wijst op een geleidelijke vormevolutie. Begin 18de eeuw ziet men daar bij de steelkommen en grappen de pootjes verkleinen tot kleine uitstulpingen. Rond 1750 zet zich de evolutie naar vlakke bodem door¹⁸⁷. Al blijven er nadien ook traditionele grappen en steelkommen met pootjes in productie¹⁸⁸. De open vraag daarbij is hoe snel het fornuis werkelijk gemeengoed werd bij iedereen. Ook in het Poperingse materiaal (context 015) zien we een simultane aanwezigheid van steelkommen en kachelpannen. In het licht van de 18de-eeuwse grape en kachelpan is het ook aangewezen te wijzen op een andere evolutie die al in de 17de eeuw wordt ingezet. Bij de grappen wordt vanaf de 17de eeuw de uitstaande of uitkragende rand steeds wijder. Tegelijkertijd wordt de wand rechter en ontstaat er een meer conisch en minder bolvormige kookvorm. De rand is daarbij niet of nauwelijks nog ingesnoerd. In Bergen-op-Zoom lijkt deze vormontwikkeling er zelfs voor te zorgen dat in de 18de eeuw de gesloten grape verdwijnt en opgaat in de vormevolutie van de open kachelpan. Onder het Poperingse productafval (zie *infra*) herkennen we in de 18de eeuw wel nog gesloten potten met ingesnoerde hals (bv. Plaat LXIV: 9-13). Daar lijkt de gesloten grape met vlakke bodem en de open kachelpan gelijktijdig te worden geproduceerd.

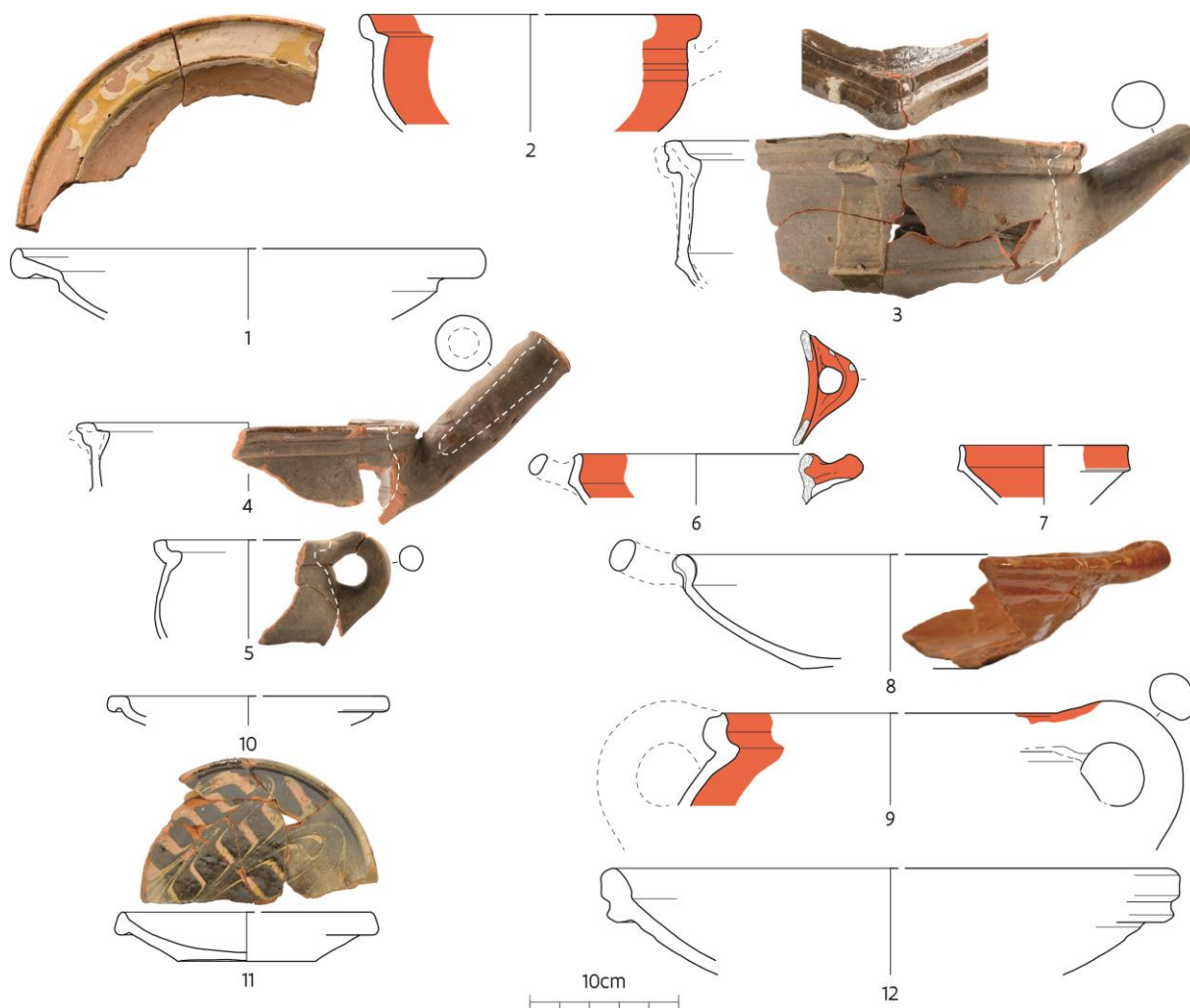
¹⁸⁴ Poulain 2016.

¹⁸⁵ Bartels 1999; Groeneweg 1992, 161.

¹⁸⁶ Weijns 1974.

¹⁸⁷ Groeneweg 1992, 96.

¹⁸⁸ Groeneweg 1992, 117 & 137.

Figuur 134: Overzicht van de met zekerheid in Poperinge geproduceerde vormen tijdens de 18de eeuw.

We zien ook voor het eerst een aantal potten met hengseloor. Het hengseloor duikt in Vlaanderen op in de 15de eeuw. De eeuwen nadien lijkt hun belang te groeien¹⁸⁹. Het hengseloor komt voor aan de traditionele hengselpot die doorgaans geassocieerd wordt met het vervoeren van voedsel en andere waren. Het gebruik is niet voor alle hengselpotten even duidelijk. Vaak is ook het onderscheid met de lollepot of vuurpot moeilijk te maken. Een vuurpot is een soort van vuurkorf die kon opgehangen worden, maar ook onder de rokken van dames werd geplaatst. Bepaalde 16de-eeuwse types hebben een perforatie op een naar binnen geplooid boord¹⁹⁰. Bij de 18de- en 19de-eeuwse voorbeelden situeert de perforatie zich vaak ook in het deksel. De pot zelf was dan niet geperforeerd¹⁹¹. De hengselpot en de vuurpot hebben een gelijkaardige morfologie en randtypologie. Beiden zijn vaak conisch van vorm maar er zijn ook voorbeelden gekend met bolle buik en ingesnoerde hals.

Naast verandering die ingegeven is door functionaliteit zien we dat ook esthetiek een rol kan gaan spelen. We nemen het voorbeeld van de bloempot. Tot in de 16de eeuw ging het hierbij vooral om een functioneel object voor het potten van planten. Doorgaans is het een eenvoudige en onversierde cilindervorm met haaks uitstaande randen, met in de bodem één of meerdere perforaties waarlangs het gietwater kon weglopen. Tijdens de 17de en 18de eeuw treedt er een grote variatie op van vormen die gerelateerd kunnen worden aan het houden van planten. Het functionele aardewerk om te potten blijft bestaan, maar daarnaast verschijnen er ook tal van vormen om planten binnen- en buitenshuis

¹⁸⁹ De Groote 2008, 137.

¹⁹⁰ De Groote 2008, 137.

¹⁹¹ Bartels 1999, catalogusnummer 704.

tentoon te stellen¹⁹². Context 006 bevat een aantal ‘functionele’ bloempotten (Plaat LX: 1-2), terwijl we in context 015 een aantal meer decoratieve objecten herkennen waaronder een grote open geglazuurde hangbloempot (Plaat LXIV: 2), een imitatie van een houten emmertje (Plaat LXIV: 1) en enkele fragmenten van vermoedelijk een tuinvaas met maldecoratie (Plaat LXIV: 3).

Hoe situeert het Poperingse productieafval uit de 18de eeuw zich nu in dit verhaal? Daarvoor brengen we eerst in kaart welke keramische producten zeker deel uitmaakten van het Poperingse vormengamma. Voor de 18de eeuw kwamen er in Poperinge zeker volgende vormen uit de oven (Figuur 134):

- een **bord** met duidelijke overgang tussen vlag en spiegel; aan de binnenzijde voorzien van een dekkende sliblaag met loodglazuur (Figuur 134: 1);
- een **kachelpan met half rond tot conisch lichaam en twee worstoren** die horizontaal onder de rand werden geplaatst. In sommige gevallen werden de oren geknepen. De rand is vaak bandvormig en er is sprake van een dekselgeul en gietsneb. De binnenzijde is van glazuur voorzien (Figuur 134: 2);
- een **kachelpan met conisch tot biconische vorm** met op overgang van buik naar bodem een doorn. De kachelpannen hebben een subtiele standvoet. Als handgreep hebben ze een holle of volle en wat gekromde steel die op de rand wordt vastgezet. Doorgaans is enkel de binnenzijde afgewerkt met een transparant of zwart loodglazuur (Figuur 134: 3-4);
- een **teilvermige kom of papkom** met conisch lichaam zonder halspartij. Kenmerkend is de bandvormige rand, een gietsneb. Sommige zijn voorzien van twee horizontale worstoren. Enkele losse bodemfragmenten wijzen op een variëteit aan bodems binnen hetzelfde vormtype: zowel bodems op standvoet, standring als standvinnen komen voor (Figuur 134: 6-7);
- een **kom met conisch lichaam zonder halspartij**. De kom wijkt af van bovenbeschreven type door het ontbreken van een bandvormige rand en de gietsneb. De twee horizontale worstoren zijn ook wat opgetrokken. De kommen staan op een vlakke bodem (Figuur 134: 8);
- een **grape met bolle buik** en korte uitstaande en ingesnoerde hals. De rand is voorzien van een dekselgeul. Als handgreep hadden de potten worstoren die op de rand werden vastgezet. Gezien de fragmentaire staat van het aardewerk is niet met zekerheid te stellen of de potten van één, dan wel van twee worstoren waren voorzien. De binnenzijde is van een transparant loodglazuur voorzien (Figuur 134: 5,9);
- een **ondiepe schotel met eerder zwaar uitgevoerde rand**. Deze schotels hebben een transparant loodglazuur op de binnenzijde maar vertonen ook een reeks slordig gezette sliblijnen op de rand en de binnenzijde (Figuur 134: 10);
- een **ondiepe schotel op vlakke bodem**. Deze schotels hebben een transparant loodglazuur op de binnenzijde en een gemarmerd slibmotief op het centrale deel (Figuur 134: 11);
- een **teil met typische vormgeving**: een wijde, open vorm zonder halspartij, vaak brede bandvormige rand en een gietsneb. De bandvormige rand is vaak zwaar uitgevoerd, maar er zitten ook meer verfijnde producten tussen. De binnenzijde is voorzien van een loodglazuur. Het is niet duidelijk of de teilen waren uitgerust met standvinnen of een standring (Figuur 134: 12).

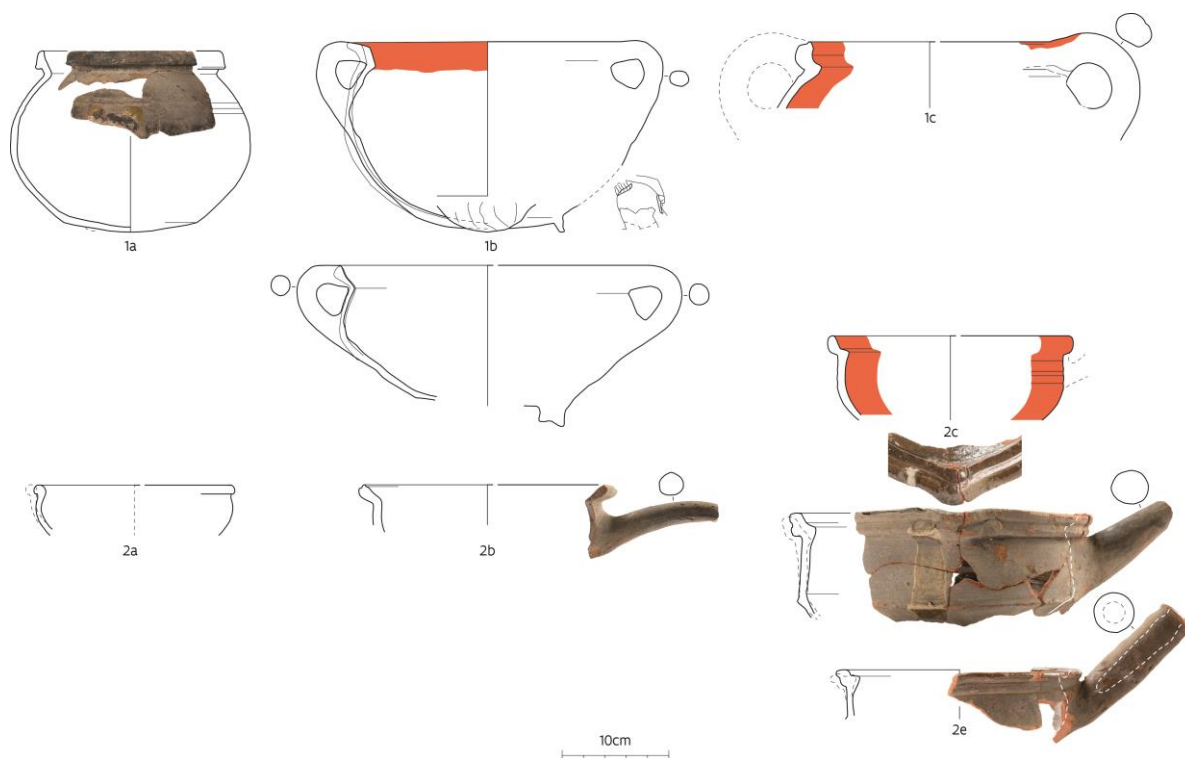
Wat betreft het kookgerei lijken de Poperingse pottenbakkers alvast verantwoordelijk te zijn geweest voor een eigentijdse vormenschat met de productie van kookvormen met vlakke bodem voor het gebruik op het fornuis. Daarbij gaat het om de open kachelpan maar er bleven ook gesloten grappen in productie. Uit de vormgeving van de grape met vlakke bodem (Plaat LXIV: 9-13) en de halfronde

---

¹⁹² Bartels 1999, catalogus 398-404; Clevis & Kottman 1989.

kachelpan (bv. Plaat LXI: 6-8) blijkt een evolutie uit respectievelijk de middeleeuwse grape met pootjes en de steelkom (Figuur 135). De vormen hebben nog een bol of halfbolvormig lichaam dat doet denken aan hun middeleeuwse voorgangers. Het conisch type kachelpan heeft een meer eigentijdse vormgeving. De cilindrische of conische vormgeving en ook de abrupte overgang tussen wand en bodem (vaak geprononceerd met een doorn) (bv. Plaat LXIX: 1-2) doen denken aan producten uit Bergen-op-Zoom¹⁹³ en Oosterhout¹⁹⁴. Of de vormgeving van de kachelpannen daadwerkelijk geïnspireerd is op Brabantse voorbeelden, kunnen we niet met zekerheid zeggen. Mogelijk hebben we te maken met een bredere stilistische ontwikkeling die zich voordoet in onze gewesten. Soortgelijke conisch gevormde en gesteelde kachelpannen werden ook elders in Vlaanderen gemaakt, zo blijkt uit een vondst aan de Gentse Kattenberg¹⁹⁵. Het weinige gekende 18de-eeuwse vondstmateriaal uit Noord-Frankrijk lijkt er op te wijzen dat daar vooral de traditionele halfronde grapen en kachelpannen in trek waren¹⁹⁶.

Figuur 135: Evolutie naar platte bodem op basis van de Poperingse productie. Bovenaan de grape en onderaan de steelkom/kachelpan.

Mogelijk werd er ook voor andere vormen en stijlelementen gekeken naar het Brabantse. De kommetjes op vlakke bodem doen eveneens denken aan de Oosterhoutse producties. Vooral de puntige uitgewerkte horizontale oortjes lijken sterk verwant aan diegene die tijdens de 18de en 19de eeuw in het Brabantse werden gezet¹⁹⁷ (zie bv. Figuur 136). Een aantal andere stijlelementen doen dan weer eerder Oost-Nederlands of Duits aan. Een voorbeeld is de vormgeving en versiering van de schalen. De zware blokvormige randen bij de diepe schalen en de slibdecoratie op de rand doen denken aan producties zoals in Gennep of langs de Neder-Rijn¹⁹⁸. Ook de ondiepe schotel met gemarmerd slibmotief (Plaat LXVIII: 1) zit in deze traditie. Dit type decoratie wordt in de literatuur

¹⁹³ Groeneweg 1992.

¹⁹⁴ Van der Meulen & Smeele 1989.

¹⁹⁵ Berkers *et al.* 2011, 18.

¹⁹⁶ Gomes *et al.* 2019, 188-189.

¹⁹⁷ Van der Meulen & Smeele 1989, 5.

¹⁹⁸ Mars 1991, 84; Gaimster 1988b.

gesitueerd in de eerste helft tot het derde kwart van de 18de eeuw en wordt vaak geassocieerd met een productie in het Rijnland¹⁹⁹.

Figuur 136: Kommetje met vlakke bodem en puntige handgrepen in 'Oosterhoutse stijl' (Plaat LXVII: 1).

Een opvallend gegeven is ook de robuuste uitvoering van het 18de-eeuwse aardewerk. Wat de algemene morfologie betreft, verandert er voor vele vormen in de 18de eeuw niet zo veel. De 18de-eeuwse teil is qua vorm niet zo verschillend met teilen uit de 14de en 15de eeuw. Hetzelfde geldt eigenlijk voor de grape op vlakke bodem die een evolutie is van de middeleeuwse grape op pootjes. De kachelpan lijkt dan weer verder te bouwen op de vormgeving van één van de middeleeuwse open kookvormen, de steelkom. Ook de randtypologie bouwt vaak verder op de vormgeving uit de vorige eeuwen. Wat daarbij wel opvalt, is de algemene tendens om het aardewerk robuuster en zwaarder te gaan uitvoeren (zie bv. de teilranden Figuur 137; Figuur 138). Wanden worden dikker en ook randen en grepen worden zwaarder. Dit is een evolutie die we ook elders zien. Goed voorbeeld is opnieuw Bergen-op-Zoom waar de vormevolutie over bijna 600 jaar kan worden gevolgd²⁰⁰. Ook in het 18de-eeuws pottenbakkersafval uit de Peperstraat in Aalst valt de dominantie van zware randen op bij een aantal veel voorkomende vormen zoals de teil²⁰¹.

---

¹⁹⁹ Gaimster 1988b; Hackspiel 1993.

²⁰⁰ Groeneweg 1992.

²⁰¹ Bracke & Van Hove 2014.

Figuur 137: Achttiende-eeuwse teiranden uit context 015: zicht op hun bovenzijde.

Figuur 138: Achttiende-eeuwse teiranden uit context 015: zicht op hun onderzijde.

2.5.4 Epiloog: 19de eeuw en de relatie met de producties van Dupont

Ten slotte maken we de sprong naar de 19de eeuw. Over de laat 19de-eeuwse productie van de Poperingse potten- en pannenbakker Camiel Dupont zijn we ingelicht door de catalogus uit 1890. Jammer genoeg bestaat deze catalogus enkel uit een tekstuele beschrijving van de verschillende vormen in productie. De heren Johan en Mark Adriaen zijn erin geslaagd een deel van deze productie te visualiseren aan de hand van objecten uit museale en heemkundige collecties²⁰². Verder valt het op dat een groot aantal van de 18de-eeuwse vormen – zowel bij de bouwkeramiek (cf. Figuur 139) als bij het gebruiks aardewerk – ook in productie bleven tijdens de 19de eeuw, vaak zonder fundamentele wijzigingen in vormgeving, afwerking en decoratie. We zetten even de focus op het gebruiks aardewerk.

Figuur 139: Het binnenplein van aardewerkproducent Dupont in de periode 1960-1979. Grote hoeveelheden van keramische buizen liggen gestapeld vóór de bedrijfsgebouwen (© Westhoek Verbeeldt, privé-collectie).

Borden en schalen werden ook in de 19de eeuw nog in Poperinge geproduceerd. Het lijkt vooral om onversierde stukken te gaan met enkel een glazuurlaag als afwerking. Er is sprake van *gele* en *rode platelen*. Het is niet duidelijk of dit verwijst naar verschil in baksel of enkel glazuurkleur. De catalogus uit 1890 spreekt immers ook van producten uit witbakkende klei. Er is eveneens sprake van melkkommen en papkommen. Een heemkundig stuk in witbakkend aardewerk met loodglazuur aan binnen- en buitenkant werd geïnterpreteerd als melkkom uit de pottenbakkerij van Dupont. Kenmerkend is een puntig uitgewerkte gietsneb en twee hoog opgetrokken horizontale worstoren²⁰³. Deze morfologie staat ver van de 18de-eeuwse vormgeving. Ook de teil was zeker nog in productie (*ronde teelen*). De zware bandvormige rand is steeds geribbeld. Opvallend is ook hier de puntige

---

²⁰² Adriaen & Adriaen 2006.

²⁰³ Adriaen & Adriaen 2006, 42.

uitwerking van de gietsneb die toch wel verschilt van de brede snebben uit de 18de eeuw en vroeger. De 19de-eeuwse teil staat op een platte bodem²⁰⁴.

In de late 19de eeuw waren er verschillende types kachelpan in productie in Poperinge. In de catalogus komen er verschillende naamgevingen voor die verwijzen naar de specifieke vormgeving of een specifiek gebruik in de keuken. Zo is er onder meer sprake van rode *steertepannen*²⁰⁵, *zurkelpotten*²⁰⁶ en *hennepotten*²⁰⁷. De gebroeders Adriaen relateren ook de *geele schotels* aan een open kookvorm²⁰⁸. Meest verfijnd in uitvoering lijkt de *roode steertepan*. Het gaat om een conische vorm met volle steel. De algemene morfologie doet denken aan de 18de-eeuwse producties maar ook hier is de gietsneb puntig uitgevoerd. De *zurkelpotten* en *hennepotten* lijken meer verwant met de zwaarder uitgevoerde kachelpannen uit de 18de eeuw. Kenmerkend is een halfbolvormig lichaam met zware rand met dekselgeul. De hennepot lijkt de diepere versie te zijn van de zurkelpot. Eigen voor de 19de-eeuwse vormgeving is de aanwezigheid van twee horizontale worstoren die onder een hoek van 90 graden naar boven zijn gebogen²⁰⁹. Dit type oren is ook aanwezig bij een aantal diepere komvormen²¹⁰. De *geele schotels* zijn conisch van vorm, zwaar van uitvoering en hebben twee licht opgetrokken handvaten op de rand. De morfologie doet erg denken aan de 18de- en 19de-eeuwse conische kachelpannen uit Bergen-op-Zoom²¹¹. De horizontale worstoren zijn wat ingedrukt waarmee een decoratief effect wordt beoogd. Dit type handvat kennen we ook uit het 18de-eeuws productieafval, en meer bepaald de zwaar uitgevoerde kachelpannen (Plaat LXI: 7-8). Onder de verzamelde objecten zijn er diverse grote potvormen die in verband worden gebracht met de *verlotte* en *onverlotte* – geglazuurde en ongeglaazuurde? – *smoutpotten* uit de bedrijfscatalogus. Een aantal van deze potten – in het bijzonder die met een worstoor van rand naar schouder – lijken eerder grapen te betreffen²¹².

Er zijn ook vormen die fundamenteel veranderen van aanzicht in de 19de eeuw. De kamerpot bijvoorbeeld blijft in productie in Poperinge. De vormgeving toont echter weinig verwantschap met de 18de-eeuwse voorbeelden in het productieafval. Er is nog sprake van een peervorm, maar het breedste punt zit niet meer onderaan. Het lichaam loopt taps toe naar onder. De uitstaande rand is opvallend breed. Uit de heemkundige en museale collecties is maar één voorbeeld in roodbakend aardewerk gekend. Dupont produceerde in de 19de eeuw vooral kamerpotten in tingeglazuurd aardewerk²¹³.

---

²⁰⁴ Adriaen & Adriaen 2006, 52.

²⁰⁵ Adriaen & Adriaen 2006, 51.

²⁰⁶ Adriaen & Adriaen 2006, 60.

²⁰⁷ Adriaen & Adriaen 2006, 61–62.

²⁰⁸ Adriaen & Adriaen 2006, 51.

²⁰⁹ Adriaen & Adriaen 2006, 60-61.

²¹⁰ Adriaen & Adriaen 2006, 59.

²¹¹ Groeneweg 1992.

²¹² Adriaen & Adriaen 2006, 47: drie potten onderaan, 48: zes bovenaan.

²¹³ Adriaen & Adriaen 2006, 41.

Figuur 140: Fragment van een 18de-eeuwse tuinvaas (context 015) (Plaat LXIV: 3).

Ten slotte halen we ook een aantal vormen aan die worden vermeld in de 19de-eeuwse catalogus maar die niet vertegenwoordigd zijn in het 18de-eeuws productieafval. Een aantal daarvan komen wel voor in het consumptieafval van de studiecollectie. We vermelden het vergiet waarbij in de catalogus onderscheid wordt gemaakt tussen *diepe* en *platte*. Opvallend is de naamgeving. De catalogus spreekt van *gatenteelen*, een directe verwijzing naar de gedeelde vormgeving met de teil²¹⁴. Een ander voorbeeld is dat van het bloempotmateriaal. Daarbij worden zowel *ordinaire bloempotten zonder boord*²¹⁵, eenvoudige *pots à fleurs*²¹⁶ als versierde plantkeramiek opgelijst waaronder cache-pots en tuinvazen (cf. Figuur 140). Die laatsten werden zelfs op bestelling gemaakt. De catalogus uit 1890 geeft aan: '*On fait des vases de toutes grandeurs d'après modèle*'²¹⁷. Ten slotte vermelden we nog een reeks van potten met hengel die in de catalogus worden aangeduid als *vuurpotten met handels*²¹⁸. Een uniek gebruik als lollepot lijkt het geval.

---

²¹⁴ Adriaen & Adriaen 2006, 42.

²¹⁵ Adriaen & Adriaen 2006, 59.

²¹⁶ Adriaen & Adriaen 2006, 121.

²¹⁷ Adriaen & Adriaen 2006, 119-120.

²¹⁸ Adriaen & Adriaen 2006, 58.

3 SAMENVATTING

De uitbreiding van het gebouwenbestand van het Sint-Janscollege aan het Burgemeester Bertenplein in Poperinge noopte in 2015 gedurende een maand tot een uitgebreid toevalsvondstonderzoek door een team van het agentschap Onroerend Erfgoed. Dit terrein bevond zich op het achtererf van pottenbakkerij Dupont die tot in 1975 actief bleef. Vooronderzoek in opdracht van de bouwheer en op aangeven van de intergemeentelijk archeoloog van de IOED CO7 had reeds eind 2013 aangetoond dat de restanten van het laatmiddeleeuwse tot vroegmoderne pottenbakkersbedrijf nog in de bodem bewaard waren. In 2015 was dit bouwdoossier echter nog niet vergunningsplichtig inzake preventief archeologisch onderzoek, waardoor enkel toevalsvondstonderzoek soelaas kon bieden.

De vroegste vermelding van de ‘potterie’ dateert uit 1543. Door archivalisch onderzoek konden door de gebroeders Adriaen de opeenvolgende eigenaars sinds 1611 achterhaald worden en de historiek van de pottenbakkerij in kaart worden gebracht, een onderzoek dat in 2006 werd gepubliceerd. In functie van de pottenbakkersactiviteiten was de ligging aan de Singel wellicht van zeer groot belang. Deze Singel was een lusvormige verbinding van de Vleterbeek, die in de 14de eeuw werd gekanaliseerd en bevaarbaar gemaakt en van dan af Poperingevaart werd genoemd. De aanleg van de Singel dateert mogelijk ook uit die periode, maar zekerheid daarover is er niet. Feit is wel dat tijdens het vooronderzoek, in het oostelijke kijkvenster, de rand van de Singel lijkt te zijn aangesneden. Uit historisch onderzoek is duidelijk dat deze Singel reeds in de tweede helft van de 19de eeuw was gedempt, nadat deze reeds lange tijd afgesloten was nadat de Vleterbeek sinds de 17de eeuw niet langer bevaarbaar kon worden gehouden.

De tijdens het toevalsvondstonderzoek onderzochte zone, de achterzijde van het perceel, kreeg pas in de loop van de 19de eeuw permanente bewoning. De oudste aangetroffen muren zijn wellicht de restanten van de kleiwerkplaats die hier rond 1850 werd opgericht, op de plaats van de voorheen houten drogerij. De daarna meer naar het noorden verplaatste houten drogerij werd wellicht tijdens het vooronderzoek aangesneden. Het jongere muurwerk kan herkend worden als de restanten van het in 1873 opgerichte fabricagegebouw (op de plaats van de eerdere kleiwerkplaats) en van de achterzijde van het ovengebouw dat hier rond 1885 een uitbreiding kende.

Vóór 1850 was dit een open zone vol kuilen en depressies waar afval van de pottenbakkerijsite werd gestort. Doorheen de late en postmiddeleeuwse periode is deze zone steeds voor dezelfde functie gebruikt, namelijk het dumpen van pottenbakkers- en ander afval. Ook de aanwezigheid van riolen en de restant van een bezinkput wijzen erop dat deze zone zich in open lucht bevond, maar duiden ook op de nabijheid van een activiteit die veel afvalwater veroorzaakt, bv. de kleimenging. De oudere, laatmiddeleeuwse, vermoedelijke tuinbodem helt duidelijk af naar het oosten, de vallei van de Vleterbeek.

De vele kuilen, depressies en lagen leverden een enorme hoeveelheid vondstmateriaal op, vooral aardewerk. Het betreft zowel huishoudelijk gebruiksaardewerk, bouwkeramiek als productiematerieel. Alle aardewerk werd aan een assessment onderworpen; een selectie aan aardewerkensembles werd in detail bestudeerd. De bestudeerde contexten vertegenwoordigen drie tijdsblokken: 14de – vroege 15de eeuw, tweede helft 15de – vroege 16de eeuw, en 18de eeuw.

Het keramisch vondstmateriaal bevat een belangrijk aandeel productieafval: misbaksels onder het huishoudelijk gebruiksaardewerk en keramische objecten die deel uitmaken van het materieel van de potten- en pannenbakker. Er is productieafval aanwezig uit de drie tijdsblokken. Een groot deel van het huishoudelijk gebruiksaardewerk vertoont echter geen productiefouten en een deel daarvan draagt duidelijke sporen van huishoudelijk gebruik. Heel interessant is de aanwezigheid van divers stapelmateriaal voor in de oven, met verschillende types proenen. Opvallend is het gebruik van versneden teilranden.

Wat betreft het gebruiksaardewerk van lokale of regionale herkomst, dus dat uit grijsbakkend en roodbakkend aardewerk, uit de contexten van de verschillende tijdsblokken werd het vormengamma

onderzocht in verhouding tot de gekende typo-chronologische evolutie binnen het middeleeuwse en vroegmoderne aardewerk in Vlaanderen.

De gedetailleerde aardewerkstudie leverde dus niet alleen inzichten op over deze Poperingse pottenbakkerijsite, haar evolutie en de pottenbakkersactiviteiten zelf. Minstens even belangrijk is de bijdrage over de evolutie van de aardewerkproductie in de regio, over verschillende periodes van de 14de eeuw tot in de 18de eeuw heen.

Behalve het aardewerk werden ook andere vondsten aangetroffen. Ze leveren enkele bijkomende inzichten op over de pottenbakkerijsite en het gebruik van de tot in de 19de eeuw open zone. De dierlijke resten stellen voornamelijk voedselafval voor, naast enkele krenten. De andere vondsten kunnen grotendeels als verloren voorwerpen herkend worden. Een rekenpenning, twee kledinghaken, een lakenloodje, kleipijpfragmenten, een ijzeren mesje, een ijzeren schachtje en twee wetstenen zijn hier duidelijke voorbeelden van. Ze kunnen gemakkelijk door de ambachtslui verloren zijn tijdens het dumpen van het pottenbakkersafval. Ook fragmenten glazen vaatwerk kunnen in dezelfde context verklaard worden. Een verglaasd, amorf ovenstuk, een kleibolletje, en mogelijk ook een leistenen gewicht, kunnen dan weer wellicht met het pottenbakkersproces in verband worden gebracht. Hoe de verschillende ijzerslakken op deze site moeten verklaard worden, is niet duidelijk. Een grote, zeer zware, volledige vijzel uit koperlegering werd misschien wel gebruikt om de vershralingselementen voor de magering van de klei fijn te malen. Leistenen plaatfragmenten met doorboring geven aan dat – althans rond 1500 en in de 18de eeuw – minstens een deel van het gebouwenbestand van de pottenbakkerijsite een leistenen dakbedekking had. Drie silex artefacten zijn dan weer getuigen van een veel verder verleden. Eén van de stukken, een fijne kling, kan preciezer gedetermineerd worden en dateert uit het laat/finaal-Paleolithicum of is iets jonger.

DE GROOTE K., MOENS J., CALUWÉ D., COOREMANS B., DEFORCE K., ERVYNCK A., LENTACKER A., RIJMENANTS E., VAN NEER W., VERNAEVE W. & ZEEBROEK I. 2004: De Valcke, de Slotete en de Lelye, burgerwoningen op de Grote Markt te Aalst (prov. Oost-Vlaanderen): onderzoek naar de bewoners, analyse van een vroeg-16de-eeuwse beerputvulling en de evolutie tot stadhuis, *Archeologie in Vlaanderen* 8, 281-408.

DE GROOTE K., SCHYNKEL E., DE BUYSER FR., LENTACKER A., ERVYNCK A., THIÉREN E. & VAN NEER W. 2019: Het Woestijnegoed en het kasteel van Woestijne. In: DE GROOTE K. & VAN DE VIJVER M. (red.), *Aalter Woestijne. Een geschiedenis van meer dan 5000 jaar*, Relicta Monografieën. Archeologie, Monumenten- en Landschapsonderzoek in Vlaanderen 18, Brussel.

DE METS D. 1982: *Het middeleeuwse aardewerk van het site "stadsparking" te Antwerpen* (Onuitgegeven licentiaatsverhandeling KULeuven), Leuven.

DE SMET M. 1988: Het middeleeuws aardewerk van de Baudelo-abdij te Klein-Sinaai gevonden tijdens de opgravingen van 1984 tot 1986, *VOBOV-info* 32-33, 16-29.

DE SMET M. 1989: Het middeleeuws aardewerk van de Baudelo-abdij te Klein-Sinaai gevonden tijdens de opgravingen van 1984 tot 1986, *VOBOV-info* 36-37, 16-25.

DEGRYSE J., EGGERMONT SH., VAN DEN DORPEL A. & WILLAERT A. 2020: *Ieper, Hoge Wieltjesgracht (Ieper, West-Vlaanderen) – Eindverslag* (Onuitgegeven Onderzoeksrapport).

DESBAT A. 1990: Les bons comptes font les bons amis ou la quantification des céramiques, *SFECAG. Actes du Congrès de Mandeuve-Mathay (24-27 mai 1990)*, 131-134.

DESCHIETER J. & DE WANDEL T. 2009: Heren, burgers en ambachtslui...: archeologisch noodonderzoek in Zuid-Oost-Vlaanderen (O.-VI.), *Archaeologia Medievalis* 32, 122-124.

ERDMANN W., KÜHN H., LÜDTKE H., RING E. & WESSEL W. 1984: Rahmenterminologie zur mittelalterlichen Keramik in Norddeutschland, *Archäologisches Korrespondenzblatt* 14, 417-436.

ERVYNCK A., DEBRUYNE S. & RIBBENS R. 2015: *Assessment. Een handleiding voor de archeoloog*, Brussel. <https://doi.org/10.55465/FDTD1803>

GAIMSTER D. 1988a: Keramikproduktion am Niederrhein: die Duisburger Abfolge von ca. 1400-1800. In: NAUMANN J. (red.), *Keramik vom Niederrhein. Die Irdenware der Düppen- und Pottbäcker zwischen Köln und Kleve*, Keulen, 55-74.

GAIMSTER D. 1988b: Lower Rhine Slipware found in Britain. In: NAUMANN J. (red.), *Keramik vom Niederrhein. Die Irdenware der Düppen- und Pottbäcker zwischen Köln und Kleve*, Keulen, 167-178.

GAIMSTER D. 1997: *German stoneware 1200-1900. Archaeology and cultural history*, London.

GHEERAERT J. et al. 2017: *De Poperingevaart. Een middeleeuwse poging om de economische infrastructuur te verbeteren* (Uitgave bij de tentoonstelling 650 jaar Poperingevaart), Poperinge.

GOMES M., BARBIEUX J., DUCHEMIN J.-P. & OUESLATI T. 2019: Tourcoing, « Rue de Tournai ». Habitat et artisanat de la laine peignée à la période moderne, *Revue du Nord. Archéologie de la Picardie et du Nord e la France* 428, 107-224.

GROENEWEG G. 1992: *Bergen op Zooms Aardewerk. Vormgeving en decoratie van gebruiks-aardewerk gedurende 600 jaar pottenbakkersnijverheid in Bergen op Zoom*, Waalre.

HACKSPIEL W. 1993: *Der Scherbenkomplex von Haus Gelinde. Gebrauchsgeschirr des 18. und 19. Jahrhunderts*, Kunst und Altertum am Rhein 139, Köln.

HANECA K., DEWILDE M., ERVYNCK A., BOEREN I., BEECKMAN H., GOETGHEBEUR P. & WYFFELS F. 2009: De 'houten eeuw' van een Vlaamse stad. Archeologisch en dendrochronologisch onderzoek in Ieper (prov. West-Vlaanderen), *Relicta. Archeologie, Monumenten- en Landschapsonderzoek in Vlaanderen* 4, 99-133. <https://doi.org/10.55465/GWVQ5732>

HELLEBRANDT H. 1977: *Steinzeug aus dem Raerener und Aachener Raum*, Aachener Beiträge für Baugeschichte und Heimatkunst 4, Aken.

- PIETERS M., DE GROOTE K., ERVYNCK A. & CALLEBAUT D. 1996: Tussen kapel en kerk: een archeologische kijk op de evolutie van de dorpskern van Moorsel (10de-20ste eeuw) (Aalst, prov. Oost-Vlaanderen), *Archeologie in Vlaanderen* 5, 131-157.
- POULAIN M. 2013: Notes on the quantification of post-medieval pottery in the Low Countries, *Post-Medieval Archaeology* 47 (1), 106-118. <https://doi.org/10.1179/0079423613Z.00000000027>
- POULAIN M. 2016: *The habits of war: early modern ceramics in Flanders* (Onuitgegeven doctoraatscriptie Universiteit Gent), Gent.
- PYPE P. 1999: *Materiaalstudie van vijf contexten uit de site van de 'Verdronken Weide' te Ieper (Prov. W. Vl.)*. *Bespreking en interpretatie van archeologische vondsten uit de late 13de eeuw tot de eerste helft van de 14de eeuw* (Onuitgegeven licentiaatsverhandeling Rijksuniversiteit Gent), Gent.
- READ B. 2008: *Hooked-clasps & eyes: a classification & catalogue of sharp- or blunt-hooked clasps & miscellaneous objects with hooks, eyes, loops, rings or toggles*, Langport.
- TERMOTE J. 1990: Het stadsarcheologisch onderzoek te Ieper in 1988-1989, *Westvlaamse Archaeologica* 6/3, 65-78.
- TILLIE W. 1983: *Potten- en pijpenbakkers in Poperinge (16de-20ste eeuw)*, Aan de Schreve 1, Poperinge.
- THEVELIN F. 1960: *Bijdrage tot de vroegste geschiedenis van Poperinge* (Proefschrift aangeboden tot het behalen van de graad van licentiaat in de Letteren en Wijsbegeerte, groep Geschiedenis, Rijksuniversiteit Gent), Gent.
- UNGER I. 1999: Das Kölner Kachembäckerhandwerk vom 14. Jahrhundert. In: NAUMANN J. (red.), *Keramik vom Niederrhein. Die Irdenware der Düppen- und Pottbäcker zwischen Köln und Kleve*, Keulen, 187-206.
- VAIANA V. & DEBS L. 2017: Rien que des ratés ! La production d'une faïencerie lilloise du xviii siècle à partir d'un dépotoir, *De la terre au pot* 45, 110-117.
- VAN DER MEULEN A. & SMEELE P. 1986: Rinse Jan Dorama - fabrikant van Fries, Gouds en Bergs aardewerk II. Een aardewerfabriek in Leeuwarden 1856-1922, *Antiek* 21 (4), 230-240.
- VAN DER MEULEN A. & SMEELE P. 1989: Oosterhout als pottenbakkerscentrum in de negentiende en twintigste eeuw, *Antiek* 24 (1), 2-87.
- VAN DER MEULEN A. & SMEELE P. 2000: De opbloei van de aardewerknijverheid in Gelderland en Overijssel na 1800 en de rol van Duitse immigranten. In: BOÏNG A. et al. (Hrsg.), *Töpfer – Kramer - Pottenbakkers. Keramik zwischen IJssel und Berkel – Keramiek tussen IJssel en Berkel*, Ahaus, 41-67.
- VAN DER MEULEN A. & SMEELE P. 2001: De pottenbakkers van Oudshoorn. Friezen en Brabanders in De Sniep - 1686-1848, *De Viersprong : orgaan van de Historische Vereniging Alphen aan den Rijn* 67, 29-43.
- VAN DER MEULEN J. 1989: Delftse pijpenmakers en hun producten, *Pijpelogische Kring Nederland* 45, 102-115.
- VAN EENHOOGHE D. 1996: Grafelijk afval. Onderzoek van een beerput uit het Hof van Hoogstraten te Brussel, *Archeologie in Vlaanderen* 5, 263-301.
- VANHOLME N., VERVOORT R., BORGERS K. & GUILLAUME V. 2010: *Archeologisch en historisch onderzoek Mechelen - Arresthuis (prov. Antwerpen)*. *Historisch onderzoek, Archeologisch onderzoek en Materiaalstudie*, Intern VIOE-rapport 09, Brussel.
- VEECKMAN J., DENISSEN S., GEYSKENS L., ERVYNCK A. & VAN NEER W. 1992: De materiële leefwereld van onze voorouders. Opgravingen aan de Zwartzustersstraat. In: VEECKMAN J. (red.), *Blik in de bodem. Recent stadsarcheologisch onderzoek in Antwerpen*, Antwerpen, 31-47.
- VERHAEGHE F. 1983: Medieval pottery production in coastal Flanders. In: DAVEY P. & HODGES R. (red.), *Ceramics and Trade*, Sheffield, 63-94.
- VERHAEGHE F. 1988: Middeleeuwse en latere keramiek te Brugge. In: DE WITTE H. (red.), *Brugge onder-zocht. Tien jaar stadsarcheologisch onderzoek*, Archeo-Brugge 1, Brugge, 71-114.

VERHAEGHE F. 1997: *Middeleeuwse keramiek in Vlaanderen. Productie en consumptie*. In: BONNEURE F. & MEULEMEESTER J.L. (red.), *Uit aarde en vuur, Vlaanderen. Kunsttijdschrift* 46 (266), 149-165.

VERHAEGHE F. 2003: *La céramique médiévale et moderne en Europe de l'Ouest*. In: ANNA A.D., DESBAT A., GARCIA D., SCHMITT F. & VERHAEGHE F. (red.), *La céramique. La poterie du Néolithique aux Temps Modernes*, Paris, 183-272.

WEIJNS J. 1974: *Volkshuisraad in Vlaanderen*, Beerzel.

5 BIJLAGEN

5.1 ASSESSMENTS

Op volgende ensembles werd een aardewerkassessment uitgevoerd: 007, 009, 010, 011, 012, 013, 014, 019, 020, 022, 023, 026-027, 028, 029, 030, 032, 033, 036, 038, 039, 040, 043, 045, 048, 049, 050, 051, 052, 053, 054. Deze contexten zijn te plaatsen in één van de drie periodes, vertonen een iets andere datering of blijken vermengde contexten voor te stellen. Andere aardewerkensembles waren te klein om verdere aandacht aan te besteden; zelfs een bespreking op assessmentniveau heeft hier geen toegevoegde waarde (bv. context 018: 4x grijs (o.a. bodemfragment met uitgeknepen standvoetje, wand met aanzet oor kan/kruik); 1x rood (oor); bv. context 055: fragment rode dakpan, 17,5 cm breed, met neus en nagelgat).

Figuur 141: Overzicht van ensemble context 018.

De wijze van assessment van de hierna volgende aardewerkensembles is gebaseerd op de methode en de daar voorgestelde assessments op middeleeuws aardewerk in Erynck *et al.* 2015.

Werkput		Contextnummer	007	
Aard spoor	Pakket			
Verzamelwijze	Handmatig			
Aardewerksoort	1-25	25-100	100-1000	>1000
Grijs				
Rood				
Bouwkeramiek				
Dominante aardewerkcategorieën	Rood			
Aanwezige vormen	kom	teil*	grape*	bord
	baksteen	Vloertegel		
Dominante vormen	*			
	rood			
Deklaag	loodglazuur; loodglazuur op slib; zwart loodglazuur met mangaan			
Decoratie	slibversiering			
Gebruikssporen				
Productiesporen	teilen gesneden als proenen; proenafdrukken; ongekend productiemateriaal (driepootje)			
Fragmentatiegraad	sterk	Matig	weinig	
Homogeniteit/heterogeniteit	homogeen in datering			
Bewaringstoestand	zeer goed	Goed	matig	slecht
Dateerbare elementen	diverse vormen en tegels te linken aan publicatie over pottenbakkerij Dupont in de 20ste eeuw			
Datering ensemble	20ste eeuw			
Tafonomische groep	huishoudelijk afval	productie afval	artisanaal afval	constructie afval
	rituele depositie	funeraire context	residueel	intrusief
Opmerkingen				

Werkput		Contextnummer	009	
Aard spoor	Kuil			
Verzamelwijze	Handmatig			
Aardewerksoort	1-25	25-100	100-1000	>1000
Rood				
Tingeglazuurd				
Porselein				
Bouwkeramiek				
Dominante aardewerkcategorieën	rood; productiemateriaal ceramiek			
Aanwezige vormen	teil*	Kom	grape	bloempot
	steelpen	Deksel	tuitkan	vuurklok
	proenen*			
	baksteen			
Dominante vormen	*			
	rood			
Deklaag	loodglazuur; loodglazuur op slib; zwart loodglazuur met mangaan			
Decoratie	gesmookt; slibversiering			
	bouwkeramiek	tegels met slibversiering (wafeltegels); ventilatiepan met duimindrukken?		
Gebruikssporen	Roet op pannen			
Productiesporen	teilen gesneden als proenen; proenaafdrukken; proenen met driehoekig profiel			
Fragmentatiegraad	sterk	Matig	weinig	
Homogeniteit/heterogeniteit	homogeen in datering			
Bewaringstoestand	zeer goed	Goed	matig	slecht
Dateerbare elementen	18de-eeuwse importen (kapucijnerwaar porselein en faience); mangaan vanaf eind 18de eeuw; 18de-eeuwse tegel motieven (cf. wafeltegels catalogus Dupont (Adriaen & Adriaen 2006))			
Datering ensemble	18de-(19de) eeuw			
Tafonomische groep	huishoudelijk afval	productie afval	artisaanaal afval	constructie afval
	rituele depositie	funeraire context	residueel	intrusief
Opmerkingen				

Werkput		Contextnummer	011	
Aard spoor	Kuil			
Verzamelwijze	Handmatig			
Aardewerksoort	1-25	25-100	100-1000	>1000
Grijs				
Rood				
Bouwkeramiek				
Dominante aardewerkcategorieën	Rood			
Aanwezige vormen	teil	Bord	kom*	Tuitkan
	kan/kruik	grape*	voorraadpot	
	proen			
Dominante vormen	*			
	rood			
Deklaag	loodglazuur			
Decoratie				
Gebruikssporen				
Productiesporen	<ul style="list-style-type: none"> - aantal versinterde / overgebakken scherven - enkele scherven met glazuur op breuk - één tegelfragment waarop iets in de oven heeft gestaan en is afgebroken - panrand versneden als proen - geen sporen op gebruiksaardewerk 			
Fragmentatiegraad	sterk	Matig	weinig	
Homogeniteit/heterogeniteit	homogeen in datering			
Bewaringstoestand	zeer goed	Goed	matig	slecht
Dateerbare elementen				
Datering ensemble	late middeleeuwen			
Tafonomische groep	huishoudelijk afval	productie afval	artisaan afval	constructie afval
	rituele depositie	funeraire context	residueel	intrusief
Opmerkingen	grote hoeveelheid randen in rood rood: <ul style="list-style-type: none"> - bordrand met slibversiering - slibaardewerk, groene glazuur: <ul style="list-style-type: none"> o gemarmerd: 3 MAI o dekkende groene glazuur: 2 MAI o afgesleten groene glazuur: 1 MAI - rechte, volle stelen: n = 8 - losse oren: n = 48 - randen: n = 189: 37x met oor, 40x teilrand, 5x bordrand, 11x fijne komrand, 5x tuit of aanzet, 1x kan/kruikrand, 82x pot/komrand, 1x zware potrand ingeknepen rand, 1x zware, driehoekige rand met opmerkelijk fijne wand, 1x komrand met recht geprofileerde rand, 2x voorraadpotrand; 1 panrand versneden als proen (met glazuur op afsnede) - wanden: n = 967 - bodems: n = 73 (grote variëteit aan formaten van standvinnen: van heel kleine tot heel grote) 			

Figuur 142: Overzicht aardewerkensemble context 011.

Werkput		Contextnummer	012	
Aard spoor	pakket			
Verzamelwijze	handmatig			
Aardewerksoort	1-25	25-100	100-1000	>1000
Grijs				
Rood				
Steengoed				
Bouwkeramiek				
Dominante aardewerkcategorieën	rood			
Aanwezige vormen	teil*	kan/kruik	pan	grape*
	deksel	vergiet	steelkom	kom
Dominante vormen	*			
	steengoed	rood		
Deklaag	zoutglazuur	loodglazuur		
Decoratie		slibversiering		
Gebruikssporen				
Productiesporen	geen sporen op gebruiksaardewerk			
Fragmentatiegraad	sterk	matig	weinig	
Homogeniteit/heterogeniteit	heterogeen in datering			
Bewaringstoestand	zeer goed	goed	matig	slecht
Dateerbare elementen				
Datering ensemble	late middeleeuwen: 14de-15de eeuw?			
Tafonomische groep	huishoudelijk afval	productie afval	artisaan afval	constructie afval
	rituele depositie	funeraire context	residueel	intrusief
Opmerkingen	aantal tegelfragmenten: o.a. <ul style="list-style-type: none"> - rechthoekige tegel met glazuurplekken: 19,2 x 9,8 x 3,0 cm - fragment rechthoekige tegel: ? x 8,8 x 3,4 cm - fragment rechthoekige tegel: ? x 10,7 x 4 cm - fragment rechthoekige tegel: ? x 9,4 x 3,3 cm - fragment rechthoekige tegel: ? x 8,5 x 3,2 cm 			

////////////////////////////////////

Figuur 143: Overzicht aardewerk context 012.

Werkput		Contextnummer	013	
Aard spoor	pakket			
Verzamelwijze	handmatig			
Aardewerksoort	1-25	25-100	100-1000	>1000
Grijs				
Rood				
Dominante aardewerkcategorieën	grijs			
Aanwezige vormen	kan/kruik	pan		
Dominante vormen				
	rood			
Deklaag	loodglazuur			
Decoratie				
Gebruikssporen				
Productiesporen	geen sporen op gebruiksaardewerk			
Fragmentatiegraad	sterk	matig	weinig	
Homogeniteit/heterogeniteit	onduidelijk			
Bewaringstoestand	zeer goed	goed	matig	slecht
Dateerbare elementen	weinig dateerbaar materiaal			
Datering ensemble	late middeleeuwen: 14de eeuw?			
Tafonomische groep	huishoudelijk afval	productie afval	artisaanaal afval	constructie afval
	rituele depositie	funeraire context	residueel	intrusief
Opmerkingen				

////////////////////////////////////

Figuur 144: Overzicht aardewerk context 013.

Werkput		Contextnummer	014	
Aard spoor	kuil			
Verzamelwijze	handmatig			
Aardewerksoort	1-25	25-100	100-1000	>1000
Grijs				
Rood				
Dominante aardewerkcategorieën	rood en grijs			
Aanwezige vormen	teíl	kan/kruik*	vergiet	grape
	vloertegel	baksteen		
	ovenmateriaal			
Dominante vormen	*			
	rood	steengoed		
Deklaag	loodglazuur;	zoutglazuur; engobe		
Decoratie	slibversiering			
Gebruikssporen	roet op onderzijde pan			
Productiesporen	geen sporen op gebruiksaardewerk			
Fragmentatiegraad	sterk	matig	weinig	
Homogeniteit/heterogeniteit	gemengd (aardewerk lijkt wel in hoofdzaak homogeen qua datering)			
Bewaringstoestand	zeer goed	goed	matig	slecht
Dateerbare elementen	randen + tegels			
Datering ensemble	aardewerk voornamelijk late middeleeuwen; tegels met slibdecoratie lijken uit 19de-20ste-eeuwse producties Dupont te komen			
Tafonomische groep	huishoudelijk afval	productie afval	artisaan afval	constructie afval
	rituele depositie	funeraire context	residueel	intrusief
Opmerkingen	<p>Grijs:</p> <ul style="list-style-type: none"> - tek. grijs nr. 1-7: 8 verschillende kan/kruikranden, waarvan twee met oor: zowel bandvormige randen met rechte hals als spits opstaande randen met geribbelde hals - tek. grijs nr. 8: teílrand; tek. grijs nr. 9: komrand <p>Rood:</p> <ul style="list-style-type: none"> - tek. rood nr. 1: archeologisch complete kruik, met één oor (niet bewaard), met glazuurplekken, op vier standvinnen, rand lichtjes ingeklapt; bandvormige rand met doorn; oor lijkt afgevallen in de oven (zie oxidatieplek aan rand en ruwe plek op schouder) - tek. rood nr. 2: bandvormige kruikrand met uitgesproken doorn, binnenzijde en buitenzijde gevlekt geglazuurd - tek. rood nr. 3: zeer gelijkaardige kruik, bodem ontbreekt, 1-orige kruik, met gietsneb, geen glazuur, past aan tek. grijs nr. 4 (volledige bodem, op vier standvinnen, niet egaal (staat scheef), enkele glazuurplekken op bodem, afschrapping klei aan binnenzijde) - zeer gelijkaardige kruik, niet getekend, enkele grootste deel bovenzijde bewaard, evenmin glazuur, roetplek op schouder 			

	<ul style="list-style-type: none"> - tek. rood nr. 6: volledig profiel steelplan, binnenzijde geglazuurd met lekers, roet op onderzijde - tek. rood nr. 8: kleine grape, binnenzijde wit (slechte glazuur) - tek. rood nr. 5: kommetje, verbrand, binnenzijde geglazuurd - tek. rood nr. 7: pot of grape, binnenkant geglazuurd - tek. rood nr. 9: passende wandfragmenten vergiet, slibversierde binnenzijde (geel slib) - los vergietwandfragment ander individu, buitenkant met glazuurplek (door perforatie gelopen) - rand grape, slecht afgewerkt (overtollige klei bovenkant oor aan aanzet) - rand en vlag van bord met gele slibversiering in tandmotief - bodemfragment met vlakke bodem, van slibversierd kommetje, met figuratief motief: te jong in combinatie met 14de-eeuwse kruiken: intrusief <p>Steengoed Rijnlands met zoutglazuur: rand bolvormig kruikje 14de eeuw</p> <p>Keramisch bouw materiaal:</p> <ul style="list-style-type: none"> - twee tegelfragmentjes met Franse lelie - één zeshoekige tegel; - productieafval = bouwkeramiek als stapelmateriaal: <ul style="list-style-type: none"> o twee bakstenen: één volledige 18,3 x 9,2 x 3,8 cm met glazuurspoor; één volledige, wat vervormd, ca. 19 x 9,5 x 3,3 cm maar wat vervormd, met afgebroken aankoeksels van halfronde pannen o fragment baksteen ? x 10,6 x 4,4 cm met glazuurplek o twee fragmenten tegel?, met glazuur
--	--

Figuur 145: Overzichtsfoto van het aardewerk van context 014.

Figuur 146: De bouwceramiek van context 014.

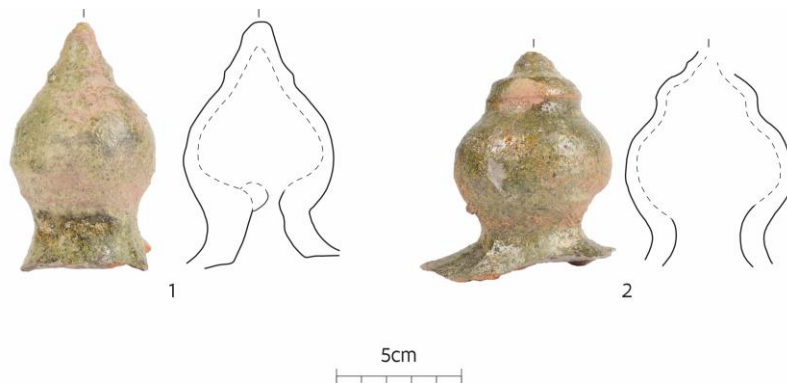
Figuur 147: Context 014: het grijs aardewerk. Overzicht van de diagnostische stukken.

Figuur 148: Context 014: het rood aardewerk. Overzicht van de diagnostische stukken.

Werkput		Contextnummer	019	
Aard spoor	kuil			
Verzamelwijze	handmatig			
Aardewerksoort	1-25	25-100	100-1000	>1000
Grijs				
Rood				
Bouwkeramiek				
Dominante aardewerkcategorieën	rood			
Aanwezige vormen	teil*	kan/kruik	grape*	bloempot
	spaarpot			
	nokversiering*	vloertegel	baksteen	
Dominante vormen	*			
	rood			
Deklaag	loodglazuur; loodglazuur op slib			
Decoratie	slibversiering; duimindruk (bloempot)			
Gebruikssporen	roet			
Productiesporen	mogelijk ovenmateriaal; geen sporen op gebruiksaardewerk			
Fragmentatiegraad	sterk	matig	weinig	
Homogeniteit/heterogeniteit	heterogeen in datering			
Bewaringstoestand	zeer goed	goed	matig	slecht
Dateerbare elementen	rand 14de-eeuwse kruik; vormenschat vooral 15de tot mogelijk 16de eeuw			
Datering ensemble	14de-16de (?) eeuw			
Tafonomische groep	huishoudelijk afval	productie afval	artisaan afval	constructie afval
	rituele depositie	funeraire context	residueel	intrusief
Opmerkingen				

Figuur 149: Twee fragmenten nokversiering uit context 019.

Werkput		Contextnummer	020		
Aard spoor	pakket				
Verzamelwijze	handmatig				
Aardewerksoort	1-25	25-100	100-1000	>1000	
Grijs					
Rood					
Steengoed					
Bouwkeramiek					
Dominante aardewerkcategorieën	rood				
Aanwezige vormen	pan dakpan	kan/kruik	vergiet	voorraadpot	
Dominante vormen	*				
	steengoed	rood			
Deklaag	ijzerrijke engobe met loodglazuur	loodglazuur; loodglazuur op slib			
Decoratie	radstempel lineair	slibversiering;			
Gebruikssporen					
Productiesporen					
Fragmentatiegraad	sterk	matig	weinig		
Homogeniteit/heterogeniteit	heterogeen in datering				
Bewaringstoestand	zeer goed	goed	matig	slecht	
Dateerbare elementen	14de-eeuwse kruik Langerwehe-steengoed; 14de-eeuwse kruikranden grijs; grape met weinig opgetrokken oren, 15de eeuw?; vergiet 16de eeuw?				
Datering ensemble	14de-16de eeuw				
Tafonomische groep	huishoudelijk afval	productie afval	artisanaal afval	constructie afval	
	rituele depositie	funeraire context	residueel	intrusief	
Opmerkingen					

Figuur 150: Overzicht aardewerk context 025.

Werkput		Contextnummer	023	
Aard spoor	kuil			
Verzamelwijze	handmatig			
Aardewerksoort	1-25	25-100	100-1000	>1000
Grijs				
Bouwkeramiek				
Dominante aardewerkcategorieën	rood			
Aanwezige vormen	teel	kan/kruik	kom	steelkom
	proen			
	vloertegel	dakpan		
Dominante vormen				
	rood			
Deklaag	loodglazuur			
Decoratie				
Gebruikssporen				
Productiesporen	geen sporen op gebruiksaardewerk			
Fragmentatiegraad	sterk	matig	weinig	
Homogeniteit/heterogeniteit	heterogeen in datering			
Bewaringstoestand	zeer goed	goed	matig	slecht
Dateerbare elementen				
Datering ensemble	late middeleeuwen tot 19de eeuw			
Tafonomische groep	huishoudelijk afval	productie afval	artisaanaal afval	constructie afval
	rituele depositie	funeraire context	residueel	intrusief
Opmerkingen	tegel met leeuwmotief, archeologisch compleet (acht geplakte fragmenten) kegelvormige proen zware 18de-19de-eeuwse teilen			

Figuur 151: Tegel met leeuwmotief uit context 023.

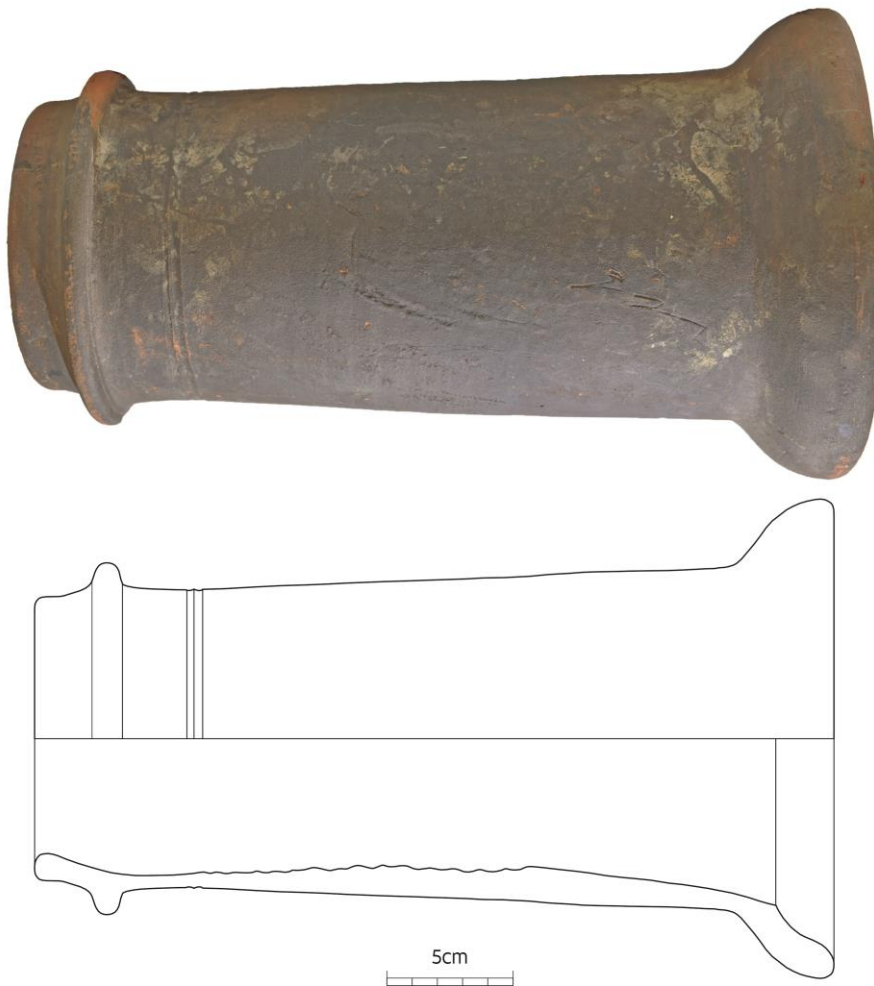
Figuur 152: Overzicht van het aardewerk uit context 023.

Figuur 153: Context 024: vier volledige draineerbuisen.

Figuur 154: Tekening van één van de draineerbuisen uit context 024.

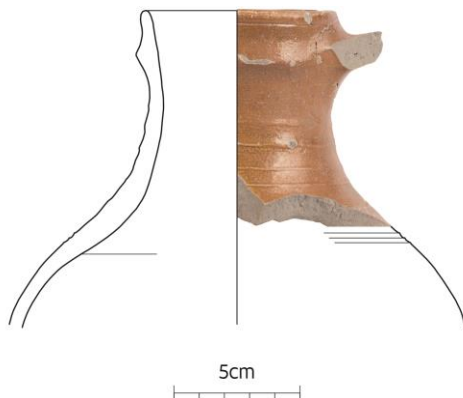

Figuur 155: Overzicht van het aardewerk van context 026-027.

Werkput		Contextnummer	029		
Aard spoor	kuil				
Verzamelwijze	handmatig				
Aardewerksoort	1-25	25-100	100-1000	>1000	
Grijs					
Steengoed					
Dominante aardewerkcategorieën					
Aanwezige vormen	kan/kruik*	voorraadpot			
Dominante vormen	*				
	steengoed				
Deklaag	paarsbruine engobe; zoutglazuur				
Decoratie	radstempel				
Gebruikssporen					
Productiesporen					
Fragmentatiegraad	sterk	matig	weinig		
Homogeniteit/heterogeniteit	homogeen				
Bewaringstoestand	zeer goed	goed	matig	slecht	
Dateerbare elementen	Langerwehe kruiken 14de eeuw				
Datering ensemble	14de eeuw				
Tafonomische groep	huishoudelijk afval	productie afval	artisaanaal afval	constructie afval	
	rituele depositie	funeraire context	residueel	intrusief	
Opmerkingen					

Figuur 156: Langerwehe kruik uit context 029.

Werkput		Contextnummer	032	
Aard spoor	riool			
Verzamelwijze	handmatig			
Aardewerksoort	1-25	25-100	100-1000	>1000
Bouwkeramiek				
Dominante aardewerkcategorieën				
Aanwezige vormen	Buis			
Dominante vormen				
Deklaag				
Decoratie				
Gebruikssporen	zwarte peklaag binnenin			
Productiesporen				
Fragmentatiegraad	sterk	matig	weinig	
Homogeniteit/heterogeniteit				
Bewaringstoestand	zeer goed	goed	matig	slecht
Dateerbare elementen				
Datering ensemble	late middeleeuwen			
Tafonomische groep	huishoudelijk afval	productie afval	artisaanaal afval	constructie afval
	rituele depositie	funeraire context	residueel	intrusief
Opmerkingen	twee volledige drainagebuizen: 1: lengte: 37 cm; breedste diameter (opening): 14 cm, enkel roetstreep binnenin 2: lengte: 25 cm; breedste diameter (opening): 18 cm, met restant pek binnenin			

Figuur 157: De twee draineerbuizen uit context 032.

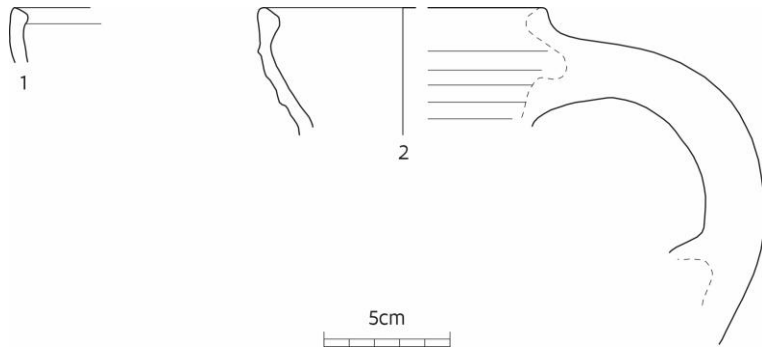
Figuur 158: De tekeningen van de twee draineerbuizen uit context 032.

Werkput		Contextnummer	033	
Aard spoor	kuil			
Verzamelmwijze	handmatig			
Aardewerksoort	1-25	25-100	100-1000	>1000
Grijs		(30)		
Dominante aardewerkcategorieën	enkel grijs aardewerk in deze context			
Aanwezige vormen	kan/kruik			
Dominante vormen				
Deklaag				
Decoratie				
Gebruikssporen				
Productiesporen	geen sporen op gebruiksaardewerk			
Fragmentatiegraad	sterk	matig	weinig	
Homogeniteit/heterogeniteit	homogeen in datering			
Bewaringstoestand	zeer goed	goed	matig	slecht
Dateerbare elementen	kan/kruikranden (twee, elk met oor, allebei met geribde hoge hals, met rand met driehoekige doorsnede, aan binnenzijde afgevlakt)			
Datering ensemble	14de eeuw			
Tafonomische groep	huishoudelijk afval	productie afval	artisaan afval	constructie afval
	rituele depositie	funeraire context	residueel	intrusief
Opmerkingen	overgrote deel van de 24 wanden zijn van zelfde individu met zacht, beigebruin baksel			

Figuur 159: Overzicht van het aardewerk van context 033.

Figuur 160: De twee kan/kruikranden uit context 033.

Werkput		Contextnummer	038	
Aard spoor	kuil			
Verzamelwijze	handmatig			
Aardewerksoort	1-25	25-100	100-1000	>1000
Grijs				
Rood				
Dominante aardewerkcategorieën	rood			
Aanwezige vormen	teíl	kan/kruik	pan	kom
	voorraadpot			
Dominante vormen				
	steengoed	rood		
Deklaag		loodglazuur		
Decoratie	maldecoratie			
Gebruikssporen	roet op pan			
Productiesporen				
Fragmentatiegraad	sterk	matig	weinig	
Homogeniteit/heterogeniteit	heterogeen			
Bewaringstoestand	zeer goed	goed	matig	slecht
Dateerbare elementen	14de-eeuwse voorraadpot; 17de-eeuwse teíl; 16de-eeuwse papkom			
Datering ensemble	gemengde context 14de-17de eeuw			
Tafonomische groep	huishoudelijk afval	productie afval	artisanal afval	constructie afval
	rituele depositie	funeraire context	residueel	intrusief
Opmerkingen				

////////////////////////////////////

Werkput		Contextnummer	039	
Aard spoor	kuil			
Verzamelwijze	handmatig			
Aardewerksoort	1-25	25-100	100-1000	>1000
Rood				
Steengoed				
Dominante aardewerkcategorieën	rood; steengoed Raeren			
Aanwezige vormen	kan/kruik	grape		
Dominante vormen				
Deklaag	steengoed	rood		
Decoratie	zoutglazuur: slibengobe	loodglazuur; loodglazuur op slib		
Decoratie	maldecoratie			
Gebruikssporen				
Productiesporen				
Fragmentatiegraad	sterk	matig	weinig	
Homogeniteit/heterogeniteit	homogeen			
Bewaringstoestand	zeer goed	goed	matig	slecht
Dateerbare elementen	weinig nauw te dateren elementen			
Datering ensemble	late 16de eeuw			
Tafonomische groep	huishoudelijk afval	productie afval	artisaanaal afval	constructie afval
	rituele depositie	funeraire context	residueel	intrusief

Figuur 161: Overzicht van het aardewerk van context 039.

Werkput		Contextnummer	040	
Aard spoor	kuil			
Verzamelwijze	handmatig			
Aardewerksoort	1-25	25-100	100-1000	>1000
Grijs				
Rood				
Dominante aardewerkcategorieën	rood			
Aanwezige vormen	teil	kan/kruik	kom	voorraadpot
	speelgoed?			
Dominante vormen				
	rood			
Deklaag	loodglazuur			
Decoratie	slibversiering			
Gebruikssporen				
Productiesporen	geen sporen op gebruiksaardewerk; rand grote open vorm (kom/voorraadpot), niet geglazuurd: niet geslaagd exemplaar?			
Fragmentatiegraad	sterk	matig	weinig	
Homogeniteit/heterogeniteit	heterogeen in datering			
Bewaringstoestand	zeer goed	goed	matig	slecht
Dateerbare elementen	weinig dateerbaar materiaal			
Datering ensemble	late middeleeuwen			
Tafonomische groep	huishoudelijk afval	productie afval	artisaanaal afval	constructie afval
	rituele depositie	funeraire context	residueel	intrusief
Opmerkingen	Klein dierenkopje, volledig geglazuurd: element van vaatwerk of speelgoed?, met verschillende zijanzichten, andere ooghoogte: misbaksel en daarom weggesmeten?			

//

Figuur 162: Overzicht van het aardewerk van context 040.

Figuur 163: Het dierenkopje uit context 040.

Werkput		Contextnummer	043	
Aard spoor	kuil			
Verzamelmwijze	handmatig			
Aardewerksoort	1-25	25-100	100-1000	>1000
Rood				
Bouwkeramiek				
Dominante aardewerkcategorieën	rood			
Aanwezige vormen	teil*	kan/kruik	pan	grape*
	lavabo	deksel	tuitkan	vuurklok
	nokversiering	vloertegel		
Dominante vormen	*			
	rood			
Deklaag	loodglazuur; loodglazuur op slib			
Decoratie	sgraffito (1x)			
Gebruikssporen	roet			
Productiesporen				
Fragmentatiegraad	sterk	matig	weinig	
Homogeniteit/heterogeniteit	homogeen			
Bewaringstoestand	zeer goed	goed	matig	slecht
Dateerbare elementen	randfragment met sgraffito-versiering, mogelijk van lavabo: eerste kwart 16de eeuw			
Datering ensemble	vroeg 16de eeuw			
Tafonomische groep	huishoudelijk afval	productie afval	artisanale afval	constructie afval
	rituele depositie	funeraire context	residueel	intrusief
Opmerkingen	randscherf met sgraffito: van een lavabo?			

//////////////////

Figuur 164: Overzichtsfoto van het aardewerk van context 043.

Figuur 165: Fragment nokversiersing (1) en rand van mogelijke lavabo, met sgraffito-versiering (2) uit context 043.

Werkput		Contextnummer	045	
Aard spoor	kuil			
Verzamelwijze	handmatig			
Aardewerksoort	1-25	25-100	100-1000	>1000
Grijs				
Rood				
Steengoed				
Bouwkeramiek				
Dominante aardewerkcategorieën	rood			
Aanwezige vormen	teel veldfles buis	kan/kruik	pan	grape
Dominante vormen				
	rood	steengoed		
Deklaag	loodglazuur	zoutglazuur		
Decoratie				
Gebruikssporen				
Productiesporen	geen sporen op gebruiksaardewerk			
Fragmentatiegraad	sterk	matig	weinig	
Homogeniteit/heterogeniteit	heterogeen in datering			
Bewaringstoestand	zeer goed	goed	matig	slecht
Dateerbare elementen	pan en teel: 14de-15de eeuw; veldfles steengoed Bouffioulx: 16de-17de eeuw			
Datering ensemble	gemengde context late 14de-15de eeuw tot 17de eeuw?			
Tafonomische groep	huishoudelijk afval rituele depositie	productie afval funeraire context	artisaan afval residueel	constructie afval intrusief
Opmerkingen	veldfles in steengoed uit Bouffioulx: archeologisch compleet groot fragment drainagebuis			

Figuur 166: Overzicht van het aardewerk uit context 045.

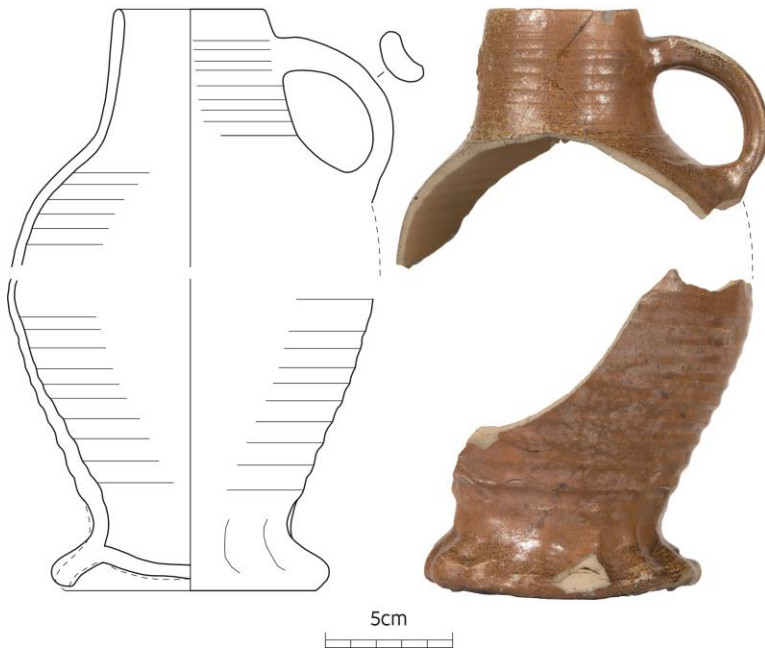
Figuur 167: De archeologisch complete veldfles in steengoed uit Bouffioulx uit context 045.

Figuur 168: Overzicht van het aardewerk van context 048.

Figuur 169: De Rijnlandse steengoedkruik uit context 048.

Werkput		Contextnummer	049	
Aard spoor	kuil			
Verzamelwijze	handmatig			
Aardewerksoort	1-25	25-100	100-1000	>1000
Grijs	(10)			
Rood				
Steengoed	(1)			
Wit	(1)			
Dominante aardewerkcategorieën	rood			
Aanwezige vormen	kom*	kan/kruik	voorraadpot	bord
Dominante vormen	*			
	rood	wit		
Deklaag	loodglazuur	loodglazuur		
Decoratie	slibdecoratie			
Gebruikssporen				
Productiesporen	geen sporen op gebruiksaardewerk			
Fragmentatiegraad	sterk	matig	weinig	
Homogeniteit/heterogeniteit	heterogeen in datering			
Bewaringstoestand	zeer goed	goed	matig	slecht
Dateerbare elementen				
Datering ensemble	late middeleeuwen			
Tafonomische groep	huishoudelijk afval	productie afval	artisaanaal afval	constructie afval
	rituele depositie	funeraire context	residueel	intrusief
Opmerkingen	stukje Maaslands: roze baksel, groene loodglazuur			

Figuur 170: Overzicht van het aardewerk van context 049.

Werkput		Contextnummer	050		
Aard spoor	laag				
Verzamelwijze	handmatig				
Aardewerksoort	1-25	25-100	100-1000	>1000	
Grijs	(11)				
Rood	(1)				
Dominante aardewerkcategorieën	grijs				
Aanwezige vormen	deksel	kan/kruik	voorraadpot		
Dominante vormen					
	rood				
Deklaag	loodglazuur				
Decoratie					
Gebruikssporen					
Productiesporen					
Fragmentatiegraad	sterk	matig	weinig		
Homogeniteit/heterogeniteit	heterogeen in datering				
Bewaringstoestand	zeer goed	goed	matig	slecht	
Dateerbare elementen	weinig dateerbaar materiaal				
Datering ensemble	late middeleeuwen				
Tafonomische groep	huishoudelijk afval	productie afval	artisaan afval	constructie afval	
	rituele depositie	funeraire context	residueel	intrusief	
Opmerkingen					

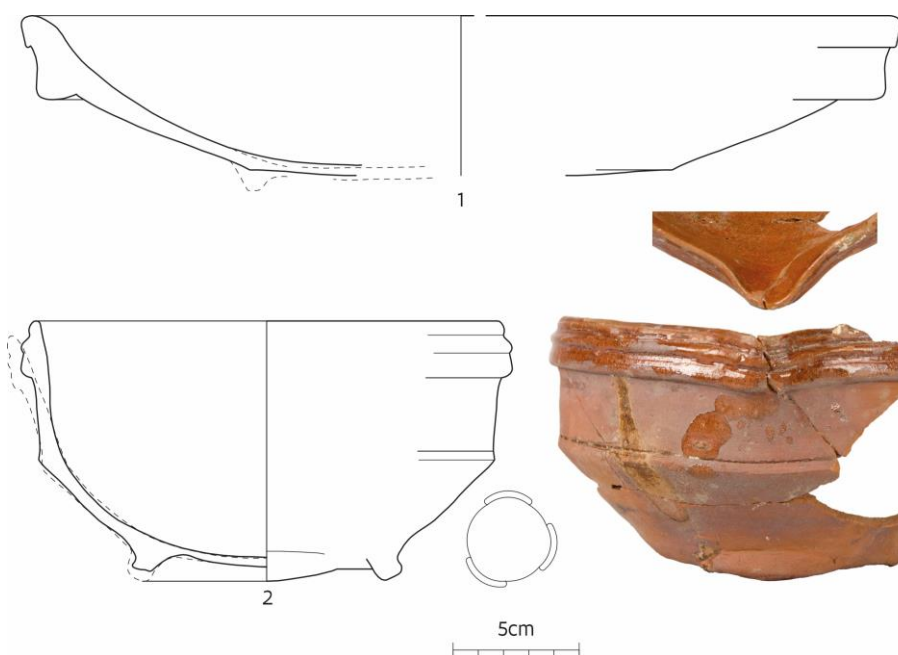
Figuur 171: Het aardewerk van context 050.

	<p><u>rood aardewerk:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - één volledig profiel, archeologisch compleet, wel gefragmenteerd, kom met gietsneb, standring met uitgeduwde vinnen, binnenkant volledig geglazuurd, bandvormige, geribbelde rand: tekening nr. 2 - één grote teil, op lichte standvinnen, één bewaard van vermoedelijk drie standvinnen, archeologisch compleet, 3R, 17B, 1W allemaal passend: tekening nr. 1 - één volledig profiel papkom (kleine teil), bandvormige, geribbelde rand - één rand papkom met horizontaal oortje, mangaanglazuur - vier kleine randfragmenten, open vormen met grote diameters, te klein om verder te bepalen
--	--

Figuur 172: Overzicht van het aardewerk van context 051.

Figuur 173: Teil (1) en kom met gietsneb (2) uit context 051.

Werkput		Contextnummer	052		
Aard spoor	losse vondsten uit vlak B, zone III				
Verzamelwijze	Handmatig				
Aardewerksoort	1-25	25-100	100-1000	>1000	
Grijs	(11)				
Rood	(2)				
Steengoed	(1)				
Dominante aardewerkcategorieën					
Aanwezige vormen	kan/kruik*	Bord			
Dominante vormen	*				
	rood	Steengoed			
Deklaag	loodglazuur	Zoutglazuur			
Decoratie					
Gebruikssporen					
Productiesporen	geen sporen op gebruiksaardewerk				
Fragmentatiegraad	sterk	Matig	weinig		
Homogeniteit/heterogeniteit	heterogeen in datering				
Bewaringstoestand	zeer goed	Goed	matig	slecht	
Dateerbare elementen					
Datering ensemble	gemengde materiaal late middeleeuwen - vroegmoderne tijd				
Tafonomische groep	huishoudelijk afval	productie afval	artisaanaal afval	constructie afval	
	rituele depositie	funeraire context	residueel	intrusief	
Opmerkingen					

Figuur 174: Overzicht van het aardewerk van context 052.

Werkput		Contextnummer	053	
Aard spoor	zone tegels en aardewerk uit spoor III.9			
Verzamelwijze	handmatig			
Aardewerksoort	1-25	25-100	100-1000	>1000
Rood				
Bouwkeramiek				
Dominante aardewerkcategorieën				
Aanwezige vormen	schotel			
	wandtegel*			
Dominante vormen	*			
	rood			
Deklaag	loodglazuur			
Decoratie				
Gebruikssporen				
Productiesporen	geen sporen op gebruiksaardewerk			
Fragmentatiegraad	sterk	matig	weinig	
Homogeniteit/heterogeniteit	heterogeen in datering			
Bewaringstoestand	zeer goed	goed	matig	slecht
Dateerbare elementen				
Datering ensemble	late middeleeuwen vermoedelijk (19de-eeuwse neo-stijl, cf. producties van Dupont 19de-20ste eeuw, uitgesloten op basis van stratigrafie)			
Tafonomische groep	huishoudelijk afval	productie afval	artisaanaal afval	constructie afval
	rituele depositie	funeraire context	residueel	intrusief
Opmerkingen	diverse wandtegels: met gestileerde plantaardige motieven in geel slib, al dan niet op groene glazuur (1x archeologisch compleet met zijde 15 cm) of kleurloze loodglazuur			

Figuur 175: De tegels en het overige aardewerk uit context 053.

Werkput		Contextnummer	054	
Aard spoor	kuil			
Verzamelwijze	handmatig			
Aardewerksoort	1-25	25-100	100-1000	>1000
Grijs	(8)			
Rood	(14)			
Steengoed	(1)			
Wit	(1)			
Dominante aardewerkcategorieën	rood			
Aanwezige vormen	grape*	kan/kruik	deksel	bloempot
	bord	teil		
Dominante vormen	*			
	rood	wit		
Deklaag	loodglazuur	loodglazuur		
Decoratie	slibversierd			
Gebruikssporen				
Productiesporen				
Fragmentatiegraad	sterk	matig	weinig	
Homogeniteit/heterogeniteit	heterogeen in datering			
Bewaringstoestand	zeer goed	goed	matig	slecht
Dateerbare elementen				
Datering ensemble	late middeleeuwen tot vroegmoderne tijd			
Tafonomische groep	huishoudelijk afval	productie afval	artisaanaal afval	constructie afval
	rituele depositie	funeraire context	residueel	intrusief
Opmerkingen	Maaslands scherfje			

Figuur 176: Overzicht van het aardewerk uit context 054.

5.2 LIJST VAN TABELLEN

Tabel 1: Lijst van eigenaars/huurders van de pottenbakkersterreinen aan het Sint-Janscollege vóór de komst van de familie Dupont in 1846 (naar: Adriaen & Adriaen 2006, 10).	16
Tabel 2: Oplijsting van de aardewerkensembles met verduidelijking van de recuperatiewijze van de context.	24
Tabel 3: Overzicht ingezamelde dierlijke resten uit niet-gemengde contexten	49
Tabel 4: Overzicht van de dierlijke resten uit de bestudeerde contexten kuilen a, b en c.	51
Tabel 5: Overzicht van de ingezamelde metaalvondsten, per context.	51
Tabel 6: Overzicht van de kleipijpfragmenten, per context.	55
Tabel 7: De natuurstenen objecten aangetroffen in de onderzochte zone, per context.	56
Tabel 8: Fragmenten van leistenen dakbedekking, aangetroffen in de onderzochte zone, per context.	57
Tabel 9: De drie silexvondsten van de onderzochte zone.	58
Tabel 10: Overzicht van het huishoudelijk gebruiksaardewerk volgens context.	60
Tabel 11: Samenstelling context 047: aardewerkcategorieën.	64
Tabel 12: Samenstelling context 047: vormsoorten grijs aardewerk.	65
Tabel 13: Samenstelling context 047: vormsoorten rood aardewerk.	66
Tabel 14: Samenstelling context 017: aardewerkcategorieën.	71
Tabel 15: Samenstelling context 017: vormsoorten grijs en rood aardewerk.	71
Tabel 16: Samenstelling context 016: aardewerkcategorieën.	73
Tabel 17: Samenstelling context 016: vormsoorten grijs aardewerk.	74
Tabel 18: Samenstelling context 016: vormsoorten rood aardewerk.	76
Tabel 19: Samenstelling context 021: vormsoorten rood aardewerk.	79
Tabel 20: Samenstelling context 025: aardewerkcategorieën.	81
Tabel 21: Samenstelling context 025: vormsoorten rood aardewerk.	82
Tabel 22: Samenstelling context 034-035: aardewerkcategorieën.	85
Tabel 23: Samenstelling context 034-035: vormsoorten rood aardewerk.	85
Tabel 24: Samenstelling context 037: aardewerkcategorieën.	90
Tabel 25: Samenstelling context 037: vormsoorten rood aardewerk.	91
Tabel 26: Samenstelling context 046: aardewerkcategorieën.	95
Tabel 27: Samenstelling contextnummer 046: vormsoorten grijs aardewerk.	95
Tabel 28: Samenstelling context 046: vormsoorten rood aardewerk.	96
Tabel 29: Samenstelling context 006: aardewerkcategorieën.	103
Tabel 30: Samenstelling context 006: vormsoorten rood aardewerk.	104
Tabel 31: Samenstelling context 015: aardewerkcategorieën.	107
Tabel 32: Samenstelling context 015: vormsoorten rood aardewerk en faience.	109
Tabel 33: Het voorkomen van teilranden als hulpstuk bij het stapelen.	119
Tabel 34: Datering van de bestudeerde contexten op basis van het aardewerk.	124
Tabel 35: Overzicht van misbaksels en pottenbakkersmateriaal per context en datering.	125
Tabel 36: Overzicht van de aardewerkcategorieën (op basis van n), per context, in periode I.	128
Tabel 37: Overzicht van het volledige vormengamma van de aardewerkensembles uit periode I (op basis van MAE).	128
Tabel 38: Overzicht van de aardewerkcategorieën in periode II (op basis van n).	131
Tabel 39: Overzicht van het volledige vormengamma van de aardewerkensembles uit periode II (op basis van MAE).	132
Tabel 40: Overzicht van de aardewerkcategorieën in periode III (op basis van n).	136
Tabel 41: Overzicht van het volledige vormengamma van de aardewerkensembles uit periode III (op basis van MAE).	137

5.3 LIJST VAN FIGUREN

Figuur 1: Poperinge en de lokalisatie van de vindplaats in het stadscentrum (paarse driehoek). De blauwgrijze film duidt de vastgestelde archeologische zone ‘Historische stadskern van Poperinge’ aan. Topografische kaart © Digitaal Vlaanderen.....7	7
Figuur 2: Huidige GRB (© Digitaal Vlaanderen) met aanduiding contouren opgravingszone. Het perceel grenst in het westen aan het Burgemeester Bertenplein. Het oorspronkelijke perceel liep tot aan de Vleterbeek in het oosten.....7	7
Figuur 3: Zicht op het volledige opgravingsterrein, naar het noordwesten richting Burgemeester Bertenplein waaraan een gebouw met appartementen werd opgetrokken in . Links op de foto is nog net een stukje van de speelplaats van het Sint-Janscollege zichtbaar.....8	8
Figuur 4: Zicht op het zo goed als volledige opgravingsterrein, vanuit het westen en dus naar het oostelijk uiteinde van het perceel. Rechts op de foto is een stukje van de speelplaats van het Sint-Janscollege zichtbaar.....9	9
Figuur 5: Aanduiding van de site op de kaart van Ferraris (© Digitaal Vlaanderen), eind 18de eeuw.....12	12
Figuur 6: De aanduiding van het perceel van de pottenbakkerijsite op de Popp-kaart (© Digitaal Vlaanderen), met de georeferende locatie van de opgegraven zone. Het perceel grenst aan de Singel, die echter duidelijk niet meer bevaarbaar was; er is immers geen verbinding meer met de Vleterbeek / Poperingsevaart.....14	14
Figuur 7: Het perceel in kwestie aangeduid op de Atlas der Buurtwegen (© Digitaal Vlaanderen). Ook hier werd de georeferende locatie van de onderzochte zone toegevoegd. De begrenzing van het perceel aan de Singel is eveneens zichtbaar op deze kaart, maar ook hier is dit kanaaltje duidelijk niet meer bevaarbaar, aangezien de verbinding met de Vleterbeek ontbreekt.....14	14
Figuur 8: De pottenbakkerij C. Dupont – Decorte op de ‘kleine markt’, nu het Burgemeester Bertenplein, met daarnaast een woonhuis en de lagere afdeling van het college, toen nog genaamd Sint-Stanislascollege, een vleugel die er in 1879 was bijgebouwd. Deze prentbriefkaart dateert uit 1900-1904. (© Westhoek Verbeeldt, privé-collectie).....15	15
Figuur 9: Uittreksel uit een Poppkaart-versie van rond 1850 die een nieuw gebouw op de achterzijde van het perceel toont. Dit gebouw werd rond 1955 gesloopt. Uit: Adriaen & Adriaen 2006, 23.....16	16
Figuur 10: Camiel Dupont (centraal, met strikdas) poseert tussen zijn personeel van de pottenbakkerij aan het Burgemeester Bertenplein. In de houten kruiwagen zitten zijn dochters Martha (links) en Adriënne (rechts) Dupont. Op de kruiwagen staat het opschrift <i>Usine Dupont-Decorte Poperinghe 1903</i> (uit: Adriaen & Adriaen 2006, 194). De foto lijkt getrokken richting oosten, naast het fabricagegebouw (het gebouw rechts) en de houten drogerij (het gebouw links).....17	17
Figuur 11: Reconstructie door de gebroeders Adriaen van het gebouwenbestand van de pottenbakkerijsite vanaf 1846 en tot en met de eerste helft van de 20ste eeuw. Naar Adriaen & Adriaen 2006, 25, met kleine bewerkingen.....18	18
Figuur 12: De voorgevel van de pottenbakkerij in de vroege 20ste eeuw: ‘ <i>C. Dupont – Decorte. Fabrique de poteries et tuilerie mécanique</i> ’. Het echtpaar Camille Dupont – Lucie Decorte runde de fabriek van 1894 tot 1928. Foto genomen in de periode 1919-1940. © Westhoek Verbeeldt; privé-collectie.....19	19
Figuur 13: Deze foto uit 1945-1959 toont de voorzijde van de toenmalige ‘ <i>Fabriek van pannen en draineerbuizen</i> ’, van L. Ver Elst - Dupont. © Westhoek Verbeeldt; privé-collectie.....20	20
Figuur 14: De achterzijde van de hoofdgebouwen van pottenbakkerij Ver Elst – Dupont en zicht op het binnenplein. Foto uit 1951. © Westhoek Verbeeldt; privé-collectie.....20	20
Figuur 15: De koer van de pottenbakkerij, situatie jaren 1960-1970. Zicht naar het zuid-zuidwesten, op het zandkot rechts en het kolenkot links (zie eerder). De afgewerkte drainagebuizen liggen klaar op de koer. Foto uit de periode 1960-1979. © Westhoek Verbeeldt; privé-collectie.....20	20
Figuur 16: De bedrijfsgebouwen, zicht naar het oosten, naar de achterzijde van het perceel. Links in de achtergrond is een deel van het Sint-Janscollege te zien. © Westhoek Verbeeldt; privé-collectie. Volgens Westhoek Verbeeldt is dit een foto uit de periode 1949-1959. De foto dateert echter wellicht van na 1970, toen het achterste deel van het perceel verkocht werd aan het college.....21	21
Figuur 17: De achterzijde van het perceel, zicht naar het westen op. We zien het fabricagegebouw, dat vijf delen omvat, tegen de scheidingsmuur met het college. Tegen de gevel liggen afgewerkte buizen klaar voor transport. Op de achtergrond, net tegen het fabricagegebouw, bevindt zich het gebouw met de ovens. Foto uit de periode 1960-1979. © Westhoek Verbeeldt; privé-collectie. De foto moet dateren van vóór 1977, aangezien het fabricagegebouw dat jaar instort.....21	21
Figuur 18: Waar besloten werd de context of een segment van de context te onderzoeken, gebeurde de recuperatie maximaal. Dit kon enkel maar door het nauwgezet manueel inzamelen.....24	24
Figuur 19: Opgravingsplan toevalsvondstonderzoek, niveau 1 met de muren en hoogst gelegen sporen. Opgravingsplan met aanduiding van de foto-zichten (nrs 1-7).....29	29
Figuur 20: Opgravingsplan toevalsvondstonderzoek, niveau 1, met hierop de projectie van de drie proefsleuven van het vooronderzoek door Monument Vandekerckhove nv, met de belangrijkste data uit deze kijkvensters aangevuld.....30	30
Figuur 21: Oostkant opgravingsterrein: oostkant zone I, naar het noord/noordoosten (grondplan B: foto-nr. 1).....31	31
Figuur 22: Zone I, naar westen, met muur C op de voorgrond en met centraal het uitbraakspoor R van GP B (grondplan B: foto-nr. 7).....31	31

Figuur 23: Uitbraakspoor, naar het oost/zuidoosten (grondplan B: foto-nr. 8).	32
Figuur 24: Reconstructie van het perceel van het gebouwenbestand op de pottenbakkerijsite vanaf 1846. Naar Adriaen & Adriaen 2006, 25, met toevoegingen. Deze reconstructie lijkt geen precieze momentopname te zijn, maar een synthese van de gebouwen vanaf 1846 tot rond midden 20ste eeuw. De tekening werd hier op schaal gebracht door georeferentie op GRB. Het parse puntraster duidt de opgegraven zone bij benadering aan.	33
Figuur 25: Orthofotomozaïek zomeropname panchromatisch 1971 van de zone (© Digitaal Vlaanderen), met situering van de onderzochte zone.	34
Figuur 26: Orthofotomozaïek zomeropnamen 1979-1990 van de zone (© Digitaal Vlaanderen), met situering van het onderzoeksgebied. Achter het ovengebouw is geen gebouw meer te herkennen. Wat er wel nog staat, is echter onduidelijk.	35
Figuur 27: Zone I, naar het noordoosten (grondplan B: foto-nr. 3).	36
Figuur 28: Zone II, naar het noordoosten (grondplan B: foto-nr. 4). Rechts vooraan bevindt zich de bleke, kleiige restant van de bezinkput (spoor II.3).	36
Figuur 29: Zone IV-II, naar het zuidwesten (grondplan A: foto-nr. 5), reeds verdiept naar grondplan B.	36
Figuur 30: Zuidkant zone II, naar het oosten/zuidoosten (grondplan B: foto-nr. 6). Op de achtergrond is de bezinkput te zien.	36
Figuur 31: Zone III, naar noord/noordoosten (grondplan B: foto-nr. 12).	37
Figuur 32: Zone III, naar oosten (grondplan B: foto-nr. 13).	37
Figuur 33: Zone III, naar noordwesten, met riool nog <i>in situ</i> (grondplan B: foto-nr. 14).	37
Figuur 34: Grondplan B: interpretatief opgravingsplan, met aanduiding van de zones, de spoornummers, de verschillende riolen (hoofdletter) en de hoogtes TAW. Voor de beschrijving van de sporen: zie sporenlijst Bijlage 5.5.	38
Figuur 35: Grondplan B: interpretatief opgravingsplan, met aanduiding van de vondstcontexten en de hier in het eindverslag weerhouden coupes.	39
Figuur 36: Coupe 1, westprofiel: 1. zwartbruin humeus, fijn rood puin; 2. zwartbruin gehomogeniseerd, eerder humeus tot bruin lemig, met onderin plaatselijk wat houtskool en wat geel en rood fijn puin; 3. zwartbruin humeus met puin, o.a. rode baksteen ? x 15 x 2,5 cm, rood baksteenpuin, ceramiek, een weinig gele baksteen (kleine formaten); 4. homogeen donkergrijsbruin humeus; 5. heterogeen geelbruin lemig en zwartbruin humeus, met gele baksteen 23 x 11 x 5 cm / 22 x 10,5 x 5,5 cm en wat ijzerzandsteen en grijze zandsteen; 6. homogeen zwart humeus, zeer organisch, met stukken hout; 7. tamelijk homogeen grijsbruin humeus, een weinig geel puin, wat houtskool, cf. 13; 8. lichtbruine zandleem met grijze humeuze tint, quasi geen puin of houtskool, cf. 12; 9. grijs humeus met veel rood en een weinig geel bouwpuin; 10. donkergrijs humeus, wat geel bouwpuin, met dump van aardewerk (context 21); 11. lijkt vervolg van 5 te zijn, maar grijs; 12. lijkt vervolg van 6 te zijn, maar (licht)grijs, met groot stuk grijs-lichtblauwe zandsteen en ook wat ijzerzandsteen, ook gele baksteen: 26 x 13 x 5,5 cm / 39 x 14 x 5,5 cm; 13. cf. 7 en 8 (basispakket).	40
Figuur 37: Zicht vanuit het noordoosten op coupe 1 noordkant, westprofiel, met vooraan context 010 en verderop context 011. De coupe is hier nog niet volledig doorgetrokken naar het zuiden op.	41
Figuur 38: Aardewerkdump vondstcontext 021. Vogelperspectief op coupesleuf coupe 1, gericht naar het noorden.	41
Figuur 39: Coupe 2, noordprofiel: 1. geelbruine klei; 2. geelbruine klei met wat puin; 3. heterogeen donkergrijs humeus met heel wat fijn puin (rode baksteenfragmenten en dakpan); 4. heterogeen donkergrijs humeus, rood puin, veel houtskool; 5. heterogeen donkergrijs, veel rood grof puin; 6. heterogeen bruin humeus, rood grof puin; 7. heterogeen donkergrijs humeus, wat rood puin; 8. homogeen licht tot donkergrijs humeus, wat geel puin; 9. cf. 8, met wat meer geel puin en ook rood puin; 10. vet, korrelig, donkergrijs humeus, met fijn puin, houtskool, oranjegele mortel; 11. homogeen donkergrijs humeus; 12. homogeen donkergrijs met heel wat gele baksteen; 13. cf. 11, slibbodem.	41
Figuur 40: Coupe 2, noordprofiel. Zicht naar oosten.	42
Figuur 41: Coupe 3, zuidprofiel: 1. tamelijk homogeen donkergrijsbruin humeus, wat fijn geel en rood baksteengruis en gele kalkmortel, wat houtskool; 2. cf. 1 maar eerder heterogeen donkergrijs met lichtbruine lemige plekken; 3. heterogeen gevlekt, groengrijs lemig en grijs humeus, plaatselijk volledig grijsgroen, wat rood en geel puin; 4. homogeen zwartgrijs humeus, met houten plankje; 5. tamelijk homogeen groengrijs lemig; 6. cf. 5; 7. tamelijk bruingrijs gevlekte zandleem; 8. homogeen lichtgrijs humeus; 9. cf. 6; 10. cf. 7; 11. heterogeen zwartgrijs humeus, grijze leemlierten, wat rood en geel baksteenpuin; 12. tamelijk homogeen grijs kleiig-zandig, wat grijs humeus getint; 13. homogeen zwart vettig humeus, wat geel baksteenpuin, onderin cf. 6/9; 14. cf. 7/10; 15. donkergrijs humeus, vol rood bouwpuin.	43
Figuur 42: Coupe 3, zuidprofiel.	43
Figuur 43: Coupe doorheen context 034-035, noordprofiel: 1. dump van aardewerkscherven vevat in lichtgrijze-bruingelige klei; 2. homogeen donkergrijs humeus, quasi geen puin; 3. dump van aardewerkscherven vevat in een weinig grijze humeuze grond; 4. gemengd grijs humeus en geelbruin zandlemig, gebioturbeerd; 5. lichtbruine zandleem, grijs gevlekt door bioturbatie, bruine vlekjes.	44
Figuur 44: Context 034-035, coupe: noordprofiel.	44

Figuur 45: Coupe doorheen contexten 038 en 039, westprofiel: 1. homogeen zwartgrijs humeus, met grijze lemige vlekjes, met wat fijn rood puin; 2. rood bouwpuin en aardewerkscherven vevat in heterogeen zwartgrijs humeus; 3. heterogeen grijs - donkergrijs humeus, wat rood en geel fijn puin; 4. cf. 3.	44
Figuur 46: Coupe op contexten 038 (links) en 039 (rechts), naar west/noordwesten.	44
Figuur 47: Coupe door context 046, zuidoostprofiel: 1. iets bruiner dan 2, met wat rood puin; 2. homogeen grijs humeus, met wat houtskool en fijn puin; 3. dump van bouwpuin en aardewerkscherven; 4. homogeen grijs humeus, cf. 2, met dump van volledige potten en aardewerkscherven erin; 5. lichtbruin lemig met lichtgrijze humeuze tint; 6. cf. 5, bewerkte bodem; 7. iets donkerder dan 4, donkergrijs humeus, met wat lichtgrijze leemplekjes, beetje puin.	45
Figuur 48: Context 046 met coupe doorheen aardewerkdump, zicht naar het zuidoosten.	45
Figuur 49: Verdiept niveau bij couperen van sporen 041 en 046, zicht naar het noordoosten (grondplan B: foto-nr. 9).	45
Figuur 50: Coupe op context 047, westprofiel : 1. homogeen donker/zwartgrijs humeus, lichter naar onder toe, wat fijn geel en rood baksteenpuin, ijzerzandsteenfragment; 2. zandleem met humeuze schijn; 3. grijs, zandlemig, wat houtskool; 4. cf. 2; 5. cf. 2, maar homogeen grijs.	46
Figuur 51: Coupe op spoor 054 en ruimere context, westprofiel: 1. tamelijk homogeen bruin humeus en bruin lemig gevlekt, wat houtskool; 2. tamelijk homogeen donkergrijs humeus, wat geel en rood puin, wat houtskool; 3. cf. 1 maar met wat rood puin; 4. lichtbruine leem met plaatselijk humeuzere vlekken, wat houtskool; 5. lichtbruine leem met rode baksteenfragmenten en rood baksteenpuin; 6. homogeen grijs humeus, met wat donkerder vlekken en wat houtskool; 7. homogeen zwart humeus, vermengde grond van 2.	46
Figuur 52: Coupe doorheen spoor 054, naar oosten (oostprofiel), met eronder zicht op oudere pakketten en sporen.	46
Figuur 53: Coupe W-O en N-Z op context 51 : 1. heterogeen, zwartbruin humeus – lichtbruin lemig (gelaagd), met wat fijn puin ; 2. tamelijk homogeen grijs lemig, gespikkeld met houtskoolinclusies ; 3. zwartbruin humeus, vol fragmenten dakpannen en tegels; 4. homogeen grijs lemig, met wat rood puin; 5. homogeen grijsbruin humeus; 6. cf. 4, met veel houtskoolinclusies en met enkele houten paaltjes; 7. homogeen zwart humeus.	47
Figuur 54: Coupe op spoor 051 en riool, zicht naar noordoosten (grondplan B: foto-nr. 11).	47
Figuur 55: Grondplan B met aanduiding van de fasering van de contexten, op basis van de datering van het aangetroffen aardewerk. De sporen zonder nieuwe kleur konden niet met zekerheid gedateerd worden.	48
Figuur 56: De rekenpenning uit context 016.	52
Figuur 57: De mortier uit brons/koperlegering uit context 016.	53
Figuur 58: De twee kledinghaken die via metaaldetectie op vlak A werden aangetroffen. Links: bovenzijde, zicht op de beugel; centraal: zicht op de zijkanten; rechts: de onderzijde van beide kledinghaken.	53
Figuur 59: De nestel uit koperlegering, ingezameld via metaaldetectie op vlak A.	54
Figuur 60: Lakenloodje gevonden via metaaldetectie. Links: zijde met dubbelkoppige adelaar, koppen naar beneden; rechts: zijde met kruis.	54
Figuur 61: Mes gevonden in context 016.	55
Figuur 62: Schaartje uit context 027.	55
Figuur 63: De kleipijpfragmenten gevonden in de onderzochte zone.	55
Figuur 64: De wetsteen uit context 012, montage van de voor- en keerzijde.	56
Figuur 65: De fijne wetsteen uit context 014.	56
Figuur 66: Het vermoedelijke gewicht, uit leisteen, uit context 012.	57
Figuur 67: De leisteenfragmenten met doorboring of afgebroken op de doorboring.	57
Figuur 68: De silexkling uit context 047 die als laat/finaal-Paleolithicum of iets jonger kan geïdentificeerd worden.	58
Figuur 69: De twee glasfragmenten uit context 015.	59
Figuur 70: Amorf stuk ovenmateriaal uit context 011.	59
Figuur 71: Kleibolletje gevonden in context 015.	59
Figuur 72: Overzicht van archeologisch complete vormen in contextensemble 021. Het gaat om misbaksels en halffabricaat kruiken uit de 14de eeuw.	60
Figuur 73: Selectie van 18de-eeuwse proenen uit ensemble 015.	61
Figuur 74: Voorraadpot uit context 047 (Plaat II: 7).	65
Figuur 75: Kogelpotvormig type grape uit context 047 (Plaat IV: 3).	67
Figuur 76: Diepe pan met steel uit context 047.	67
Figuur 77: Vuurklok uit context 047 met slibversiering voor gebruik tegen de hardwand (Plaat III).	68
Figuur 78: Veldfles in witbakkend aardewerk uit context 047 (Plaat VI: 1).	69
Figuur 79: Langerwehe kruik met radstempel uit context 047 (Plaat VI: 2).	70
Figuur 80: Drinkkan uit Siegburg uit context 047 (Plaat VI: 3).	70

Figuur 81: Plat deksel met worstoor uit context 017 (Plaat VII: 7).	72
Figuur 82: Buikige kruik uit context 016 met bandvormige rand en standvinnen (Plaat X).	75
Figuur 83: Pan met volle steel uit context 016 (Plaat XII: 6).	77
Figuur 84: Klein ovaal potje, misschien een olielampje?, uit context 016 (Plaat XII: 9).	78
Figuur 85: Tweeorige grape op standvinnen uit context 021 (Plaat XIII).	79
Figuur 86: Overzicht van vondstensemble 021.	80
Figuur 87: Fragmenten van een grape uit context 025 (Plaat XXVI: 10).	83
Figuur 88: Wijde grape op drie pootjes uit context 025 (Plaat XXVII: 1).	83
Figuur 89: Teil, vermoedelijk misbaksel of halfproduct, uit context 025 (Plaat XXVIII: 7).	84
Figuur 90: Deksel van wasbekken, uit context 034-035, met sgraffito-versiering en perforaties (Plaat XXX: 3).	86
Figuur 91: Tweeorige grape uit context 034-035, misbaksel of halfproduct (Plaat XXXI: 1).	87
Figuur 92: Kamerpot uit context 034-035 (Plaat XXXIV: 3).	87
Figuur 93: Kleine kanvorm met lage schouder en bolle buik uit context 034-035 (Plaat XXXIV: 4).	88
Figuur 94: Misbakfels van teilen uit context 034-035.	89
Figuur 95: Tweeorige grape op standvinnen, vermoedelijk misbaksel, uit context 037 (Plaat XXXIX: 1).	92
Figuur 96: Wijde grape op pootjes uit context 037 (Plaat XL: 4).	93
Figuur 97: Papkommetje met guirlandeversiering uit context 037 (Plaat XLII: 3).	94
Figuur 98: Misbaksel van een grape op standvinnen uit context 046 (Plaat XLIV: 6).	96
Figuur 99: Steelgripe uit context 046 (Plaat XLV: 1).	97
Figuur 100: Kruik met hoge schouder uit context 046 (Plaat XLVIII: 1).	98
Figuur 101: Papkom met sgraffito-versiering uit context 046 (Plaat L: 1).	99
Figuur 102: Conische komvorm uit context 046. Van links naar rechts: voorbeeld van bolle bodem, van standvinnen en van standring (cf. Plaat LI).	100
Figuur 103: Ondiepe pan met volle steel uit context 046 (Plaat LIII: 1).	100
Figuur 104: Conische steelkom met volle steel (zwaluwstaart) uit context 046 (Plaat LIII: 6).	101
Figuur 105: Mogelijke water- of voederbak voor dieren uit context 046 (Plaat LIX).	102
Figuur 106: Overzichtsfoto van het aardewerkensemble van context 006.	103
Figuur 107: Fragmenten van een kachelpan met steel, uit context 006. Binnen- en buitenzijde zijn afgewerkt met een loodglazuur.	105
Figuur 108. Teilrand uit context 006 met afdrucken van ander aardewerk in de oven.	106
Figuur 109: Mogelijke cache-pot, imitatie van een houten emmer, uit context 015 (Plaat LXIV: 1).	108
Figuur 110: Bolvormige grape met eenvoudig uitstaande rand met dekselgeul uit context 015 (Plaat LXIV: 10).	109
Figuur 111: Boven- en onderzijde van de schotel met gemarmerd slibmotief, vermoedelijk een misbaksel, uit context 015 (Plaat LXVIII: 1).	111
Figuur 112: Kachelpan met steel uit context 015 (Plaat LXIX: 1).	112
Figuur 113: Kachelpan met twee worstoren uit context 015 (Plaat LXVIII: 10).	113
Figuur 114: Nokversiering uit context 006 uit de 18de eeuw (Plaat LXIII).	114
Figuur 115: Afvoerbuis uit context 034-035 uit de tweede helft van de 15de eeuw-vroege 16de eeuw (Plaat XXXVII: 6). ...	115
Figuur 116: Misbakfels van vloertegels uit de 18de eeuw, uit context 015.	116
Figuur 117: Selectie van driehoetige proenen uit de 18de eeuw (context 015) (Plaat LXV).	117
Figuur 118: Selectie van ster- en kegelvormige proenen uit context 015 (Plaat LXXI).	118
Figuur 119: Teilen versneden voor gebruik als hulpstuk bij het stapelen, 18de eeuw (context 017).	119
Figuur 120: De zijdes van een aantal teilstukken versneden voor gebruik als hulpstuk bij het stapelen, 18de eeuw (context 017). Bemerkt de duidelijke afsnijding en het glazuur op de breuken.	119
Figuur 121: Grafische weergave van een teil waaruit de randstukken werden versneden om te dienen als hulpstuk bij het stapelen in de oven.	119
Figuur 122: Stuk uit context 034-035 (Plaat XXXVII: 7): steun om buizen in de oven te fixeren?	120
Figuur 123: Diverse bouwkeramische elementen uit de 18de eeuw met afdrucken van keramische producten (context 015).	121
Figuur 124: 18de-eeuwse tegel met aangebakken bodem van een bloempot (context 006).	121
Figuur 125: Vermoedelijke onderdelen van een laat 15de - vroeg 16de-eeuwse ovenvloer, uit context 034-035.	122

////////////////////////////////////

Figuur 126: Rechthoekig deksel uit de late 15de - vroege 16de eeuw, uit context 025 (Plaat XXIX: 6).....	123
Figuur 127: Bodem van een laat 15de - vroeg 16de-eeuwse kruik met striemen die wijzen op slecht gemengde of gezuiverde klei. Steentjes of kleiklodders werden uitgewreven bij het draaien (context 034-035).....	126
Figuur 129: Het gebruik van kegelvormige proenen in de faiencerie naar de encyclopedie van Diderot en d’Alembert (1751-1772) (© ENCCRE). Met integratie in de montage van twee kegelvormige proenen van de site (context 015).	127
Figuur 130: Overzicht van de met zekerheid in Poperinge geproduceerde vormen tijdens de 14de eeuw tot vroege 15de eeuw.	129
Figuur 131: Links: vroeg 14de-eeuwse grape zonder standvinnen, met sporen aan aangebakken proenen (Plaat IV: 3); rechts: vroeg 14de-eeuwse grape met subtiele standvinnen (Plaat IV: 2). Beide afkomstig uit context 047.....	130
Figuur 132: Misbaksel van een laat 15de-eeuwse - eerste helft 16de-eeuwse tweeorige grape op standvinnen (context 034-035) (Plaat XXXI: 1).	132
Figuur 133: Overzicht van de met zekerheid in Poperinge geproduceerde vormen tijdens de tweede helft 15de eeuw - eerste helft 16de eeuw.....	133
Figuur 134: Drie bodemvariaties bij het conische komtype, context 046. Van links naar rechts: lensbodem, standvinnen en standring (zie Platen I en LII).....	135
Figuur 135: Overzicht van de met zekerheid in Poperinge geproduceerde vormen tijdens de 18de eeuw.	138
Figuur 136: Evolutie naar platte bodem op basis van de Poperingse productie. Bovenaan de grape en onderaan de steelkom/kachelpan.	140
Figuur 137: Kommetje met vlakke bodem en puntige handgrepen in 'Oosterhoutse stijl' (Plaat LXVII: 1).	141
Figuur 138: Achttiende-eeuwse teiranden uit context 015: zicht op hun bovenzijde.....	142
Figuur 139: Achttiende-eeuwse teiranden uit context 015: zicht op hun onderzijde.....	142
Figuur 140: Het binnenplein van aardewerkproducent Dupont in de periode 1960-1979. Grote hoeveelheden van keramische buizen liggen gestapeld vóór de bedrijfsgebouwen (© Westhoek Verbeeldt, privé-collectie).	143
Figuur 141: Fragment van een 18de-eeuwse tuinvaas (context 015) (Plaat LXIV: 3).	145
Figuur 142: Overzicht van ensemble context 018.	153
Figuur 143: Overzicht aardewerkensemble context 011.	158
Figuur 144: Overzicht aardewerk context 012.	160
Figuur 145: Overzicht aardewerk context 013.	162
Figuur 146: Overzichtsfoto van het aardewerk van context 014.	164
Figuur 147: De bouwceramiek van context 014.	165
Figuur 148: Context 014: het grijs aardewerk. Overzicht van de diagnostische stukken.	166
Figuur 149: Context 014: het rood aardewerk. Overzicht van de diagnostische stukken.	167
Figuur 150: Twee fragmenten nokversiering uit context 019.	168
Figuur 151: Overzicht aardewerk context 025.	171
Figuur 152: Tegel met leeuwmotief uit context 023.	172
Figuur 153: Overzicht van het aardewerk uit context 023.....	173
Figuur 154: Context 024: vier volledige draineerbuizen.	175
Figuur 155: Tekening van één van de draineerbuizen uit context 024.	175
Figuur 156: Overzicht van het aardewerk van context 026-027.	177
Figuur 157: Langerwehe kruik uit context 029.....	179
Figuur 158: De twee draineerbuizen uit context 032.	181
Figuur 159: De tekeningen van de twee draineerbuizen uit context 032.....	182
Figuur 160: Overzicht van het aardewerk van context 033.	184
Figuur 161: De twee kan/kruikranden uit context 033.	184
Figuur 162: Overzicht van het aardewerk van context 039.	187
Figuur 163: Overzicht van het aardewerk van context 040.	189
Figuur 164: Het dierenkopje uit context 040.	189
Figuur 165: Overzichtsfoto van het aardewerk van context 043.	191
Figuur 166: Fragment nokversiersing (1) en rand van mogelijke lavabo, met sgraffito-versiering (2) uit context 043.	191
Figuur 167: Overzicht van het aardewerk uit context 045.....	192
Figuur 168: De archeologisch complete veldfles in steengoed uit Bouffioux uit context 045.	193
Figuur 169: Overzicht van het aardewerk van context 048.	195

Figuur 170: De Rijnlandse steengoedkruik uit context 048.	195
Figuur 171: Overzicht van het aardewerk van context 049.	196
Figuur 172: Het aardewerk van context 050.	197
Figuur 173: Overzicht van het aardewerk van context 051.	199
Figuur 174: Teil (1) en kom met gietsneb (2) uit context 051.	199
Figuur 175: Overzicht van het aardewerk van context 052.	200
Figuur 176: De tegels en het overige aardewerk uit context 053.	202
Figuur 177: Overzicht van het aardewerk uit context 054.	203

5.4 LIJST VAN PLATEN

Plaat I: Context 047: grijs aardewerk 231

Plaat II: Context 047: grijs aardewerk 232

Plaat III: Context 047: de vuurklok in rood aardewerk 233

Plaat IV: Context 047: rood aardewerk 234

Plaat V: Context 047: rood aardewerk 235

Plaat VI: Context 047: importaardewerk 236

Plaat VII: Context 017: grijs en rood aardewerk 237

Plaat VIII: Context 017: rood aardewerk 238

Plaat IX: Context 016: grijs aardewerk 239

Plaat X: Context 016: grijs aardewerk 240

Plaat XI: Context 016: grijs en rood aardewerk 241

Plaat XII: Context 016: rood aardewerk en importaardewerk 242

Plaat XIII: Context 021: rood aardewerk 243

Plaat XIV: Context 021: rood aardewerk 244

Plaat XV: Context 021: rood aardewerk 245

Plaat XVI: Context 021: rood aardewerk 246

Plaat XVII: Context 021: rood aardewerk 247

Plaat XVIII: Context 021: rood aardewerk 248

Plaat XIX: Context 021: rood aardewerk 249

Plaat XX: Context 021: rood aardewerk 250

Plaat XXI: Context 021: rood aardewerk 251

Plaat XXII: Context 021: rood aardewerk 252

Plaat XXIII: Context 021: rood aardewerk 253

Plaat XXIV: Context 021: rood aardewerk 254

Plaat XXV: Context 021: rood aardewerk 255

Plaat XXVI: Context 025: rood aardewerk 256

Plaat XXVII: Context 025: rood aardewerk 257

Plaat XXVIII: Context 025: rood aardewerk 258

Plaat XXIX: Context 025: rood aardewerk, inclusief ceramisch bouwmetaal 259

Plaat XXX: Context 034-035: rood aardewerk 260

Plaat XXXI: Context 034-035: rood aardewerk 261

Plaat XXXII: Context 034-035: rood aardewerk 262

Plaat XXXIII: Context 034-035: rood aardewerk 263

Plaat XXXIV: Context 034-035: rood aardewerk 264

Plaat XXXV: Context 034-035: rood aardewerk 265

Plaat XXXVI: Context 034-035: rood aardewerk 266

Plaat XXXVII: Context 034-035: rood aardewerk, inclusief ceramisch bouwmetaal 267

Plaat XXXVIII: Context 037: rood aardewerk 268

Plaat XXXIX: Context 037: rood aardewerk 269

Plaat XL: Context 037: rood aardewerk 270

Plaat XLI: Context 037: rood aardewerk 271

Plaat XLII: Context 037: rood aardewerk 272

Plaat XLIII: Context 046: grijs aardewerk 273

Plaat XLIV: Context 046: rood aardewerk 274

Plaat XLV: Context 046: rood aardewerk 275

Plaat XLVI: Context 046: rood aardewerk 276

Plaat XLVII: Context 046: rood aardewerk 277

Plaat XLVIII: Context 046: rood aardewerk 278

Plaat XLIX: Context 046: rood aardewerk.....	279
Plaat L: Context 046: rood aardewerk.....	280
Plaat LI: Context 046: rood aardewerk.....	281
Plaat LII: Context 046: rood aardewerk.....	282
Plaat LIII: Context 046: rood aardewerk.....	283
Plaat LIV: Context 046: rood aardewerk.....	284
Plaat LV: Context 046: rood aardewerk.....	285
Plaat LVI: Context 046: rood aardewerk.....	286
Plaat LVII: Context 046: rood aardewerk.....	287
Plaat LVIII: Context 046: rood en grijs aardewerk, inclusief ceramisch bouw materiaal.....	288
Plaat LIX: Context 046: rood aardewerk.....	289
Plaat LX: Context 006: rood aardewerk.....	290
Plaat LXI: Context 006: rood aardewerk.....	291
Plaat LXII: Context 006: rood aardewerk.....	292
Plaat LXIII: Context 006: rood aardewerk.....	293
Plaat LXIV: Context 015: rood aardewerk.....	294
Plaat LXV: Context 015: rood aardewerk.....	295
Plaat LXVI: Context 015: rood aardewerk.....	296
Plaat LXVII: Context 015: rood aardewerk.....	297
Plaat LXVIII: Context 015: rood aardewerk.....	298
Plaat LXIX: Context 015: rood aardewerk.....	299
Plaat LXX: Context 015: rood aardewerk.....	300
Plaat LXXI: Context 015: proenen.....	301

5.5 LIJST VAN SPOREN

spoonr.	beschrijving
ZONE I	
I.1	humeuze, grijsbruine bodem, fijn puin, geïdentificeerd als tuinbodem
I.2	cf. 1, met gele kleivlekken en wat fijn puin
I.3	cf. 1, met veel baksteenpuin (geel en rood), scherven, dakpanpuin
I.4	cf. 3
I.5	cf. 1, met grote vlekken verbrande leem (bruin) en houtskool, veel baksteenpuin, scherven
I.6	concentratie puin in 5
I.7	cf. 2
I.8	strook dump pottenbakkersafval
I.9	cf. 5, maar minder puin
I.10	zuidelijk uiteinde: nog één laagje tegels bewaard van 3 à 4 cm dik (12,5 x 12,5 x 4 cm, 19 x 10 x 3 cm, ook breedte 11 à 11,5 cm aanwezig), verderop naar noorden: baksteen: 21 à 21,5 x 11 x 5 cm (rood), gele kalkmortel
I.11	cf. 10
I.12	recentere verbouwing: 21 à 21,5 x 10 à 11,5 x 5 (rood), lichtgele kalkmortel
I.13	overwegend gele baksteen 21 à 21,5 x 10,5 à 11 x 5 à 6 cm, enkele rode; ook 30,5 x 12,5 x ? cm (rood), 26,5 x 13 x ? cm (geel), maar ook 23,5 x 11 x 5,5 cm (geel, oranje); gefundeerd op 15 cm bouwafval, ovenafval, scherven en leeuwentegels, met houten dwarsbalkjes om de 40 à 50 cm
I.14	restanten rioolbuis
I.15	muur rode bakstenen 21 à 22 x 10 x 6 cm
I.16	muur rode bakstenen 21 x 10,5 x 6 cm
ZONE II	
II.1	homogeen bruin - donkergrijs humeus, fijn puin, tuinbodem?; cf. zone I, 1
II.2	geelbruine klei
II.3	geelbruine klei
II.4	heterogeen bruingrijs humeus, veel houtskool, puin (baksteen, dakpan, tegels), scherven
II.5	homogeen bruingruis, cf. 1
II.6	cf. 4
II.7	cf. 4
II.8	cf. 4
II.9	cf. 1
II.10	cf. 4
II.11	homogeen zwart humeus, fijn rood puin, gele kalkmortel
II.12	cf. 4, maar minder puin
II.13	cf. 11
II.14	heterogeen zwart humeus, met groene klei
II.15	cf. 11
II.16	cf. 9
II.17	heterogeen bruingrijs humeus, met zwart kleilig slibmateriaal
II.18	cf. 12
II.19	cf. 8
II.20	heterogeen 'zwarte laag' n donkergrijs humeus
II.21	cf. 20, met rood puin
II.22	cf. 20
II.23	cf. 13
II.24	heterogeen bruingrijs humeus, zwart, wat rood puin
II.25	cf. 13
II.26	cf. 21
ZONE III	
III.1	heterogeen donkergrijs zwart humeus, wat rood puin
III.2	homogeen grijsbruin humeus, wat geel puin
III.3	tamelijk homogeen donkergrijs humeus, grijsbruin gevlekt, rood en geel fijn puin
III.4	lichtbruine klei
III.5	rood bouwpuin en keramiek
III.6	cf. 3, met vlekken pure houtskool en verbrande leem

5.6 LIJST VAN STALEN

Op het terrein werden twee stalen genomen van context 018 (zie coupe 2, laagnr. 13):

- 018.1
- 018.2

Deze werden in functie van dit eindverslag niet verder onderzocht.

5.7 LIJST VAN ORIGINELE PLANNEN

11 plannen mm-kalkpapier:

Plan I: A4-formaat

Opmetingsplan muurwerk grondplan A; schaal 1:50

Plan II: A3-formaat

Aanvullend opmetingsplan muurwerk oostkant grondplan A; schaal 1:50

Plan III: A4-formaat

Bijkomend stuk grondplan A; schaal 1:50

Plan IV: A3-formaat

Grondplan B; schaal 1:50

Plan V: A4-formaat

Coupe 1 ; schaal 1:20

Plan VI: A3-formaat

Coupe 2; schaal 1:20

Detail coupesleuf 2 (met aardewerkdump 021) ; schaal 1 :50

Plan VII: A4-formaat

Verdiept niveau coupesleuf 3; schaal 1:50

Plan VIII: A3-formaat

Coupe 3; Coupe 4 ; Coupe 5 ; alles schaal 1 :20

Plan IX: A4-formaat

Grondplan B, zone IV; schaal 1:50

Coupe 9; schaal 1:20

Plan X: A3-formaat

Grondplan B, zone III; schaal 1:50

'coupe VII' (niet opgenomen in eindverslag); 'coupe VIII' (niet opgenomen in eindverslag)

Coupe 6; Coupe 7

alle coupes op schaal 1:20

Plan XI: A4-formaat

Coupe 8; schaal 1:20

5.8 LIJST VAN ORIGINELE TEKENINGEN

tekeningnummer	context	vondstcategorie
PO_SJC_15_001	045	aardewerk
PO_SJC_15_002	046	aardewerk
PO_SJC_15_003	015	aardewerk
PO_SJC_15_004	046	aardewerk
PO_SJC_15_005	032	aardewerk
PO_SJC_15_006	034+035	aardewerk
PO_SJC_15_007	021	aardewerk
PO_SJC_15_008	021	aardewerk
PO_SJC_15_009	014	aardewerk

tekeningnummer	context	vondstcategorie
PO_SJC_15_010	021	aardewerk
PO_SJC_15_011	021	aardewerk
PO_SJC_15_012	021	aardewerk
PO_SJC_15_013	021	aardewerk
PO_SJC_15_014	021	aardewerk
PO_SJC_15_015	021	aardewerk
PO_SJC_15_016	021	aardewerk
PO_SJC_15_017	021	aardewerk
PO_SJC_15_018	021	aardewerk

tekeningnummer	context	vondstcategorie
PO_SJC_15_019	021	aardewerk
PO_SJC_15_020	021	aardewerk
PO_SJC_15_021	034+035	aardewerk
PO_SJC_15_022	047	aardewerk
PO_SJC_15_023	047	aardewerk
PO_SJC_15_024	047	aardewerk
PO_SJC_15_025	047	aardewerk
PO_SJC_15_026	047	aardewerk
PO_SJC_15_027	047	aardewerk
PO_SJC_15_028	047	aardewerk
PO_SJC_15_029	047	aardewerk
PO_SJC_15_030	047	aardewerk
PO_SJC_15_031	047	aardewerk
PO_SJC_15_032	047	aardewerk
PO_SJC_15_033	047	aardewerk
PO_SJC_15_034	047	aardewerk
PO_SJC_15_035	047	aardewerk
PO_SJC_15_036	015	aardewerk
PO_SJC_15_037	015	aardewerk
PO_SJC_15_038	015	aardewerk
PO_SJC_15_039	015	aardewerk
PO_SJC_15_040	015	aardewerk
PO_SJC_15_041-042-043-044	015	aardewerk
PO_SJC_15_045-046-047-048-049	015	aardewerk
PO_SJC_15_050-051-052-053-054	015	aardewerk
PO_SJC_15_055-056-057	015	aardewerk
PO_SJC_15_058	015	aardewerk
PO_SJC_15_059	046	aardewerk
PO_SJC_15_060	015	aardewerk
PO_SJC_15_061	046	aardewerk
PO_SJC_15_062	046	aardewerk
PO_SJC_15_063	046	aardewerk
PO_SJC_15_064	046	aardewerk
PO_SJC_15_065	016	metaal
PO_SJC_15_066	033	aardewerk
PO_SJC_15_067	033	aardewerk
PO_SJC_15_068	006	aardewerk
PO_SJC_15_069-070	015	aardewerk
PO_SJC_15_071	015	aardewerk
PO_SJC_15_072	015	aardewerk
PO_SJC_15_073	046	aardewerk
PO_SJC_15_074	015	aardewerk
PO_SJC_15_075	047	aardewerk
PO_SJC_15_076	046	aardewerk
PO_SJC_15_077	047	aardewerk
PO_SJC_15_078	047	aardewerk
PO_SJC_15_079	047	aardewerk
PO_SJC_15_080	047	aardewerk
PO_SJC_15_081	047	aardewerk
PO_SJC_15_082	047	aardewerk
PO_SJC_15_083	047	aardewerk
PO_SJC_15_084	047	aardewerk

tekeningnummer	context	vondstcategorie
PO_SJC_15_085	047	aardewerk
PO_SJC_15_086	047	aardewerk
PO_SJC_15_087	047	aardewerk
PO_SJC_15_088	046	aardewerk
PO_SJC_15_089	046	aardewerk
PO_SJC_15_090	046	aardewerk
PO_SJC_15_091	046	aardewerk
PO_SJC_15_092	046	aardewerk
PO_SJC_15_093	046	aardewerk
PO_SJC_15_094	046	aardewerk
PO_SJC_15_095	046	aardewerk
PO_SJC_15_096	046	aardewerk
PO_SJC_15_097	046	aardewerk
PO_SJC_15_098	046	aardewerk
PO_SJC_15_099	046	aardewerk
PO_SJC_15_100	046	aardewerk
PO_SJC_15_101	047	aardewerk
PO_SJC_15_102	046	aardewerk
PO_SJC_15_103	046	aardewerk
PO_SJC_15_104	046	aardewerk
PO_SJC_15_105	046	aardewerk
PO_SJC_15_106	046	aardewerk
PO_SJC_15_107	046	aardewerk
PO_SJC_15_108	046	aardewerk
PO_SJC_15_109	046	aardewerk
PO_SJC_15_110	046	aardewerk
PO_SJC_15_111	046	aardewerk
PO_SJC_15_112	046	aardewerk
PO_SJC_15_113	046	aardewerk
PO_SJC_15_114	046	aardewerk
PO_SJC_15_115	046	aardewerk
PO_SJC_15_116	046	aardewerk
PO_SJC_15_117	046	aardewerk
PO_SJC_15_118	046	aardewerk
PO_SJC_15_119	046	aardewerk
PO_SJC_15_120	046	aardewerk
PO_SJC_15_121	046	aardewerk
PO_SJC_15_122	046	aardewerk
PO_SJC_15_123	046	aardewerk
PO_SJC_15_124	046	aardewerk
PO_SJC_15_125	046	aardewerk
PO_SJC_15_126	046	aardewerk
PO_SJC_15_127	046	aardewerk
PO_SJC_15_128	046	aardewerk
PO_SJC_15_129	046	aardewerk
PO_SJC_15_130	046	aardewerk
PO_SJC_15_131	046	aardewerk
PO_SJC_15_132	046	aardewerk
PO_SJC_15_133A	046	aardewerk
PO_SJC_15_133B	046	aardewerk
PO_SJC_15_134	047	aardewerk
PO_SJC_15_135	047	aardewerk
PO_SJC_15_136	047	aardewerk
PO_SJC_15_137	047	aardewerk
PO_SJC_15_138	047	aardewerk

tekeningnummer	context	vondstcategorie
PO_SJC_15_139	047	aardewerk
PO_SJC_15_140	047	aardewerk
PO_SJC_15_141	047	aardewerk
PO_SJC_15_142	046	aardewerk
PO_SJC_15_143	046	aardewerk
PO_SJC_15_144	046	aardewerk
PO_SJC_15_145	046	aardewerk
PO_SJC_15_146	046	aardewerk
PO_SJC_15_147	046	aardewerk
PO_SJC_15_148	046	aardewerk
PO_SJC_15_149	046	aardewerk
PO_SJC_15_150	046	aardewerk
PO_SJC_15_151	046	aardewerk
PO_SJC_15_152	046	aardewerk
PO_SJC_15_153	046	aardewerk
PO_SJC_15_154	046	aardewerk
PO_SJC_15_155	046	aardewerk
PO_SJC_15_156	046	aardewerk
PO_SJC_15_157	046	aardewerk
PO_SJC_15_158	046	aardewerk
PO_SJC_15_159	046	aardewerk
PO_SJC_15_160	046	aardewerk
PO_SJC_15_161	046	aardewerk
PO_SJC_15_162	046	aardewerk
PO_SJC_15_163	046	aardewerk
PO_SJC_15_164	046	aardewerk
PO_SJC_15_165	046	aardewerk
PO_SJC_15_166	046	aardewerk
PO_SJC_15_167	046	aardewerk
PO_SJC_15_168	046	aardewerk
PO_SJC_15_169	046	aardewerk
PO_SJC_15_170	016	aardewerk
PO_SJC_15_171	016	aardewerk
PO_SJC_15_172	016	aardewerk
PO_SJC_15_173	016	aardewerk
PO_SJC_15_174	016	aardewerk
PO_SJC_15_175	016	aardewerk
PO_SJC_15_177	016	aardewerk
PO_SJC_15_178	016	aardewerk
PO_SJC_15_179	016	aardewerk
PO_SJC_15_180	016	aardewerk
PO_SJC_15_181	016	aardewerk
PO_SJC_15_182	016	aardewerk
PO_SJC_15_183	016	aardewerk
PO_SJC_15_184	016	aardewerk
PO_SJC_15_185	016	aardewerk
PO_SJC_15_186	016	aardewerk
PO_SJC_15_187	016	aardewerk
PO_SJC_15_188	016	aardewerk
PO_SJC_15_189	016	aardewerk
PO_SJC_15_190	016	aardewerk
PO_SJC_15_191	016	aardewerk
PO_SJC_15_192	016	aardewerk
PO_SJC_15_193	016	aardewerk
PO_SJC_15_194	016	aardewerk

tekeningnummer	context	vondstcategorie
PO_SJC_15_195	016	aardewerk
PO_SJC_15_196	016	aardewerk
PO_SJC_15_197	016	aardewerk
PO_SJC_15_198	016	aardewerk
PO_SJC_15_199	016	aardewerk
PO_SJC_15_200	016	aardewerk
PO_SJC_15_201	016	aardewerk
PO_SJC_15_202	016	aardewerk
PO_SJC_15_203	016	aardewerk
PO_SJC_15_204	016	aardewerk
PO_SJC_15_205	016	aardewerk
PO_SJC_15_206	016	aardewerk
PO_SJC_15_207	016	aardewerk
PO_SJC_15_209	016	aardewerk
PO_SJC_15_210	016	aardewerk
PO_SJC_15_211	016	aardewerk
PO_SJC_15_212	016	aardewerk
PO_SJC_15_213	016	aardewerk
PO_SJC_15_214	037	aardewerk
PO_SJC_15_215	037	aardewerk
PO_SJC_15_216	037	aardewerk
PO_SJC_15_217A+B	037	aardewerk
PO_SJC_15_217C	037	aardewerk
PO_SJC_15_218	037	aardewerk
PO_SJC_15_219	037	aardewerk
PO_SJC_15_220	037	aardewerk
PO_SJC_15_221	037	aardewerk
PO_SJC_15_222	037	aardewerk
PO_SJC_15_223	037	aardewerk
PO_SJC_15_224	037	aardewerk
PO_SJC_15_225A	037	aardewerk
PO_SJC_15_225B	037	aardewerk
PO_SJC_15_226	037	aardewerk
PO_SJC_15_227	037	aardewerk
PO_SJC_15_228	037	aardewerk
PO_SJC_15_229	037	aardewerk
PO_SJC_15_230	037	aardewerk
PO_SJC_15_231	037	aardewerk
PO_SJC_15_232	037	aardewerk
PO_SJC_15_233	037	aardewerk
PO_SJC_15_234	037	aardewerk
PO_SJC_15_235	037	aardewerk
PO_SJC_15_236	037	aardewerk
PO_SJC_15_237	037	aardewerk
PO_SJC_15_238	037	aardewerk
PO_SJC_15_239	037	aardewerk
PO_SJC_15_240	037	aardewerk
PO_SJC_15_241	037	aardewerk
PO_SJC_15_242	037	aardewerk
PO_SJC_15_243	037	aardewerk
PO_SJC_15_244	037	aardewerk
PO_SJC_15_245	040	aardewerk
PO_SJC_15_246	043	aardewerk
PO_SJC_15_247	043	aardewerk
PO_SJC_15_248	048	aardewerk

tekeningnummer	context	vondstcategorie
PO_SJC_15_249	051	aardewerk
PO_SJC_15_250	051	aardewerk
PO_SJC_15_251	046	aardewerk
PO_SJC_15_252	046	aardewerk
PO_SJC_15_253	046	aardewerk
PO_SJC_15_254	046	aardewerk
PO_SJC_15_255	046	aardewerk
PO_SJC_15_256	046	aardewerk
PO_SJC_15_257	046	aardewerk
PO_SJC_15_258	046	aardewerk
PO_SJC_15_259	046	aardewerk
PO_SJC_15_260	046	aardewerk
PO_SJC_15_261	046	aardewerk
PO_SJC_15_262	046	aardewerk
PO_SJC_15_263	046	aardewerk
PO_SJC_15_264	046	aardewerk
PO_SJC_15_265	046	aardewerk
PO_SJC_15_266	046	aardewerk
PO_SJC_15_267	046	aardewerk
PO_SJC_15_268	046	aardewerk
PO_SJC_15_269	046	aardewerk
PO_SJC_15_270	046	aardewerk
PO_SJC_15_271	046	aardewerk
PO_SJC_15_272	046	aardewerk
PO_SJC_15_273	046	aardewerk
PO_SJC_15_274	046	aardewerk
PO_SJC_15_275	046	aardewerk
PO_SJC_15_276	046	aardewerk
PO_SJC_15_277	046	aardewerk
PO_SJC_15_278	046	aardewerk
PO_SJC_15_279	046	aardewerk
PO_SJC_15_280	046	aardewerk
PO_SJC_15_281	046	aardewerk
PO_SJC_15_282	046	aardewerk
PO_SJC_15_283	046	aardewerk
PO_SJC_15_284	017	aardewerk
PO_SJC_15_284b	017	aardewerk
PO_SJC_15_285	017	aardewerk
PO_SJC_15_286	017	aardewerk
PO_SJC_15_287	017	aardewerk
PO_SJC_15_288	017	aardewerk
PO_SJC_15_289	017	aardewerk
PO_SJC_15_290	017	aardewerk
PO_SJC_15_291	017	aardewerk
PO_SJC_15_292	017	aardewerk
PO_SJC_15_293	017	aardewerk
PO_SJC_15_294	017	aardewerk
PO_SJC_15_295	017	aardewerk
PO_SJC_15_296	017	aardewerk
PO_SJC_15_297	017	aardewerk
PO_SJC_15_298	019	aardewerk
PO_SJC_15_299	029	aardewerk
PO_SJC_15_300	032	aardewerk
PO_SJC_15_301	024	aardewerk
PO_SJC_15_302	046	aardewerk

tekeningnummer	context	vondstcategorie
PO_SJC_15_303	046	aardewerk
PO_SJC_15_304	046	aardewerk
PO_SJC_15_305	046	aardewerk
PO_SJC_15_306	046	aardewerk
PO_SJC_15_307	046	aardewerk
PO_SJC_15_308	046	aardewerk
PO_SJC_15_309	046	aardewerk
PO_SJC_15_310	046	aardewerk
PO_SJC_15_311	046	aardewerk
PO_SJC_15_312	046	aardewerk
PO_SJC_15_313	046	aardewerk
PO_SJC_15_314	046	aardewerk
PO_SJC_15_315	046	aardewerk
PO_SJC_15_316	025	aardewerk
PO_SJC_15_317	025	aardewerk
PO_SJC_15_318	025	aardewerk
PO_SJC_15_319	025	aardewerk
PO_SJC_15_320	025	aardewerk
PO_SJC_15_321	025	aardewerk
PO_SJC_15_322	025	aardewerk
PO_SJC_15_323	025	aardewerk
PO_SJC_15_324 a+b	025	aardewerk
PO_SJC_15_325	025	aardewerk
PO_SJC_15_326	025	aardewerk
PO_SJC_15_327	025	aardewerk
PO_SJC_15_328	025	aardewerk
PO_SJC_15_329	025	aardewerk
PO_SJC_15_330	025	aardewerk
PO_SJC_15_331	025	aardewerk
PO_SJC_15_332	025	aardewerk
PO_SJC_15_333	025	aardewerk
PO_SJC_15_334	025	aardewerk
PO_SJC_15_335	025	aardewerk
PO_SJC_15_336	025	aardewerk
PO_SJC_15_337	025	aardewerk
PO_SJC_15_338	015	aardewerk
PO_SJC_15_339	015	aardewerk
PO_SJC_15_340	015	aardewerk
PO_SJC_15_341	015	aardewerk
PO_SJC_15_342	015	aardewerk
PO_SJC_15_343	015	aardewerk
PO_SJC_15_344	015	aardewerk
PO_SJC_15_345	015	aardewerk
PO_SJC_15_346	015	aardewerk
PO_SJC_15_347	015	aardewerk
PO_SJC_15_348	015	aardewerk
PO_SJC_15_349	015	aardewerk
PO_SJC_15_350	015	aardewerk
PO_SJC_15_351	015	aardewerk
PO_SJC_15_352	015	aardewerk
PO_SJC_15_353	015	aardewerk
PO_SJC_15_354	015	aardewerk
PO_SJC_15_355	015	aardewerk
PO_SJC_15_356	015	aardewerk
PO_SJC_15_357	015	aardewerk

tekeningnummer	context	vondstcategorie
PO_SJC_15_358	015	aardewerk
PO_SJC_15_359	015	aardewerk
PO_SJC_15_360	015	aardewerk
PO_SJC_15_361	015	aardewerk
PO_SJC_15_362	015	aardewerk
PO_SJC_15_363	015	aardewerk
PO_SJC_15_364	015	aardewerk
PO_SJC_15_365	015	aardewerk
PO_SJC_15_366	015	aardewerk
PO_SJC_15_367	015	aardewerk
PO_SJC_15_368	015	aardewerk
PO_SJC_15_369	015	aardewerk
PO_SJC_15_370	015	aardewerk
PO_SJC_15_371	015	aardewerk
PO_SJC_15_372	015	aardewerk
PO_SJC_15_373	015	aardewerk
PO_SJC_15_374	015	aardewerk
PO_SJC_15_375	015	aardewerk
PO_SJC_15_376	015	aardewerk
PO_SJC_15_377	015	aardewerk
PO_SJC_15_378a	015	aardewerk
PO_SJC_15_378b	015	aardewerk
PO_SJC_15_379	015	aardewerk
PO_SJC_15_380	015	aardewerk
PO_SJC_15_381	015	aardewerk
PO_SJC_15_382	015	aardewerk
PO_SJC_15_383	015	aardewerk
PO_SJC_15_384	015	aardewerk
PO_SJC_15_385	015	aardewerk
PO_SJC_15_386	015	aardewerk
PO_SJC_15_387	015	aardewerk
PO_SJC_15_388	015	aardewerk
PO_SJC_15_389	015	aardewerk
PO_SJC_15_390	014	aardewerk
PO_SJC_15_391	014	aardewerk
PO_SJC_15_392	014	aardewerk
PO_SJC_15_393	014	aardewerk
PO_SJC_15_394	014	aardewerk
PO_SJC_15_395	014	aardewerk
PO_SJC_15_396	014	aardewerk
PO_SJC_15_397	014	aardewerk
PO_SJC_15_398	015	aardewerk
PO_SJC_15_399	014	aardewerk
PO_SJC_15_400	014	aardewerk
PO_SJC_15_401	014	aardewerk
PO_SJC_15_402	014	aardewerk
PO_SJC_15_403	014	aardewerk
PO_SJC_15_404	014	aardewerk
PO_SJC_15_405	014	aardewerk
PO_SJC_15_406	014	aardewerk
PO_SJC_15_407	014	aardewerk
PO_SJC_15_408	014	aardewerk
PO_SJC_15_409	014	aardewerk
PO_SJC_15_410	014	aardewerk
PO_SJC_15_411	014	aardewerk

tekeningnummer	context	vondstcategorie
PO_SJC_15_412	023	aardewerk
PO_SJC_15_413	025	aardewerk
PO_SJC_15_414	025	aardewerk
PO_SJC_15_415	025	aardewerk
PO_SJC_15_416	025	aardewerk
PO_SJC_15_417	025	aardewerk
PO_SJC_15_418	025	aardewerk
PO_SJC_15_419	025	aardewerk
PO_SJC_15_420	025	aardewerk
PO_SJC_15_421	025	aardewerk
PO_SJC_15_422	025	aardewerk
PO_SJC_15_423	034+035	aardewerk
PO_SJC_15_424	034+035	aardewerk
PO_SJC_15_425	034+035	aardewerk
PO_SJC_15_426-1	034+035	aardewerk
PO_SJC_15_426-2	034+035	aardewerk
PO_SJC_15_427	034+035	aardewerk
PO_SJC_15_428	034+035	aardewerk
PO_SJC_15_429	034+035	aardewerk
PO_SJC_15_430	034+035	aardewerk
PO_SJC_15_431	034+035	aardewerk
PO_SJC_15_432	034+035	aardewerk
PO_SJC_15_433	034+035	aardewerk
PO_SJC_15_434	034+035	aardewerk
PO_SJC_15_435	034+035	aardewerk
PO_SJC_15_436	034+035	aardewerk
PO_SJC_15_437	034+035	aardewerk
PO_SJC_15_438	034+035	aardewerk
PO_SJC_15_439	034+035	aardewerk
PO_SJC_15_440	034+035	aardewerk
PO_SJC_15_441	034+035	aardewerk
PO_SJC_15_442	034+035	aardewerk
PO_SJC_15_443	015	aardewerk
PO_SJC_15_444	034+035	aardewerk
PO_SJC_15_445	015	aardewerk
PO_SJC_15_446	015	aardewerk
PO_SJC_15_447	006	aardewerk
PO_SJC_15_448	006	aardewerk
PO_SJC_15_449	006	aardewerk
PO_SJC_15_450	006	aardewerk
PO_SJC_15_451	006	aardewerk
PO_SJC_15_452	006	aardewerk
PO_SJC_15_453	006	aardewerk
PO_SJC_15_454	006	aardewerk
PO_SJC_15_455	006	aardewerk
PO_SJC_15_456	006	aardewerk
PO_SJC_15_457	006	aardewerk
PO_SJC_15_458	006	aardewerk
PO_SJC_15_459	006	aardewerk
PO_SJC_15_460	006	aardewerk
PO_SJC_15_461	006	aardewerk
PO_SJC_15_462	006	aardewerk
PO_SJC_15_463	006	aardewerk
PO_SJC_15_464	006	aardewerk
PO_SJC_15_465	006	aardewerk

tekeningnummer	context	vondstcategorie
PO_SJC_15_466	006	aardewerk
PO_SJC_15_467	006	aardewerk
PO_SJC_15_468	006	aardewerk
PO_SJC_15_469	006	aardewerk
PO_SJC_15_470	006	aardewerk
PO_SJC_15_471	006	aardewerk
PO_SJC_15_472	006	aardewerk
PO_SJC_15_473	006	aardewerk
PO_SJC_15_474	006	aardewerk
PO_SJC_15_475	006	aardewerk
PO_SJC_15_476	006	aardewerk
PO_SJC_15_477	006	aardewerk
PO_SJC_15_478	006	aardewerk
PO_SJC_15_479	006	aardewerk
PO_SJC_15_480	006	aardewerk
PO_SJC_15_481	006	aardewerk
PO_SJC_15_482	006	aardewerk
PO_SJC_15_483a	006	aardewerk
PO_SJC_15_483b	006	aardewerk
PO_SJC_15_484	006	aardewerk
PO_SJC_15_485	006	aardewerk
PO_SJC_15_486	006	aardewerk
PO_SJC_15_487	006	aardewerk
PO_SJC_15_488	006	aardewerk
PO_SJC_15_489	006	aardewerk
PO_SJC_15_490	006	aardewerk
PO_SJC_15_491	006	aardewerk
PO_SJC_15_492	006	aardewerk
PO_SJC_15_493	006	aardewerk
PO_SJC_15_494	006	aardewerk
PO_SJC_15_495	006	aardewerk
PO_SJC_15_496	006	aardewerk
PO_SJC_15_497	006	aardewerk
PO_SJC_15_498	006	aardewerk
PO_SJC_15_499	006	aardewerk
PO_SJC_15_500	006	aardewerk
PO_SJC_15_501	006	aardewerk
PO_SJC_15_502	006	aardewerk
PO_SJC_15_503	006	aardewerk
PO_SJC_15_504	006	aardewerk
PO_SJC_15_505	006	aardewerk
PO_SJC_15_506	006	aardewerk
PO_SJC_15_507	006	aardewerk
PO_SJC_15_508	006	aardewerk
PO_SJC_15_509	006	aardewerk
PO_SJC_15_510	006	aardewerk
PO_SJC_15_511	006	aardewerk
PO_SJC_15_512	006	aardewerk
PO_SJC_15_513	006	aardewerk
PO_SJC_15_514	006	aardewerk

tekeningnummer	context	vondstcategorie
PO_SJC_15_515	006	aardewerk
PO_SJC_15_516	006	aardewerk
PO_SJC_15_517	006	aardewerk
PO_SJC_15_518	034+035	aardewerk
PO_SJC_15_519	034+035	aardewerk
PO_SJC_15_520	034+035	aardewerk
PO_SJC_15_521	034+035	aardewerk
PO_SJC_15_522	034+035	aardewerk
PO_SJC_15_523	034+035	aardewerk
PO_SJC_15_524	034+035	aardewerk
PO_SJC_15_525	034+035	aardewerk
PO_SJC_15_526	034+035	aardewerk
PO_SJC_15_527	034+035	aardewerk
PO_SJC_15_528	034+035	aardewerk
PO_SJC_15_529	034+035	aardewerk
PO_SJC_15_530	034+035	aardewerk
PO_SJC_15_531	034+035	aardewerk
PO_SJC_15_532	034+035	aardewerk
PO_SJC_15_533	034+035	aardewerk
PO_SJC_15_534	034+035	aardewerk
PO_SJC_15_535	034+035	aardewerk
PO_SJC_15_536	034+035	aardewerk
PO_SJC_15_537	034+035	aardewerk
PO_SJC_15_538	034+035	aardewerk
PO_SJC_15_539	034+035	aardewerk
PO_SJC_15_540	034+035	aardewerk
PO_SJC_15_541	034+035	aardewerk
PO_SJC_15_542	034+035	aardewerk
PO_SJC_15_543	034+035	aardewerk
PO_SJC_15_544	034+035	aardewerk
PO_SJC_15_545	034+035	aardewerk
PO_SJC_15_546	034+035	aardewerk
PO_SJC_15_547	034+035	aardewerk
PO_SJC_15_548	034+035	aardewerk
PO_SJC_15_549	034+035	aardewerk
PO_SJC_15_550	034+035	aardewerk
PO_SJC_15_551	034+035	aardewerk
PO_SJC_15_552	034+035	aardewerk
PO_SJC_15_553	034+035	aardewerk
PO_SJC_15_554	034+035	aardewerk
PO_SJC_15_555	034+035	aardewerk
PO_SJC_15_556	034+035	aardewerk
PO_SJC_15_557	034+035	aardewerk
PO_SJC_15_558	034+035	aardewerk

5.9 LIJST VAN FOTO'S

5.9.1 Terreinfoto's: overzichten / sporen / structuren

Fotonummer	Datum	Zone	Beschrijving
Poperinge-SJC-15_ R0010192	9/10/2015	I	Oostkant zone I, naar N
Poperinge-SJC-15_ R0010193	9/10/2015	I	Oostkant zone I, naar N
Poperinge-SJC-15_ R0010194	9/10/2015	I	Oostkant zone I, naar N
Poperinge-SJC-15_ R0010195	9/10/2015	I	Oostkant zone I, N-kant, naar N
Poperinge-SJC-15_ R0010196	9/10/2015	I	Oostkant zone I, naar N
Poperinge-SJC-15_ R0010197	9/10/2015	I	Oostkant zone I, N-kant, naar O
Poperinge-SJC-15_ R0010198	9/10/2015	I	Oostkant zone I, naar Z
Poperinge-SJC-15_ R0010199	9/10/2015	I	Zone I, naar NW
Poperinge-SJC-15_ R0010200	9/10/2015	I	Zone I, naar NO
Poperinge-SJC-15_ R0010201	9/10/2015	I	Westkant zone I, naar N
Poperinge-SJC-15_ R0010202	9/10/2015	I	Zone I, naar N
Poperinge-SJC-15_ R0010203	9/10/2015	I	Zone I, naar N
Poperinge-SJC-15_ R0010204	9/10/2015	I tot IV	Overzicht zone I, naar NW
Poperinge-SJC-15_ R0010205	9/10/2015	I tot IV	Overzicht site, naar W
Poperinge-SJC-15_ R0010206	9/10/2015	I tot IV	Overzicht site, naar W
Poperinge-SJC-15_ R0010207	9/10/2015	I tot IV	Overzicht site, naar W
Poperinge-SJC-15_ R0010208	9/10/2015	I	Zone I, naar W
Poperinge-SJC-15_ R0010209	9/10/2015	I-IV	Noordkant zone I en IV, na verdiepen, naar W
Poperinge-SJC-15_ R0010210	9/10/2015	I tot IV	Overzicht site, naar O
Poperinge-SJC-15_ R0010211	9/10/2015	I tot IV	Overzicht site, naar O
Poperinge-SJC-15_ R0010212	9/10/2015	III	Westrand site, naar Z
Poperinge-SJC-15_ R0010213	9/10/2015	III	Zone III, naar Z
Poperinge-SJC-15_ R0010214	9/10/2015	III	Zone III, naar Z
Poperinge-SJC-15_ R0010215	9/10/2015	III	Zone III, naar Z
Poperinge-SJC-15_ R0010216	9/10/2015	I tot IV	Overzicht site, naar ZO
Poperinge-SJC-15_ R0010217	9/10/2015	I	Overzicht site, naar W
Poperinge-SJC-15_ R0010218	9/10/2015	I	Zone I, zuidkant, naar W
Poperinge-SJC-15_ R0010219	9/10/2015	I	Overzicht site, naar W
Poperinge-SJC-15_ R0010220	9/10/2015	I	Overzicht site, zuidkant, naar W
Poperinge-SJC-15_ R0010221	9/10/2015	I	Zone I, context 015, naar W
Poperinge-SJC-15_ R0010222	9/10/2015	I	Zone I, context 015, naar W
Poperinge-SJC-15_ R0010223	9/10/2015	I	Recuperatie vondsten spoor 009
Poperinge-SJC-15_ R0010224	9/10/2015	I	Recuperatie vondsten spoor 009
Poperinge-SJC-15_ R0010225	15/10/2015	I	Coupe 1, context 011, naar N
Poperinge-SJC-15_ R0010226	15/10/2015	I	Coupe 1, contexten 011 en 010, naar ZW
Poperinge-SJC-15_ R0010227	15/10/2015	I	Coupe 1, westprofiel, noordelijk uiteinde
Poperinge-SJC-15_ R0010228	15/10/2015	I	Coupe 1, context 011, westprofiel
Poperinge-SJC-15_ R0010229	15/10/2015	I	Coupe 1, westprofiel, context 011
Poperinge-SJC-15_ R0010230	15/10/2015	I	Coupe 1, westprofiel, context 011
Poperinge-SJC-15_ R0010231	15/10/2015	I	Coupe 1, westprofiel, context 011
Poperinge-SJC-15_ R0010232	15/10/2015	I	Coupe 1, westprofiel, noordelijk uiteinde
Poperinge-SJC-15_ R0010265	19/10/2015	II	Zone II, naar N
Poperinge-SJC-15_ R0010266	19/10/2015	II	Zone II, naar N
Poperinge-SJC-15_ R0010267	19/10/2015	II	Zone II, naar N
Poperinge-SJC-15_ R0010268	19/10/2015	II	Zone II, naar NO
Poperinge-SJC-15_ R0010269	19/10/2015	II	Zone II, naar Z
Poperinge-SJC-15_ R0010270	19/10/2015	II	Zone II, naar Z
Poperinge-SJC-15_ R0010271	19/10/2015	II	Zone IV, naar O
Poperinge-SJC-15_ R0010272	19/10/2015	II	Zone II centraal, naar O
Poperinge-SJC-15_ R0010273	19/10/2015	II	Zone II, naar O

////////////////////////////////////

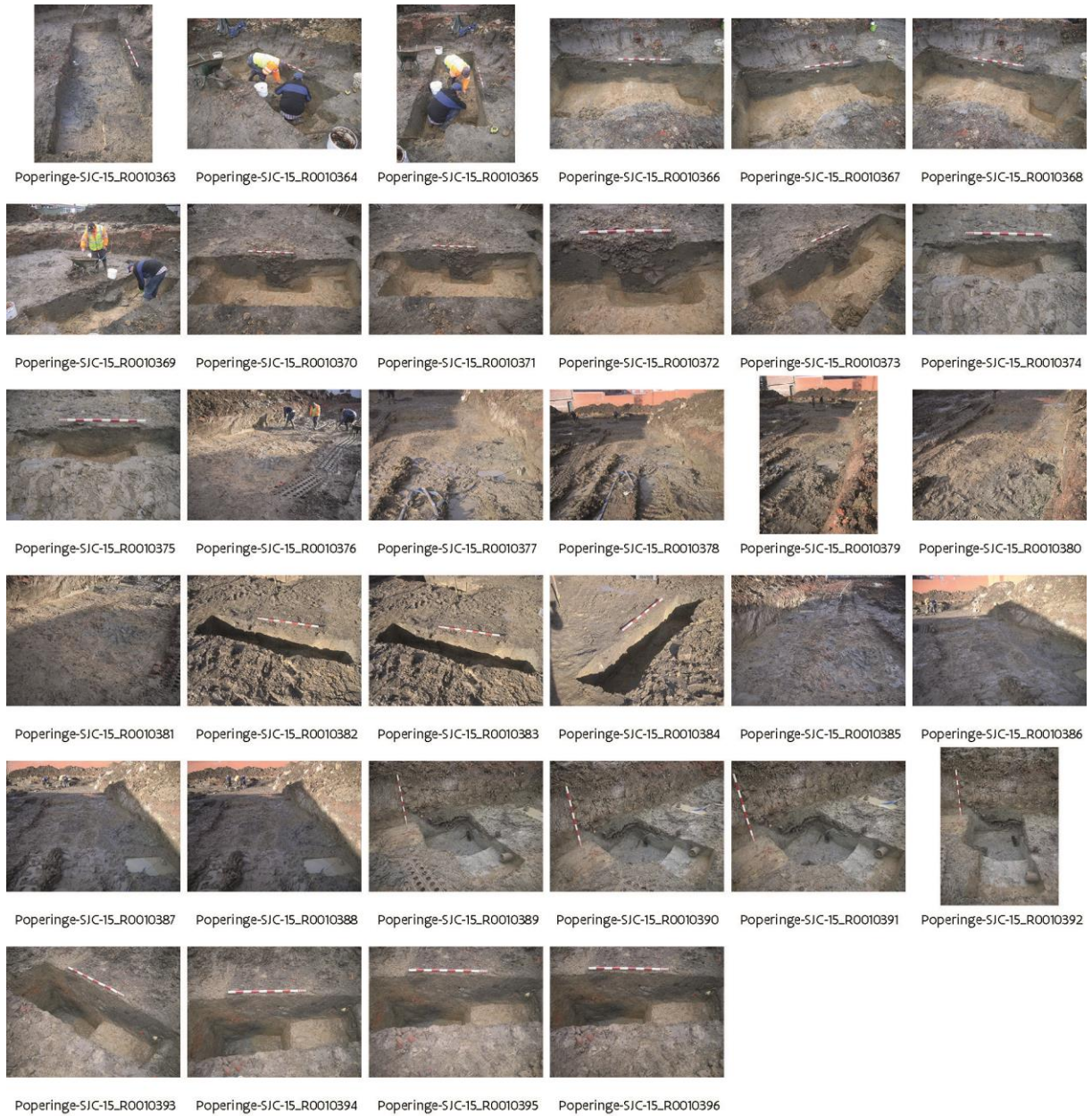

Poperinge-SJC-15_R0010294

Poperinge-SJC-15_R0010295

Poperinge-SJC-15_R0010296

Poperinge-SJC-15_R0010297

Poperinge-SJC-15_R0010298

Poperinge-SJC-15_R0010299

Poperinge-SJC-15_R0010300

Poperinge-SJC-15_R0010304

Poperinge-SJC-15_R0010305

Poperinge-SJC-15_R0010306

Poperinge-SJC-15_R0010307

Poperinge-SJC-15_R0010308

Poperinge-SJC-15_R0010309

Poperinge-SJC-15_R0010310

Poperinge-SJC-15_R0010311

Poperinge-SJC-15_R0010312

Poperinge-SJC-15_R0010313

Poperinge-SJC-15_R0010314

Poperinge-SJC-15_R0010315

Poperinge-SJC-15_R0010316

Poperinge-SJC-15_R0010317

Poperinge-SJC-15_R0010318

Poperinge-SJC-15_R0010319

Poperinge-SJC-15_R0010320

Poperinge-SJC-15_R0010321

Poperinge-SJC-15_R0010322

Poperinge-SJC-15_R0010323

Poperinge-SJC-15_R0010324

Poperinge-SJC-15_R0010325

Poperinge-SJC-15_R0010326

Poperinge-SJC-15_R0010327

Poperinge-SJC-15_R0010328

Poperinge-SJC-15_R0010329

5.9.3 Terreinfoto's coupe 2

Fotonummer	Datum	Zone	Beschrijving
Poperinge-SJC-15_ R0010284	20/10/2015	1	Coupe 2, westkant
Poperinge-SJC-15_ R0010285	20/10/2015	1	Coupe 2, westkant
Poperinge-SJC-15_ R0010286	20/10/2015	1	Coupe 2, centraal
Poperinge-SJC-15_ R0010287	20/10/2015	1	Coupe 2, centraal
Poperinge-SJC-15_ R0010288	20/10/2015	1	Coupe 2, centraal naar O op
Poperinge-SJC-15_ R0010289	20/10/2015	1	Coupe 2, centraal naar O op
Poperinge-SJC-15_ R0010290	20/10/2015	1	Coupe 2, oostkant
Poperinge-SJC-15_ R0010291	20/10/2015	1	Coupe 2, oostkant
Poperinge-SJC-15_ R0010292	20/10/2015	1	Coupe 2, overzicht naar W
Poperinge-SJC-15_ R0010293	20/10/2015	1	Coupe 2, overzicht naar W

Poperinge-SJC-15_R0010284 Poperinge-SJC-15_R0010285 Poperinge-SJC-15_R0010286 Poperinge-SJC-15_R0010287 Poperinge-SJC-15_R0010288 Poperinge-SJC-15_R0010289

Poperinge-SJC-15_R0010290 Poperinge-SJC-15_R0010291

Poperinge-SJC-15_R0010292 Poperinge-SJC-15_R0010293

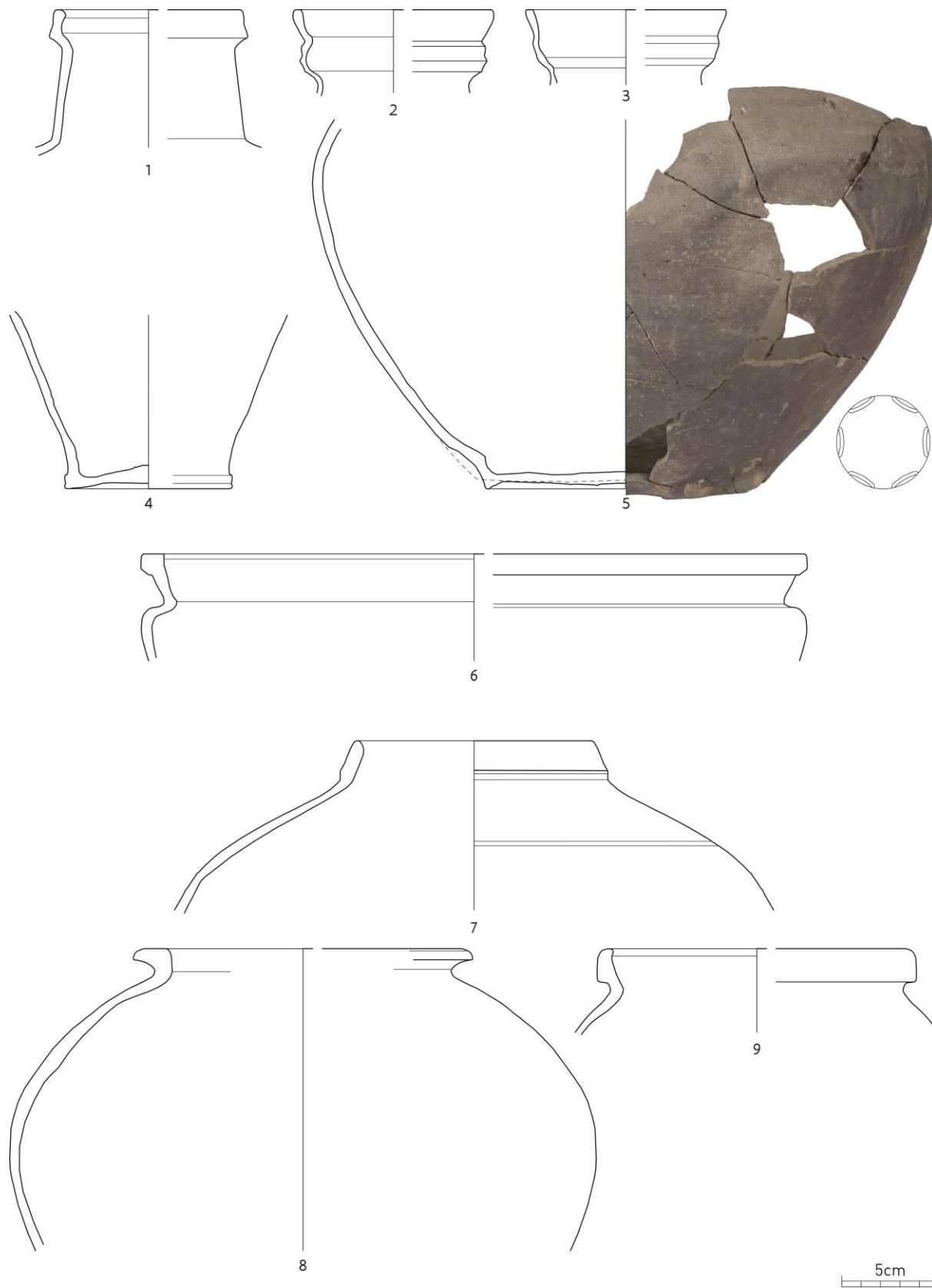
6 PLATEN

Plaat I: Context 047: grijs aardewerk.

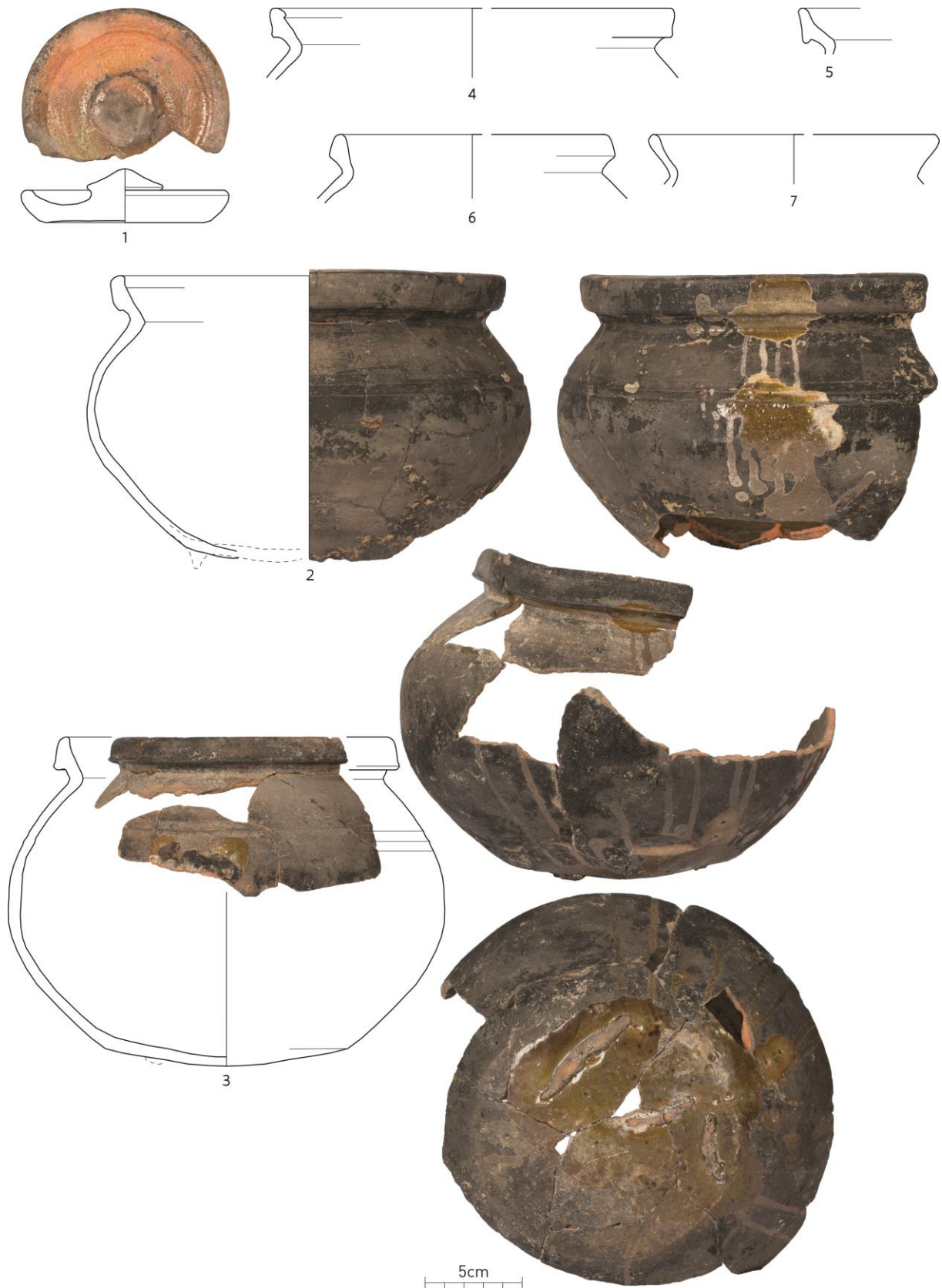
Plaat II: Context 047: grijs aardewerk.

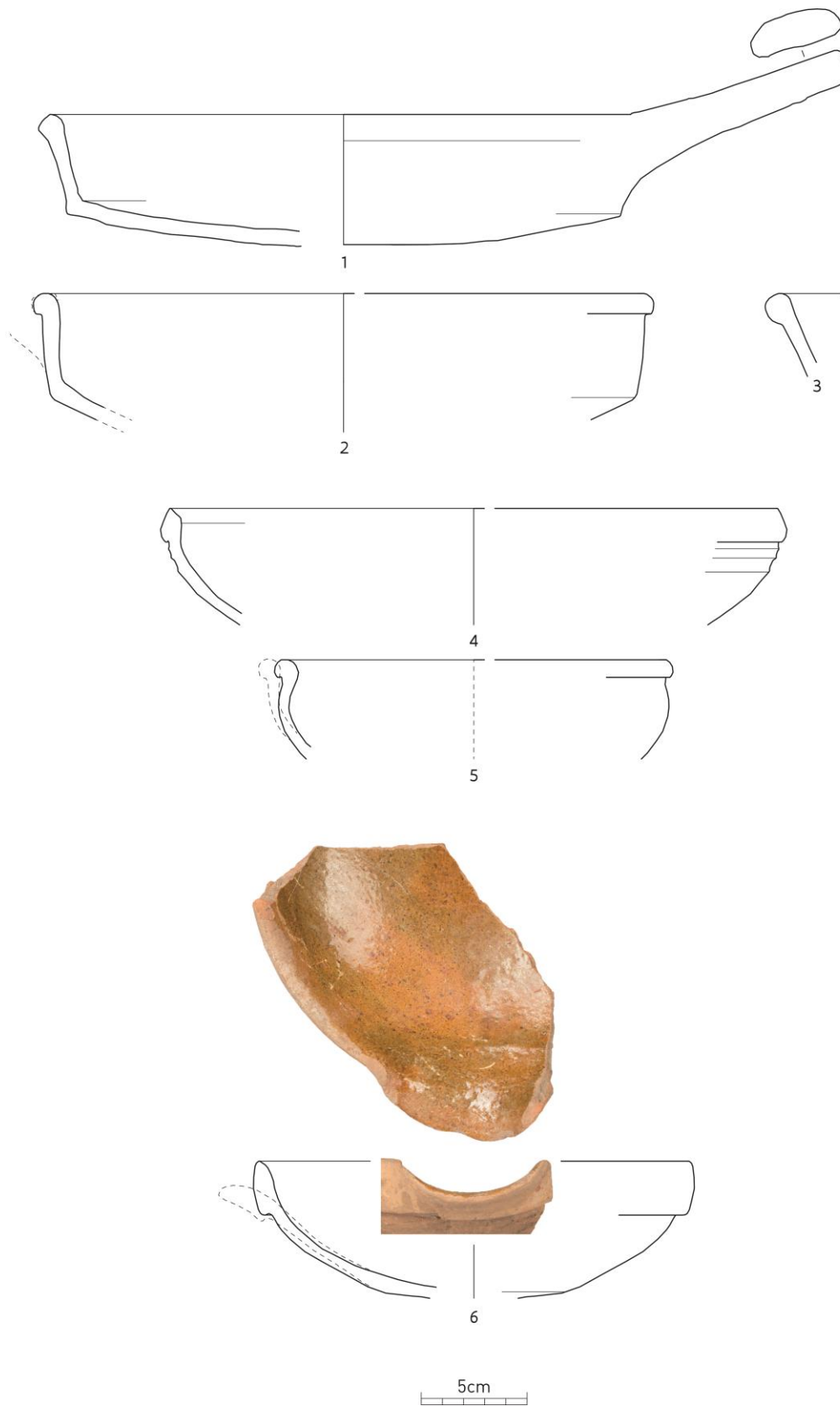

Plaat III: Context 047: de vuurklok in rood aardewerk.

Plaat IV: Context 047: rood aardewerk.

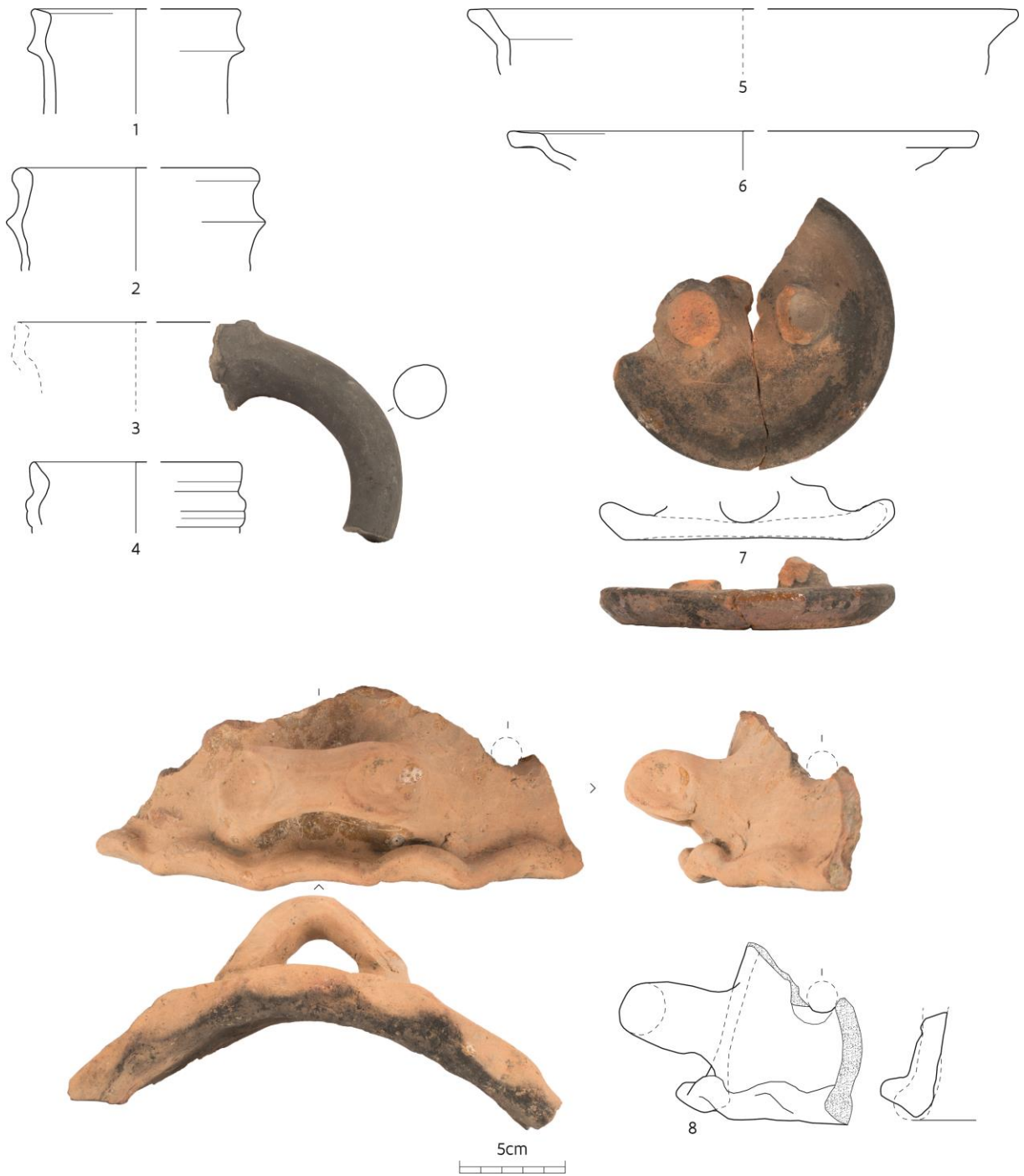
Plaat V: Context 047: rood aardewerk.

Plaat VI: Context 047: importaadewerk.

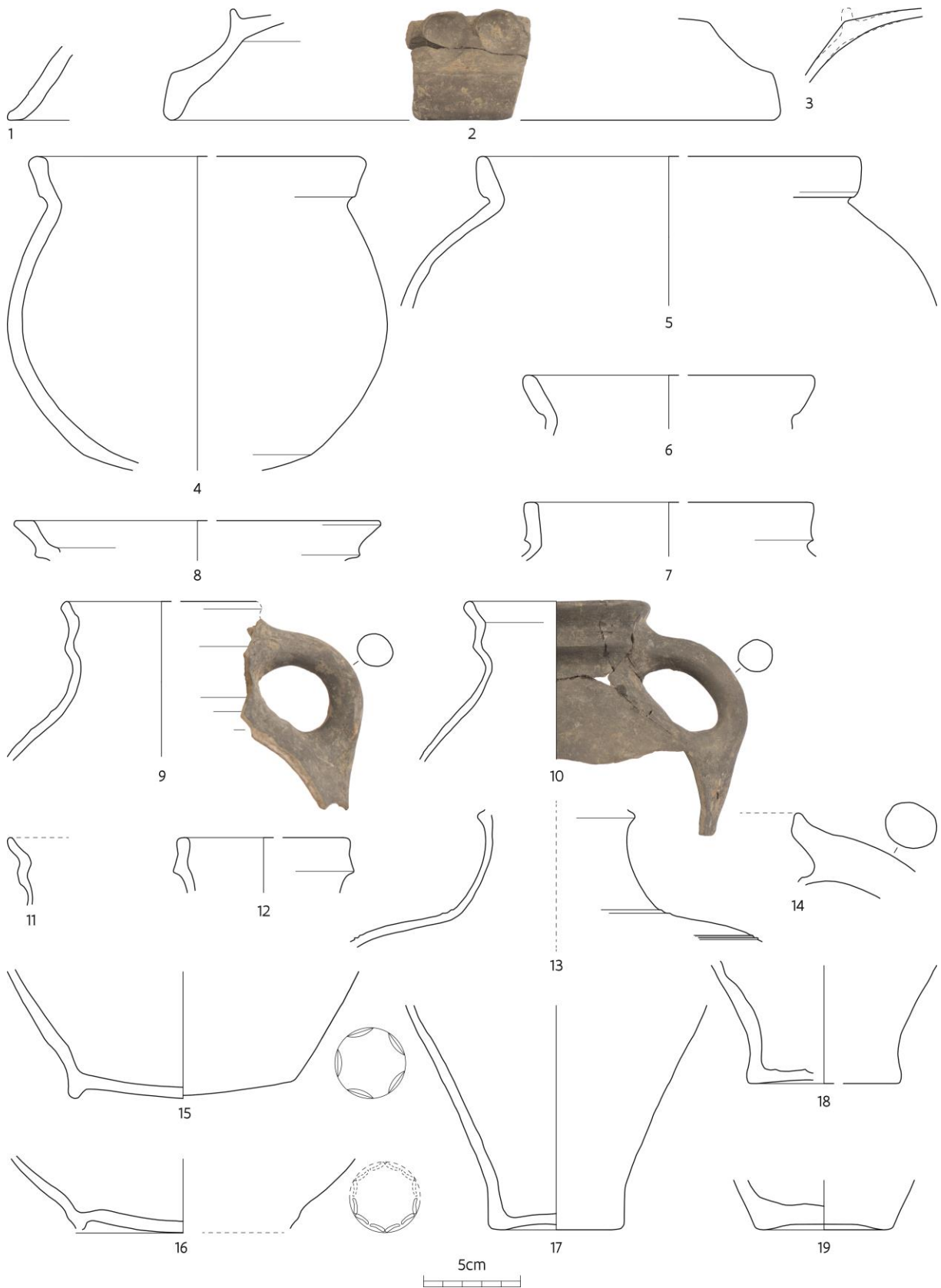
Plaat VII: Context 017: grijs en rood aardewerk.

Plaat VIII

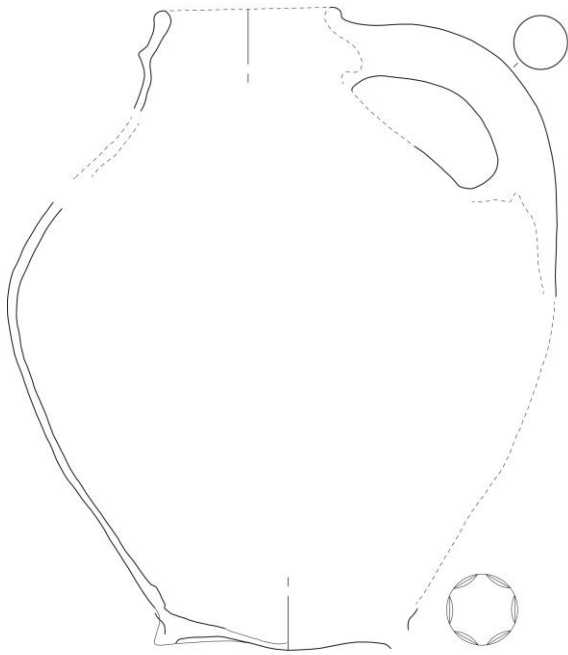

Plaat VIII: Context 017: rood aardewerk.

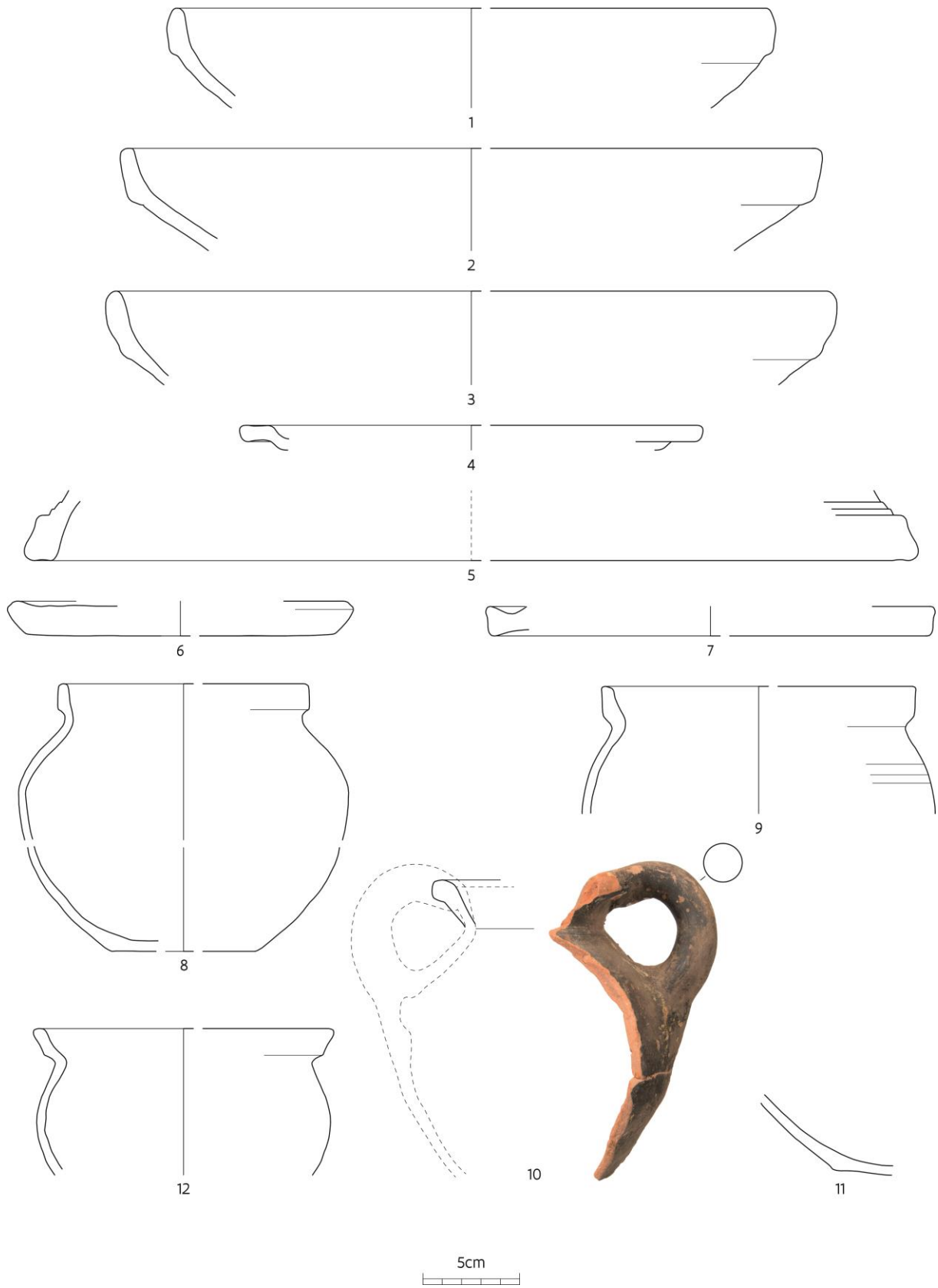
Plaat IX: Context 016: grijs aardewerk.

Plaat X: Context 016: grijs aardewerk.

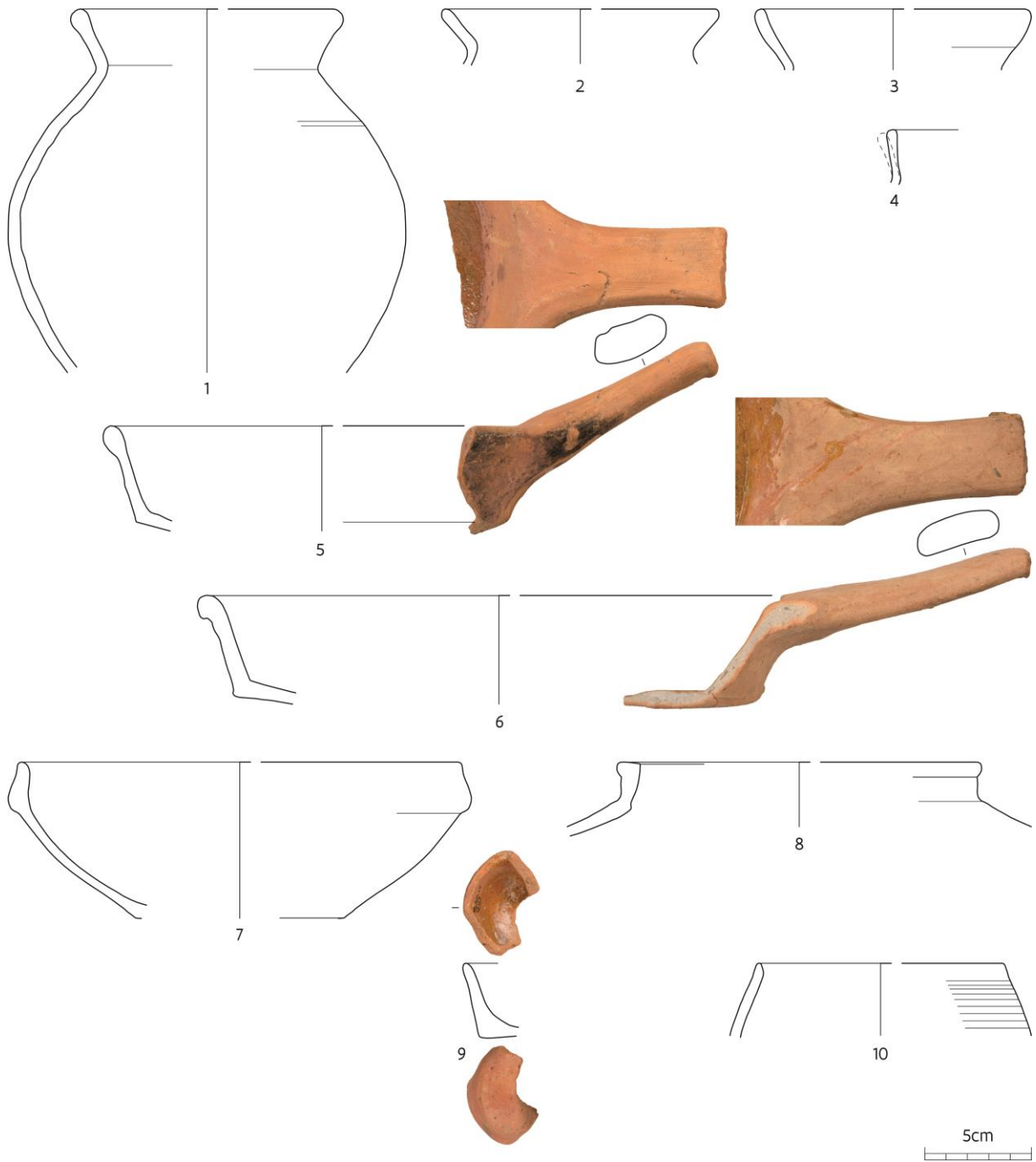

Plaat XI: Context 016: grijs en rood aardewerk.

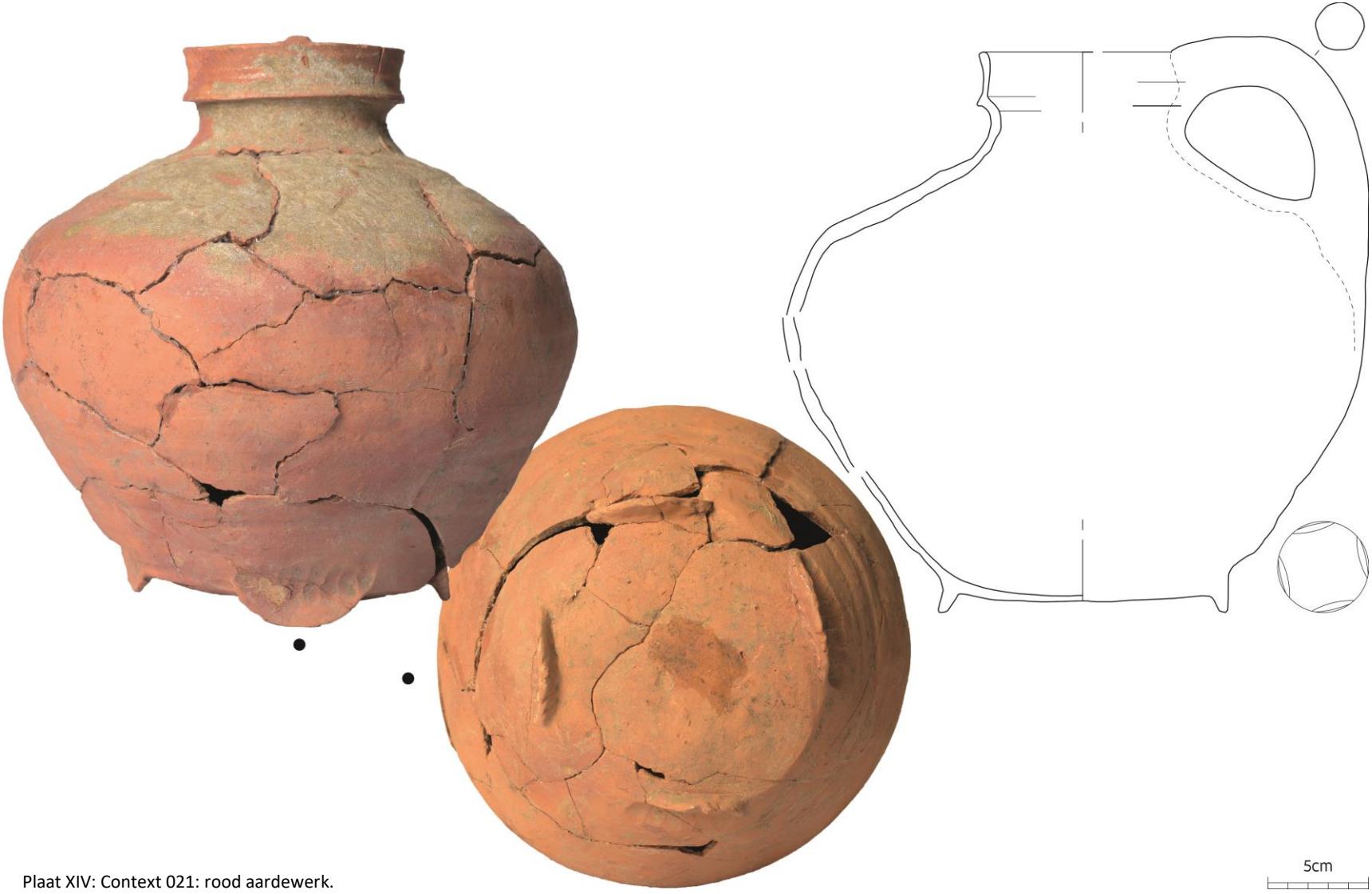
Plaat XII: Context 016: rood aardewerk en importaardewerk.

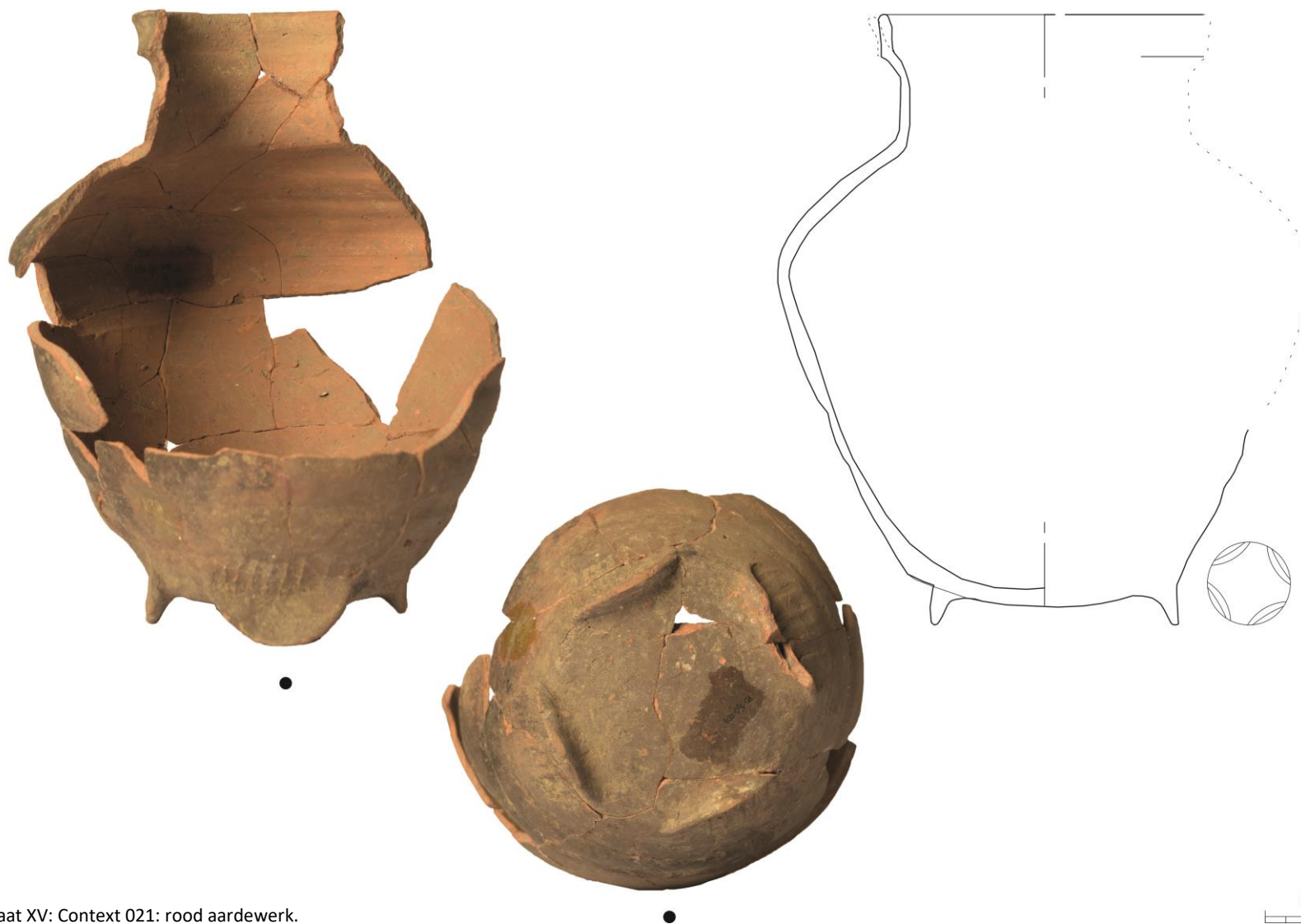
Plaat XIII: Context 021: rood aardewerk.

Plaat XIV: Context 021: rood aardewerk.

Plaat XV: Context 021: rood aardewerk.

Plaat XVI: Context 021: rood aardewerk.

Plaat XVII: Context 021: rood aardewerk.

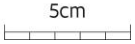
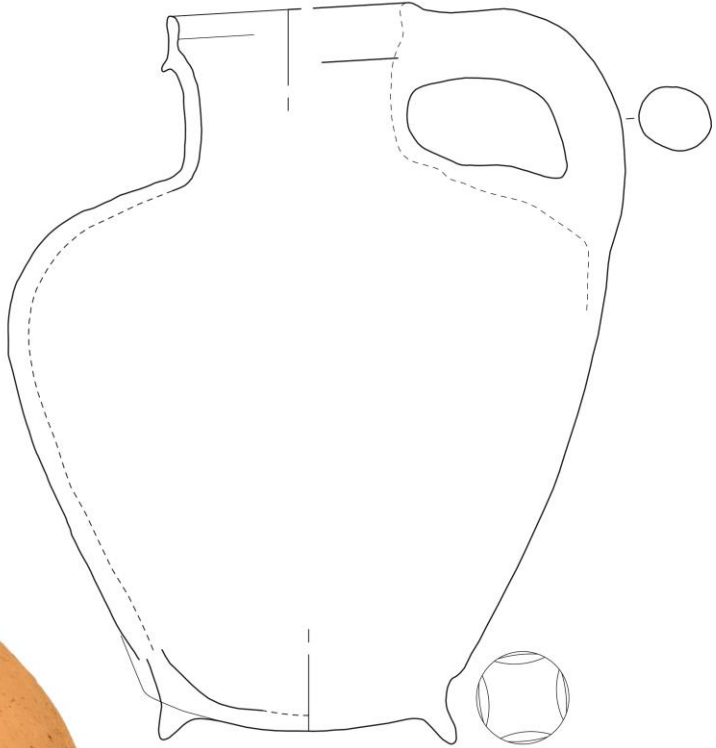

Plaat XVIII: Context 021: rood aardewerk.

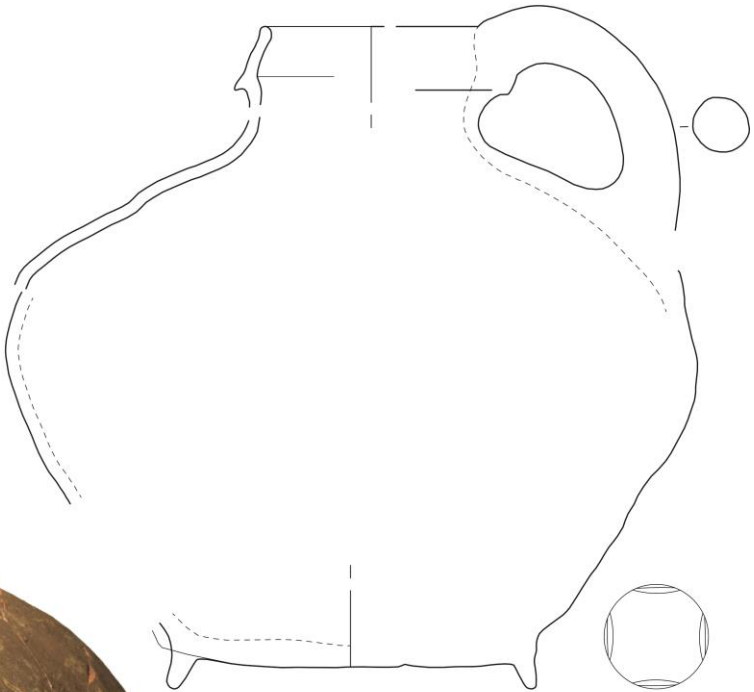
Plaat XIX: Context 021: rood aardewerk.

Plaat XX: Context 021: rood aardewerk.

Plaat XXI: Context 021: rood aardewerk.

Plaat XXII: Context 021: rood aardewerk.

Plaat XXIII: Context 021: rood aardewerk.

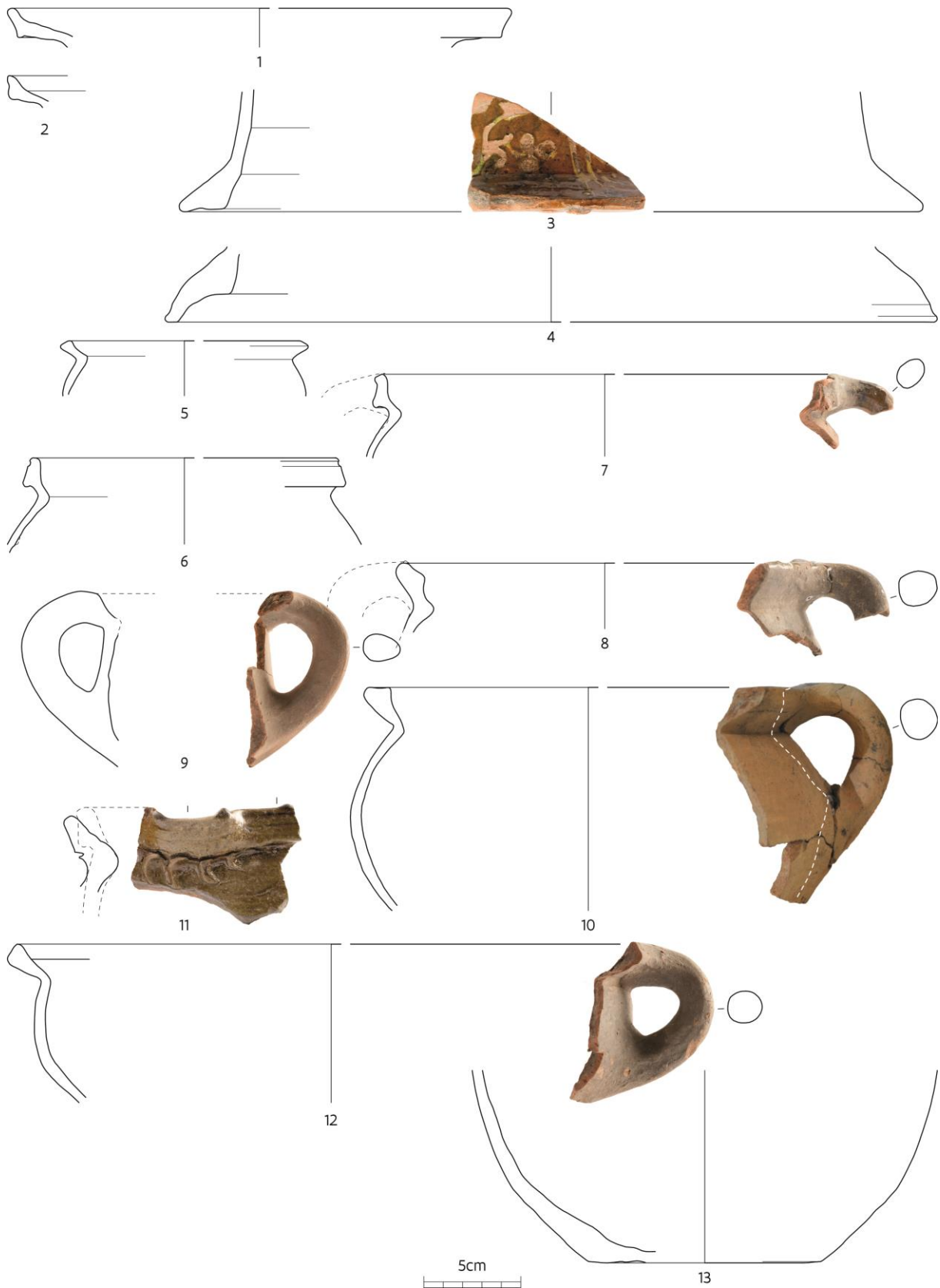
Plaat XXIV: Context 021: rood aardewerk.

Plaat XXV: Context 021: rood aardewerk.

Plaat XXVI: Context 025: rood aardewerk.

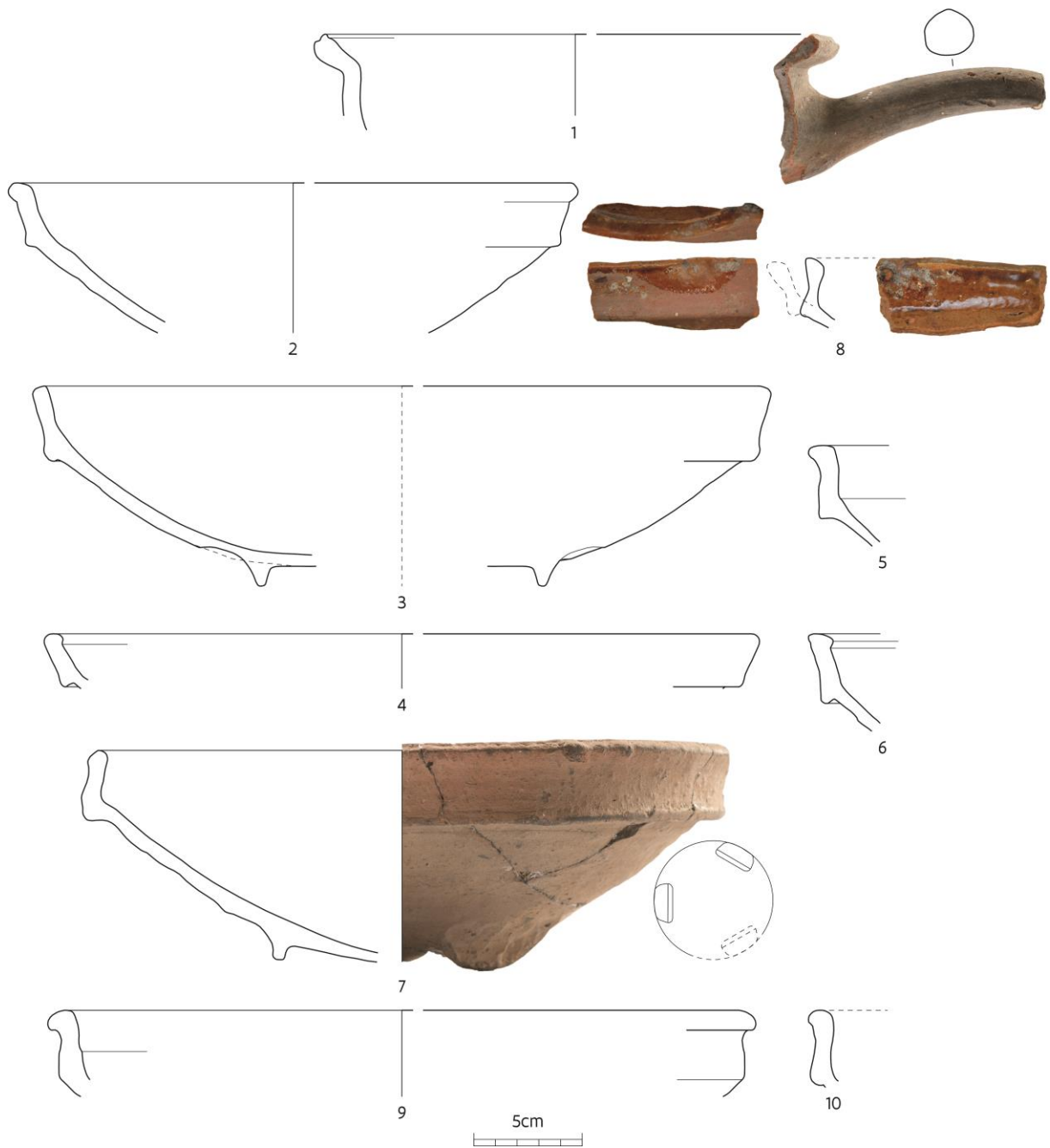

Plaat XXVII: Context 025: rood aardewerk.

Plaat XXVIII

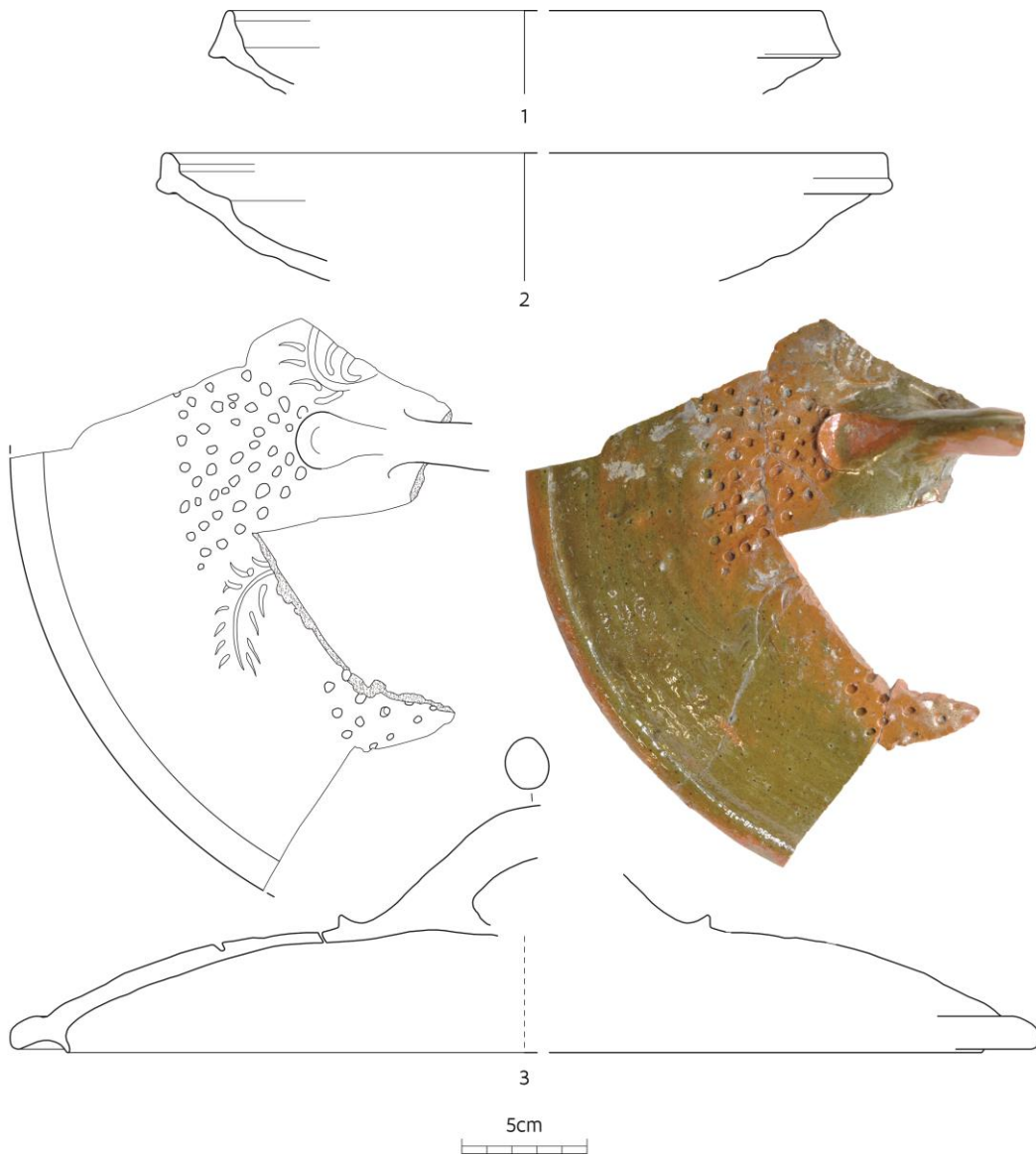

Plaat XXVIII: Context 025: rood aardewerk.

Plaat XXIX: Context 025: rood aardewerk, inclusief ceramisch bouwmetaal.

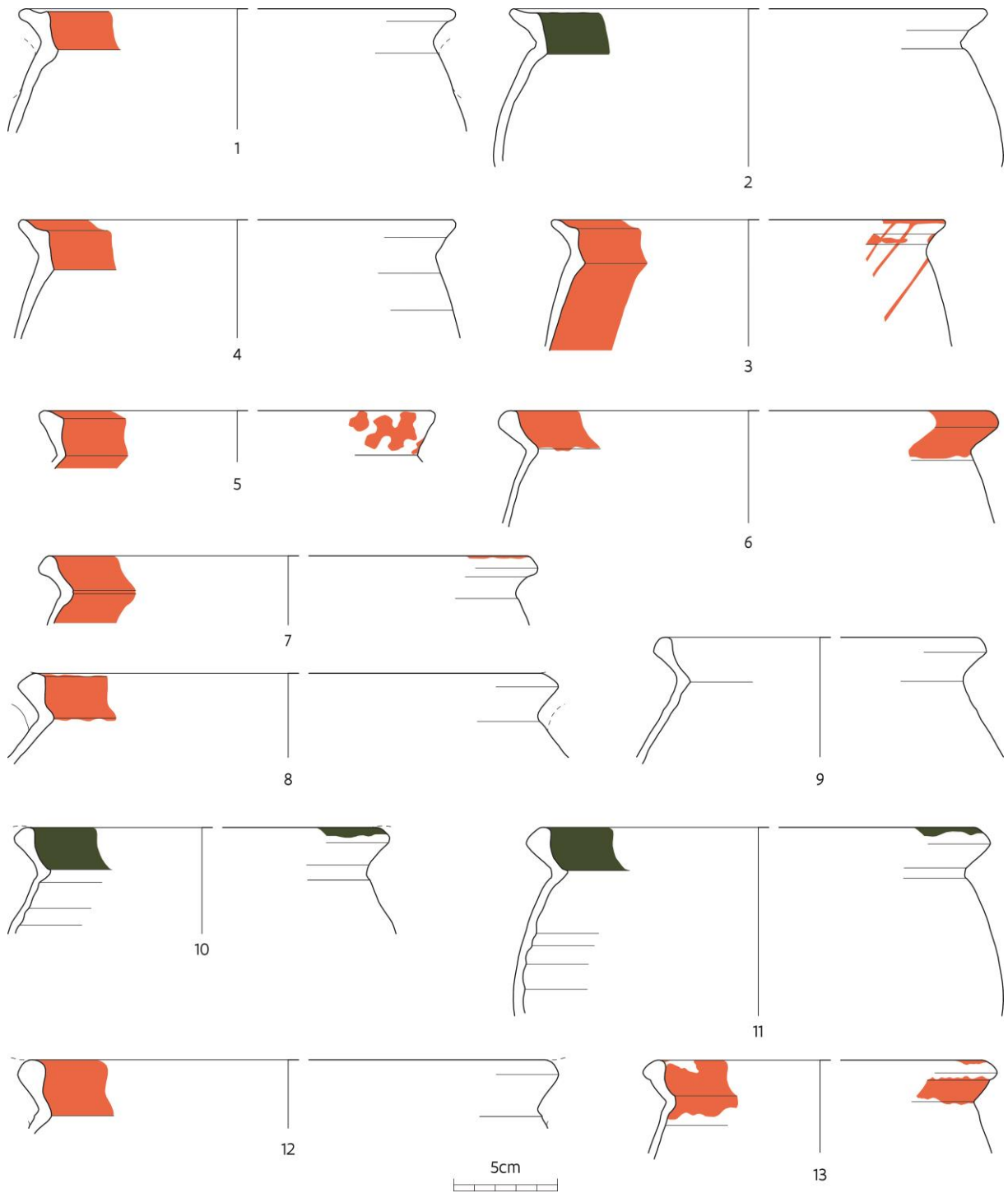
Plaat XXX: Context 034-035: rood aardewerk.

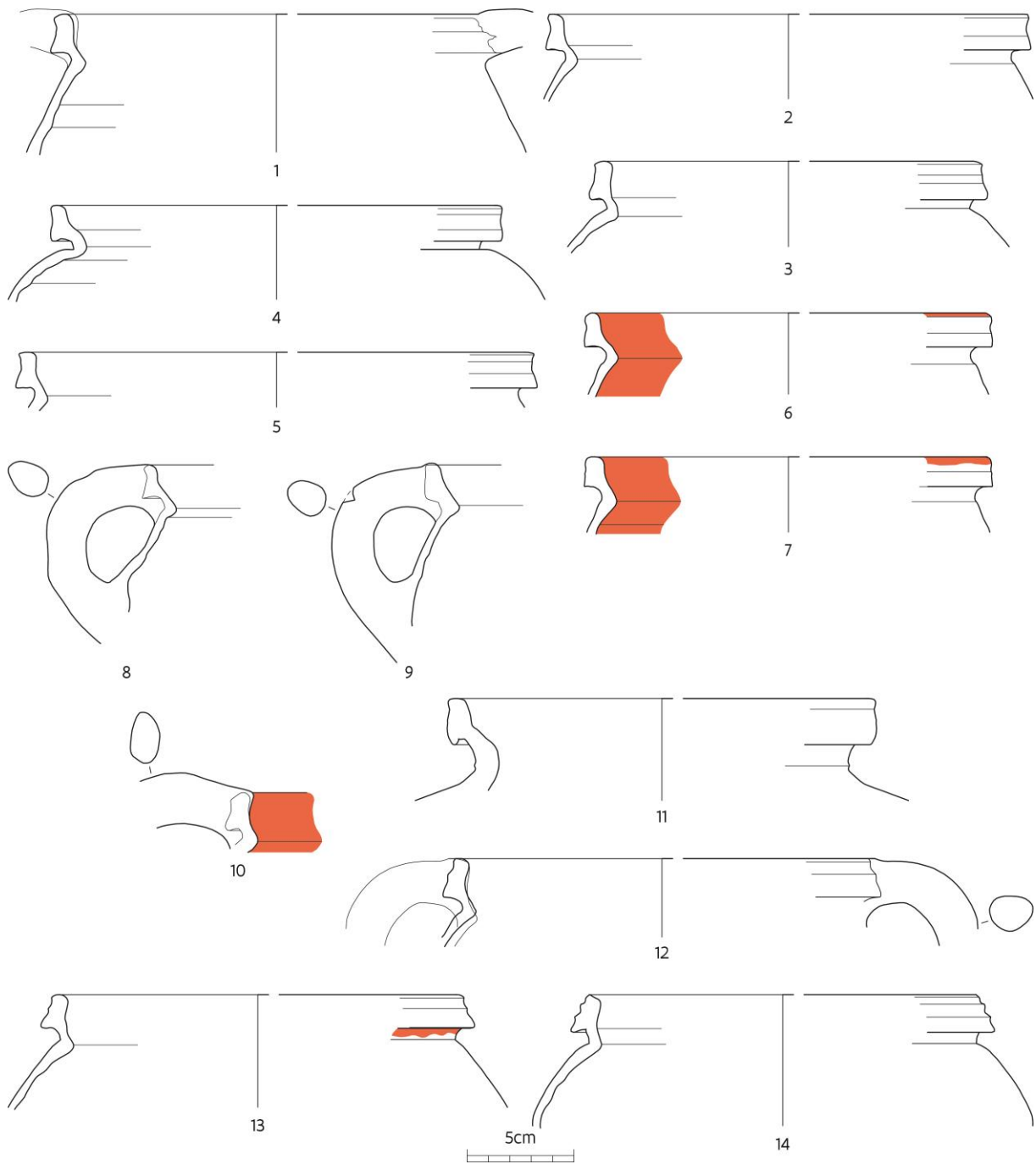
Plaat XXXI: Context 034-035: rood aardewerk.

Plaat XXXII: Context 034-035: rood aardewerk.

Plaat XXXIII: Context 034-035: rood aardewerk.

Plaat XXXIV: Context 034-035: rood aardewerk.

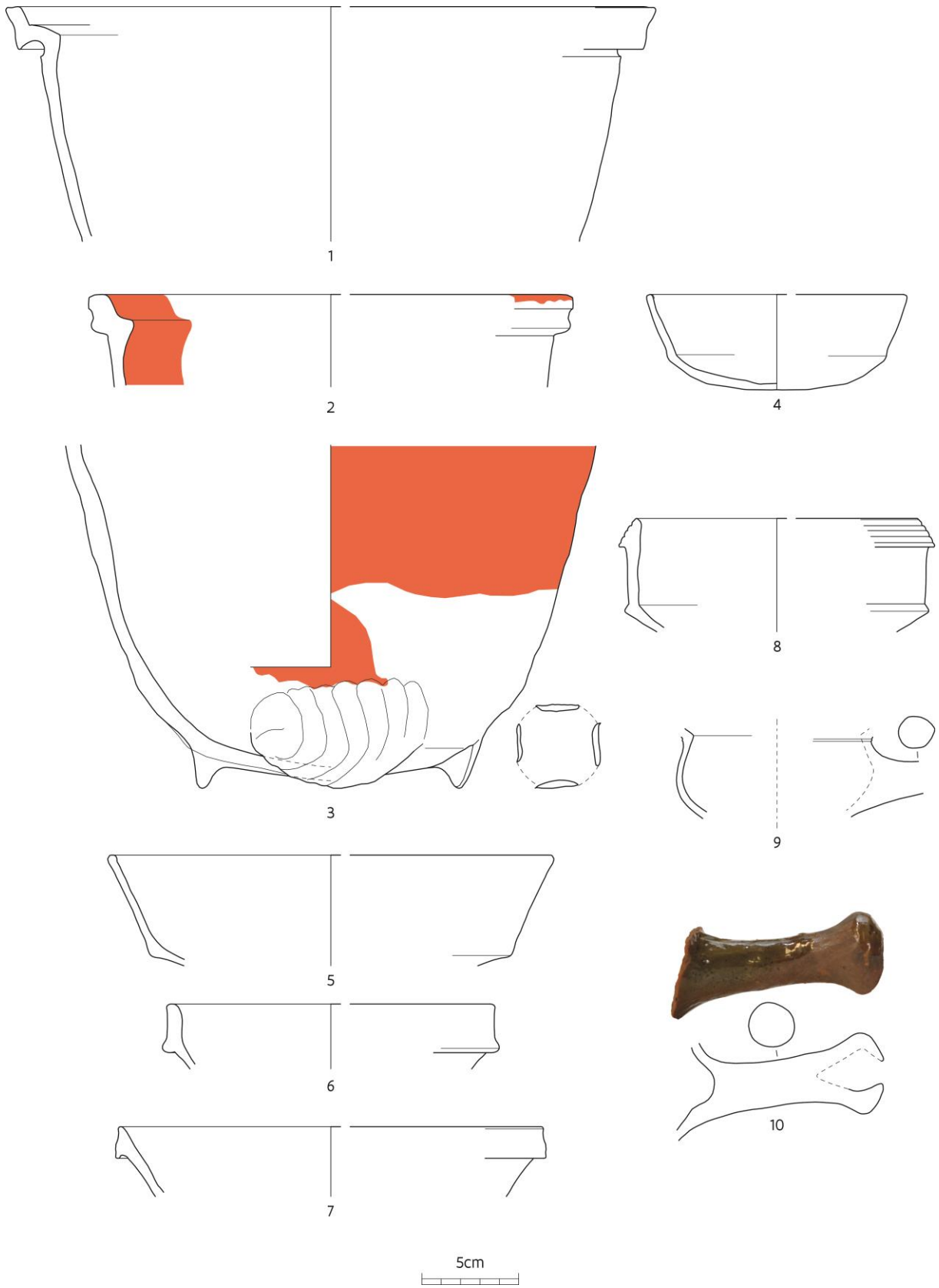

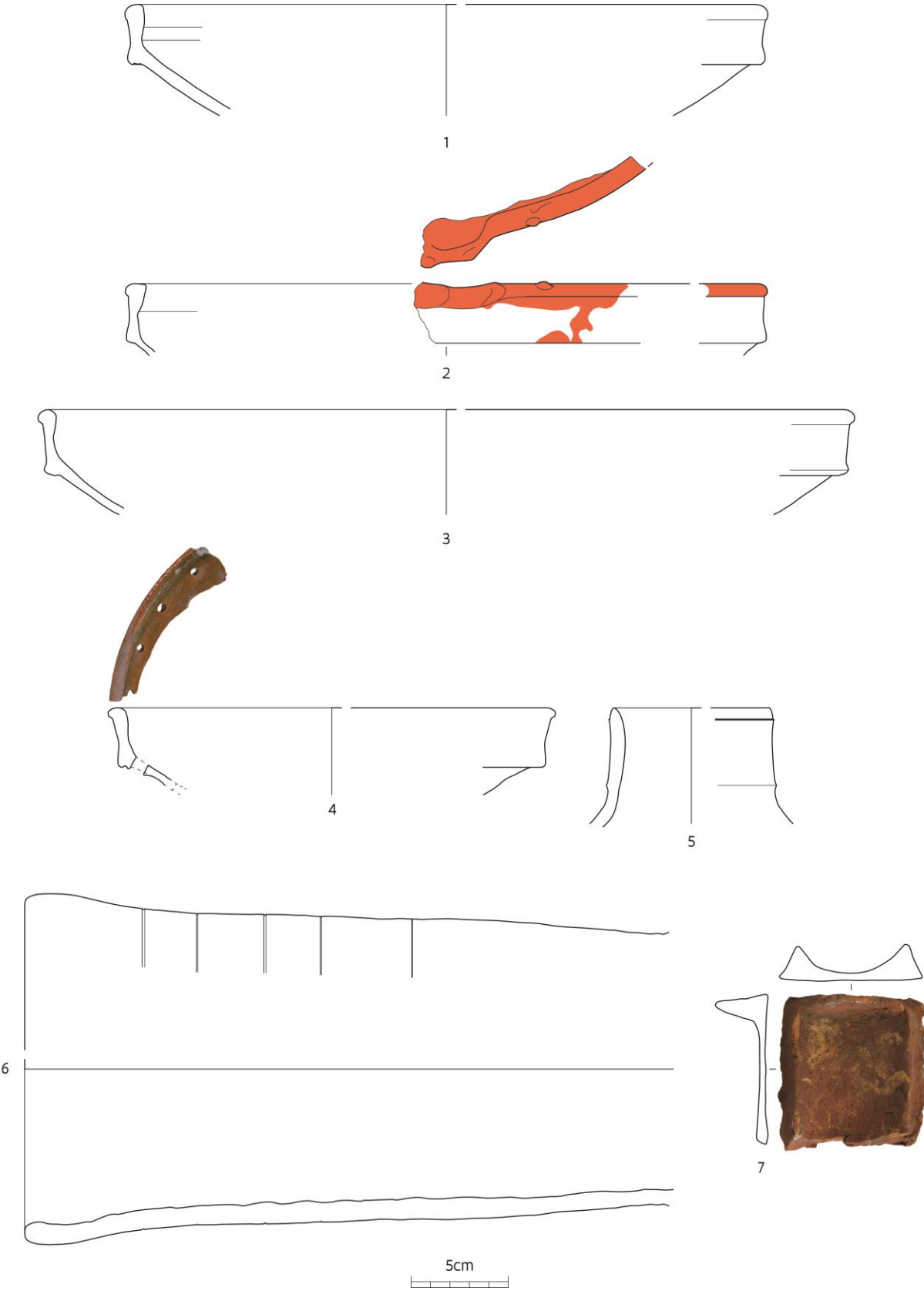

Plaat XXXV: Context 034-035: rood aardewerk.

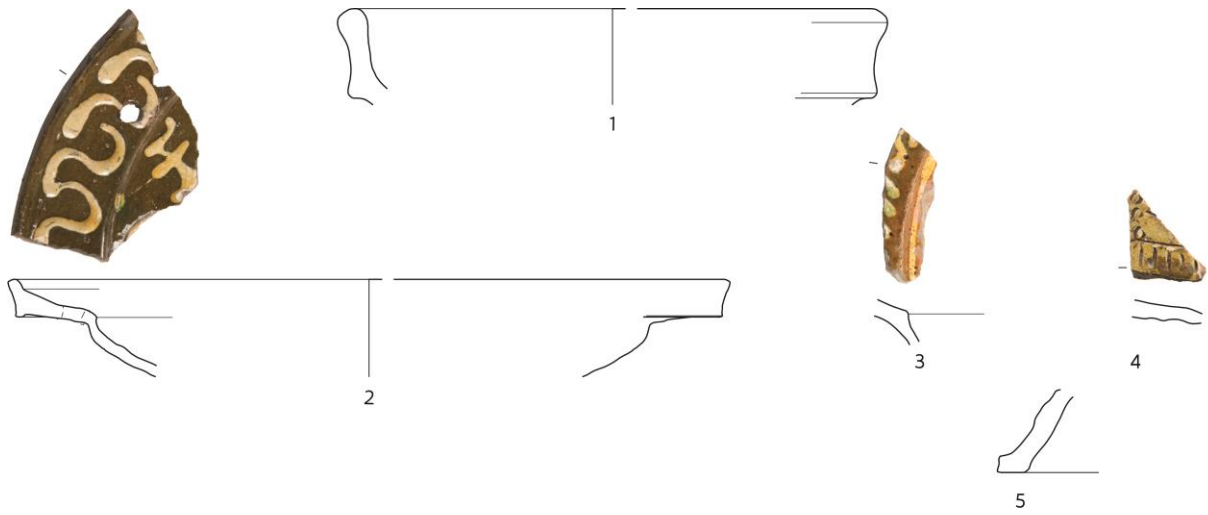

Plaat XXXVI: Context 034-035: rood aardewerk.

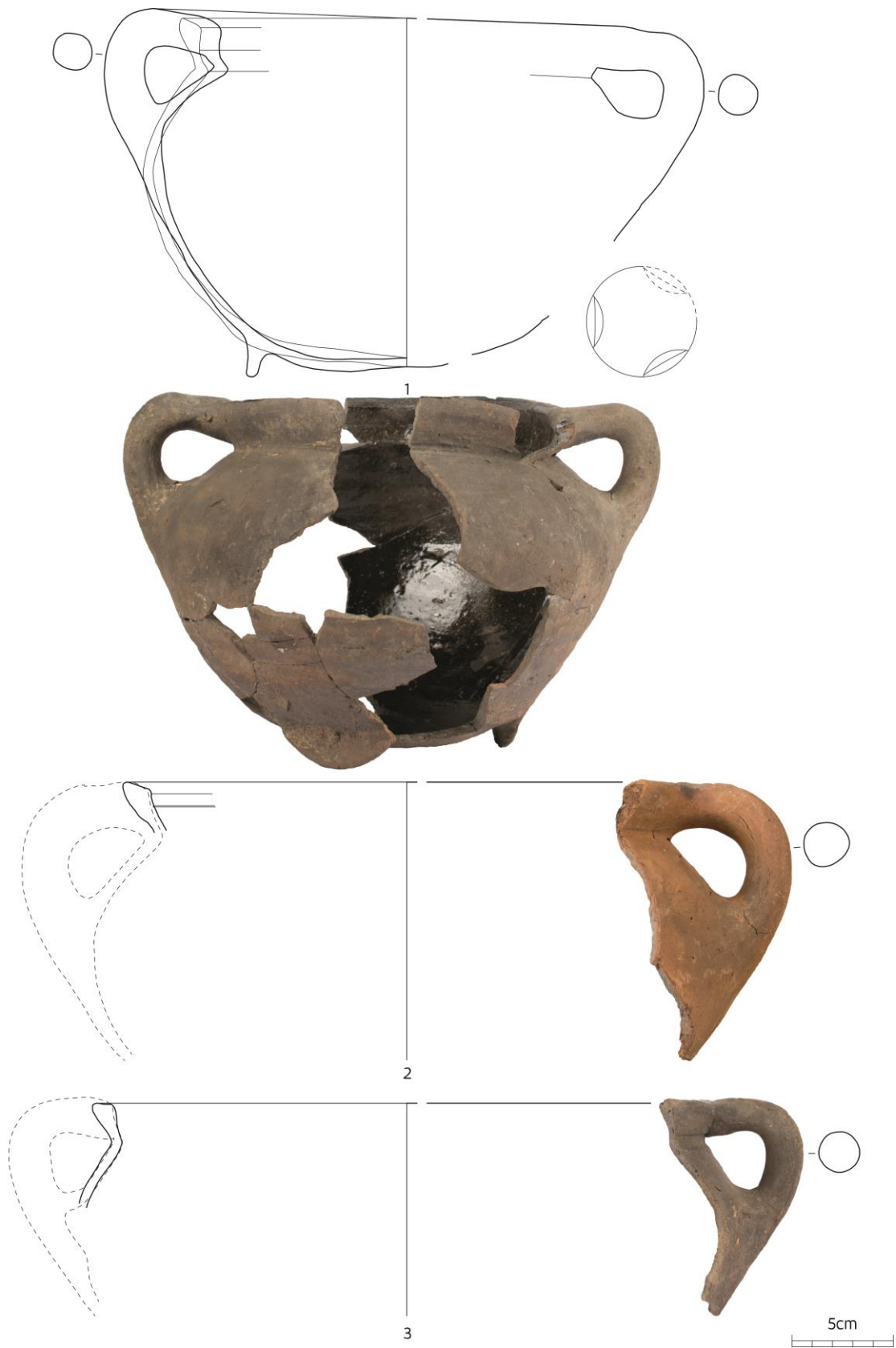
Plaat XXXVII: Context 034-035: rood aardewerk, inclusief ceramisch bouwmetaal.

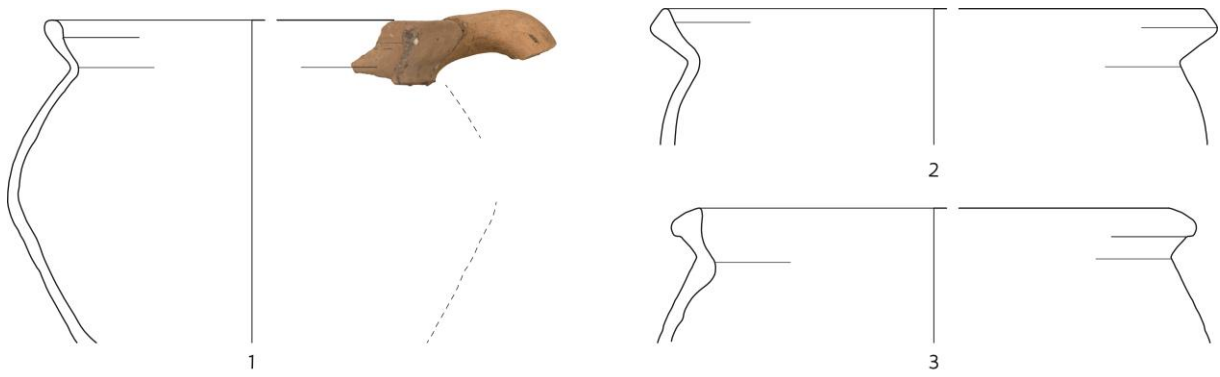
Plaat XXXVIII: Context 037: rood aardewerk.

Plaat XXXIX: Context 037: rood aardewerk.

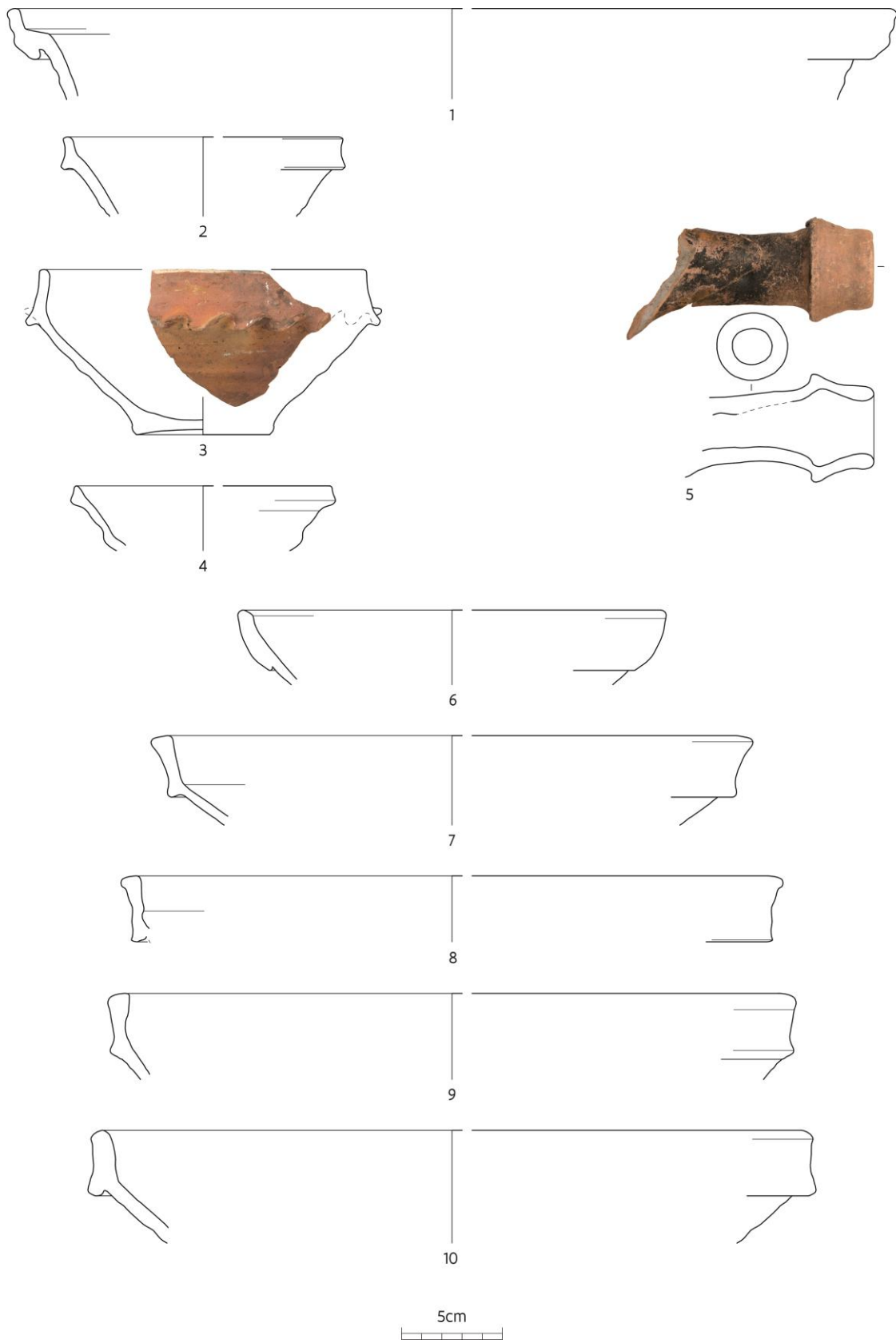

Plaat XL: Context 037: rood aardewerk.

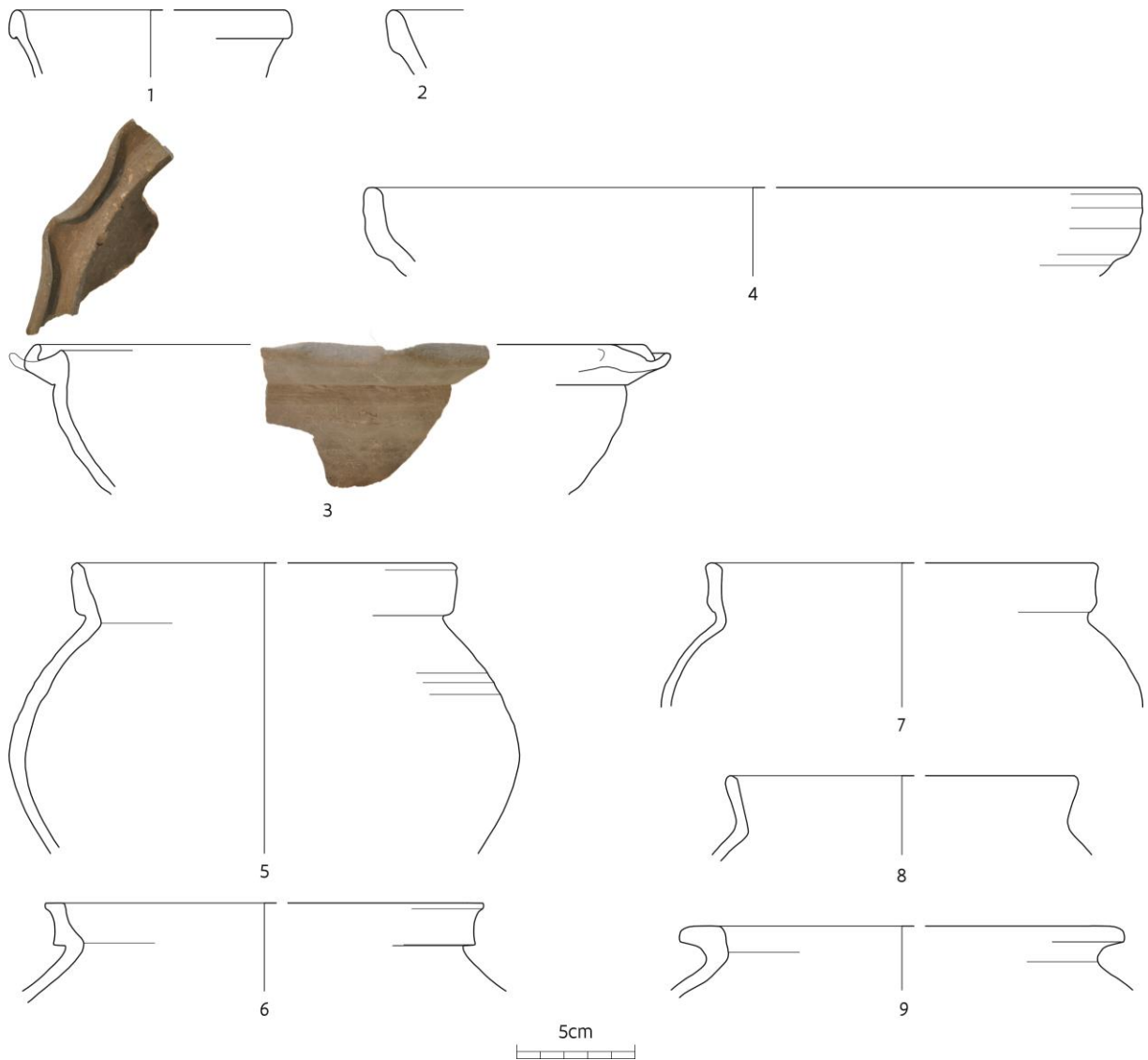
Plaat XLI: Context 037: rood aardewerk.

Plaat XLII: Context 037: rood aardewerk.

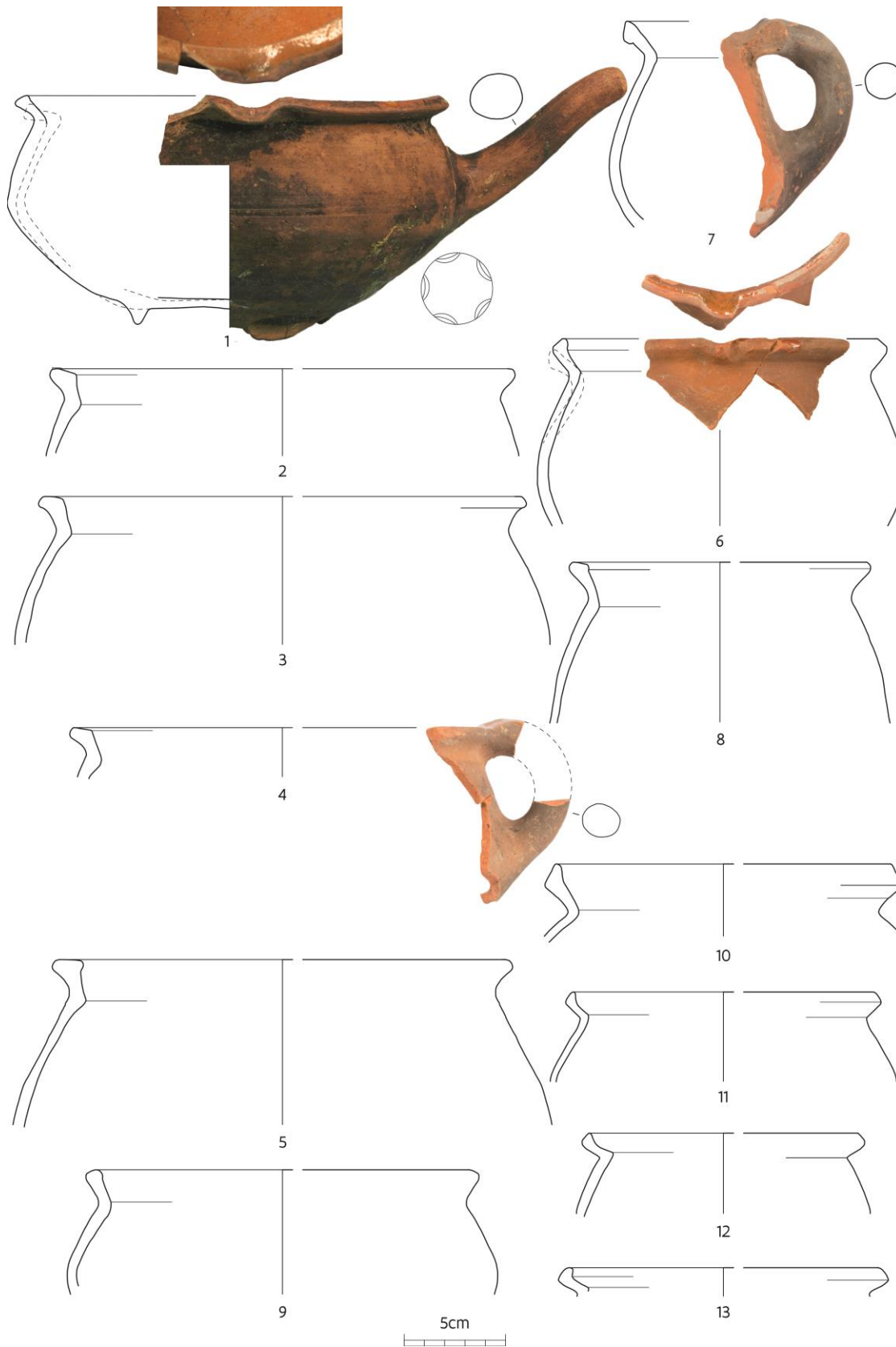

Plaat XLIII: Context 046: grijs aardewerk.

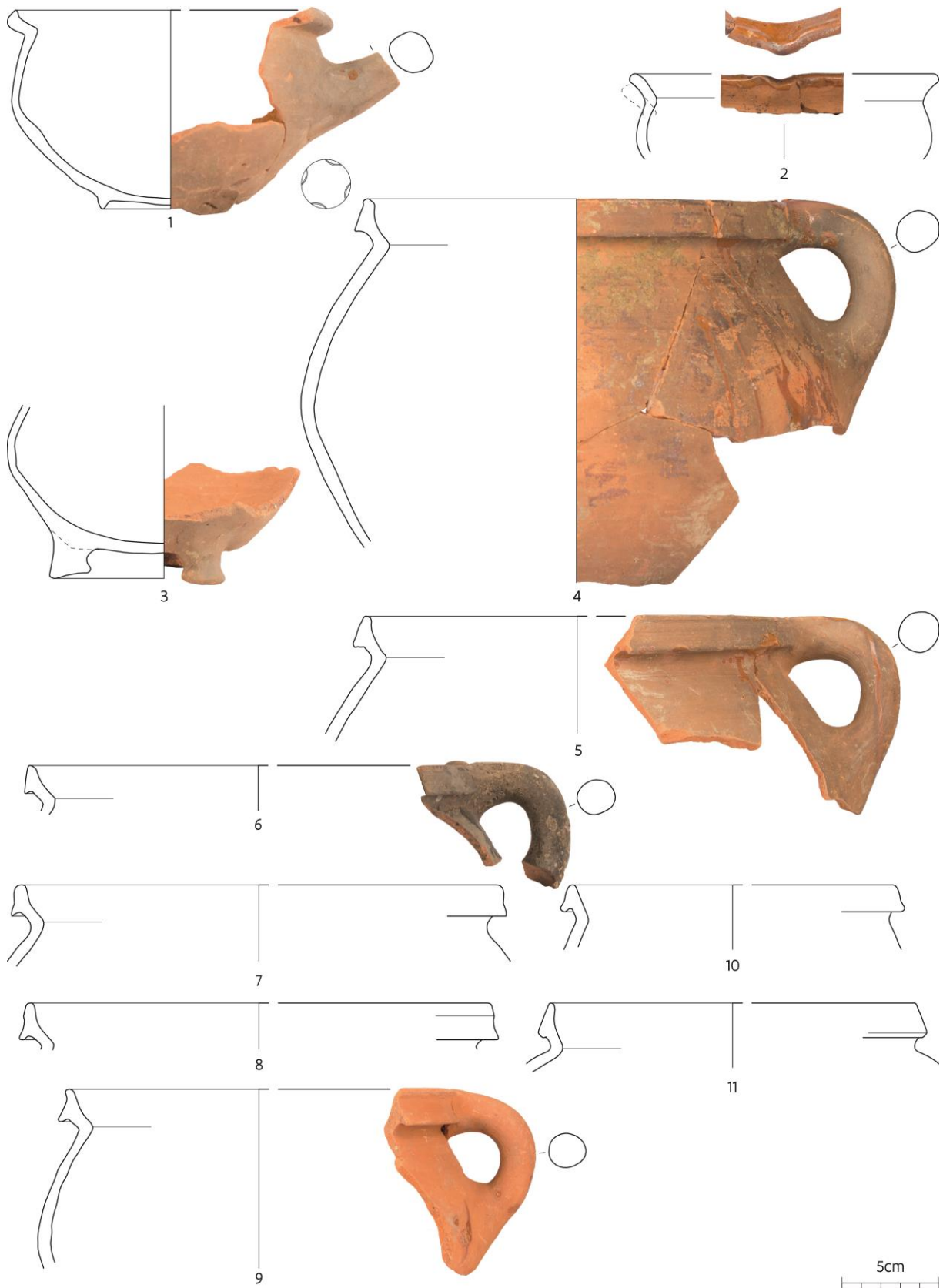
Plaat XLIV: Context 046: rood aardewerk.

Plaat XLV: Context 046: rood aardewerk.

Plaat XLVI: Context 046: rood aardewerk.

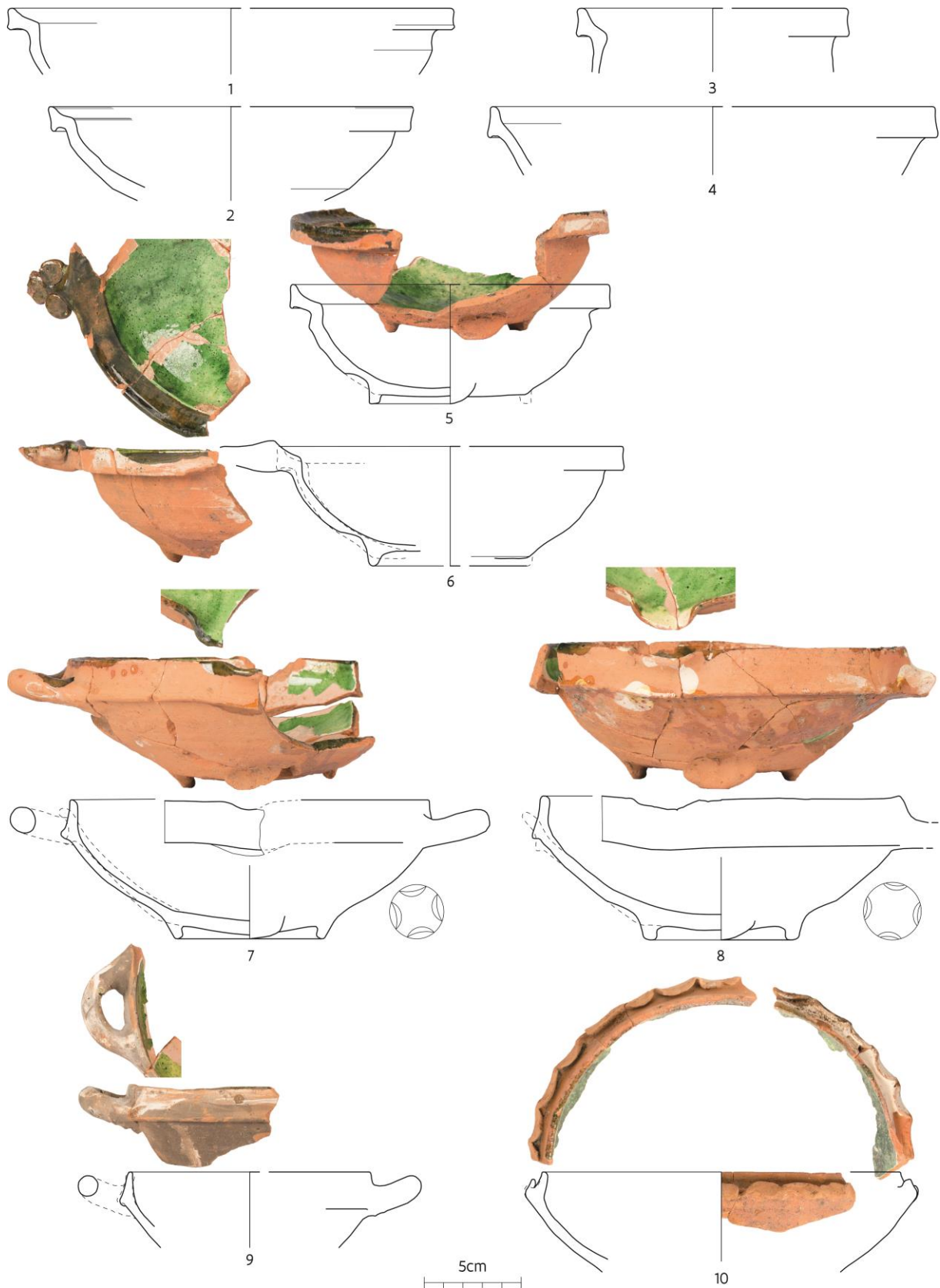

Plaat XLVII: Context 046: rood aardewerk.

Plaat XLVIII: Context 046: rood aardewerk.

Plaat XLIX: Context 046: rood aardewerk.

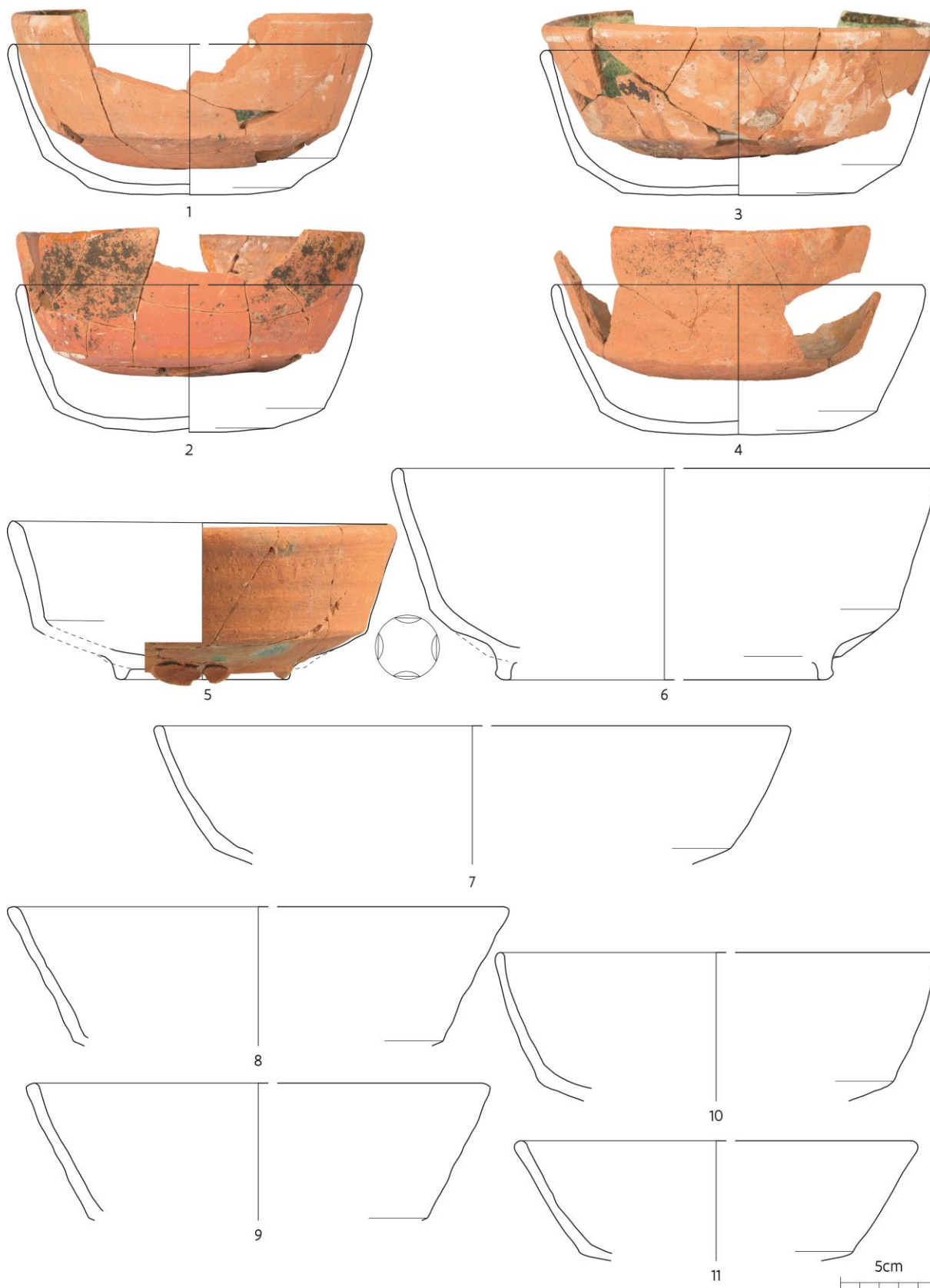

Plaat L: Context 046: rood aardewerk.

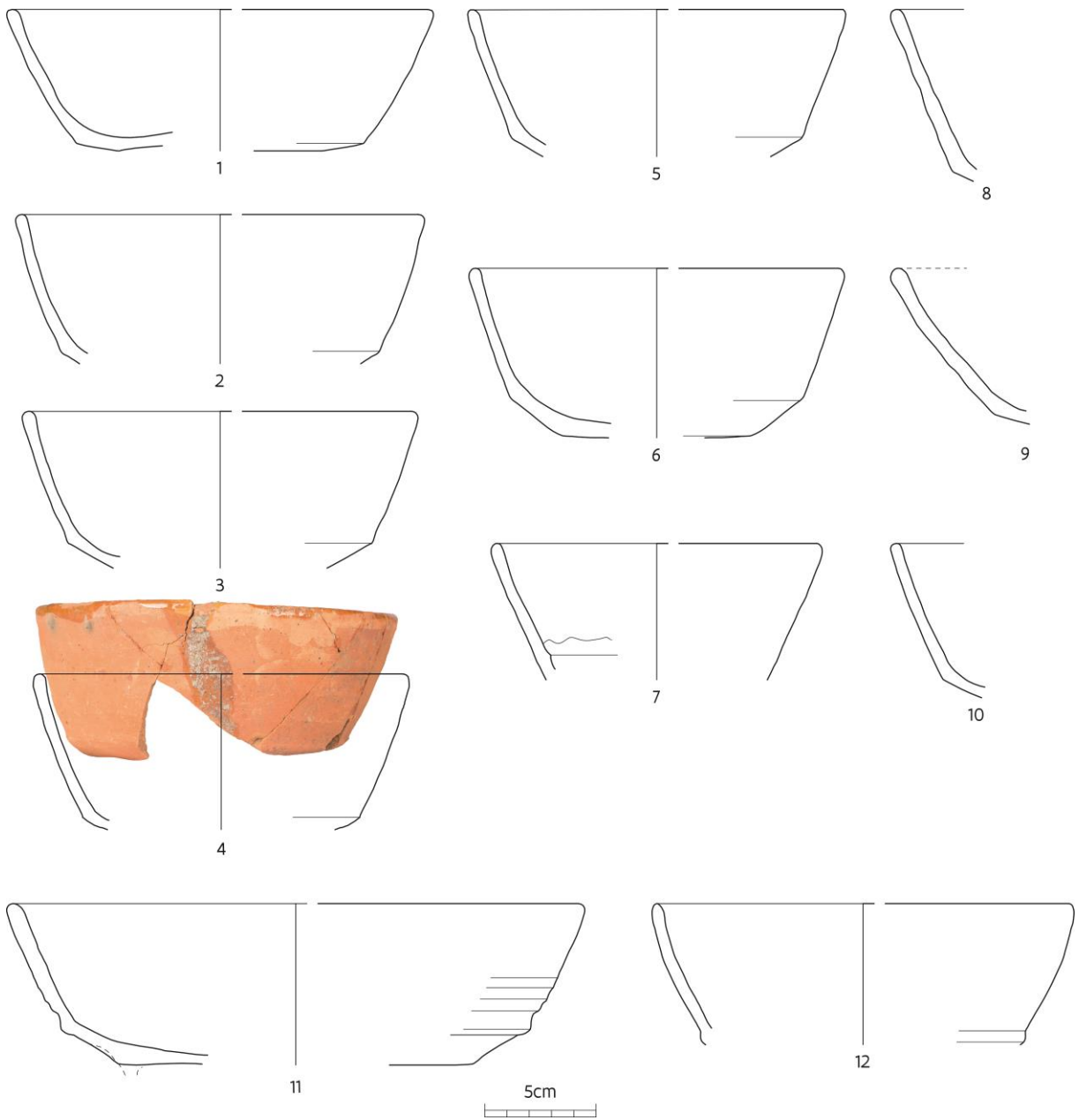

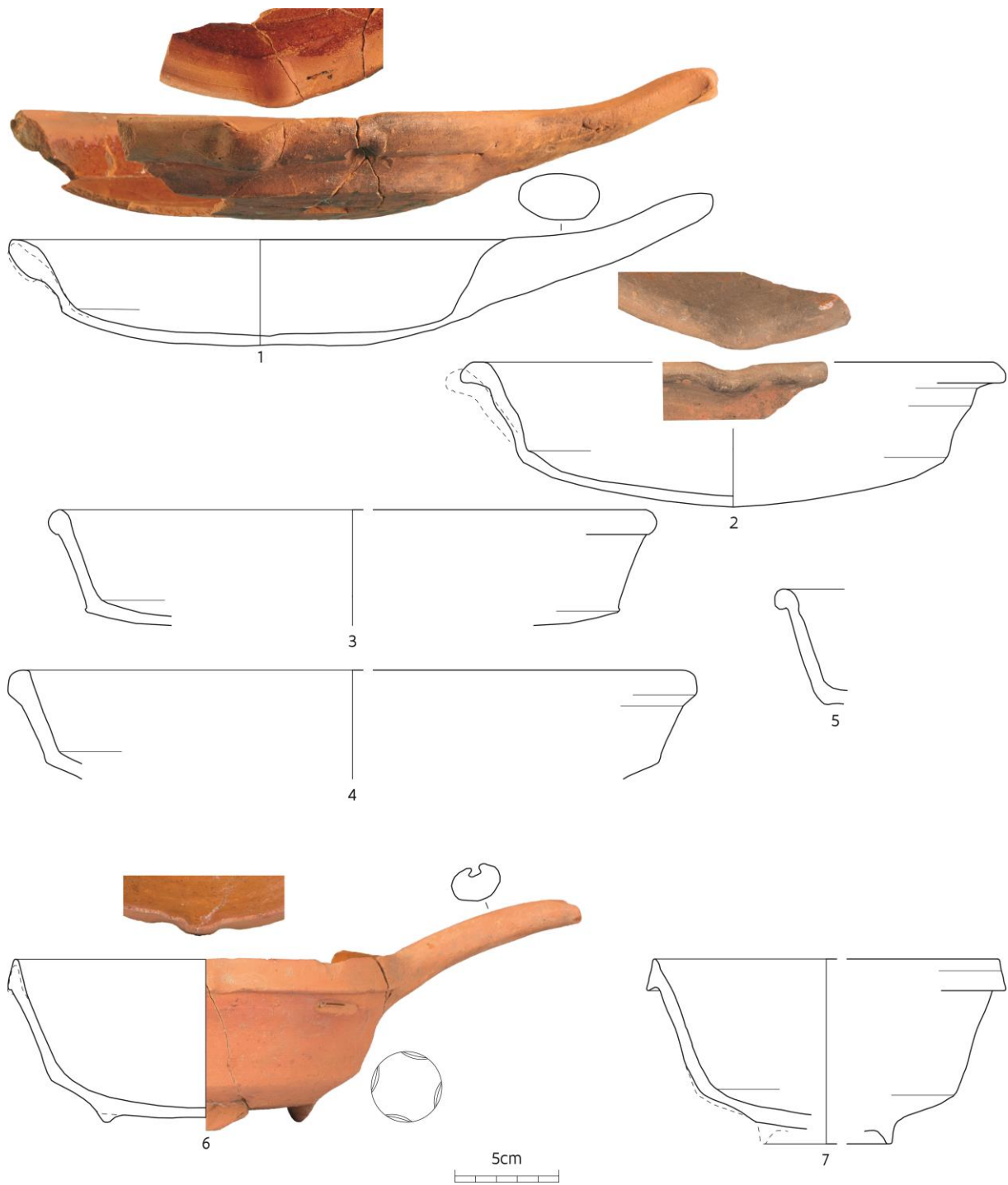
Plaat LI: Context 046: rood aardewerk.

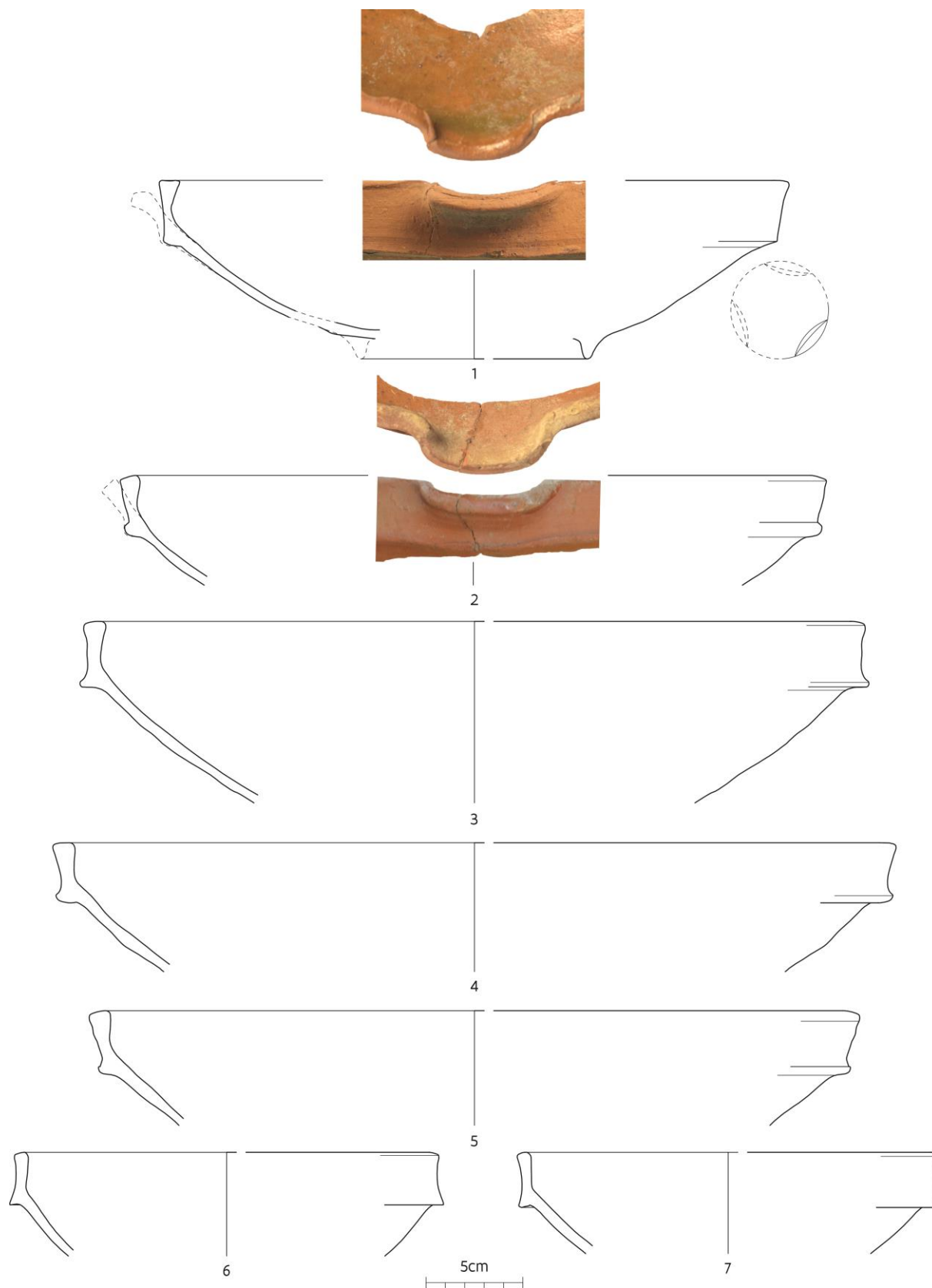
Plaat LII: Context 046: rood aardewerk.

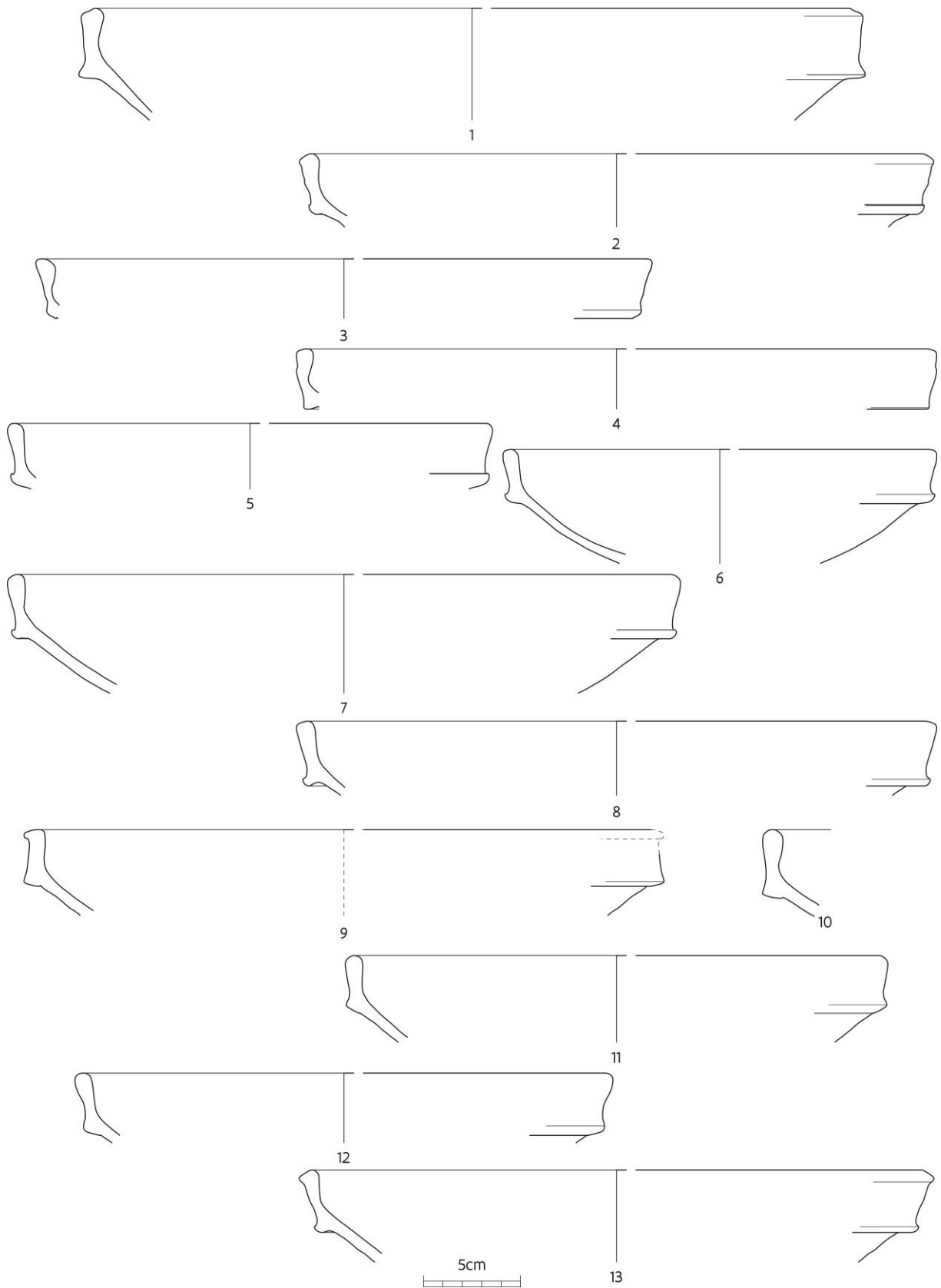
Plaat LIII: Context 046: rood aardewerk.

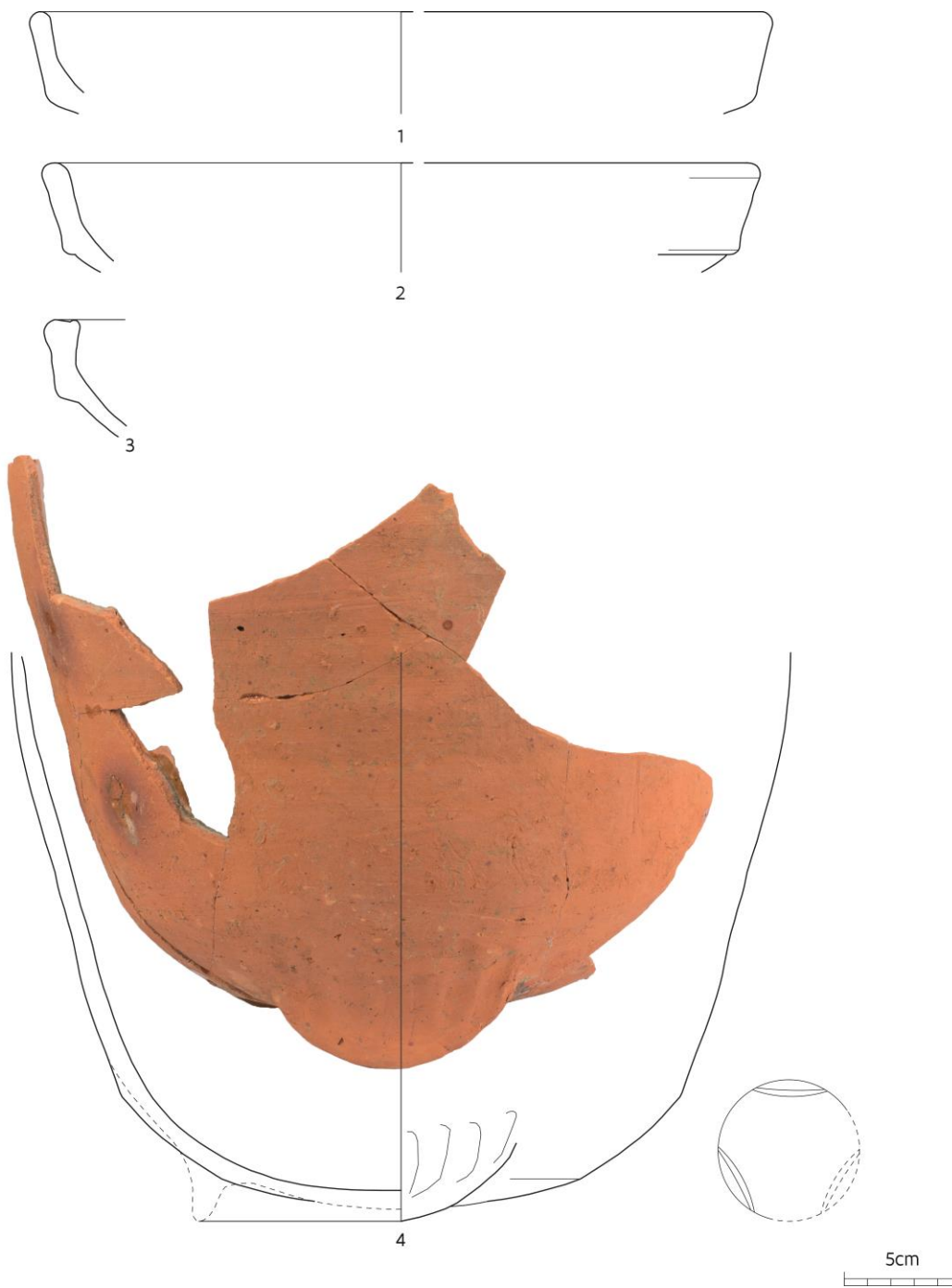
Plaat LIV: Context 046: rood aardewerk.

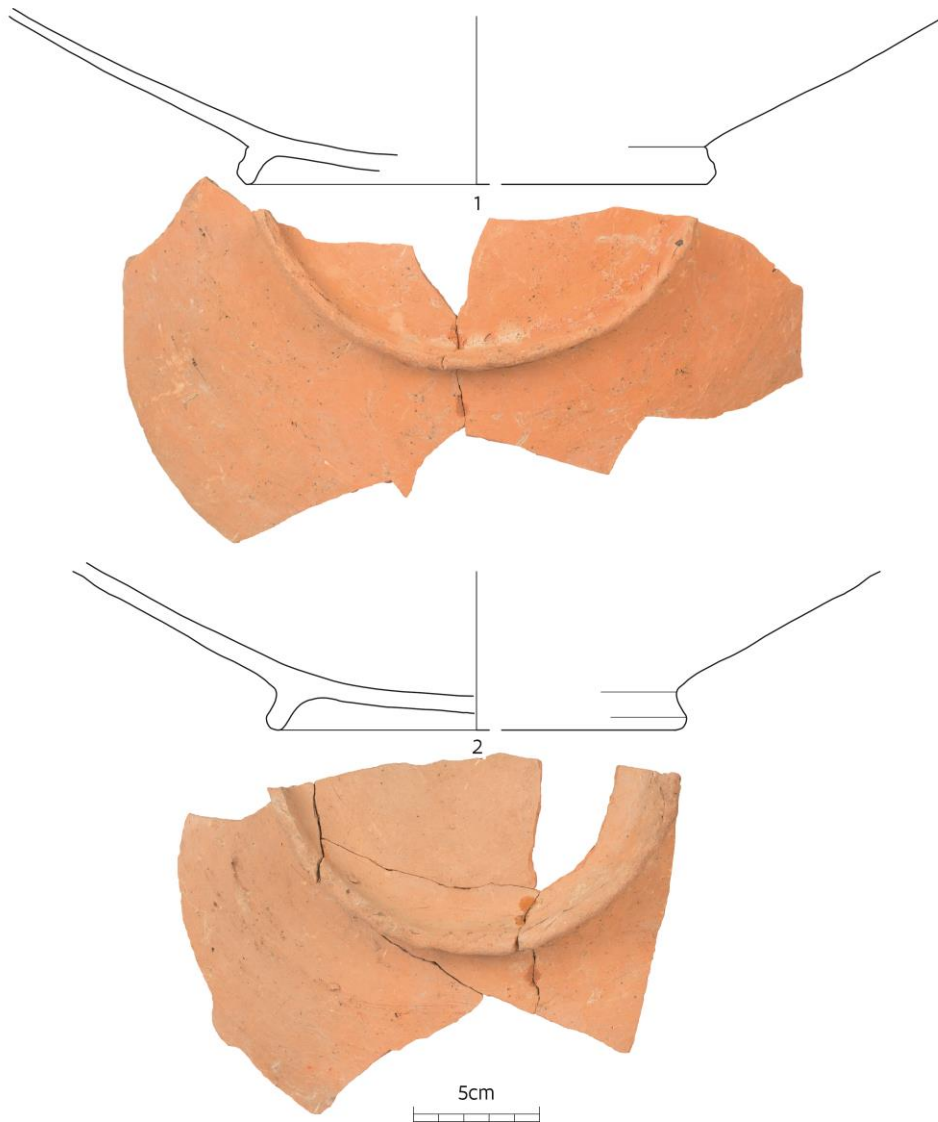
Plaat LV: Context 046: rood aardewerk.

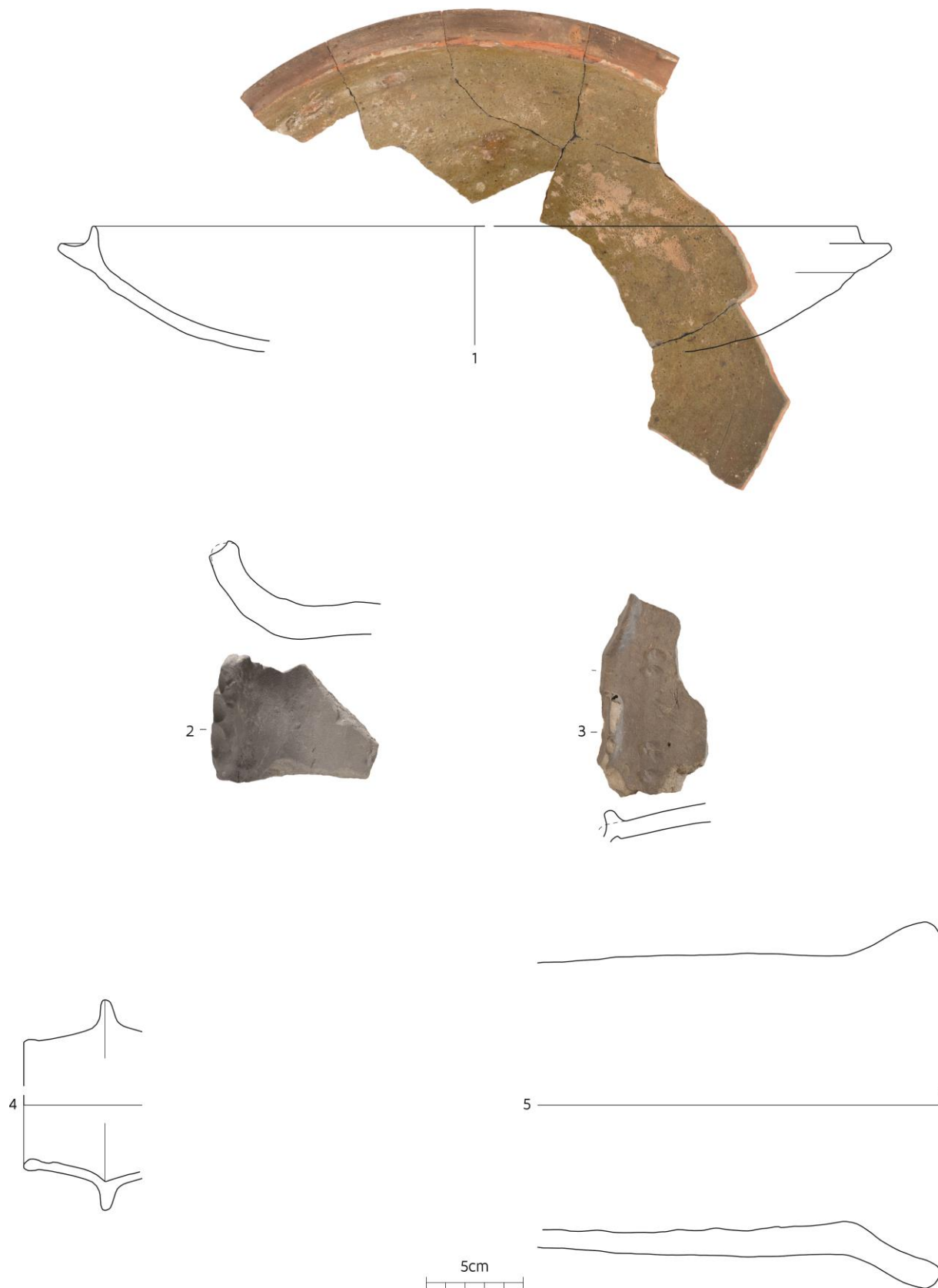
Plaat LVI: Context 046: rood aardewerk.

Plaat LVII: Context 046: rood aardewerk.

Plaat LVIII: Context 046: rood en grijs aardewerk, inclusief ceramisch bouwmetaal.

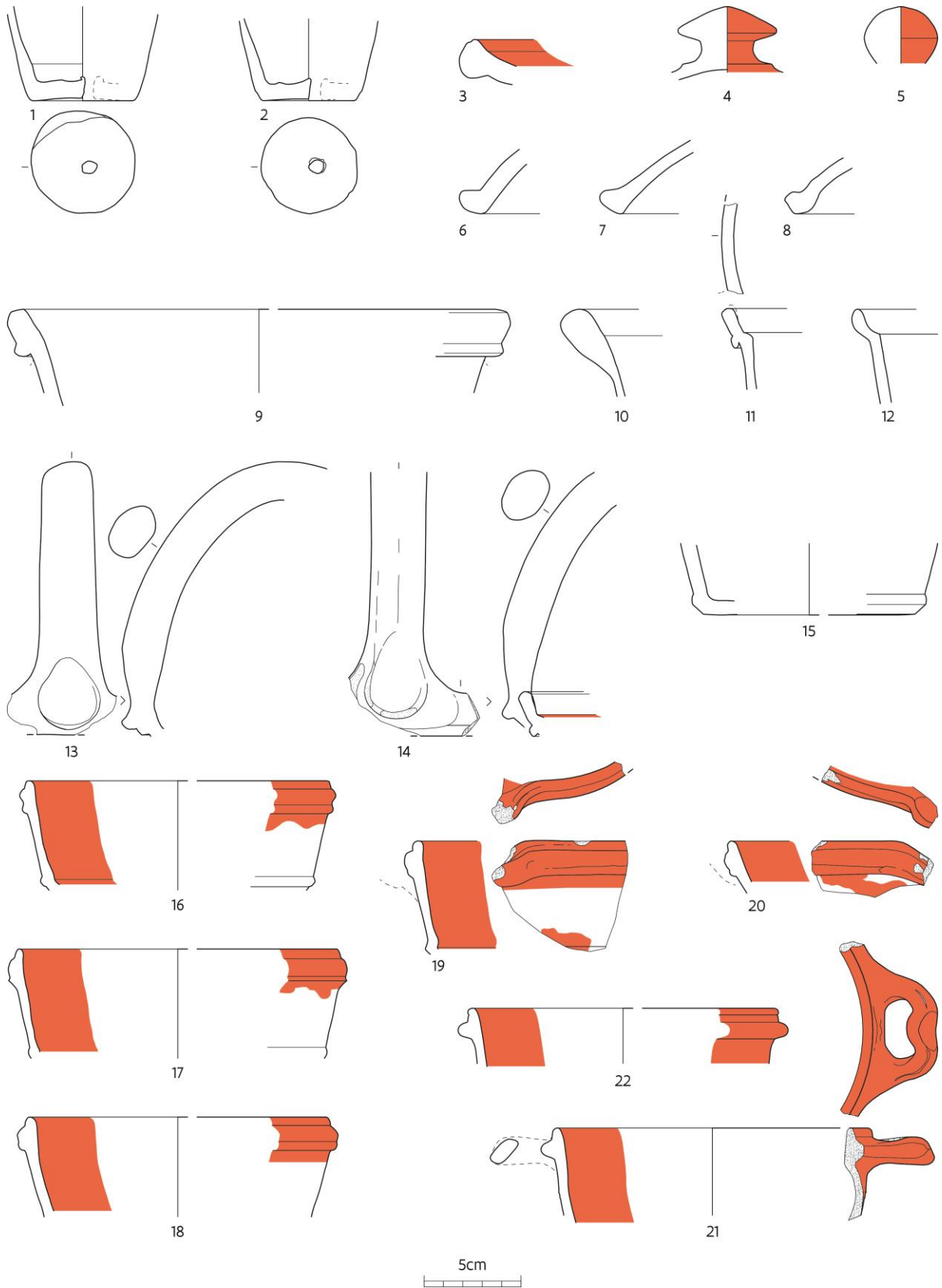

Plaat LIX: Context 046: rood aardewerk.

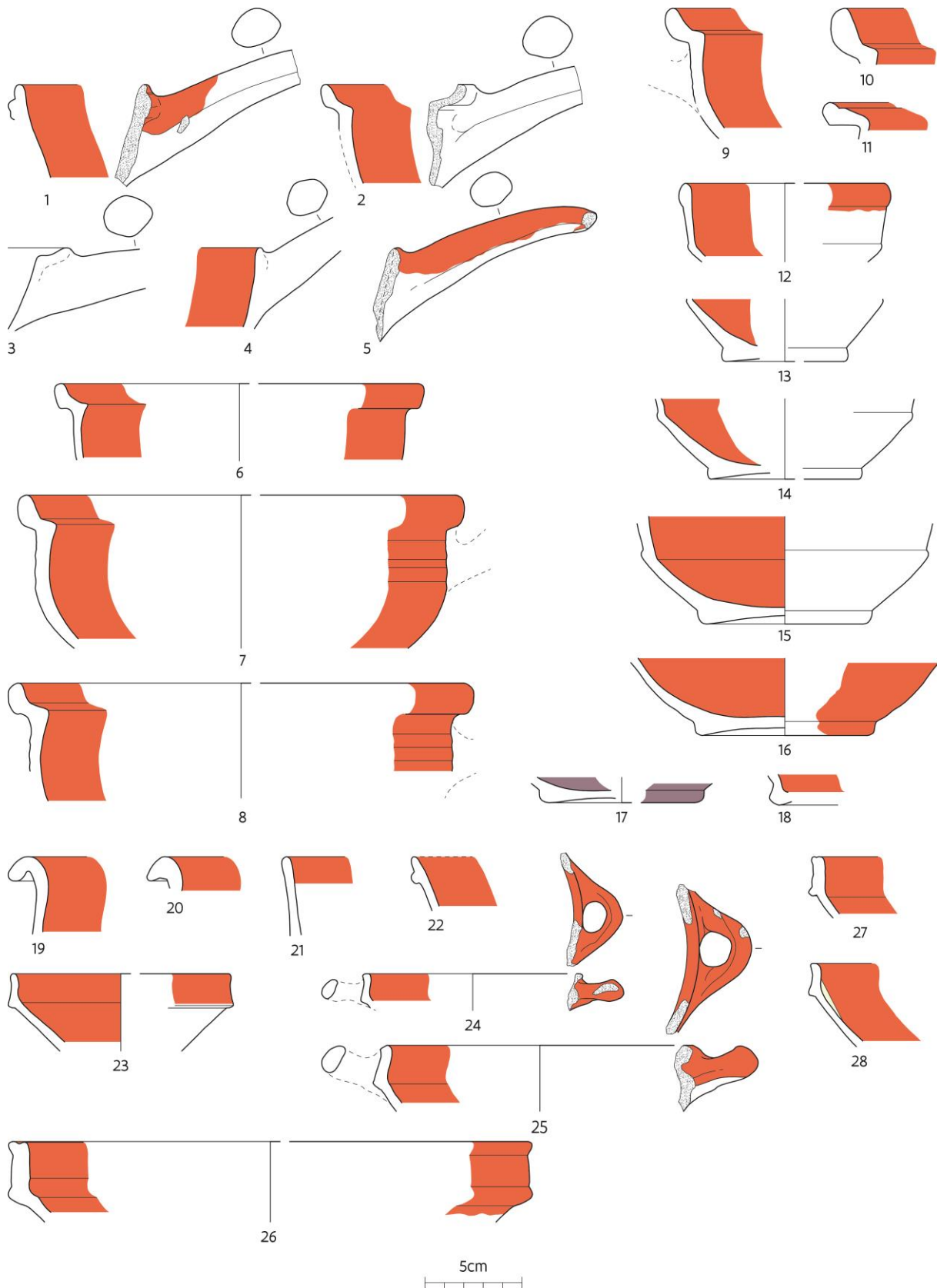
Plaat LX

Plaat LX: Context 006: rood aardewerk.

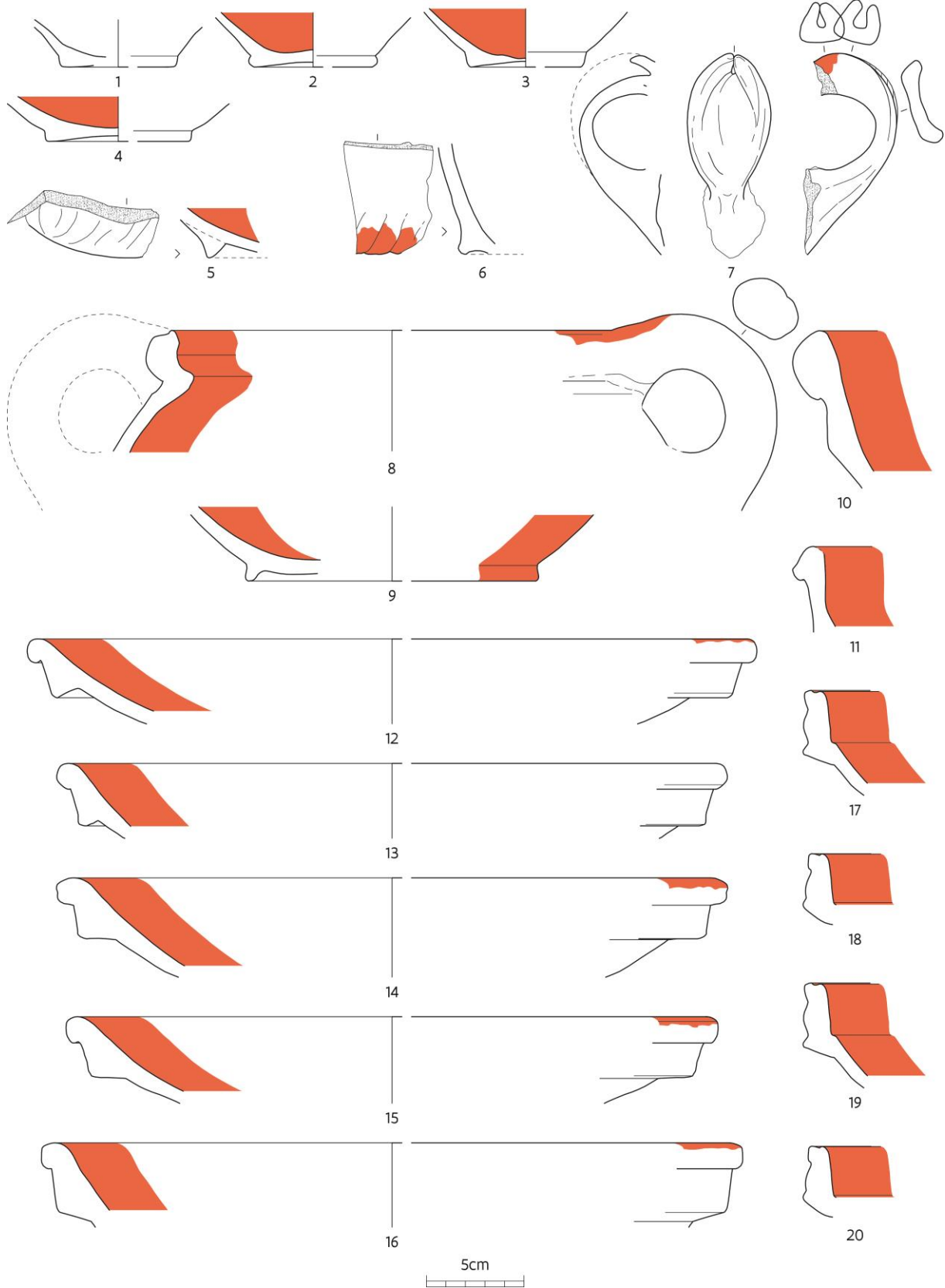
Plaat LXI

Plaat LXI: Context 006: rood aardewerk.

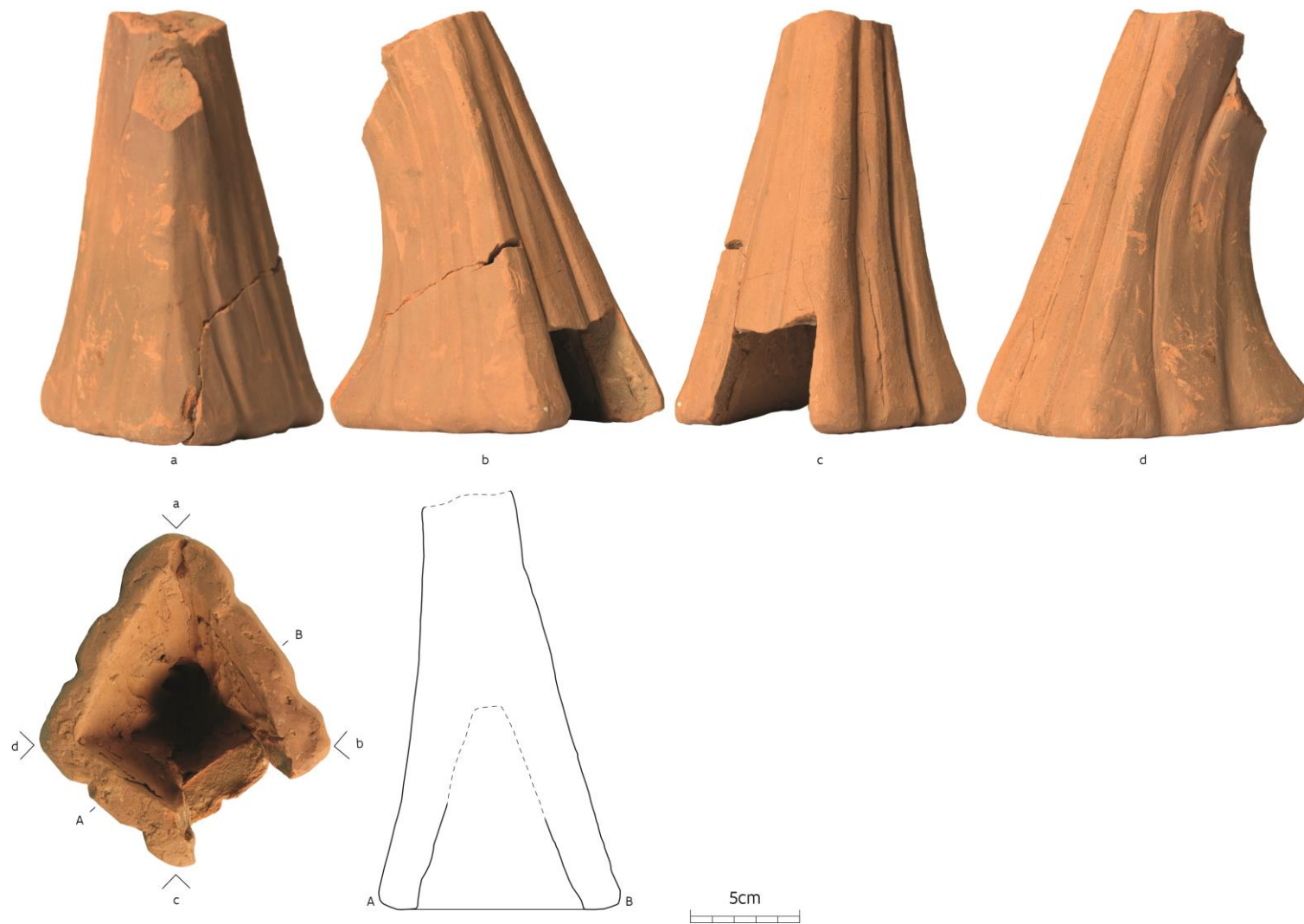

Plaat LXII

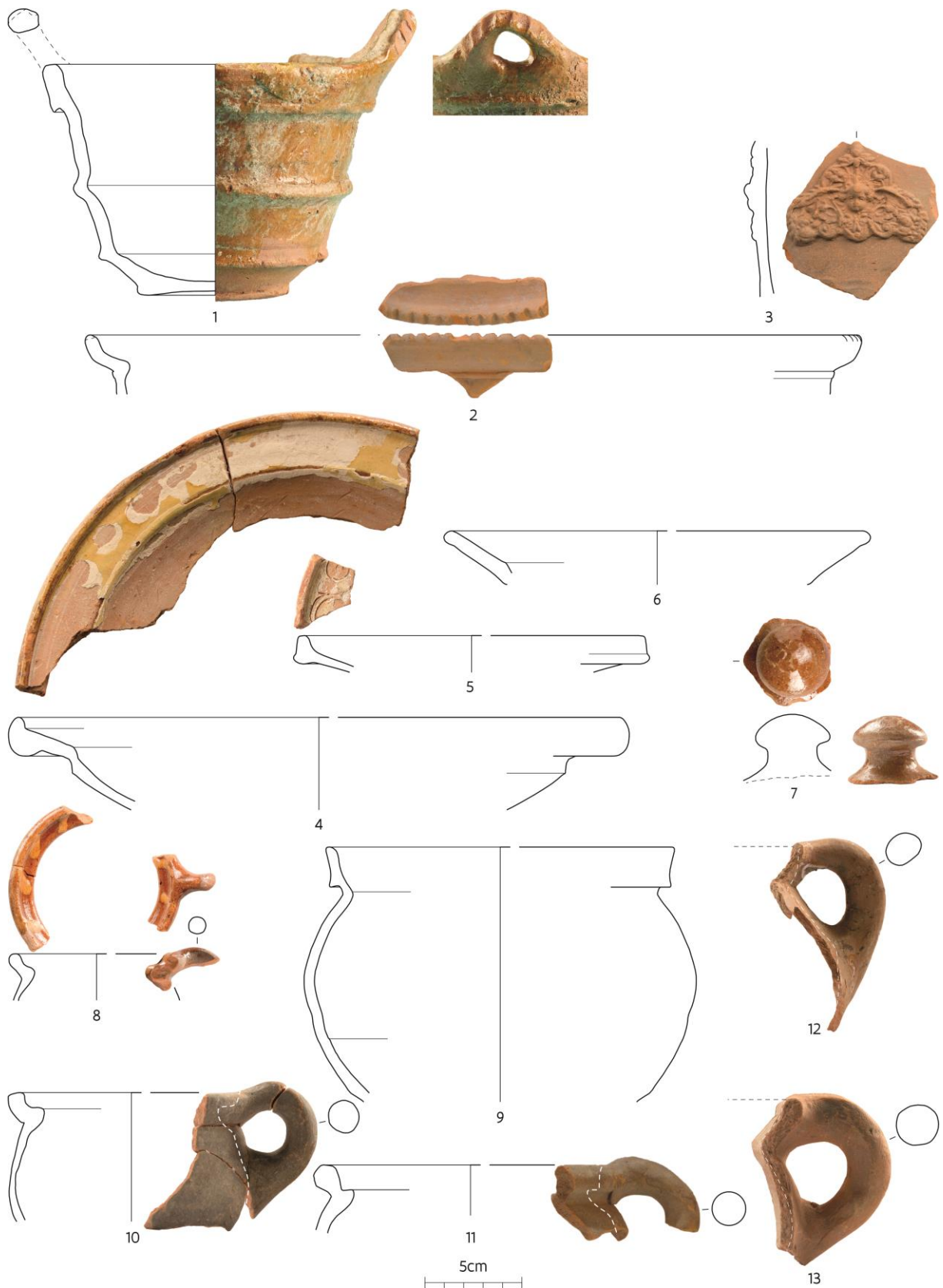
Plaat LXII: Context 006: rood aardewerk.

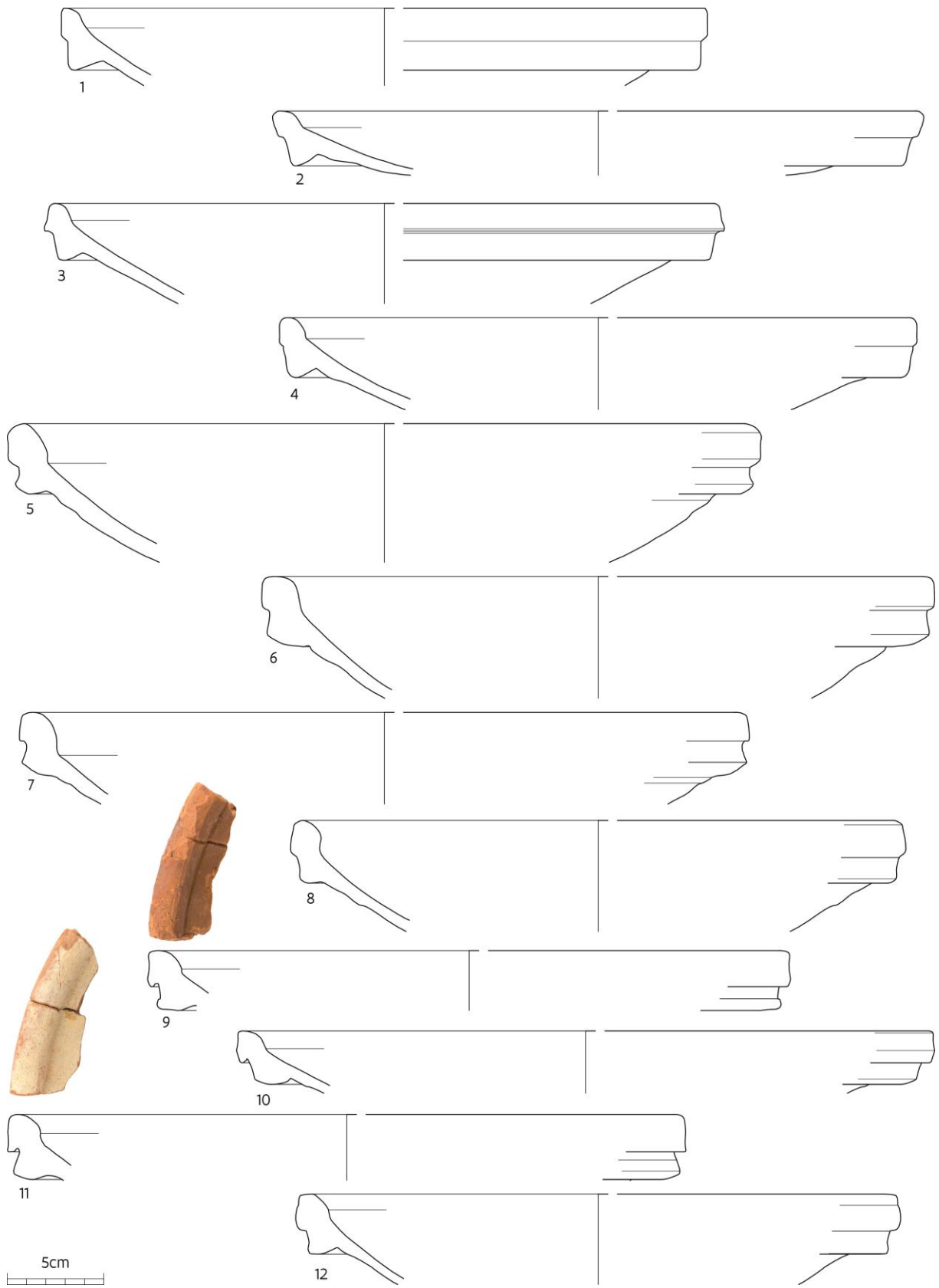

Plaat LXIII: Context 006: rood aardewerk.

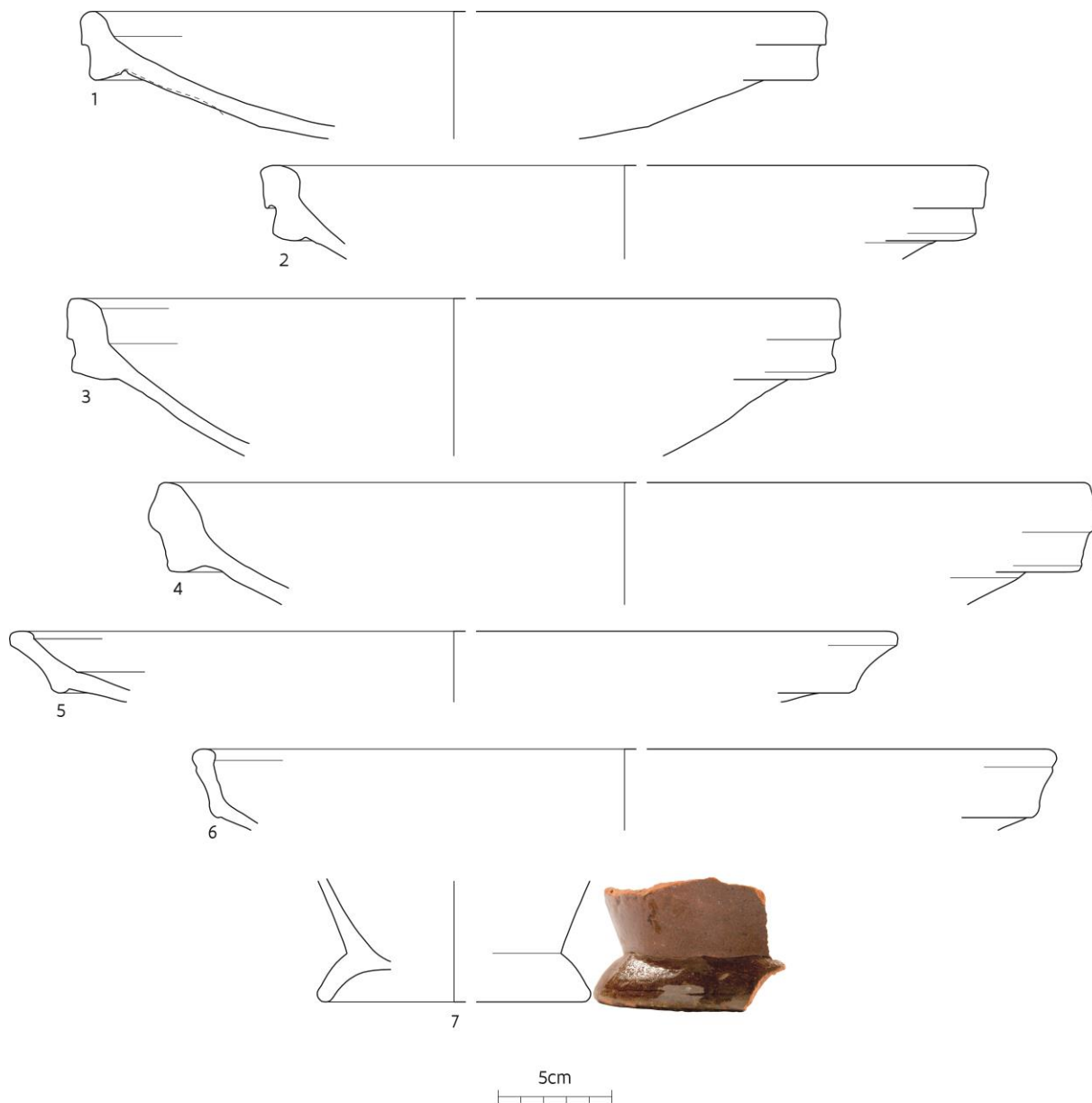

Plaat LXIV: Context 015: rood aardewerk.

Plaat LXV: Context 015: rood aardewerk.

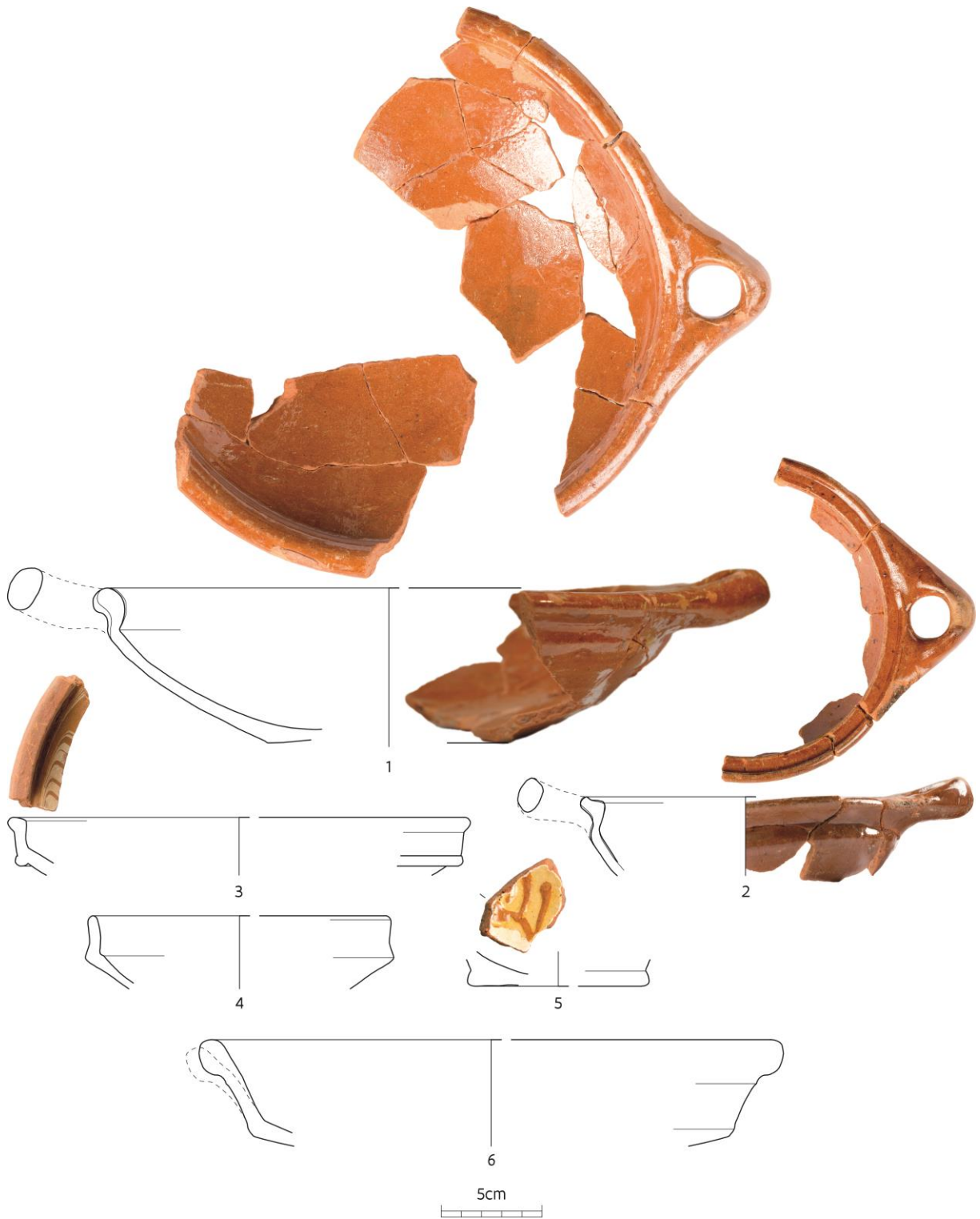

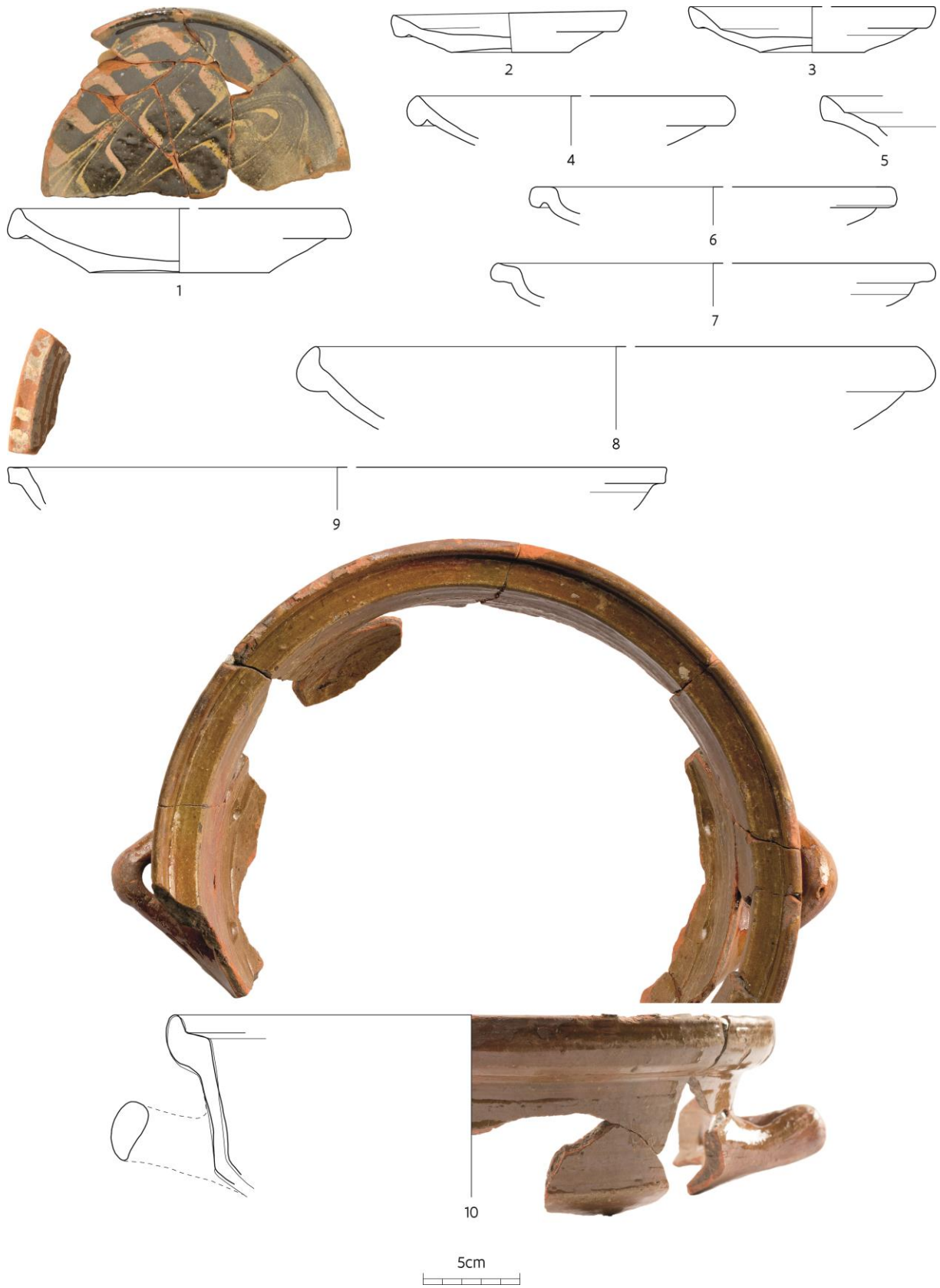
Plaat LXVI: Context 015: rood aardewerk.

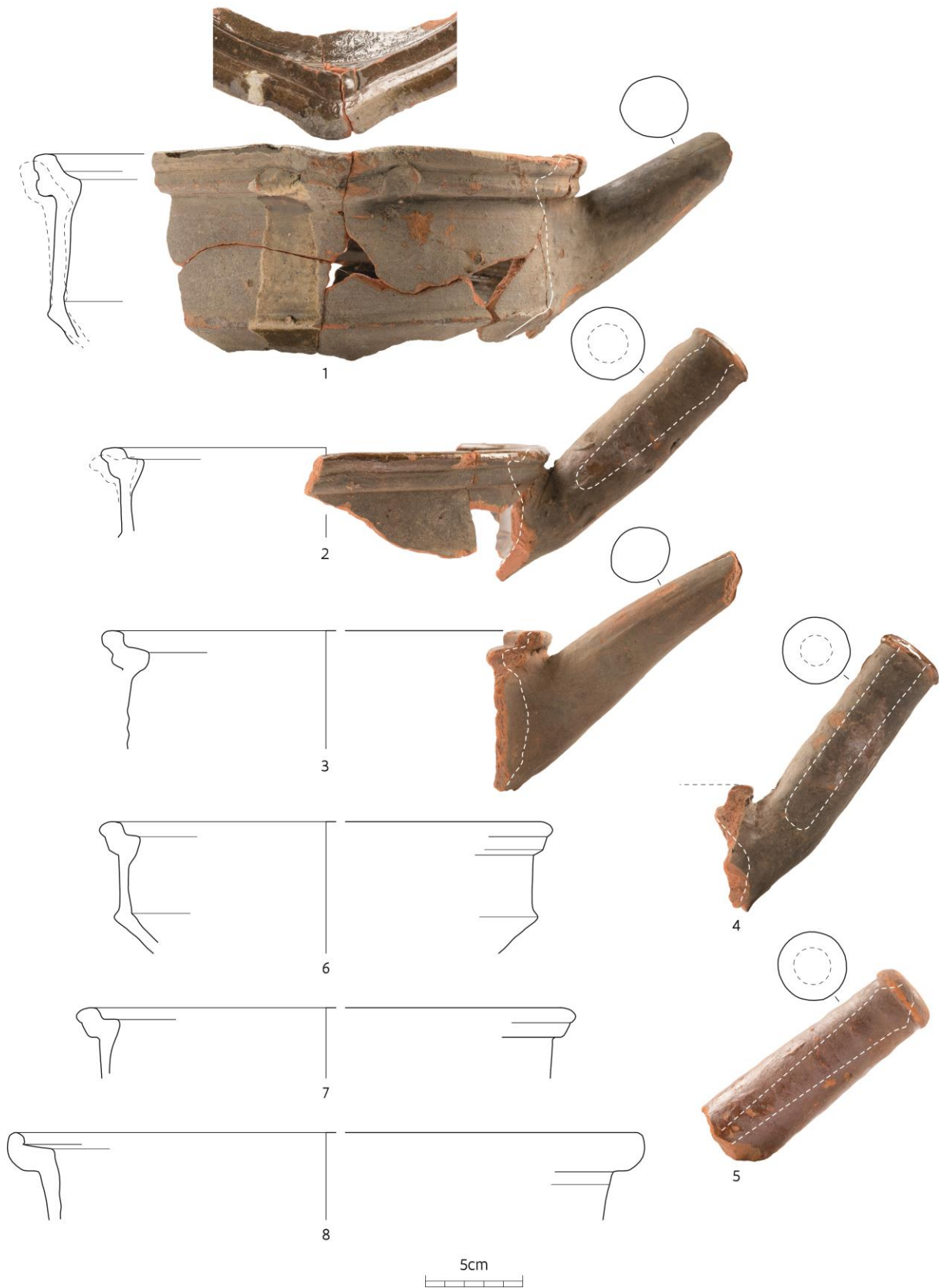

Plaat LXVII: Context 015: rood aardewerk.

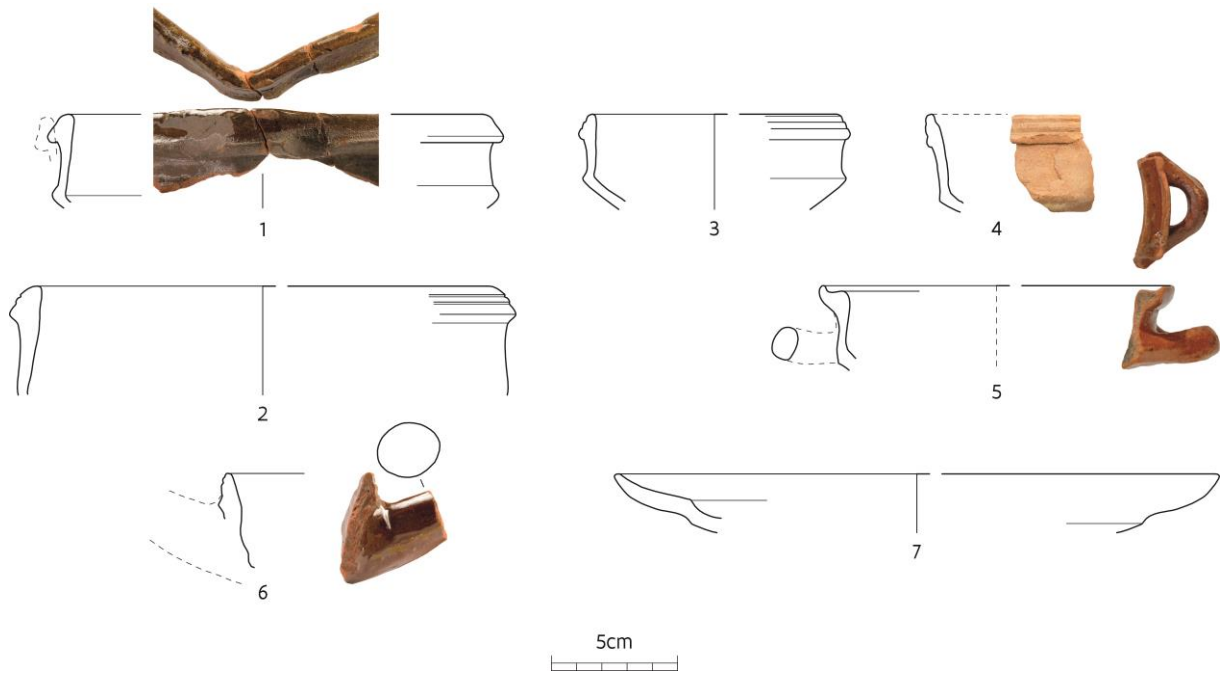
Plaat LXVIII: Context 015: rood aardewerk.

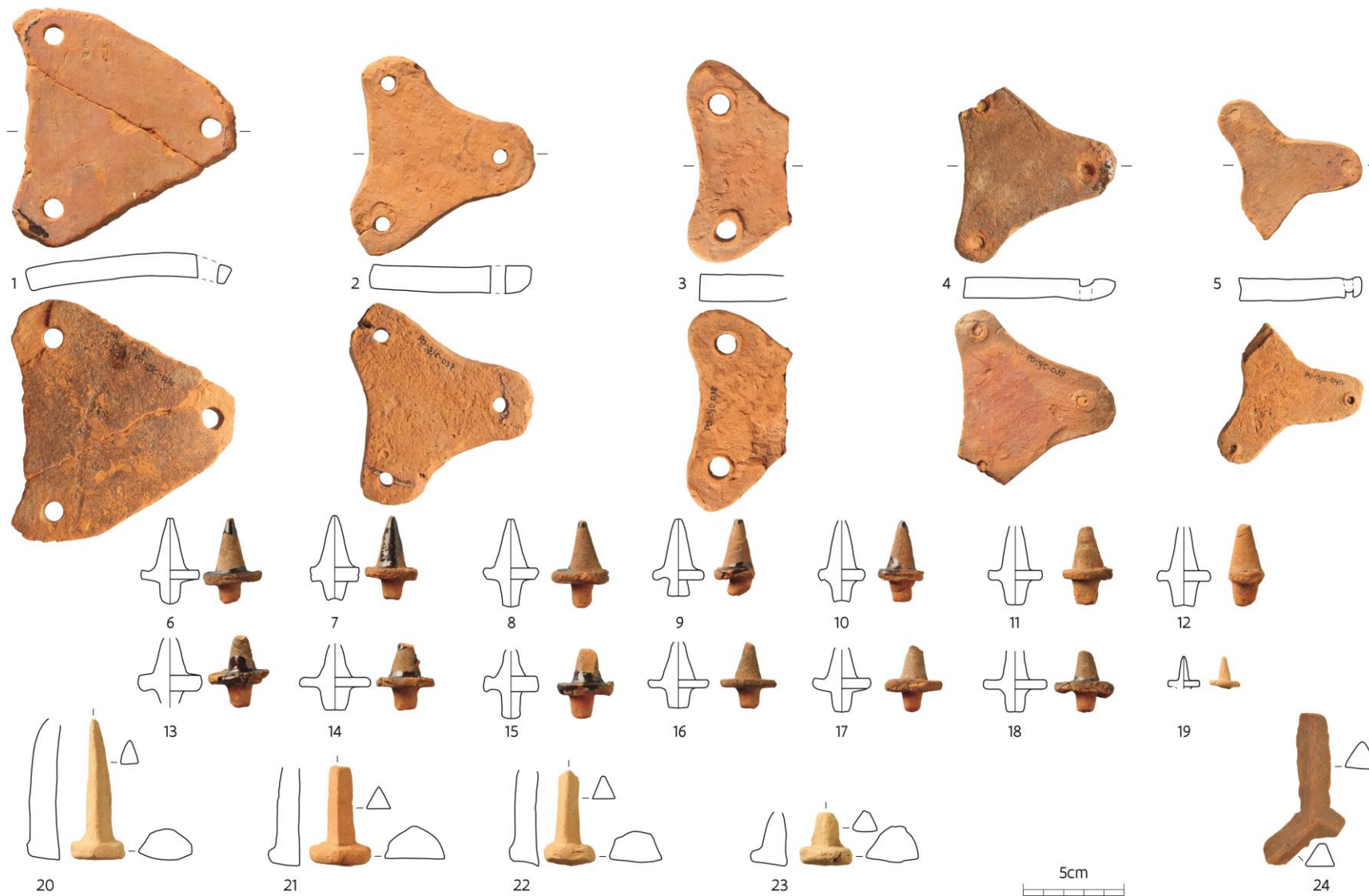
Plaat LXIX: Context 015: rood aardewerk.

Plaat LXX: Context 015: rood aardewerk.

Plaat LXXI: Context 015: proenen.

